

Irina Pop
Gabriela Goudenhoofd
(coordonatori)

Combaterea xenofobiei

Un index de termeni

IRINA POP | GABRIELA GOUDENHOFT (COORD.)

COMBATEREA XENOFOBIEI

Un index de termeni

IRINA POP | GABRIELA GOUDENHOFT (COORD.)

COMBATEREA XENOFOBIEI

Un index de termeni

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2021

*The volume is published with the support of the European Commission,
Erasmus + Program of the European Union Jean Monnet Activities,
within the Jean Monnet module:
COMXEN 599379-EPP-1-2018-1-RO-EPPJMO-MODUL.
Project coordinator: Irina Pop*

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. abilitat Gabriel Moisa

Conf. univ. dr. Dan Pătroc

ISBN 978-606-37-1188-6

© 2021 Coordonatoarele volumului. Toate drepturile rezervate.
Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace,
fără acordul coordonatoarelor, este interzisă și se pedepsește
conform legii.

**Universitatea Babeș-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@ubbcluj.ro
<http://www.editura.ubbcluj.ro/>**

Cuprins

Introducere	15
PARTEA I. XENOFOBIE	19
1. Despre xenofobie (Irina Pop)	21
1.1. Un concept general de xenofobie.....	21
1.1.1. Termenul de xenofobie.....	21
1.1.2. Un concept politic de xenofobie	22
1.1.3. Atitudini și comportamente intolerante și xenofobe	24
1.1.4. Exemple de xenofobie.....	26
1.1.5. Termeni alternativi pentru xenofobie.....	27
Surse și bibliografie	27
1.2. Xenofobie: un concept util în comunicarea publică (Irina Pop).....	29
1.2.1. Xenofobia cu sensul folosit în politică pentru mobilizări	29
1.2.2. Xenofobia codificată juridic	30
1.2.3. Xenofobia răspândită social în expresii „științifice” și culturale	30
1.2.4. Xenofobia în comunicarea publică.....	33
1.2.5. Concluzii	33
Surse și bibliografie	34
1.3. Xenofobie: tipuri de xenofobie (Irina Pop)	36
1.3.1. Despre tipologizarea fenomenelor xenofobe.....	36
1.3.2. Tipuri ale xenofobiei considerate după victimele sale.....	37
1.3.3. Tipuri ale xenofobiei considerate după agenți săi.....	38
1.3.4. Tipuri ale xenofobiei considerate după conținut, cu referire specifică la gradul de afectare a victimelor	41
1.3.5. Cazuri speciale de xenofobie: xenofiliile maladive	44

1.3.6. Concluzii	46
Surse și bibliografie	46
1.4. Xenofobia ca genocid – un concept general (Lia Pop)	49
1.4.1. Termenul genocid	49
1.4.2. Conceptul politico-juridic de genocid în Statutul Curții Penale Internaționale	49
1.4.3. Conceptul politico-juridic de genocid în legislația penală din România	50
1.4.4. Exemple de genocid	50
1.4.5. Concluzii	51
Surse și bibliografie	52
1.5. Xenofobie: fazele genocidului după Stanton (Lia Pop, traducere și adaptare)	52
1.5.1. Clasificarea: Noi și Ei și măsurile de luat în această fază	53
1.5.2. Însemnarea oamenilor cu marca rușinii (stigmatizarea) și măsurile de luat în această fază	54
1.5.3. Discriminarea unor grupuri de cetățeni ca refuz de a le acorda drepturile generale garantate în stat și măsurile de luat în această fază ..	55
1.5.4. Dezumanizarea unor cetățeni ca refuz de a-i recunoaște ca oameni în discursul și tratamentul public	55
1.5.5. Organizarea genocidului și a milițiilor paramilitare care să-l pună în aplicare și măsurile de luat în această fază	56
1.5.6. Polarizarea de către extremiști a grupurilor sociale aflate în opoziție și măsurile de luat în această fază	57
1.5.7. Pregătirea genocidului și măsurile de luat în această fază	58
1.5.8. Persecuțiile și măsurile de luat în această fază	58
1.5.9. Exterminarea grupului/ grupurilor țintă și măsurile de luat în această fază	59
1.5.10. Negarea genocidului și măsurile de luat în această fază	60
Surse și bibliografie	61
1.6. Xenofobie, genocid și alte forme extrem de grave de xenofobie pedepsite de legea penală din România (Lia Pop)	62

1.6.1. <i>Conceptele de xenofobie și de genocid în standardele Uniunii Europene</i>	62
1.6.2. <i>Conceptele de genocid și xenofobie în legislația din România</i>	64
1.6.3. <i>Concluzii</i>	66
<i>Surse și bibliografie</i>	66
1.7. <i>Prevenirea xenofobiei ca abuz în cercetarea științifică:</i>	
<i>Codul de la Nürnberg (Lia Pop)</i>	67
1.7.1. <i>Despre Codul de la Nürnberg</i>	67
1.7.2. <i>Exemple de prevederi din Codul de la Nürnberg</i>	68
<i>Surse și bibliografie</i>	68
2. Xenofobia și Străinul văzut ca dușman (Irina Pop și Lia Pop)	69
2.1. <i>Despre Străin</i>	69
2.1.1. <i>Termenul de Străin în limba română</i>	69
2.1.2. <i>Conceptul de Străin</i>	71
2.1.3. <i>Formulele în care sunt identificabili Străinii</i>	73
2.2. <i>Despre Străin ca nume pentru o realitate construită</i>	74
2.2.1. <i>Migranții etnici din România, ținta xenofobiilor din alte orizonturi și nostalgia locurilor și oamenilor de acasă</i>	74
2.2.2. <i>Expulzații și transfugii români și conceptul pentru Străini în comunicarea publică</i>	77
2.2.3. <i>Migranții români și conceptul pentru Străini în comunicarea publică</i>	80
2.2.4. <i>Cum devin Străinii ai Noștri</i>	80
2.3. <i>Concluzii</i>	81
<i>Surse și bibliografie</i>	82
PARTEA A II-A. XENOFOBIE: FORME PARTICULARIZATE ȘI ASOCIATE DE DESCONSIDERĂRI UMANE	83
3. Antisemitism (Gabriela Goudenhoft)	85
3.1. <i>O conturare a conceptului de antisemitism</i>	85
3.1.1. <i>Etimologia și utilizarea termenului de antisemitism</i>	85

3.1.2. <i>Istoria și conținutul termenului de antisemitism</i>	86
3.2. Particularitățile formării antisemitismului ca atitudine publică xenofobă	87
3.3. Termeni opuși antisemitismului: filosemitismul și iudeofilia	91
<i>Surse și bibliografie</i>	91
4. Discriminare	93
4.1. Concepte de discriminare (Lia Pop)	93
4.1.1. <i>Conceptul politic de discriminare</i>	93
4.1.2. <i>Arii în discriminarea concepută politic</i>	94
4.1.3. <i>Conceptul legal de discriminare în Uniunea Europeană</i>	95
4.2. Forme ale discriminării	95
4.2.1. <i>Discriminarea directă și indirectă</i>	95
4.2.2. <i>Discriminarea permisă prin drept și discriminarea comisă prin fapte</i>	97
4.3. Discriminări, persecuții strategice și crime împotriva umanității	97
4.3.1. <i>Discriminări, persecuții și persecuții strategice</i>	97
4.3.2. <i>Discriminări, persecuții și crime împotriva umanității</i>	100
4.3.3. <i>Exterminarea în masă și crimele împotriva umanității</i>	102
4.4. Concluzii	102
<i>Surse și bibliografie</i>	102
5. Discursul instigator la ură (Gabriela Goudenhooff)	105
5.1. Discursul instigator la ură. Definiție și forme de exprimare	105
5.2. Expresii diferite din aceeași structură discriminatorie	107
5.3. Discursul instigator la ură împotriva migranților și refugiaților	107
5.4. Discursul instigator la ură împotriva minorității Roma	108
5.5. Discursul de ură online și ura cibernetică	110

5.6. Discursul instigator la ură versus libertatea de exprimare	112
5.7. Exemple de discurs instigator la ură.....	113
5.8. Termeni alternativi	115
<i>Surse și bibliografie</i>	115
6. Eugenie/ eugenism (Irina Pop).....	117
6.1. Termenul și conceptul de eugenie.....	117
6.1.1. <i>Termenul de eugenie</i>	117
6.1.2. <i>Conceptul de eugenie și notele sale astăzi</i>	118
6.2. Forme ale eugeniei și relevanța lor.....	120
6.2.1. <i>Forme clasice de împărțire a eugeniei: pozitivă și negativă</i>	120
6.2.2. <i>Clase ale eugeniei ca politică actuală</i>	121
6.3. Politici eugenice și clasele lor	122
6.3.1. <i>Despre clasificări ale politicilor eugenice</i>	122
6.3.2. <i>Politicile de apărare euristică a sănătății și calității vieții persoanelor</i>	122
6.3.3. <i>Politici eugenice de apărare a rezilienței populațiilor, ca număr și ca sănătate</i>	123
6.4. În loc de concluzii: Dezbaterea despre eugenie în sfera publică din România	124
<i>Surse și bibliografie</i>	124
7. Homofobia (Irina Pop).....	127
7.1. Termenul și conceptul de homofobie.....	127
7.1.1. <i>Termenul de homofobie</i>	127
7.1.2. <i>Conceptul de homofobie</i>	127
7.2. Formele homofobiei ca atitudini xenofobe față de homosexuali și homosexualitate proprii societăților și grupurilor	132
7.2.1. <i>Homofobiile sociale, cele proprii grupurilor și societăților</i>	132
7.2.2. <i>Homofobiile sociale instituționalizate</i>	134
7.2.3. <i>Homofobiile sociale instituționalizate (externe) și Biblia</i>	134
7.2.4. <i>Homofobia instituționalizată (externă), islamul și homofobia</i>	137

7.3. Formele homofobiei ca atitudini xenofobe față de homosexuali și homosexualitate ale persoanelor gay.....	138
7.3.1. <i>Forme ale homofobiei internalizate: homofobiile internalizate ale homosexualilor.....</i>	138
7.3.2. <i>Forme ale homofobiei internalizate în rândul homosexualilor și rata de suicid</i>	139
<i>Surse și bibliografie</i>	140
8. Intoleranță (Lia Pop).....	141
8.1. Un concept general de intoleranță.....	141
8.2. Un exemplu clasic de intoleranță	141
<i>Surse și bibliografie</i>	142
8.3. Intoleranța religioasă o definiție istorică: Denis Diderot (Lia Pop)	143
<i>Surse și bibliografie</i>	143
8.4. Faze și măsuri de combatere a intoleranței (Lia Pop).....	143
8.4.1. <i>Fazele intoleranței ca atitudine și politică publică locală sau de stat</i>	144
8.4.2. <i>Fazele intoleranței ca atitudine și comportament individual....</i>	144
<i>Surse și bibliografie</i>	144
8.5. Intoleranță: tipuri și categorii de intoleranță și de intoleranți (Lia Pop)	145
8.5.1. <i>Intoleranța socială și fazele sale.....</i>	145
8.5.2. <i>Intoleranța individuală și fazele sale</i>	145
8.5.3. <i>Tipurile și categoriile de intoleranți</i>	146
8.5.4. <i>Exemple de intoleranță din vremea comunismului.....</i>	147
<i>Surse și bibliografie</i>	147
9. Islamofobie și islam	149
9.1. Islamofobie sau xenofobie în jurul islamului (Irina Pop și Lia Pop).....	149
<i>Surse și bibliografie</i>	152

9.2. Tipuri generale de xenofobie în jurul islamului în Europa de azi (Irina Pop și Lia Pop).....	153
9.2.1. <i>Forme de xenofobie construite în jurul islamului după criterii ce țin de conținut</i>	153
9.2.2. <i>Forme de xenofobie construite în jurul islamului după criterii ce țin de răspândirea geografică</i>	155
9.2.3. <i>Exemple de xenofobie construite în jurul islamului</i>	156
9.2.4. <i>O sinteză privind tipurile de xenofobie construite în jurul islamului</i>	157
<i>Surse și bibliografie</i>	158
9.3. Islam (Lia Pop).....	158
<i>Surse și bibliografie</i>	160
9.4. Islam: ramurile islamului (Lia Pop).....	160
<i>Surse și bibliografie</i>	162
9.5. Răspândirea islamismului în lume în epoca modernă și astăzi (Lia Pop).....	163
10. Naționalism	165
10.1. Un concept general de naționalism și provocările istoriei (Irina Pop și Lia Pop).....	165
10.1.1. <i>Termenul de naționalism</i>	165
10.1.2. <i>Concepte clasice de naționalism</i>	165
10.1.3. <i>Naționalismul în descrierile ideologice de Stânga</i>	168
10.1.4. <i>Naționalismul într-o descriere ultra-contemporană de Dreapta</i>	168
10.1.5. <i>Naționalismul un concept propriu analizei politice</i>	170
<i>Surse și bibliografie</i>	171
10.2. Un concept pentru dezvoltarea comunităților naționale în zilele noastre: Civismul național.....	174
10.3. Secolul XXI: explozii de naționalisme exclusive și nevoia unui ideal politic inclusiv.....	176
<i>Surse și bibliografie</i>	177

10.4. Civismul național în Discursul lui Maniu de la Alba Iulia la 1 decembrie 1918 (Irina Pop, introducere și comentarii).....	179
10.4.1. <i>Despre civismul național</i>	179
10.4.2. <i>Textul Discursului lui Maniu la întemeierea României Mari</i>	179
10.4.3. <i>Două comentarii privind proiectul de civism național al lui Maniu</i>	185
<i>Surse și bibliografie</i>	189
11. Pogrom (Gabriela Goudenhooff)	191
11.1. Termenul pogrom	191
11.2. Definiția și istoricul construirii conceptului de pogrom	191
11.3. Exemple de pogromuri	193
<i>Surse și bibliografie</i>	194
12. Porajmos	197
12.1. Un concept de porajmos (Lia Pop)	197
<i>Surse și bibliografie</i>	197
12.2. Porajmos: forme de manifestare (Lia Pop și Irina Pop)	198
<i>Surse și bibliografie</i>	198
13. Rasismul	201
13.1. Un concept general de rasism (Irina Pop)	201
13.1.1. <i>Un concept de rasism pentru comunicarea publică</i>	201
13.1.2. <i>Un concept de rasism pentru comunicarea publică</i>	201
13.1.3. <i>Exemple de rasism</i>	202
<i>Surse și bibliografie</i>	203
13.2. Rase umane? (Irina Pop)	204
<i>Surse și bibliografie</i>	204
13.3. Forme ale practicilor rasiste: rasismul dominator și rasismul exterminator (Irina Pop)	204
13.3.1. <i>Rasismul dominator</i>	205

13.3.2. <i>Rasismul exterminator</i>	205
<i>Surse și bibliografie</i>	206
14. Romii, victimele xenofobiei de pretutindeni și dintotdeauna ...	207
14.1. Persecuții generale împotriva Romilor (Lia Pop și Irina Pop)	207
14.1.1. <i>Despre clasa persecuțiilor generale împotriva Romilor</i>	207
14.1.2. <i>Exemple de persecuții generale împotriva Romilor</i>	208
<i>Surse și bibliografie</i>	209
14.2. Persecuții istorice săvârșite împotriva Romilor (Lia Pop și Irina Pop).....	209
<i>Surse și bibliografie</i>	212
14.3. Persecuții contemporane împotriva Romilor (Lia Pop și Irina Pop).....	212
<i>Surse și bibliografie</i>	219
14.4. Romafobie și Anti-țigănist (Lia Pop și Irina Pop)	219
14.4.1. <i>Despre termenii Romafobie și Anti-țigănist</i>	219
14.4.2. <i>Un concept de Anti-țigănist definit legal</i>	220
14.4.3. <i>Manifestări și exemple de Anti-țigănist</i>	222
<i>Surse și bibliografie</i>	224
14.5. Stigmatizarea Romilor (Lia Pop)	225
<i>Surse și bibliografie</i>	227
Un cuvânt final despre textele deschise (Irina Pop)	229

Introducere

Prezentul material este alcătuit pentru a sprijini comunicarea publică liberă de manifestări xenofobe și combaterea xenofobiei ca realitate în expansiune.

În conținut, *Indexul* este o încercare de definire a fenomenului în inter-relații cu alți termeni și ei propuși aici. Le-am introdus pentru că le vedem ca pe niște resurse necesare și ușor de folosit în domeniu. Lista termenilor include atât termeni complementari xenofobiei, cât și termeni care se intersectează cu ea și care sunt utilizați în comunicarea publică și ca termeni sinonimi. Pentru termenii cheie, formele și manifestările realităților la care se referă sunt prezentate și independent, pentru alții sunt sugerate în prima „intrare”. *Indexul* este o anticipare a unui proiect mai larg, o propunere de manual destinat combaterii xenofobiei în mediul comunicării politice.

El este oferit publicului pentru a-i atrage atenția că în vorbirea curentă intervin frecvent cuvinte și expresii cu potențial xenofob, cuvinte care sunt scânteii declanșatoare de lanțuri de reacții publice care pot ajunge până la adevărate iaduri pentru toți oamenii. Cum se întâmplă aceasta? Cuvintele ofensatoare generează reacții verbale și reacții la reacții. În urma acestor reacții, mediul comunicațional capătă sunetele și, respectiv, semnele neîncrederii, defăimării, stigmatizării, urii și opririi unor oameni. Social, se instaurează o atmosferă de neîncredere, ură, răzbunare și, mai departe, se trece la fapte. Odată cu primele escaladări nesancționate se creează presiunea publică pentru mai multă xenofobie. Apar mesajele politice xenofobe¹ și după ele, nu este exclus să apară politicile și legile

¹ Politicienii dau mesaje xenofobe pentru a răspunde așteptărilor publicului; iar, în urma lor, publicul se simte tot mai încurajat să folosească conținuturi xenofobe în comunicarea curentă, să le considere normale. De aceea, în comunicarea publică și în viața unor comunități se ajunge să se escaladeze în confruntările xenofobe și să se treacă la conflicte.

Combaterea xenofobiei. Un index de termeni

xenofobe ... Din acest punct, după regula bulgărelui de zăpadă, lucrurile par de neoprit. Ororile xenofobiei exterminatoare se pot întâmpla în orice moment. A indica acest pericol este rostul prezentului *Index*. Când am optat pentru cuvântul index, în locul celui de glosar, de exemplu, am intenționat să punctăm că *indicăm* ceea ce este dincolo de niște vorbe și stigme oarecare: rănirea celor slabi și otrăvirea societății cu ostilități care se pot întoarce oricând și împotriva Noastră. Ne-am propus să dăm *indicii* despre virulența fenomenului, despre contagiozitatea sa și despre reverberațiile sale. Apelul vorbitorilor și actanților sociali la formule insuficient gândite, care chiar nu au intenții ofensatoare, stigmatizante, sau oprimate, dar, care din perspectiva victimelor sunt rănitoare, produce efecte xenofobe și efecte xenofobe în lanț.

Indexul este oferit publicului larg românesc, pentru a-l invita să evite termenii xenofobi și pentru a-i arăta că atunci când au fost folosiți efectele lor și atmosfera publică creată au fost devastatoare.

Pe scurt, *Indexul* este propus pentru a sprijini comunicarea corectă, ne-ofensatoare și ne-cauzatoare de resentimente, atitudini, comportamente, atmosferă și politici publice xenofobe. Este propus, pentru a cere concursul publicului și al specialiștilor, în a opri escaladarea limbajului xenofob și a bloca generarea unei presiuni publice pentru mai multă xenofobie și pentru mai multe mesajele politice xenofobe.

Mesajele asumate. Ca orice perspectivă comunicațională, perspectiva noastră propune un mesaj, explicit și implicit. Mesajele asumate de noi sunt cele de combatere a xenofobiei, ca politică, ca atitudine socială ca fobie individuală, ca limbaj și comunicare. Ele vin din convingeri precum:

- a) orice politică xenofobă este otrăvitoare;
- b) orice atitudini sociale infestate de xenofobie infestază și incendiază viața socială, inclusiv prin împingerea agresorilor spre tot mai mult și a victimelor către o ură greu de oprit și care pregătește răzburarea împotriva agresorilor;
- c) orice înclinație individuală de xenofobie este maladiivă, pentru victimă, pentru mediul de comunicare și pentru purtătorul său;
- d) orice comunicare cu conținut xenofob ne împinge să ne ardem în focuri de paie, create și întreținute de un extremism sau altul.

Lista termenilor pentru xenofobie și realitățile conexe ei este destinată publicului larg și utilizatorului presat de timp. Specificul acestui

Index este încercarea de a propune termenii cu înțelesurile lor cele mai populare, cele simplu de receptat și utilizat. El este alcătuit în două părți: Partea I este destinată exclusiv abordării xenofobiei, iar partea a II-a prezintă concepte și termeni asociați. Lista de termeni inserați aici cuprinde 34 de intrări specifice, grupate în 14 capitole.

Conținutul fiecărei „intrări” este redus la o definiție simplă și două trei referințe bibliografice. În unele cazuri, autorii au extins la variante care să cuprindă: termenul cu etimologia sa; o definiție; simplă, două exemple de utilizări care decelează fenomene xenofobe.

Pentru „intrările” din *Index* au fost folosite monografiile specifice, rapoarte de cercetare și resurse generale, enciclopedii, dicționare specializate, manuale. Dintre marile enciclopedii generale s-a apelat la: *Wikipedia* – cu variantele sale în limbile română, engleză, franceză, italiană; *Britannica*; „*Grande Encyclopédie Larousse*”; *Treccani*, *Stanford Encyclopedia of Philosophy*; variantele on line, și „vechea” *Encarta*, varianta C.D.-rom. Dintre dicționarele specializate s-a apelat la dicționare de științe politice, de drept, de filosofie și de etică apărute în limba română. Cel puțin, trei resurse stau la baza conceperii și redactării fiecărei „intrări”.

Menirea acestui material este să slujească publicului general, să deschidă dialoguri și preocupări privind eliberarea de xenofobie.

PARTEA I.
Xenofobie

1.

Despre xenofobie

Irina Pop

1.1. Un concept general de xenofobie

1.1.1. Termenul de xenofobie

Cuvântul *xenofobie*, în majoritatea limbilor europene este un cuvânt compus din cuvintele *străin*¹ și *fobie*². El trimite la două cuvinte din elina clasică, katarévousa: *xeno* (ξένος), străin și din *fobia* (φοβία) care indică „frica, boala”.

Sensurile actuale ale termenului s-au îmbogățit și prin aporturile unor științe speciale, în special prin aportul psihanalizei, care a rafinat înțelesurile fobiei.

¹ Termenul *străin*, ca substantiv este larg explicat la intrarea Străin. (Vezi intrarea). Aici menționăm doar că termenul *străin* este folosit în limba română, cu două sensuri opuse: *străinul cel rău și periculos* și, respectiv, *străinul aducător de civilizație și prosperitate*. În româna contemporană, formula *în străinătate* ca și varianta sa „afară” înseamnă întotdeauna libertate și prosperitate. Doar *străinul cel rău și periculos* inspiră și întreține xenofobie.

² Termenul *fobia* în limba română este un termen cu iz de sofisticare, puțin familiar sferei publice. Este mai mult un termen erudit. El a fost preluat în limbajul comun cu sensul de: *oroare de ... Fobia* este deci – în limba română – un termen academic, transmis spre sfera publică sub influența psihanalizei, odată cu primele traduceri în limba română ale lui Freud, adică prin anii 1920. Vulgarizat termenul de *fobie* este folosit cu sensul de: *oroare, ură față de ...* Alexandra Zărnescu după ce critică modul de explicare a cuvântului *xenofobie* în dicționarele românești, reia etimologia acestuia și pledează pentru înțelegerea xenofobiei drept groază – nu doar frică – față de străini. Apoi – dintr-o perspectivă naționalistă – denunță că s-a instalat în România de azi o xenocrație care ar justifica ura față de acești străini (Alexandra Zărnescu <http://www.altermedia.info>).

Realitatea unor manifestări care au fost desemnate în modernitate cu numele de xenofobie a brăzdat istoria Europei în toate războaiele care i-au construit această istorie. Ea a avut toate formele posibile: de la teama că o nouă alungare a veneticilor va spulbera viața celor slabi, la groaza de străinul cotropitor care jefuia, răpea oameni și abuza și până la crimele de război conduse împotriva străinilor și suferite din partea străinilor.

În antichitate groaza avea zeul său: Phobos la greci, însoțitorul și fiul lui Ares (zeul războiului). Un zeu al groazei este întâlnit și la romani, cu numele de Pavor sau Terror sau Timor. În vremea creștinismului medieval, teama de străinul cotropitor este personificată în teama de năvălirile tătarilor, de invazia păgânilor. Păgânul ca străin inspira și ura și groaza față de Altul care distruge nu doar realitate fizică a Noastră, ci și sufletul Nostru, realitatea noastră simbolică. În contemporaneitate, groaza față de străin este groaza de crime de război. Ea este întruchipată în teama de holocaust.

Xenofobia nu a putut fi oprită de civilizația propusă de creștinism: aceea de a vedea în fiecare om, în străin inclusiv, pe Aproapele tău și a te purta cu el după porunca: „Iubește pe aproapele tău, ca pe tine însuși!”. Viziunea creștină s-a confruntat permanent cu istoria care amintea dureros, în experiențe de familie, fapte în care străini au fost nimicitorii muncii și vieții noastre.

În limba română termenul este împrumutat din franceză sau din italiană ca atare: *xenofobie*. Cuvântul poartă cu el semnificații sofisticate dezvoltate în perimetrul acestor culturi și nu, întotdeauna, vii și clare pentru utilizatorul român.

Scurt redate semnificațiile cuvântului sunt: Străinul este Altul și de Altul trebuie să-ți fie groază când vine ca dușman.

1.1.2. Un concept politic de xenofobie

Un concept general de xenofobie este rezultatul unor concepții elaborate în arii specializate.

În ordine logică și cronologică, prioritate are elaborarea unei concepții politice și o translatăre a acesteia în aria dreptului și politicii. Istoric, conceptele de xenofobie au apărut în contexte politice incendiare, cum a fost și cel al cazului Dreyfus aprox. 1893-1923.

Xenofobia în politică este șirul de acte politice ale unui grup/unor agenți politici care instigând publicul larg persecută străinii sau pe cei

portretizați drept străini. Actele politice xenofobe constau în idei disparate, teorii închegate ideologii, proiecte, programe și/sau măsuri lansate public, și/ sau în discursuri de ură.

Ele au ca rezultat o atmosferă publică de neîncredere, distanțare, frică, ură și violență mutuală între oameni. În această atmosferă, violența, inițial, sporadică și spontană față de grupul țintă al urii, ajunge violență frecventă și generalizată, programatică și sistematică, de tipul război. De la graffitti, la fluturași și lozinci ele înfierbântă publicul și-l face inuman. Nicolae Kallos povestește în interviul despre deportarea sa în lagărul nazist de la Buchenwald, că cel mai tare l-a durut râsul concitadinilor săi la trecerea coloanei de evrei care erau trimiși în lagăr.

Răspunsul la o atmosferă publică otrăvită este o politică și mai otrăvitoare.

De regulă, astfel de acte sunt înrădăcinate în interesele unei minorități de a anihila un grup de oameni, grupul țintă al xenofobiei. Ideologiile și comunicarea spre mase transmit frica față de posibile și probabile atrocități comise de dușmani³. În cazuri speciale, ideologiile ajung chiar să demonizeze grupul țintă al xenofobiei. (S-a întâmplat în recentele războaie din ex-Iugoslavia⁴). Concomitent, ideologiile despre dușman și alte proiectele de ostilizare se ocupă de punerea unor baze solide pentru discreditarea generală și desconsiderarea morală a unui grup de oameni⁵, a grupului țintă. Oamenilor din grupul țintă li se refuză treptat, inclusiv, demnitatea umană. Sunt numiți – și apoi și tratați ca atare – ca sub-oameni. În contrast, dominatorii își creează aura ideologică de supra-oameni.

³ Le ilustrează cu probe – reale sau fabricate – despre astfel de atrocități comise de către „dușmani”.

⁴ Vezi Bogdan Ficeac (1996): *Tratat de manipulare*, București, Editura Nemira.

⁵ În sens restrâns, este xenofobie setul de acțiuni comis de un agent în cazul în care se susține ura și violența față un grup țintă care este „Străin”, adică este identificat, rasial, etnic, național, lingvistic etc drept diferit de Noi. În sens larg, grupul țintă poate fi orice grup. În 1939, Hitler a decis că un grup de oameni care sunt de eliminat, de eutanasiat, sunt alienații mintal. Ei, potrivit documentului, alterează puritatea sângelui național. (Acțiunile multe de eliminare au fost oprite prin protestul public al arhiepiscopului de München, care a fost internat în lagăr pentru gestul său. Eutanasierea au fost însă oprite.) Cf. cu, Christian Bernadac (1967): *Medicii Blestemați*, versiune românească Ilca Marinescu și Virgil Tiberiu Spănu, Editura Politică, 1970, p. 194.

Când conceptul politic este codificat – ia forma de legi – el devine *concept juridic de xenofobie*. Acesta a fost cazul, când regimul nazist a refuzat demnitatea umană evreilor și Romilor și a inițiat, legiferat și promulgat cele trei principale legi rasiale. (Vezi mai mult la intrarea *Manifestări de xenofobie condamnate juridic* și la cea numită *Legile de la Nürnberg*.)

Conceptul *cultural de xenofobie* cuprinde toate aspectele politice și juridice ale fenomenului plus susținerile (adeziunile emoționale și conceptuale) la dimensiunile sociale generale și speciale ale xenofobiei. Sunt dimensiuni sociale generale ale xenofobiei mentalitatea de ostilitate și groază față de Străini plus componente de psihologie socială precum distanțarea, evitarea, frica, teama, ura etc. față de prezența străinilor. Când acestea sunt acceptate și dezvoltate ca normalitate socială⁶ cu susținerea culturii, susținerile ca atare sunt xenofobe.

În dimensiunile culturale – proprii culturii culte – sunt fapte de cultură xenofobă „știința rasială despre superioritatea raselor”; „arianismul”; „etno-psihologia”, filosofia „supraomului” etc. Sunt fapte de combatere a xenofobiei abordările critice față de acestea și față de orice alte tendințe care folosesc mijloace ale științei pentru a susține umilirea, refuzul demnității unor oameni.

La fel, sunt fapte de xenofobie exprimările artistice care au drept țintă susținerea cu instrumentele artei a procesului de dezumanizare a unor grupuri și persoane, sau a promotorilor acestora. (Statuile și omagiile publice aduse unor dictatori care și-au făcut din xenofobie o politică publică, cum a fost de exemplu numirea unor străzi, orașe cu numele lor⁷, sunt fapte xenofobe. Nu sunt acte xenofobe, acele expresii artistice care dezvăluie modurile de dezumanizare, suferințe și persecuții ale victimelor dezumanizării.

1.1.3. Atitudini și comportamente intolerante și xenofobe

Întâlnirea cu oameni care provin sau sunt legați de alte țări sau culturi, poate provoca reacții diferite printre xenofobi: variind de la ignorare și indiferență, până la violență extremă.

⁶ În sensul dat de sociologul E. Durkheim normalității sociale.

⁷ Brașov a primit în vremea dictaturii staliniste numele de Orașul Stalin.

Astfel în lume putem vedea, față de străinii victime, atitudini și comportamente:

- I. Individuale care pot deveni intolerante sau xenofobe sau care sunt deja astfel de manifestări:
 - ignorarea problemelor și suferințele victimelor străine aflate în situații grave, ignorare cauzată de ne-informare și scuzată cu „Dar nu am știut!”;
 - lipsă de empatie, refuzul de a „vedea și simți problemele străinilor chiar și atunci când aceștia înfruntă violențe extreme;
 - disprețul față de ei ca ființe umane,
 - defăimarea și stigmatizarea străinilor victime;
 - distanțarea față de ei.
- II. Instituționale care pot deveni intolerante sau xenofobe sau care sunt deja astfel de manifestări:
 - ignorarea,
 - izolarea lor în lagăre, bantustane etc.,
 - privarea lor de oportunități de muncă, servicii medicale, de educație și sociale,
 - aservirea lor,
 - izgonirea,
 - amenințări cu violența și
 - atacuri fizice – bătăi, răpiri, violuri,
 - traficarea,
 - crime împotriva unor persoane străine și,
 - în cazuri extreme (de război), crime în masă împotriva străinilor.

Ceea ce nu se spune despre xenofobie sunt două lucruri grave. Mai întâi, este de spus în comunicarea publică că xenofobia creează victime. În al doilea rând, este de spus că ea se „seamănă”, „se înrădăcinează” și se dezvoltă la victimele ei inițiale sau uzuale. Dinspre cei excluși împotriva celor care au exterminat, exclus, înjosit, stigmatizat, sau doar au respins un anume grup, ca Străini, se îndreaptă aceleași comportamente: respingere, ură, dorință de răzbunare și violență. Cercul este vicios și extrem de greu de spart și și mai greu de transformat în unul virtuos.

Stabilirea de strategii pentru a limita rasismul și xenofobia este în România doar în fază de început⁸.

1.1.4. Exemple de xenofobie

Manifestările xenofobe în Uniunea Europeană sunt atent monitorizate de către FRA și ECRI în Rapoartele lor⁹ periodice. Din păcate numărul cazurilor nu scade.

1800-1900 cca. Expunerea unor oameni din Africa și Filipine în grădini zoologice din Europa în timpul explorărilor acestor zone¹⁰ de către europeni.

1941. Oameni atârnați în cârlige de măcelărie și etichetați: Carne coșer (Pogromul de la București, descris de Mircea Eliade în *Nopțile de sânziene*).

2015: O jurnalistă a lovit cu piciorul un migrant cu un copil în brațe, în Ungaria, la Roszke.

Conform cu <http://fra.europa.eu/en/speech/2018/keynote-address-eu-high-level-group-combating-racism-xenophobia-and-other-forms> unul din trei Roma a suferit o formă de hărțuire, iar 4 din 100 o formă de violență fizică motivată de anti-gypsism/ anti-țigănist.

Copii români sunt hărțuiți în școlile din Marea Britanie¹¹ și sunt hărțuiți sub numele de țigani.

⁸ S-a stabilit până în 2019, Comitetul Interministerial pentru a lucra la o astfel de strategie. (În alte țări UE ea există de mulți ani, cea mai veche este din 2011, din Spania; urmează cea din 2016 din Slovacia etc) În alte țări UE, lipsesc astfel de strategii. Exemple de țări care nu au construit astfel de strategii sunt Bulgaria și Ungaria. Majoritatea țărilor UE au definit astfel de planuri în ultimii ani, 2017, 2018 și 2019.

⁹ „*Study on the legal framework applicable to racist or xenophobic hate speech and hate crime in the EU Member States*” (Studiu privind cadrul juridic aplicabil discursurilor și infracțiunilor rasiste sau xenofobe motivate de ură în statele membre ale UE) (JUST/2011/EVAL/FW/0146/A4).

¹⁰ <https://psychologenie.com/xenophobia-examples>

¹¹ <https://www.digi24.ro/stiri/externe/mapamond/elevii-din-romania-tinte-ale-atacurilor-rasiste-si-xenofobe-in-scolile-din-marea-britanie>. (22 08 2019.) Dintr-un studiu realizat de Universitatea Strathclyde, citat de „*The Guardian*”, rezultă că 77% dintre elevii vizați au suferit din cauza rasismului, xenofobiei și hărțuirii,

1.1.5. Termeni alternativi pentru xenofobie

Xenofobia ca fenomen, poate fi întâlnit și sub alte nume. Exemple ar putea fi: anti-semitismul, anti-țigănistul, dispreț față de Străini, fobie față de Străini, epurare a străinilor, genocid, holocaust, homofobie, misoginism, șoah, șovinism, ură față de străini etc.

Surse și bibliografie

- Baumgartl, B., and Favell, A. (eds) (1995): *New Xenophobia in Europe*, London, Kluwer Law International.
- Bernadac, Christian, (1967): *Medicii Blestemați*, versiune în limba română Ilca Marinescu și Virgil Tiberiu Spănu, Editura Politică, 1970.
- Consiliul Europei; Comisia europeană împotriva Rasismului și Intoleranței (CERI): *Recomandarea nr. 7 de Politică Generală a CERI privind Legislația Națională referitoare la combaterea Rasismului și Intoleranței*: <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-7-revised-on-national-legislatio/16808b5ab6> și alte *Recomandări de acest tip ale CERI*.
- Deardorff-Miller, Sarah, (2018): *Xenophobia toward Refugees and Other Forced Migrants*, World Refugees Council, research Paper No. 5, September, 2018. <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/WRC%20Research%20Paper%20no.5.pdf>
- FRA (2020): *Fundamental Rights Report 2020: Equality, non-discrimination and racism* <https://fra.europa.eu/en/publication/2020/fundamental-rights-report-2020>. <https://fra.europa.eu/en/video/2020/fra-director-speaks-about-holocaust-memorial-day-sinti-and-roma>
- FRA (2016): *Fundamental Rights Report 2016* (2016), available at <http://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/publications>.
- ILO, IOM and OHCHR (2001): „*International Migration, Racism, Discrimination and Xenophobia*.” Discussion Paper prepared by the ILO, IOM and OHCHR for the World Conference Against Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance. August. www2.ohchr.org/english/issues/migration/taskforce/docs/wcar.pdf.
- Kakissis, Joanna, (2018): „*Hungary Has A Xenophobia Problem*.” Parallels (blog), April 27. www.npr.org/sections/parallels/2018/04/27/602375067/hungary-has-a-xenophobia-problem.

acte care au fost mascate, aparent, de glume. 49% dintre elevi au spus că atacurile au devenit mai frecvente începând cu 2016, după referendumul pentru Brexit.

Partea I. Xenofobie

- Kounalakis, Eleni, (2015). „Hungary’s Xenophobic Response” in „The New York Times”, 2015, September 6. www.nytimes.com/2015/09/07/opinion/hungarys-xenophobic-response.html.
- ONU (1965): *Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială din 21.12.1965*, <https://conventia-internationala-privind-eliminarea-tuturor-formelor-de-discriminare-rasiala-din-21121965>.
- UE (2000): *Charter of Fundamental Rights of the European Union*, adopted at December, 7, 2000, at Nice, and published in the *Official Journal of the European Communities C 364/5*, 12.18. 2000, also Available at http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf Retrieved on 2009-04-25
- UE: Consiliul. *Directiva 2000/43/CE a Consiliului din 29 iunie 2000 de punere în aplicare a principiului egalității de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică* <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A32000L0043>.
- UE. Comisia Europeană (2018): *Mesaj către membrii grupului ECRI* <http://fra.europa.eu/en/speech/2018/keynote-address-eu-high-level-group-combating-racism-xenophobia-and-other-forms>
- UE. (2016): *Cod de conduită privind combaterea discursurilor ilegale de incitare la ură din mediul online* <https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/racism-and-xenophobia/eu-code-conduct-counterling-illegal-hate-speech-online>.
- UE. *Directiva 2000/43/CE a Consiliului din 29 iunie 2000 de punere în aplicare a principiului egalității de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică* *Directiva_Consiliului_2000_43_CE_RO.pdf*
- United Nations., (2016). „*Racism, Xenophobia Increasingly Globally, Experts Tell Third Committee, amid Calls for Laws to Combat Hate Speech, Concerns over Freedom of Expression.*” GA/SHC/4182. Press release, November 1. www.un.org/press/en/2016/gashc4182.doc.htm.

Site-uri

- <http://fra.europa.eu/en/theme/hate-crime>
- <http://fra.europa.eu/en/theme/racism-related-intolerances>.
- <http://www.reseau-terra.eu/rubrique139.html>.
- <http://www.fsf.de>.
- <http://www.unhchr.ch/html/racism>.
- <https://www.un.org/en/events/slaveryremembranceday/civil-society-briefing.shtml>
- <http://comxen.ro>.
- https://europe.ohchr.org/Documents/Publications/CERD_Reader.pdf.
- <https://www.verywellmind.com/xenophobia-fear-of-strangers-2671881>.

1.2. Xenofobie: un concept util în comunicarea publică

Irina Pop

Conceptul de xenofobie – articulat în concepții coerente – este folosit astăzi, în limba română cu multiple sensuri. Trei sensuri – identificate după natura manifestărilor pe care le prioritizează – ne apar dominante: 1. Politic; 2. Juridic; și 3. Cultural (inclusiv, cele ce apar în mediul religios și mediatic).

Pentru comunicarea publică, este important să putem decela un sens care să cuprindă concomitent elemente relevante în toate cele trei arii. Doar așa publicul poate fi pregătit să recunoască și să se opună politicilor xenofobe, comportamentelor xenofobe; și devierilor culturale care ostilizează oamenii și otrăvesc relațiile dintre ei.

1.2.1. Xenofobia cu sensul folosit în politică pentru mobilizări

Xenofobia în politică este șirul de acte politice ale unui grup/unor agenți politici, acte care constau în teorii lansate public, ideologii, proiecte, programe și/sau măsuri și/ sau în discursuri de ură. Ele:

- a) sunt îndreptate împotriva celor catalogați drept Străini;
- b) au ca scop să mobilizeze votanții de partea lor,

auto-prezența ca apărătorii autentici ai Noștri, ai Patriei etc. ca unici luptători împotriva dușmanilor.

Efectele imediate ale actelor agenților politici cinici, pe lângă numitele mobilizări, sunt o atmosferă publică de neîncredere, distanțare, frică, ură și violență mutuală între oameni. În această atmosferă, violența, inițial, sporadică și spontană față de grupul țintă al urii, ajunge violență frecventă, programatică și sistematică și de neoprit în timp de război. Efectele pe termen lung sunt demobilizările în fața pericolelor reale, ca în povestea cu *Petrică și lupul*. Alarma falsă o dată, falsă de două ori, falsă de trei ori ... nu mai este luată în seamă atunci când pericolul este real.

De regulă, astfel de acte sunt înrădăcinate în interesele unei minorități de a anihila un grup de oameni, grupul țintă al xenofobiei. Ideologiile și comunicarea spre mase transmit frica față de posibile și

probabile atrocități comise de dușmani¹². În cazuri speciale, ideologiile ajung chiar să demonizeze grupul țintă al xenofobiei. (S-a întâmplat în recente războaie din ex-Iugoslavia¹³). Concomitent, ideologiile despre dușman și alte proiectele de ostilizare pun baze solide pentru discreditarea generală și desconsiderarea morală a unui grup de oameni¹⁴, a grupului țintă. Oamenilor din grupul țintă li se refuză, treptat, demnitatea umană. Sunt numiți și apoi și tratați ca sub-oameni. În contrast, dominatorii își creează aura ideologică de supra-oameni.

1.2.2. Xenofobia codificată juridic

Când conceptul politic este codificat – când ia forma de legi – el devine *concept juridic de xenofobie*. Exemplul ilustrativ pentru Europa este codificarea rasismului în legile rasiale și introducerea sa în toate țările aliate nazismului. (Vezi mai mult la intrarea *Manifestări de xenofobie condamnate juridic* și intrarea *Legile de la Nürnberg*.)

1.2.3. Xenofobia răspândită social în expresii „științifice” și culturale

Conceptul de *xenofobie propus în expresii culturale* cuprinde toate aspectele politice și juridice ale fenomenului plus susținerile (adeziunile emoționale și conceptuale) la dimensiunile sociale generale și speciale ale xenofobiei. Sunt dimensiuni sociale generale ale xenofobiei mentalitatea de ostilitate și groază față de Străini plus componente de psihologie socială precum distanțarea, evitarea, frica, teama, ura etc. față de prezența Străinilor. Când

¹² Le ilustrează cu probe – reale sau fabricate – despre astfel de atrocități comise de către „dușmani”.

¹³ Vezi Bogdan Ficeac (1996): *Tratat de manipulare*, București, Editura Nemira.

¹⁴ În sens restrâns, este xenofobie setul de acțiuni comis de un agent care susține ura și violența față un grup țintă care este „Străin”, adică este identificat, rasial, etnic, național, lingvistic etc. ca străin. În sens larg, grupul țintă poate fi orice grup. În 1939, Hitler a decis că un grup de oameni care sunt de eliminat – eutanasiat forțat – sunt alienații mintal. Ei alterează puritatea sângelui național. (Acțiunile multe de eliminare au fost oprite prin protestul public al arhiepiscopului de München, care a fost internat în lagăr pentru gestul său, dar eutanasierea au fost oprite.) Cf cu Bernadac, Ch., (1967): *Medicii Blestemați*, versiune în limba română traducere Ilca Marinescu și Virgil Tiberiu Spânu, Editura Politică, 1970, p. 194.

acestea sunt acceptate și dezvoltate ca normalitate socială¹⁵ cu susținerea culturii. Susținerile ca atare sunt xenofobe.

Pot fi dimensiuni sociale speciale cele culturale, religioase, morale. Aceste dimensiuni sunt puternic întărite atunci când capătă girul științei și culturii mari.

În dimensiunile culturale proprii culturii culte, sunt fapte de cultură xenofobă: filosofia „supraomului” cu pandantul său teza despre „sub-oameni”, beletristica inspirată de ea, „știința rasială despre superioritatea raselor”; „arianismul”; „etno-psihologia”, etc. Sunt – dimpotrivă fapte de combatere a xenofobiei – abordările critice față de acestea și față de orice alte tendințe care folosesc mijloace ale științei pentru a susține umilirea, refuzul demnității pentru anumiți oameni.

Sunt fapte de xenofobie exprimările artistice care au drept țintă susținerea cu instrumentele artei a urii de rasă, clasă, de religie. Și exprimările artistice care-i omagiază pe unii promotori ai urii față de Celălalt, sunt xenofobe. Statuile și omagiile publice aduse unor dictatori care au avut politici publice xenofobe, sunt fapte xenofobe. Nu sunt acte xenofobe, acele expresii artistice care dezvăluie modurile de dezumanizare, suferințe și persecuții ale victimelor dezumanizării etc.

Sursa: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/46/Hanging_Humans.JPG.

Figura 1. Jacques Callot 1633: *Copacul spânzuraților*

¹⁵ În sensul dat de Durkheim normalității sociale.

Nu sunt aspecte de xenofobie – potrivit mentalității europene – pamfletele, satira, portretele umoristice precum cele despre europeanul ideal sau caricaturile din *Charlie Hebdo*. (Pentru musulmani caricaturile sunt probe de ofensă foarte gravă.¹⁶)

Sursa: Fluturaș care circula prin anii 1990, între studenții europeni de la științe politice.

Figura 2. Europeanul ideal

Religiile care admit în mesajul lor susțineri care duc la deprecierea și ura față de alți oameni, de regulă față de ne-credincioșii în religia lor; religiile care chiar demonizează pe cei care sunt diferiți; religiile care admit să se implice în pogromuri împotriva unor oameni – conțin premise ale xenofobiei. Când – biserici și clerici – își asumă acțiuni de tortură, persecuții și extincții de grupuri sau chiar participă activ la astfel de fapte acele biserici și acei clerici sunt xenofobi. Un exemplu de xenofobie între „oamenii cu credință în Dumnezeu” și „oamenii fără Dumnezeu” (după expresia lui

¹⁶ De văzut presa europeană despre *Criza caricaturilor* (lui Mahomed) și crimele de la „*Charlie Hebdo*”.

Münzer), exemplul datând de pe la 1520, l-au făcut pe un credincios autentic și moderat – Luther – să scrie, în *Against the Robbing Murderous Hordes of Towers*: „... țărani, trebuie tăiați, înecați, înjunghiați, în secret și în public, de către cei care pot” ... aceasta este, scrie el mai departe, „...ca și cum ar trebui să omori un câine turbat”. Recunoașterea publică a unor astfel de fapte, dezicerea de ele și condamnarea lor publică, ca și actele de a cere iertare victimelor sunt căi de curățire spirituală și îndemnuri morale eficiente împotriva xenofobiei.

Când toate acestea se și mediatizează social ca normale și ca idealuri sociale xenofobia ajunge definitorie a societății de referință. În același timp, instalarea „normalității xenofobiei”, ca standard al acelei societăți, împreună cu presiunea de grup în favoarea xenofobiei îngustează și mai mult, calea de reconstrucție a acestei societăți ca societate a confortului cu sine și cu alții.

1.2.4. Xenofobia în comunicarea publică

În comunicarea publică *un concept de xenofobie* rezultă dintr-o sinteză despre construcțiile culturale care au analizat ura față de străin, ca fenomen care a marcat societatea și ca teorii despre acest fenomen.

Conceptul de xenofobie pentru comunicarea politică are de reunit toate fețele enumerate mai sus (politică, juridică, socială, de expresie culturală și științifică) și de redat maladia socială aferentă ca maladie.

Ea, maladia, constă în sădirea, întărirea, promovarea, dezvoltarea și propagarea într-o comunitate dată și în jurul acesteia:

- a) a hrănirii cu prejudecăți defăimătoare și oribile despre străini;
- b) a auto-otrăvirii cu ură, fobii, groază față de străini;
- c) a impulsivității de a-i strivi, de a-i anihila și
- d) a frustrării de a nu reuși să ducă la capăt numitele impulsuri.

În comunicarea publică de azi, conceptul de xenofobie ar fi – potrivit unor Conservatori – o invenție a globaliștilor menită să facă loc xenofiliilor.

1.2.5 Concluzii

De fapt, xenofobia este o construcție socială, de regulă, manipulată politic. O cale de combatere a sa este aducerea discuției despre ea pe agenda

publică. Odată adusă în interesul publicului sunt stimulate analizele sale. Orice tipuri analize, chiar și unele limitate ca perspectivă și ca baze de date, contribuie, concomitent la deconspirarea sa ca maladie socială și la creșterea interesului pentru dezvăluiri mai adânci și mai extinse.

Surse și bibliografie

- Arendt, Hannah,(1951): *Originile Totalitarismului*, versiune în limba română Ion Dur, București, Editura „Humanitas”, 1994.
- Anderson, Benedict, (1991): *Comunități imaginate: Reflecții asupra originii și răspândirii naționalismului*, versiunea în limba română Roxana Oltean și Ioana Potrache, București, Editura Integral.
- Balaban, Delia; Hosu, Ioan și Voinea, Andreea, (editors), (2020): *Communication It s about Platforms*, Cluj-Napoca, Editura Accent.
- Baumgartl, B., and Favell, A., (eds) (1995): *New Xenophobia in Europe*, London, Kluwer Law International.
- Bernadac, Christian, (1967): *Medicii Blestemați*, versiune în limba română Ilca Marinescu și Virgil Tiberiu Spânu, Editura Politică, 1970.
- Crush, Jonathan, and Sujata, Ramachandran (2009): „*Xenophobia, International Migration and Human Development.*” Human Development Research Paper 2009/47, September. New York, NY: UN Development Programme. http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdrp_2009_47.pdf.
- Consiliul Europei; Comisia europeană împotriva Rasismului și Intoleranței (CERI): *Recomandarea nr. 7 de Politică Generală a CERI privind Legislația Națională referitoare la combaterea Rasismului și Intoleranței*: <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-7-revised-on-national-legislatio/16808b5ab6> și alte *Recomandări de acest tip ale CERI*.
- Deardorff-Miller, Sarah, (2018): *Xenophobia toward Refugees and Other Forced Migrants*, World Refugees Council, research Paper No. 5, September, 2018. <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/WRC%20Research%20Paper%20no.5.pdf>
- Domke, David, (2001): „*Racial Cues and Political Ideology. An Examination of Associative Priming*”, Communication Research, Vol. 28 No. 6, 772–801.
- Ficeac, Bogdan, (1996): *Tratat de manipulare*, București, Editura Nemira.
- FRA (2020): *Fundamental Rights Report 2020: Equality, non-discrimination and racism* <https://fra.europa.eu/en/publication/2020/fundamental-rights-report-2020>. <https://fra.europa.eu/en/video/2020/fra-director-speaks-about-holocaust-memorial-day-sinti-and-roma>
- FRA (2016): *Fundamental Rights Report 2016* (2016), available at <http://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/publications>.

- Gall, Lydia, (2016): „*Hungary's Xenophobic AntiMigrant Campaign.*” Human Rights Watch, September 13. www.hrw.org/news/2016/09/13/hungarys-xenophobic-anti-migrant-campaign.
- Gellner, E., (1983): *Națiuni și naționalism. Noi perspective asupra trecutului*, versiunea în limba română Robert Adam, Oradea, Editura Antet, Colecția CEU, 1997.
- Goffman, E., (1963): *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity* (1963), Harmondsworth: Pelican Books.
- Horn, Heather, (2015): „*Is Eastern Europe Any More Xenophobic Than Western Europe? Investigating a stereotype of the refugee crisis.*” „*The Atlantic*”, October 16. www.theatlantic.com/international/archive/2015/10/xenophobia-easterneurope-refugees/410800/.
- ILO, IOM and OHCHR (2001): „*International Migration, Racism, Discrimination and Xenophobia.*” Discussion Paper prepared by the ILO, IOM and OHCHR for the World Conference Against Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance. August. www2.ohchr.org/english/issues/migration/taskforce/docs/wcar.pdf.
- Kakissis, Joanna, (2018): „*Hungary Has A Xenophobia Problem.*” Parallels (blog), April 27. www.npr.org/sections/parallels/2018/04/27/602375067/hungary-has-a-xenophobia-problem.
- Kounalakis, Eleni, (2015). „*Hungary's Xenophobic Response*” in „*The New York Times*”, 2015, September 6. www.nytimes.com/2015/09/07/opinion/hungarys-xenophobic-response.html.
- Kymlicka, W., (2001): *Politica în dialect: naționalism, multiculturalism, cetățenie*, versiunea în limba română Diana Stanciu, Chișinău, Editura Arc, 2005.
- Misago, Jean, Pierre, Iriann, Freemantle, and Loren, B., Landau, (2015): *Protection from Xenophobia: An Evaluation of UNHCR's Regional Office for Southern Africa's Xenophobia Related Programmes.* Geneva, Switzerland: UNHCR. www.unhcr.org/55cb153f9.pdf.
- ONU (1965): *Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială din 21.12.1965*, <https://conventia-internationala-privind-eliminarea-tuturor-formelor-de-discriminare-rasiala-din-21121965>.
- Rulashe, Pumla, (2015): *UNHCR mulls solutions for refugees affected by xenophobia.* May 26. www.unhcr.org/en-us/news/latest/2015/5/55647ddc6/unhcr-mulls-solutionsrefugees-affected-xenophobia.html.
- Sartori, Giovanni, (2002): *Ce ne facem cu străinii? / Pluralism vs Multiculturalism*, versiune în limba română Geo Vasile, Humanitas, București, 2007.
- UE (2000): *Charter of Fundamental Rights of the European Union*, adopted at December, 7, 2000, at Nice, and published in the *Official Journal of the European Communities* C 364/5, 12.18. 2000, also Available at http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf Retrieved on 2009-04-25

Partea I. Xenofobie

- UE: Consiliul. *Directiva 2000/43/CE a Consiliului din 29 iunie 2000 de punere în aplicare a principiului egalității de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică* [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ RO/TXT/?uri=CELEX %3A32000L0043](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A32000L0043).
- UE. Comisia Europeană, (2018): *Mesaj către membrii grupului ECRI* <http://fra.europa.eu/en/speech/2018/keynote-address-eu-high-level-group-combating-racism-xenophobia-and-other-forms>
- UE. (2016): *Cod de conduită privind combaterea discursurilor ilegale de incitare la ură din mediul online* <https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/racism-and-xenophobia/eu-code-conduct-counterling-illegal-hate-speech-online>.
- UE. *Directiva 2000/43/CE a Consiliului din 29 iunie 2000 de punere în aplicare a principiului egalității de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică* *Directiva_Consiliului_2000_43_CE_RO.pdf*
- United Nations, (2016). „*Racism, Xenophobia Increasingly Globally, Experts Tell Third Committee, amid Calls for Laws to Combat Hate Speech, Concerns over Freedom of Expression.*” GA/SHC/4182. Press release, November 1. www.un.org/press/en/2016/gashc4182.doc.htm.
- Yakushko, Oksana, (2009): „*Xenophobia: Understanding the Roots and Consequences of Negative Attitudes toward Immigrants.*” in „*Educational Psychology Papers and Publications*”, 1-2009, University of Nebraska- Lincoln. <http://digitalcommons.unl.edu/edpsychpapers/90/>.

Site-uri

- <http://fra.europa.eu/en/theme/hate-crime>
- <http://www.reseau-terra.eu/rubrique139.html>.
- <http://www.fsf.de>.
- <http://www.unhchr.ch/html/racism>.
- <http://comxen.ro>.
- <https://www.verywellmind.com/xenophobia-fear-of-strangers-2671881>.

1.3. Xenofobie: tipuri de xenofobie

Irina Pop

1.3.1. Despre tipologizarea fenomenelor xenofobe

Tipurile de xenofobie pot fi identificate după nenumărate criterii concentrate în jurul manifestărilor xenofobe. Mai întâi, este limpede că

xenofobia poate avea toate tipurile și formele pe care le ia în percepția publică ura și fobia față de Străin. Tipurile ei pot fi deduse din șirul de suspiciuni nefondate față de particularitățile Străinului, *prejudicata, stigma, demonizarea, dușmănirea fără motiv, acuzele fără temei de acte malefice de crime și răpiri, de spionare, trădare, înșelare, sabotare, învrăjpire* etc. Pornind de la percepția Străinului, la cele de mai sus se mai pot adăuga faptele împotriva Străinului *ținerea lui departe de Noi, vânatoarea lui în pământurile noastre, expulzarea lui, și uneori, executarea lui publică și crimele în masă împotriva celor percepuți drept Străini.*

Restrângând criteriile de identificare a tipurilor de xenofobie la cele evident importante pentru combaterea acestei patologii sociale, mai jos, propunem, trei mari tipuri de xenofobie. Și anume: tipuri ale xenofobiei considerată *după victimele sale*, tipuri ale xenofobiei considerate *după făptuitorii actelor xenofobe* și tipuri considerate *după conținutul actelor xenofobe.*

1.3.2. Tipuri ale xenofobiei considerate după victimele sale

A tipologiza xenofobia după victimele sale este a răspunde la întrebarea: „*Cine a fost saul și este de transformat în victimă a urii, fricii și opresiunii Noastre ca Străinul-rău și periculos?*”

Când Străinul cel rău și periculos este identificat după o anumită nuanță în culoarea pielii – și particularitatea este luată drept rasă – xenofobia îmbracă forma de *rasism*, un fenomen social cu multe subcategorii. Victimele evidente sunt cei care au culoarea „rea și periculoasă a pielii”, dar, cu timpul pot deveni și foștii opresori.

Când Străinul cel rău și periculos este identificat cu femeile contestare a istoriceii dominații masculine, xenofobia îmbracă forme precum *sexism-ul și misoginism*. Victimele evidente sunt femeile, în primul rând, cele care-și revendică egalitatea și denunță prejudecățile și inegalitățile pe care le are de îndurat. Dar și orice femeie care refuză condiția de supusă este victimă a misoginismului.

Când Străinul cel rău și periculos este identificat persoanele cu orientări sexuale diferite de cele ale majorității, xenofobia se manifestă ca *homofobie*. Victimele sunt persoanele LGBT, mai întâi cele care rup tăcerea privind condiția lor, cele foarte vocale în vremea noastră, dar și celelalte strivite de oprobiul și chiar de violențele din jur.

Când Străinul cel rău și periculos este identificat cu oamenii de o anumită clasă, xenofobia se dezvoltă ca aroganță de clasă, sau ca *rasism politico-cultural*. Victimele evidente sunt cei defăimați, oprimați, cei cărora li se refuză drepturile. Dar, istoric, față de acest rasism se dezvoltă rasismul violent revanșard, al oprimaților.

Când Străinul cel rău și periculos este identificat cu o anumită națiune, xenofobia îmbracă forma de *xenofobie în jurul națiunii*. Victimele sunt în acest caz națiunile oprimate, dar și cele dominante (oprimate, cel puțin simbolic), împotriva cărora se dezvoltă mobilizări politice contestare. Exemple familiare observatorilor vieții sociale astăzi sunt anti-europenismul rusesc, anti-rusismul european, antiamericanismul din lumea islamică etc

Când Străinul cel rău și periculos este identificat cu oamenii de o religie diferită de a Noastră, sau cu oamenii care nu împărtășesc credința noastră – fiind agnostici, sau liber cugetători – se dezvoltă *xenofobii în jurul religiei*. Victimele evidente ale acestor xenofobii sunt cei diferiți religios de religia care se revendică singura adevărată; dar, mai ales, cei ce afirmă că nu se identifică religios, fie pentru că nu simt că știu (agnosticii), fie pentru că văd adevăruri și în religia generală și în alte religii și în gândirea ne-religioasă, liber cugetătorii.

Analiza varietății tipurilor de xenofobii considerate după victime arată clar că: 1) *nici o ură și nici o groază față de Celălalt nu-și poate fi sieși leac, indiferent de câtă violență ar mobiliza împotriva Străinului; și că, 2) orice xenofobie hrănește o xenofobie de tip advers*. Acceptarea conviețuirii cu Celălalt – condiționată de cunoașterea mutuală – și urmată de efortul comun de construire a unei vieți mai bune sunt bune temelii pentru a câștiga o viață socială liberă de frici și agresiuni xenofobe.

1.3.3. Tipuri ale xenofobiei considerate după agenți săi

Aceste tipuri pot fi: individuale, de grup, regionale, naționale și trans-naționale. Pentru simplificare vom folosi, doar o clasificare cu trei tipuri: xenofobii individuale; xenofobii de grup, xenofobii naționale (în sensul xenofobiilor practicate de stat în numele națiunii).

Tipuri de xenofobie individuală. Actele cu conținut xenofob practicate de către un individ sau de către indivizi izolați definesc *xenofobia individuală*. Aceasta poate fi marginală și structurală. Când numitele acte sunt practicate întâmplător – din ignoranță sau din auto-centrare – de către indivizi izolați xenofobia este una marginală. Când actele xenofobe sunt practicate de către

anumiți indivizi frecvent și sistematic, dar nu sunt sancționate de societate sau de stat, ele definesc *xenofobie individuală structurală*. (Ea rămâne individuală atâta timp cât rămâne limitată la câțiva indivizi ne-legați între ei.)

O problemă socială gravă ridică practicarea xenofobiei în mod individual și cu aerul că este un lucru de trecut cu vederea, atunci când practicantul este o persoană cu influență publică: om politic, militar de rang înalt, om de cultură, ierarh religios, ziarist, influencer ... (Defăimările publice repetate ale „fătucilor” – ziariste tinere care scriau reportaje și știri curente cu pixuri ieftine și nu cu un stilou cu stea în frunte – sunt gesturi xenofobe. Ele au fost luate drept firești pentru că scriitorul de editoriale și comentarii era de necriticat! Nu știm să se fi sesizat Consiliul împotriva discriminării)

Tipuri de xenofobie de grup. Și aceste tipuri de xenofobie pot fi *marginale, structurale*. Actele de xenofobie practicate de grup/grupuri sunt cele practicate de către majoritatea membrilor unei grupări și care definesc o atmosferă socială din acea grupare. Ele pot fi practicate întâmplător și conjunctural de către o majoritate relativă a grupului și atunci vorbim de *xenofobie marginală de grup*. (Ea este gravă pentru „sănătatea” grupului și a societății întregi, dacă nu există minorități și individualități care s-o denunțe.) Actele xenofobe de grup pot fi practicate și sistematic și programatic de către majorități consistente ale grupului, fără denunțări ale caracterului lor patologic și fără opoziții, și atunci vorbim de *xenofobie structurală de grup*.

Mai pot fi identificate ca forme periculoase ale tipului xenofobiei de grup și formele practicate în instituțiile publice. Astfel de cazuri sunt:

- *xenofobia practică întâmplător într-o anume instituție publică sau în mai multe de către anumite persoane angajate acolo, dar prin abuz împotriva legii și/sau a regulamentelor instituției*. Aceasta este o xenofobie prin abuzul de instituție. Ea poate fi imputată grupului pentru că grupul nu o elimină imediat și definitiv. (Hărțuirea unor femei într-un grup oarecare, este xenofobia grupului care tolerează aceste acte. Nu este un comportament individual.)
- *xenofobia practică sistematic într-o anume instituție publică sau în mai multe de către majoritatea angajaților și în acord cu regulamentele instituției sau cu o lege specifică*. Aceasta este o xenofobie structurală în instituții și definitive pentru acestea: *xenofobie structurală identitară*.

Tipuri de xenofobie statală, națională. Sunt astfel de xenofobii cele care se practică în spațiul național – real și virtual – sau cele care se manifestă

internațional în numele națiunii. Agentul lor moral este considerat a fi națiunea. Ele se practică de către națiune sau în numele națiunii de către instituții publice, grupuri semnificative de persoane și personalități, fie că națiunea a dat un asemenea mandat sau nu. (Incapacitatea ei de a stopa astfel de manifestări este interpretabilă și ca mandatare, prin lipsa unei deziceri prompte și explicite față de orice xenofobie în general.) Și tipurile de xenofobie statală, asemeni celor de grup, pot fi xenofobie *conjuncturală*, și, respectiv, xenofobie *structurală*. Sunt astfel de xenofobii:

- *xenofobia statală practică întâmplător și izolat de către persoane sau grupuri mici și marginale din una din instituțiile reprezentative pentru stat. Este vorba de instituțiile politice (parlament, guvern, președinție, reprezentanții curților, și chiar de către reprezentanții statului în teritoriu); de instituțiile administrative executive ale statului, armata, poliția, școala; de instituțiile care simbolizează națiunea presa, mediul instituțiilor culturale, biserica și personalitățile emblemă pentru națiune.*

Practicarea xenofobiei, indiferent dacă este făcută în mediul public sau privat, angajează răspunderea morală a statului. Indiferent dacă ea are loc împotriva politicii și angajamentelor oficiale ale statului sau doar alături de acestea, ea angajează numita răspundere morală a statului, tocmai pentru că statul nu a intervenit eficient pentru stoparea fenomenului și apărarea victimelor. Aceasta este o formă de *xenofobie în stat, izolată și marginală*.

- *xenofobia practică conjunctural de instituții ale statului cu asumarea ei la nivel de instituție, fie prin poziționarea publică a instituției prin împuternicirile ei, fie prin acțiunea întregii instituții.*

Când are loc o faptă sau fapte de xenofobie instituțională este vorba de *xenofobie marginală de stat*.

- *xenofobia statală practică sistematic în întreg statul, în conformitate cu o politică de stat exprimată într-un sistem de legi ale statului, prin acțiunea legală a instituțiilor statului și practică în proporție covârșitoare și de instituțiile și personalitățile publice și private – și care este practică fără opoziții notabile. persoanele private. Faptele*

de xenofobie instituțională făcute în numele statului și fără opoziții semnificative¹⁷ definesc *xenofobia structurală de stat*.

Sunt forme extrem de grave și foarte grave de xenofobie, cele forțate de un anumit context social-politic și care nu sunt blocate de prevederi constituționale sau sunt posibile prin suspendarea constituțiilor democratice. Cea mai gravă formă de xenofobie, când formele sunt considerate după agentul xenofob, este cea încurajată prin legi speciale. Deci, faptele de xenofobie instituțională făcute în numele statului și în acord cu legi special concepute în acest scop, evident fără opoziții publice, definesc *xenofobia totală de stat*. Un exemplu de xenofobie de stat totală a fost nazismul; alt exemplu a fost stalinismul din vremea mării epurări (terori); altul, xenofobia practică de kmerii roșii împotriva tuturor intelectualilor, catalogați din oficiu drept dușmani și identificați drept oamenii care purtau ochelari.

Istoria ilustrează pericolul incendiar pentru societate de a ajunge la fapte criminale și de neoprit în marșul exterminator împotriva Celuilalt, pericol stârnit de practica xenofiliei extreme.

Soluția împotriva unor astfel de catastrofe este dezvăluirea *in nuce* a faptelor oricăror agenți xenofobi și mobilizarea publică pentru a le preveni sau opri, până se pot opri.

1.3.4. Tipuri ale xenofobiei considerate după conținut, cu referire specifică la gradul de afectare a victimelor

Sunt astfel de tipuri de xenofobii cele care constau în comportamente sociale (individuale și instituționale), cauzate de ura și frica față de Străinul cel rău și periculos și care se manifestă ca: prejudecăți, atitudini și comportamente negatoare față de cel imaginat drept Străinul rău și periculos. Aceste efecte pot fie și ele izolate sau structurale. Sunt izolate atunci când au consecințe pe termen scurt și asupra unor părți circumscrise din grup. Sunt structurale când afectează grupul peste generații și îl afectează în cea mai mare parte. Sunt xenofobe două astfel de tipuri de manifestări: 1) cele care cauzează discriminări, dezavantaje, prejudicii,

¹⁷ Sunt fapte sociale semnificative acele fapte care sunt practicate sau susținute de un procent situat în jurul la 10% din membrii societății.

pierderi, interziceri de dezvoltare (prin interzicerea accesului la educație), suferințe, răni, boli, infirmități, moarte persoanei/ persoanelor străine, ca indivizi, care produc *xenofobie cu efecte individuale*; și, 2), respectiv, manifestările care cauzează diminuări numerice severe, declinuri mari socio-economice, declinuri culturale și spirituale, marginalizări, suferințe, induceri de depresii colective grupului ca atare, manifestări care produc *xenofobie cu efecte structurale*. Exemple de astfel de efecte sunt numeroase.

Dintre ele cităm, în ordinea gravității, pentru grupul ca atare:

- a) defăimarea, țințirea Străinului aflat în nevoie în discursul de ură și chiar de stigmatizare, în literatură, presă și mediul on line, defăimare care declanșează reacții publice de discriminare¹⁸ a sa¹⁹, și reacții de pierdere a încrederii în sine și a capacității sale – și a descendenților săi – de integrare socio-economică și cu ele cauzează integrarea sa limitată;
- b) marginalizare socială programatică și dez-identizare a sa²⁰ ca persoană legată de o anume limbă, cultură și religie, cu scopul de asimilare mascată;
- c) îngrădire – fără un context legal – a venirii Străinului, de îndepărtate a sa înainte de a ajunge sau chiar de izgonire a sa – fără o bază legală;
- d) sărăcirea grupului prin politici deliberate sau ignoranțe politice impardonabile a problemelor Străinului²¹ și piedicilor sociale care îi barează accesul la condițiile minimale necesare supraviețuirii lui; Închiderea afacerilor evreiești în zonele ocupate de naziști este o astfel de piedică.

¹⁸ Discriminarea este înțelesă aici drept refuz al tratamentului egal la care străinul este îndreptățit prin constituție, legi interne și/sau convenții internaționale la care statul s-a angajat. Este *de facto* încălcarea *Declarației Universale privind Drepturile Omului (1948)*, *Convenției de la Geneva privind Statutul Refugiaților (1951)*, *Convențiilor Consiliului Europei privind Drepturile Minorităților sau a Drepturile lingvistice ...*

¹⁹ Nu este xenofobie (prin discriminare) faptul că un cetățean are mai multe drepturi decât orice străin, drepturile cetățenești.

²⁰ Neprotejarea e de către Statele gazdă, femeilor refugiate din azil de violurile grupurilor, care dușmănesc istoric etnia lor, este o formă de astfel de marginalizare. Alternativele violatelor sunt puține. Ele au de ales între sinucidere, ostracizarea de către propriul grup și fuga cât mai departe de oroare.

²¹ Situația refugiaților din fața gardurilor Europei este un astfel de caz.

- e) oprimarea Străinului, prin exploatare prin muncă, prin muncă forțată sau împingerea sa către piața muncii murdare, munca nelegală, industria sexului sau a serviciilor nelegale și ilegale;
- f) prigonirea și de expulzarea celui Străin – sau transformat peste noapte în Străin. (În vremea comunismului din România unii cetățeni români care se revoltau împotriva regimului, erau expulzați. Li se puneau în mână un pașaport de apatrid și li se dădea un termen de 24 de ore pentru părăsirea teritoriului.) Este și ea o împiedicare de a supraviețui în țară.
- g) exterminare a Străinului ne oprită de stat, fie ea cauzată de inițiative individuale, fie de dușmăniile ancestrale între grupuri etnice rivale, fie de inițiative ale unor asociații extremiste indigeniste organizate ca *vigilantes* (Ku Klux Klan) sau ale alternativelor lor contemporane;
- i) exterminare a Străinului prin politici de stat – politici de lichidare a comunității întregi pentru a descuraja a revolte (ex. măcelul de la Amrîstar comis din ordin militar împotriva unor civili care se rugau, sub motivul salvării colonialismul englez în India); fie politici de învrăjpire a grupurilor rivale autohtone și împingerea lor în războaie tribale exterminatoare; fie politici de sterilizarea forțată²²; politici de deportări²³; politici fățișe de exterminare, înfometarea Ucrainei în vremea lui Stalin²⁴; porajimos – exterminarea Romilor în lagărele morții din Germania Nazistă; Holocaust -exterminarea a 6. 000 000 de evrei prin ghetozare, exploatare prin muncă silnică și ucigătoare, și în final prin asasinare directă. (La Auschwitz oamenii au fost asasinați pe șase căi, potrivit lui relatărilor lui Nyiszli Miklós din cartea-jurnal, *Am fost Medic la Auschwitz*.)

Grozăvia conținuturilor reale ale acestor patologii sociale și povara neștiinței de a nu ști cum să le punem capăt, sunt greu de imaginat. Apelul

²² S-a practicat și după 1990 în Republica Cehă împotriva Romilor.

²³ Sunt exemple de xenofobie extremă, deportările indezirabililor – fie în urma unor procese măsluite, fie prin decizii administrative – spre Lumea Nouă (Australia și America Latină) – de la începuturile modernității.

²⁴ Cu cazuri în care oamenii au ajuns la a-și omorî copiii și chiar la canibalism. Și-au mâncat copiii! (Mărturii în acest sens au cules: Kapuscinski, Ryszard, (1993): *Agonia Imperiului*, pp. 270-277, jurnalista de la „*Jurnalul Național*”, care a intervievat romi scăpați de la Bug”; Diac, Cristina (2005): *Au scăpat de la Bug*.)

la beletristica și filmografia dedicată lor; frecventarea muzeelor construite special să le arate și reflecția noastră personală pot fi de ajutor în a le pune zăgaz. Grozăvia acestor patologii lor este și mai terifiantă, dacă se poate concepe ceva mai terifiant, după ce înțelegem că Holocaustului, Holodomorului, Porajmosului, Gulagurilor, i-au urmat exterminările în masă – 25% din populația țării – a cambodgienilor executați după ce au fost supuși la torturi sinistre, de către regimul Kmerilor roșii (1975-1978) și în secolul XXI, i-au urmat decapitățile de către ISIS a unor civili, decapitări de iad transmise în direct, în toată lumea.

1.3.5. Cazuri speciale de xenofobie: xenofiliile maladive

Xenofiliile maladive sunt forme exagerate de aderență la ceea ce este Străin și la Străini. Sunt expresii ale unor patologii sociale de auto-negare simbolică a identității colective. Persoanele xenofiliice bolnave disprețuiesc și refuză deschis identitatea colectivă proprie în numele și în favoarea Alteia. În aceste maladii sociale apropierea față de Celălalt și regăsirea sa ca Om, dincolo de diferențele care separă diferitele grupuri, este și ea pervertită prin sufocarea cu disprețul de sine. (Apropierea firească – ne-maladivă – de Celălalt nu este xenofilie. Este *omenie*. Este, apropierea de ceea ce este uman. Este o învingere a xenofobiei.)

Ca patologii, xenofiliile au, efecte comparabile cu xenofobiile, pentru că pornesc de la disprețul de sine, ca grup, pentru o afirmare a convingerii unei arogante superiorități personale manifestă prin aderarea la altă identitate simbolică. Xenofiliile duc la prăbușirea solidarităților dintre membrii societății și împărțirea lor între cei superiori versus cei inferiori cultural; ca și la împărțirea între cei loiali versus cei „vânduți”. Sub presiunea xenofiliilor, membrii comunităților apăsați de xenofilia nu-și mai văd părțile și interesele comune. Ei văd doar diferențele care-i separă în xenofili și opușii lor. Pierderea sentimentului de comunitate indus de numita separare împinge la dezacord, la contrarietate și contradicții până la conflicte și conflicte violente intracomunitare. Cu amplificarea xenofiliilor la o scară semnificativă social dispare confortul de a trăi între oameni cu care te înțelegi (nu întâmpini bariere lingvistice și culturale), în care ai încredere (așa cum știi că poți avea) și care te lasă să te simți acasă.

În momentele sale de apogeu, xenofilia se dezvăluie drept față agresivă a xenofobiei de Noi. O parte dintre Noi – cei ce aparținem de aceeași identitate colectivă și cultural, și social și moral – o transformă pe Cealaltă în Străini. Simbolic, ei ne fac pe Noi Străini, așa cum și Noi îi transformăm simbolic pe ei, în Străini pentru Noi.

În România de azi, aroganțele politico-sociale împotriva votanților PSD pot fi văzute și ca fețe ale acestei xenofilii și ca surse de separare a identității comune în două identități: xenofilii emancipați și plebea needucată și nedezvoltată.

Delatiunile sunt și ele fețe ale Xenofiliilor. Delatorii, cei care dezvăluie Străinilor cotropitori planuri ale Noastre de scăpa de cotropire sau micile Noastre revolte împotriva actelor lor samavolnice, sunt xenofili. Ei aleg între a fi de partea Noastră și împotriva Cotropitorilor, calea contrară. Din oportunism, din constrângere ... sau din alte motive ei ajung la colaboraționism periculos pentru Noi, dar și pentru ei, la final.

O istorie întâmplată la Feleac în vremea dualismului austro-ungar ilustrează un act cumplit săvârșit de comunitate împotriva unui trădător. Bunicul meu mi-a arătat piatra și mi-a povestit istoria când a vrut să-mi spună cine sunt și cine a fost tatăl său, dascălul bătrân din Feleac. Istoria este că Buțiu a pârât jandarilor ce aveau de gând să facă oamenii ca să scape de corvezile vidanjării Clujului. L-au prins și l-au omorât sătește. Fiecare suflet, de la copil, la om bătrân și neputincioși toți l-au lovit cu topoare, cu furci, cu pietre, până au dat toți și până Buțiu a murit. Mai mult, pe calea pe care se ducea cu pâra, au pus un bolovan imens. Să rămână, să se știe ce li se va întâmpla celor ce au de gând să facă ca Buțiu.

În cazul confruntărilor deschise, dacă xenofiliile aleg să fie de partea cotropitorilor și împotriva Noastră, ei sunt trădători. Și împărtășesc soarta trădătorilor. Invers, cei care se opun forțării unei angajări de partea opresorilor Noștri sunt eroi. Nu xenofobi. Eroii pur și simpli.

Nu sunt xenofiliile atitudinile de neloialitate față de un stat opresor. Neloialitatea unui cetățean față de un stat opresor și defectarea sunt acte de curaj moral. Nu este xenofilie nici neloialitatea unui cetățean față de un stat opresor și Străin în numele loialității față de proiectul unui stat liber și al Nostru. Nu este nici trădare, deși conform legilor statului străin este pedepsită

drept trădare. Moral un astfel de act este act de curaj extrem, de eroism. *Pădurea spânzuraților* este transpunerea literară a acestei condiții dramatice.

1.3.6. Concluzii

Xenofobia aceasta ne-a făcut să rămânem pietrificați în fața cerinței enorme de a învăța privind în boală. Așa am ajuns să ignorăm că bolile urii sunt cele mai contagioase boli; că pot izbucni din mai nimic; și că ne pot ajunge oricând și oriunde și pot împinge la crime îngrozitoare. Pietrificarea în fața cerinței enorme de a învăța privind în boală ne-a făcut să vorbim prea puțin public despre xenofobie, despre victimele, agenții și cuprinsurile ei. Ne-a făcut să ne mulțumi să ne spunem că este un subiect sensibil, care nu trebuie stârnit. Poate că nu trebuie stârnit! Dar, nu credem, că trebuie ignorat și, mai ales, nu mai poate fi ignorat când îl vedem pregătit să incendieze.

Nu credem că este moral, ca prin ocolirea subiectului, să lăsăm să se inducă public ideea că xenofobia este o boală care nu a existat decât demult și că nu mai există nici astăzi și nu va mai izbucni nici mâine.

O deschidere spre explorarea concretă a xenofobiei și a începuturilor sale în complexe muzeale precum Auschwitz Birkenau, Yad Vashem, Muzeul Holocaustului din Washington, Casa Terorii din Budapesta, Complexul de la Sighet și cel de la Oradea, Șimleu și din atâtea alte locuri²⁵; ne-ar ajuta să vedem și xenofobiile și xenofiile așa cum sunt: pericole catastrofale pentru civilizație. Poate ne-ar ajuta și să pregătim strategii de a le pune capăt.

Surse și bibliografie

- Albanese, Catherine, I., (1999): *Civil Religion: Millennial Politics and History in America Religions*, 1999, The Third Edition, Wadworth Publishing Company.
- Barker, Eileen, (1989): *New Religious Movements: A Practical Introduction*, London, Ediția a patra îmbunătățită, HMSO, 1995.
- Baumgartl, B., and Favell, A., (eds) (1995): *New Xenophobia in Europe*, London, Kluwer Law International.

²⁵ Mergând în afara Europei, Tuol Sleng Genocide Museum din Phnom Penh nu poate lipsi.

- Bădiliță, Cristian, Stanciu, Laura, (2019): *Geniul greco-catolic românesc*, București, Editura Vreamea.
- Bernadac, Christian, (1967): *Medicii Blestemați*, versiune în limba română Ilca Marinescu și Virgil Tiberiu Spânu, Editura Politică, 1970.
- Consiliul European; Comisia europeană împotriva Rasismului și Intoleranței (CERI): *Recomandarea nr. 7 de Politică Generală a CERI privind Legislația Națională referitoare la combaterea Rasismului și Intoleranței*: <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-7-revised-on-national-legislatio/16808b5ab6> și alte Recomandări de acest tip ale CERI.
- Crețu, Gabriela, (2009): *Femeile sunt de vină*, Iași, Editura Lumen.
- Deardorff-Miller, Sarah, (2018): *Xenophobia toward Refugees and Other Forced Migrants*, World Refugees Council, research Paper No. 5, September, 2018. <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/WRC%20Research%20Paper%20no.5.pdf>.
- Diac, Cristina, (2005): *Au scăpat de la Bug*, în „*Jurnalul Național*” din 21 Noiembrie 2005, <https://jurnalul.ro/vechiul-site/old-site/suplimente/editie-de-colectie/au-scapat-de-la-bug-33024.html>.
- FRA (2020): *Fundamental Rights Report 2020: Equality, non-discrimination and racism* <https://fra.europa.eu/en/publication/2020/fundamental-rights-report-2020>. <https://fra.europa.eu/en/video/2020/fra-director-speaks-about-holocaust-memorial-day-sinti-and-roma>
- FRA (2016): *Fundamental Rights Report 2016* (2016), available at <http://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/publications>.
- Gebara, Ivone (2003): *Les eaux de mon puits*, Bruxelles, Édition Mols.
- Hammond, Philip, E.; Machacek, D.; and Mazur, E.: (editors) (2004): *Religion on Trial*, Walnut Creek, Lanham, New York, Toronto, Oxford Alta Mira Press.
- Havel, Václav,(2006): *Pe scurt, vă rog!* Versiune în limba română Heliana Ianculescu, Bucuresti, Editura Curtea Veche 2009.
- Havel, Václav, (2011): *Václav Havel in Dialog with Adam Michnik -2011*, <https://web.archive.org/web/20111218151501/http://www.salon.eu.sk/article.php?article=801#title>.
- Huntington, Samuel, (2004): *Cine suntem?*, Versiune în limba română Nicolae Năstase, București, Editura Antet 2006.
- ILO, IOM and OHCHR (2001): *„International Migration, Racism, Discrimination and Xenophobia.”* Discussion Paper prepared by the ILO, IOM and OHCHR for the World Conference Against Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance. August. www2.ohchr.org/english/issues/migration/taskforce/docs/wcar.pdf.
- Kapuscinski, Ryszard, (1993): *Agonia Imperiului*, Versiune în limba română Olga Zaicik, București, Editura Nemira 1996.

Partea I. Xenofobie

- Lovejoy, Paul, E., (2006): *Transformations in Slavery: A History of Slavery in Africa*. 3d ed. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2011.
- MacMullen, Ramsay, (1997): *Christianity and Paganism in the Fourth to the Eighth Centuries*, New Haven, Yale, University Press
- Nyiszli Miklós, (1946): *Am fost Medic la Auschwitz*, versiune în limba română Lucia Nasta, București, ELU, 1964.
- ONU (1965): *Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială din 21.12.1965*, <https://conventia-internationala-privind-eliminarea-tuturor-formelor-de-discriminare-rasiala-din-21121965>.
- Pétre-Grenouilleau, Olivier, (2004). *Les Traités négrières, essai d'histoire globale in African Slave Trade, an Attempted Global History*. Paris: Gallimard[LP1].
- Rebreanu, Liviu, (1922): *Pădurea Spînzurașilor*, București, Cartea Românească[LP2].
- Sartori, Giovanni, (2002): *Ce ne facem cu străinii? / Pluralism vs Multiculturalism*, versiune în limba română Geo Vasile, Humanitas, București, 2007.
- UE Comisia Europeană (2018): *Mesaj către membrii grupului ECR* <http://fra.europa.eu/en/speech/2018/keynote-address-eu-high-level-group-combating-racism-xenophobia-and-other-forms>
- UE. (2016): *Cod de conduită privind combaterea discursurilor ilegale de incitare la ură din mediul online* <https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/racism-and-xenophobia/eu-code-conduct-countering-illegal-hate-speech-online>.
- UE (2008): *Decizia-cadru 2008/913/JAI a Consiliului din 28 noiembrie 2008 privind combaterea anumitor forme și expresii ale rasismului și xenofobiei prin intermediul dreptului penal*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex:32008F0913>
- UE (2000). *Directiva 2000/43/CE a Consiliului din 29 iunie 2000 de punere în aplicare a principiului egalității de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică* *Directiva_Consiliului_2000_43_CE_RO.pdf*.
- UE (2000): *Charter of Fundamental Rights of the European Union*, adopted at December, 7, 2000, at Nice, and published in the *Official Journal of the European Communities* C 364/5, 12.18. 2000, also Available at http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf
- UE (2000): Consiliul. *Directiva 2000/43/CE a Consiliului din 29 iunie 2000 de punere în aplicare a principiului egalității de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică* <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A32000L0043>

1.4. Xenofobia ca genocid – un concept general

Lia Pop

1.4.1. Termenul genocid

Termenul de genocid a fost creat de juristul polonez cu rădăcini evreiești, Raphael Lemkin într-o etimologie discutabilă. El a folosit în compunere, cuvântul grecesc *genos* (rasă, clan) și cel sufixul latin *cide* (a omorî). Termenul este format urmând formulele din termenii regicid, tiranicid, homicid, patricid etc. Spre deosebire de cei ce au format cuvintele de mai sus, prin îndepărtarea de regulile lingvisticii, Raphael Lemkin reunește rădăcini din două limbi diferite. Termenul lui este, așadar, neobișnuit construit, este cross-lingvistic. Totuși prin uzanță el s-a impus. Termenul a fost creat pentru a desemna cele mai mari și mai odioase crime din istoria umanității, începând cu genocidul comis împotriva armenilor și grecilor, aflați sub ocupație turcească la începutul secolului XX.

1.4.2. Conceptul politico-juridic de genocid în Statutul Curții Penale Internaționale

Conceptul politico-juridic de genocid. A fost definit în *Statutul Curții Penale Internaționale (1978)*, art. 2. În UE, definiția „oficială”, cea din *Decizia-cadru 2008/913/JAI*²⁶, creată pentru a genera în Statele Membre UE un răspuns comun și coerent la confruntările cu faptele de rasism și xenofobie – antecamere ale genocidului – precizează: genocid este orice faptă comisă cu intenția de a distruge integral sau în parte un grup național, etnic, rasial sau religios și care cuprinde cel puțin unul din următoarele elemente:

- a) uciderea de membri ai grupului;
- b) vătămarea integrității fizice sau mintale a unor membri ai grupului;
- c) supunerea grupului la condiții de existență de natură să ducă la distrugerea fizică, totală sau parțială, a acestuia;

²⁶ EU: 2008: *Decizia-cadru 2008/913/JAI a Consiliului din 28 noiembrie 2008 privind combaterea anumitor forme și expresii ale rasismului și xenofobiei prin intermediul dreptului penal.* <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex:32008F0913>.

- d) impunerea de măsuri vizând împiedicarea nașterilor în cadrul grupului;
- e) transferul forțat de copii aparținând unui grup în alt grup.

1.4.3. Conceptul politico-juridic de genocid în legislația penală din România

Conceptul apare și în legile românești. (Noul) *Cod penal din România*²⁷ (NCP) include un întreg Titlu care stabilește definirea penală a unor fapte extreme de xenofobie: genocid, crime contra umanității și crime de război. Este vorba despre *Titlul XII. Infracțiuni de genocid, contra umanității și de război. Capitolul I* al acestui titlu la art. 438 definește *genocidul – ca săvârșirea cu intenție*²⁸ *de fapte pentru a distruge în întregime sau în parte, un grup național, etnic, rasial sau religios. Elementele definirii sunt aceleași cu cele din documentele deja evocate.*

În plus, legi speciale precum: 1) România (2015): *Legea nr. 217/2015 pentru modificarea și completarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 31/2002 privind interzicerea organizațiilor și simbolurilor cu caracter fascist, rasist sau xenofob și a promovării cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii și respectiv, 2) România (2018): *Legea 157/2018, Legea privind unele măsuri pentru prevenirea și combaterea antisemitismului* introduc ca noțiuni preventivoare ale unor alunecări sociale în manifestări xenofobe grave, legi care sancționează negarea și minimizarea genocidului.*

1.4.4. Exemple de genocid

Exemplele de genocid, important de a fi cunoscute în sfera publică din România și din lume sunt atât cele petrecute în proximitatea noastră și cele mai recente, fie ele petrecute aproape de noi sau undeva departe, în lume.

Cunoscute în Europa și în lume sunt: Holocaustul, genocidul din Kosovo; genocidul din Bosnia; genocidul din Croația; genocidul din Ruanda etc.

²⁷ *România (2009): Codul Penal din 2009 (Legea nr. 289/2009). Codul apare de multe ori în literatura juridică cu numele de Noul Cod Penal* <https://infolex.snsh.ro/noul-cod-penal>.

²⁸ Formularea din text este „... în scopul de a ...”

Puțin cunoscute opiniei publice din România, deși recente, sunt[LP1]:

a) 2014-2018: Genocidul săvârșit de statul ISIS împotriva yazzidy, portretizați ca adoratori ai diavolului (Îngerul Păun Melek Taus) și trecuți forțați la islam, supuși unor atrocități inimaginabile și mutați forțat în Siria;

b) 2017: *Acte genoicidare în Myanmar* având ca victime populația rohingya; (În Myanmar, Rohingya era o populație musulmană minoritară față de cea majoritară budistă. În regiunea Arakan, forțele de securitate ale statului au condus acte de agresiune împotriva rohingya – crime contra umanității, execuții ilegale, violuri și incendieri de sate care au avut ca efecte și refugierea a 655 000 de oameni în Bangladesh.)

c) *Porajmos* (1940-1945), genocidul comis în Europa împotriva Romilor. Romii au fost înregistrați în epocă pentru a fi expulzați și/sau distruși, drept „țigani”. Amintirea contextului în care s-a folosit acest exonim, context care evocă înregistrarea pentru trimitere la moarte, este unul din motivele refuzului Romilor de a accepta etnonimul de țigan.

1.4.5. Concluzii

Cultura publică din România a asimilat parțial noțiunea de holocaust și se fac eforturi pentru a dezvălui aceste fenomene. Nu a asimilat, însă și principiile care califică atrocitățile săvârșite împotriva unor grupuri cu scop de a-l extermina drept genocid. Ca urmare – considerăm noi – cultura publică din România nu și-a însușit nici competențele de a identifica genocidul, atunci când îl vede. Și nici abilitățile de a citi timpuriu semnele unui genocid. Educația din România pentru abilitați și competențe (mai multe în sensurile arătate) mai are multe de făcut în această privință.

Sensibilitatea publică este la începuturile sale în trăirea emoțiilor față de ceea ce li s-a întâmplat evreilor noștri, concetățenilor noștri. Vizitele la muzeele locale care expun probe ale acelor suferințe, împreună cu cărțile și filmele mărturii despre astfel de suferințe pot aduce schimbările firești în această sensibilitate. Pentru, noi recomandarea către educatori a unor astfel de vizite, cărți, filme, poate fi o parte hotărâtoare în lupta împotriva xenofobiei.

Surse și bibliografie

- ONU, (1948): *Convenția pentru prevenirea și pedepsirea crimei de genocid*, text disponibil <http://www.cab1864.eu/upload/CONVENTIA%20PENTRU%20PREVENIREA%20SI%20REPRIMAREA%20CRIMEI%20DE%20GENOCID.pdf> și <http://www.arduph.ro/wp-content/uploads/2014/01/Conven%C5%A3ie-cu-privire-la-prevenirea-si-reprimarea-crimei-de-genocid-9-dec.-1948.pdf>.
- UE, (2008): *Decizia-cadru 2008/913/JAI a Consiliului din 28 noiembrie 2008 privind combaterea anumitor forme și expresii ale rasismului și xenofobiei prin intermediul dreptului penal*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex:32008F0913>.
- România, (2009): *Codul Penal din 2009 (Legea nr. 286/2009)*. Codul apare de multe ori în literatura juridică cu numele de Noul Cod Penal. <https://infoplex.sns.ro/noul-cod-penal>.

Site-uri

- <https://www.genocidewatch.com>.
<https://preventgenocide.org>.<https://www.yadvashem.org>.
<http://auschwitz.org/en/museum>.
<http://houseofterrorbudapest.com>
<https://www.tikvah.ro>.
<https://www.memorialsighet.ro>.

1.5. Xenofobie: fazele genocidului după Stanton

Versiune în limba română după *The Ten Stages of Genocide*²⁹

Dr. Gregory H. Stanton, 2016³⁰

Lia Pop, traducere și adaptare

Potrivit lui Gregory H. Stanton, genocidul se desfășoară în 10 faze. Acestea au o succesiune logică, dar uneori se pot contopi două sau mai multe în același timp. Cunoașterea tabloului lor general și a ordinii în care se succed

²⁹ Preluare după <http://genocidewatch.net/genocide-2/8->.

³⁰ Gregory H. Stanton este Președinte al ONG-ului, *Genocide Watch* și Profesor de cercetare, studii și prevenire a genocidului, la Școala de analiză și rezolvare a conflictelor, Universitatea George Mason, Arlington, Virginia, SUA.

fac predictibile fazele următoare și permit luarea de măsuri de încetinire și chiar stopare a procesului.

1.5.1. Clasificarea: Noi și Ei și măsurile de luat în această fază

Faza de **CLASIFICARE**, Faza 1. Toate culturile au categorii pentru a distinge oamenii în „noi și ei” după etnie, rasă, religie sau naționalitate.

Exemple: germani și evrei³¹; hutu și tuți³².

Societățile bipolare care nu au categorii mixte, precum Rwanda și Burundi, sunt cele mai susceptibile de a avea genocid.

Măsuri. Principala măsura preventivă, în acest stadiu incipient, este dezvoltarea instituțiilor universaliste, instituții care transcend diviziunile etnice sau rasiale, care promovează în mod activ toleranța și înțelegerea și care promovează clasificări care transcend diviziunile. În Ruanda, Biserica Romano-Catolică ar fi putut juca acest rol, dacă nu ar fi fost și ea sfâșiată de

³¹ Este vorba despre clasificarea cetățenilor germani în ideologia nazistă și, mai târziu, a supușilor celui de al Treilea Reich – după 1933 – în politica de stat a regimului nazist în arieni (rasă superioară, cuprinzându-i pe germani, nordici, teutoni și aparținând categoriei de „supra-oameni”) și ne-arieni cu diferite niveluri de inferioritate. Pe treptele cele mai de jos, ale „sub oamenilor” fiind situații evreii și țigani. În apropierea lor veneau, slavii și apoi alte etnii europene. În altă ordine, clasificarea regimului îi cuprindea și pe adversarii politici de Stânga – pe cei ce au luptat pentru Republica Spaniolă, pe alți comuniști și social democrați, primii internați în lagărele de exterminare și însemnați cu triunghiul roșu. Îi cuprindea și pe deținuții de drept comun – criminalii de rând și jefuitorii, însemnați cu triunghiuri negre (condamnații la moarte) și cu triunghiuri verzi (cei în proces) – și pe homosexuali și transsexuali, însemnați cu triunghiuri roz etc.

³² Etnii antrenate într-un război de decimare reciprocă în Ruanda anilor 90. La 6 aprilie 1994, președintele hutu din Ruanda, Juvenal Habyarimana, a fost asasinat. (avionul său a fost doborât lângă Aeroportul Internațional Kigali). Președintele hutu din Burundi, Cyprien Ntaryamira, de asemenea, a fost ucis în atac. Acest lucru a stârnit exterminarea bine organizată de către milițiile hutu a cetățenilor tuți, chiar dacă vina pentru atacul avionului nu a fost stabilită. A fost de asemenea dezlănțuită, pe scară largă, violența sexuală împotriva femeilor tuți. ONU a recunoscut doar că au avut loc „acte de genocid”, deși 500 000 de ruandezi au fost deja uciși. Alte surse estimează că între 80.000 până la 200.000 hutu au fost exterminați de armata tuți în Burundi în 1972 și în genocidul din 1994 din Ruanda. În doar 100 de zile în care milițiile hutu și tuți s-au măcelărit între ele, între 800.000 și 1 milion de persoane au fost ucise.

aceleași clivaje etnice ca și societatea ruandeză. Promovarea unei limbi comune în țări precum Tanzania a dus spre identitatea națională transcendentă. Aceasta căutare a unui teren comun este vitală pentru prevenirea precoce a genocidului.

1.5.2. Însemnarea oamenilor cu marca rușinii (stigmatizarea) și măsurile de luat în această fază

Faza de **SIMBOLIZARE** (STIGMATIZARE³³), Faza 2. Clasificarea și simbolizarea sunt universal umane și nu duc prin ele însele neapărat la genocid, decât atunci când ele vizează dezumanizarea, stigmatizarea unor grupuri. Atunci când sunt combinate cu ură, simbolurile pot fi impuse forțat membrilor unor grupuri, grupuri care nu pot accepta stigmatizarea pentru că îi aruncă într-un grup privit drept paria.

Exemple de simbolizări stigmatizatoare: steaua galbenă pentru evrei sub dominația nazistă; eșarfa albastră pentru oamenii din zona de est din Cambodgia Khmerilor Roșii.

Măsurile de luat pentru a combate simbolurile amenințătoare cu exterminarea folosite de „călăi” sau stigmatizarea impusă victimelor sunt măsuri în plan legislativ. Sunt însă și măsuri pentru a mobiliza susținerea stigmatizaților de către opinia publică. Simbolurile care instigă la ură pot fi interzise din punct de vedere legal. (Așa se întâmplă cu zvasticele în Germania de azi sau cu discursul de ură în întreaga UE). Marca de grup, cum ar fi îmbrăcămintea bandelor (uniforme) sau cicatricile tribale (tatuaje), pot fi și ele interzise prin lege. Stigmele pot fi și ele interzise. Problema este că limitările legale vor eșua dacă nu sunt susținute de opinia publică. Deși hutu și tuți au fost cuvinte interzise în Burundi până în anii 1980, ele au fost înlocuite prin cuvinte de cod și procesul de stigmatizare a continuat. Dacă este larg susținută de cultura populară, respingerea simbolizării și stigmatizării poate fi puternică. Un exemplu de acest tip a fost oferit de Bulgaria în timpul nazismului extins în Europa. Guvernul a refuzat să furnizeze suficiente ecusoane galbene pentru toți evreii. Cel puțin optzeci la sută dintre evreii bulgari nu le-au purtat. Așa că, în Bulgaria, steaua galbenă și-a pierdut din semnificația sa nazistă, cea care viza stigmatizarea evreilor.

³³ În limba română termenul de stigmatizare evocă puternic fapte de marcarea oamenilor împotriva voinței lor. Deși autorul american, folosește doar termenul simbolizare și dă exemple cu care călăii se desemnau pe ei înșiși.

1.5.3. Discriminarea unor grupuri de cetățeni ca refuz de a le acorda drepturile generale garantate în stat și măsurile de luat în această fază

Faza de **DISCRIMINARE**, Faza 3. Un grup dominant folosește legea, obiceiurile și puterea politică pentru a refuza drepturile generale altor grupuri. Grupului neputincios nu i se acordă drepturi civile depline, drepturi de vot sau nu i se acordă sau i se ia chiar cetățenia. Grupul dominant este condus de o ideologie exclusivistă care privează grupurile mai puțin puternice de drepturile lor. Ideologia susține monopolizarea sau extinderea puterii grupului dominant și legitimizează asupra grupurilor (victimizarea) grupurilor mai slabe. Avocații ideologiilor excluzive sunt adesea carismatici în exprimarea resentimentelor adepților lor și atrag sprijinul maselor.

Exemplele includ *Legile de la Nürnberg* din 1935-1936, din Germania nazistă, legi care le-au luat evreilor cetățenia germană și le-au interzis angajarea de către guvern și de către universități. Refuzul cetățeniei minorității musulmane rohingya din Birmania este un exemplu actual.

Măsuri. Prevenirea discriminării înseamnă *garantare de deplin acces la puterea politică și drepturi de cetățenie pentru toate grupurile dintr-o societate.* Discriminarea pe bază de naționalitate, etnie, rasă sau religie ar trebui să fie și interzisă prin lege. Persoanele fizice ar trebui să aibă dreptul să dea în judecată statul, corporațiile și alte persoane în cazul în care drepturile lor sunt încălcate.

1.5.4. Dezumanizarea unor cetățeni ca refuz de a-i recunoaște ca oameni în discursul și tratamentul public

Faza de **DEZUMANIZARE**, Faza 4. Un grup neagă umanitatea celui alt grup. Membrii grupului dezumanizat sunt făcuți animale, paraziți, insecte sau învinuiți că poartă sau răspândesc boli. Dezumanizarea învinge repulsia umană normală împotriva săvârșirii de crime. În acest stadiu, propaganda urii, fie ea difuzată în format tipărit, fie folosind alte mijloace, este folosită pentru a calomnia grupul de victime. Grupul majoritar este învățat să considere celălalt grup ca fiind sub-uman și chiar străin societății lor. Membrii grupului majoritar sunt îndoctrinați să creadă că „*Ne este mai bine fără ei*”. Grupul neputincios poate deveni atât de despersonalizat încât să li se ofere numere în loc nume, așa cum au primit evreii în lagărele

morții. Grupurile neputincioase sunt asociate cu murdăria, impuritatea și imoralitatea. Discursul de ură umple propaganda radioului oficial, a ziarelor și a discursurilor.

Măsurile pentru a combate dezumanizarea încep cu o clarificare publică. Incitarea la genocid nu trebuie confundată cu libertatea de expresie. Societăților genocidare le lipsește protecția constituțională pentru discursul compensator – al oropșiților – și ar trebui tratate diferit față de democrații în privința dreptului la liberă expresie³⁴. Liderii locali și internaționali ar trebui să condamne utilizarea discursurilor de ură și să o facă inacceptabilă din punct de vedere cultural. Liderilor care incită la genocid ar trebui să le fie interzis să călătorească internațional și să li se înghețe finanțele depuse în bănci străine. Posturile de radio care propagă ură trebuie blocate sau închise și propaganda de ură interzisă. Crimele de ură și atrocitățile ar trebui pedepsite cu promptitudine.

1.5.5. Organizarea genocidului și a milițiilor paramilitare care să-l pună în aplicare și măsurile de luat în această fază

Faza de **ORGANIZARE**, Faza 5. Genocidul este întotdeauna organizat, de obicei de către stat, folosind adesea miliții pentru a oferi posibilități de negare a responsabilității statului. (Un exemplu este sprijinul și înarmarea de către guvernul sudanez a grupărilor Janjaweed, în Darfur.) Uneori, organizarea este informală. (Gloate hinduse conduse de militanți RSS locali au comis masacre împotriva musulmanilor în timpul împărțirii Indiei.) Alteori organizarea este asigurată descentralizat, cum este cazul cu celulele teroriste jihadiste.

Unități militare speciale sau miliții sunt adesea pregătite și înarmate de către stat. Armele necesare pentru a facilita actele de genocid sunt achiziționate de state și miliții, adesea cu încălcarea embargourilor ONU pentru arme. Statele organizează poliție secretă pentru a spiona, aresta, tortura și ucide persoane suspectate că ar fi parte din opoziția față de liderii politici. Se oferă instruire specială milițiilor ucigașe și unităților armatei specializate în ucidere.

³⁴ Măsura recomandată este greu de justificat ca atare. Limitarea libertății de expresie este ea însăși o cauză a instalării regimurilor genocidare.

Măsurile pentru a combate genocidul, în această etapă, ar fi scoaterea în afara legii a apartenenței la milițiile genoicidare³⁵ și măsuri împotriva liderilor genoicidari. Liderilor milițiilor numite ar trebui să li se refuze vizele pentru călătorii în străinătate și activele lor din străinătate ar trebui înghețate. ONU ar trebui să impună embargouri asupra armelor guvernelor și cetățenilor țărilor implicate în masacre genocide și să creeze comisii pentru investigarea încălcărilor, așa cum s-a făcut în Ruanda post-genocid, și să utilizeze sistemele juridice naționale pentru a-i urmări pe cei care încălcă astfel de embargouri.

1.5.6. Polarizarea de către extremiști a grupurilor sociale aflate în opoziție și măsurile de luat în această fază

Faza de **POLARIZARE**, Faza 6. Extremiștii separă grupurile. Grupurile angajate în discursul de ură difuzează propagandă polarizantă. Motivațiile pentru a urî un grup sunt îndoctrinate prin mass-media. Legile pot interzice căsătoria sau interacțiunea socială. Terorismul extremist îi vizează pe moderați, intimidând și reducând la tăcere Centrul. Moderații din grupul autorilor de mesaje publice sunt cei mai capabili să oprească genocidul, așa că sunt primii arestați și uciși. Liderii grupurilor vizate sunt următorii care vor fi arestați și uciși. Grupul dominant adoptă legi sau decrete de urgență care le acordă putere totală asupra grupului vizat. Legile erodează drepturile și libertățile civile fundamentale. Grupurile vizate sunt dezarmate pentru a le face incapabile de autoapărare și pentru a se asigura că grupul dominant are control total.

Măsuri. Prevenirea poate însemna protecția securității liderilor moderați sau asistența membrilor din grupurile pentru drepturile omului. Pot fi confiscate bunuri ale extremiștilor și li se pot refuza vizele pentru călătorii

³⁵ Determinarea „Care organizație este miliție genoicidară? „este greu de făcut ante-factum și nu este exclus ca victime să cadă mișcările de eliberare, mișcările pro-democratice, tocmai pentru că răspunsul va fi dat de regimurile la putere sau de aliații lor. Nu este exclus, nici să asistăm la abuzuri de drept și la situații în care lideri prizonieri să nu se mai poată refugia tocmai pentru că susținătorii regimului le interzic dreptul de tranzit, de exemplu.

Pare mai fezabilă descurajarea încadrării în miliții criminale prin mijloacele legale existente, imprescriptibilitatea crimelor contra umanității și extrădarea și prin eforturi ca acestea să fie larg cunoscute.

internaționale. Loviturilor de stat ale extremiștilor ar trebui să li se opună sancțiuni internaționale. Trebuie ridicate obiecții puternice la dezarmarea grupurilor de opoziție. Dacă este necesar, ar trebui să fie înarmate grupările de opoziție pentru a se apăra.

1.5.7. Pregătirea genocidului și măsurile de luat în această fază

Faza de **PREGĂTIRE**, Faza 7. Se fac planuri pentru crimele genocidare. Liderii grupurilor naționale sau de făptași planifică „soluția finală” pentru evrei, armeni, tuți sau alt grup vizat. Ei folosesc adesea eufemisme pentru a-și acoperi intențiile, cum ar fi referirea la obiectivele lor sub formula „curățire etnică”, „purificare” sau „antiterorism”. Ei construiesc armate, cumpără arme și își pregătesc trupele și milițiile. Își îndoctrinează populația cu teama de grupul victimelor. Liderii susțin adesea că „dacă nu îi ucidem noi, ne vor ucide ei”, deghizând genocidul în autoapărare. Actele de genocid sunt deghizate în contra-insurgență dacă există un conflict armat în curs sau un război civil. Există o creștere bruscă a retoricii inflamatorii și a propagandei de ură, cu scopul de a crea teama de celălalt grup. Procesele politice, cum ar fi acordurile de pace, care amenință dominarea totală a grupului genocidar sau alegerile viitoare, care ar putea să le coste controlul asupra puterii totale, pot declanșa de fapt genocidul.

Măsuri. Prevenirea pregătirii poate include embargouri de arme și comisii pentru a le pune în aplicare. Ar trebui să includă și urmărirea penală pentru incitarea și conspirația la comiterea genocidului, ambele infracțiuni prevăzute la articolul 3 din *Convenția privind genocidul*.

1.5.8. Persecuțiile și măsurile de luat în această fază

Faza de **PERSECUȚII**, Faza 8. Victimele sunt identificate și separate din cauza identității lor etnice sau religioase. Se întocmesc liste ale morții, liste negre. În genocidul sponsorizat de stat, membrii grupurilor de victime pot fi obligați să poarte simboluri de identificare. Proprietatea lor este deseori expropriată. Uneori grupurile țintă sunt chiar segregate în ghetouri, deportate în lagăre de concentrare sau constrânse să trăiască în zone limitate, într-o regiune lovită de foamete și înfometate. Acestea sunt private

deliberat de resurse precum apa sau hrana pentru a distruge încet victimele. Programe speciale sunt implementate pentru a preveni procreția: sterilizare forțată sau avorturi forțate. Copiii sunt luați cu forța de la părinți. Drepturile omului de bază ale grupului de victime sunt abuzate în mod sistematic prin crimele extrajudiciare, tortură și strămutarea forțată. Încep masacrele genocide. Sunt acte de genocid deoarece distrug intenționat o parte a unui grup. Făptașii urmăresc dacă astfel de masacre întâlnesc vreo reacție internațională. Dacă nu, își dau seama că comunitatea internațională va fi din nou spectator și va permite un alt genocid.

Măsuri. În această etapă, trebuie declarată o urgență de genocid. Dacă se poate mobiliza voința politică a marilor puteri, a alianțelor regionale sau a Consiliului de Securitate al ONU sau a Adunării Generale a ONU, ar trebui pregătită intervenția internațională armată sau o asistență susținută pentru grupul de victime pentru a-l ajuta să se pregătească pentru autoapărarea sa. Asistența umanitară ar trebui să fie organizată de ONU și grupuri private de ajutor pentru valul inevitabil al refugiaților care vor veni.

1.5.9. Exterminarea grupului/ grupurilor țintă și măsurile de luat în această fază

Faza de **EXTERMINARE**, Faza 9. Ea începe și devine rapid uciderea în masă numită legal „genocid”. Este „exterminare” pentru ucigași, deoarece aceștia nu cred că victimele lor sunt pe deplin umane. Când este sponsorizată de stat, forțele armate lucrează adesea cu miliții pentru a ucide. Uneori, genocidul conduce la răzbunări între grupuri, angajate în ucideri generalizate unul împotriva celuilalt, creând un ciclu descendent de genocid bilateral (ca în Burundi). Actele de genocid demonstrează cât de dezumanizate au devenit victimele. Deja cadavrele sunt dezmembrate; violul este folosit ca instrument de război pentru a modifica și eradica genetic celălalt grup. Distrugerea bunurilor culturale și religioase este folosită pentru a anihila existența grupului din istorie. Era „războiului total” a început în cel de-al doilea război mondial. Bombardarea nu a diferenciat civilii de combatanți. Nici războaiele civile care au izbucnit după

sfârșitul Războiului Rece nu au diferențiat civilii de combatanți. Acestea duc la crimele de război pe scară largă. Violurile în masă ale femeilor și fetelor au devenit o caracteristică a tuturor genocidelor moderne. În unele genocide, toți bărbații în vârstă de luptă sunt uciși. În toate procesele de genocid sunt exterminați toți membrii grupului vizat.

Măsuri. În acest stadiu, numai intervenția armată rapidă și copleșitoare poate opri genocidul. Ar trebui stabilite zone reale sigure sau coridoare de evadare a refugiaților, cu protecție internațională puternic armată. (O zonă „sigură” nesigură este mai proastă decât lipsa oricărei astfel de zone, decât una deloc.) Brigada permanentă de înaltă pregătire a ONU, Forța de intervenție rapidă a UE sau forțele regionale – ar trebui să fie autorizate să acționeze de către Consiliul de securitate al ONU dacă genocidul este mic. Pentru intervenții mai mari, ar trebui să intervină o forță multilaterală autorizată de ONU. Dacă Consiliul de Securitate al ONU este paralizat, alianțele regionale trebuie să acționeze oricum în conformitate cu capitoul VIII al Cartei ONU sau Adunarea Generală a ONU ar trebui să autorizeze acțiuni în temeiul Rezoluției *Uniți pentru Pace*³⁶, care a fost folosită deja de 12 ori pentru o astfel de intervenție armată. Din 2005, responsabilitatea internațională de a proteja depășește interesele înguste ale statelor naționale individuale. Dacă națiunile puternice nu vor furniza trupe pentru a interveni direct, acestea ar trebui să furnizeze transportul aerian, echipamentele și mijloacele financiare necesare pentru intervenția statelor regionale.

1.5.10. Negarea genocidului și măsurile de luat în această fază

Faza de **NEGARE**, Faza 10. Este etapa finală care durează de-a lungul genocidul și i urmează întotdeauna. Este printre cei mai siguri indicatori ai masacrelor genocide ulterioare. Autorii genocidului dezgroapă gropile

³⁶ Este *Rezoluția Adunării Generale ONU 377/A din 1950*, votată la 3 noiembrie 1950. Ea precizează: Adunarea Generală, „Hotărâște că, în cazul în care Consiliul de Securitate, din cauza lipsei de unanimitate a membrilor permanenți, nu își exercită responsabilitatea principală adică menținerea păcii și securității internaționale, în orice caz în care apare o amenințare la adresa păcii, de încălcare a păcii, sau un act de agresiune, Adunarea Generală examinează imediat problema în vederea formulării de recomandări adecvate către membrii săi pentru a lua măsuri colective, în cazul unei încălcări a păcii sau a unui act de agresiune, inclusiv de utilizare a forței armate atunci când este necesar, pentru a menține sau a restabili pacea și securitatea internațională”. Traducere neoficială.

comune, ard corpurile, încearcă să ascundă probele și să intimideze martorii. Ei neagă faptul că au comis infracțiuni și deseori dau vina pe victime pentru cele întâmplate. Ei blochează anchetele asupra crimelor și continuă să guverneze până când sunt alungați de la putere cu forța și fug în exil. Acolo rămân de nepedepsit – cum s-a întâmplat cu Pol Pot sau Idi Amin. Unii sunt capturați și este stabilit un tribunal special care să-i judece.

Măsuri. Cel mai bun răspuns la negarea genocidului este aducerea în fața unui tribunal internațional sau a unor instanțe naționale. Acolo pot fi ascultate probele, iar făptașii pedepsiți. Dar, chiar tribunalele precum tribunalele pentru Iugoslavia, Ruanda sau Sierra Leone, tribunalul pentru judecarea Khmerilor Roșii din Cambodgia sau Curtea Penală Internațională pot să nu-i descurajeze pe cei mai cruzi criminali vinovați de genocid. Și totuși, cu voința politică de a-i aresta și a-i urmări în judecată, unii pot fi aduși în fața justiției. Când este posibil, procedurile locale ar trebui să ofere forumuri pentru audierea probelor împotriva făptașilor care nu au fost între principalii lideri și planificatori ai unui genocid, cu oportunități de restituire și reconciliere. Procesele de tip *gacaca*³⁷ din Rwanda sunt un exemplu. Justiția ar trebui să fie însoțită de educație în școli și mass-media cu privire la faptele unui genocid, suferința pe care a provocat-o victimelor sale, motivațiile autorilor săi și necesitatea restabilirii drepturilor victimelor sale.

Surse și bibliografie

Stanton, Gregory, H., (2016): *The Ten Stages of Genocide*, disponibil <http://genocidewatch.net/genocide-2/8->.

³⁷ Gacaca este o justiție de tip „judecarea de către comunitate”. Ea este tradițională în Ruanda. Ea a fost adaptată în 2001 pentru a răspunde nevoilor Ruandei de administrare a justiției în urma genocidului ruandez din 1994, unde peste 1.000.000 de persoane au fost ucise, torturate și violate. După genocid, noul guvern al Frontului Patriotic din Rwanda s-a străduit să aplice justiția la o scară atât de mare încât resursele umane și administrative nu făceau față, procesele ar fi durat peste 200 de ani. Erau de urmărit penal peste 100.000 de persoane acuzate de genocid, crime de război și crime conexe crimelor împotriva umanității. Până în 2000, aproximativ 130.000 de presupuși autori de genocid au populat închisorile din Ruanda. Gacaca a funcționat alături de Tribunalul Penal Internațional pentru Ruanda. Acest sistem pare comparabil cu tribunalele populare ale comuniștilor și este susceptibil nu doar de erori ci și de pregătirea altor războaie.

Site-uri

<http://genocide watch.>

1.6. Xenofobie, genocid și alte forme extrem de grave de xenofobie pedepsite de legea penală din România

Lia Pop

1.6.1. Conceptele de xenofobie și de genocid în standardele Uniunii Europene

Consiliul Uniunii Europene a adoptat *Decizia-cadru 2008/913/JAI din 28 noiembrie 2008, privind combaterea anumitor forme și expresii ale rasismului și xenofobiei prin intermediul dreptului penal*. Actul cere, în conformitate cu Tratatul, ca statele membre UE în ariile lor de competență să asigure cercetarea, urmărirea și condamnarea penală a numitelor fapte. Cadrul normativ enumeră astfel de infracțiuni, dar conținutul lor concret are nevoie de cunoașterea unor convenții internaționale și a recomandărilor de profil ale Consiliului Europei. Actul invită statele membre să se asigure că instigarea, complicitatea sunt codificate ca infracțiuni de același tip; că ele sunt sancționabile și sancționate penal; și că sunt considerate drept circumstanțe agravante în alte contexte infracționale.

„Art. (1). **Infracțiuni de natură rasistă și xenofobă.**

(1) Fiecare stat membru ia măsurile necesare pentru a se asigura că faptele menționate în continuare, săvârșite cu intenție, sunt pedepsibile:

(a) instigarea publică la violență sau la ură împotriva unui grup de persoane sau a unui membru al unui astfel de grup definit pe criterii de rasă, culoare, religie, descendență sau origine națională sau etnică;

(b) săvârșirea unui act menționat la litera (a) prin difuzarea publică sau distribuirea de înscrisuri imagini sau alte materiale;

(c) apologia publică, negarea în mod public sau minimizarea vădită în mod public a gravității crimelor de genocid, a crimelor contra umanității și a crimelor de război, astfel cum sunt definite la articolele 6, 7 și 8 din *Statutul Curții Penale Internaționale* săvârșite împotriva unui grup de persoane sau a unui membru al unui astfel de grup definit pe criterii de rasă, culoare, religie, descendență sau origine etnică sau națională, atunci când comportamentul respectiv este

de natură să incite la violență sau ură împotriva unui astfel de grup sau membru al unui astfel de grup;

(2) În sensul alineatului (1), statele membre pot alege să pedepsească numai faptele care fie sunt de natură să tulbure ordinea publică, fie prezintă amenințări, injurii sau insulte.

(3) În sensul alineatului (1), referirea la religie este destinată să acopere cel puțin faptele care constituie un pretext pentru a săvârși fapte împotriva unui grup de persoane sau a unui membru al unui astfel de grup definit pe criterii de rasă, culoare, descendență sau origine națională sau etnică.

(4) Orice stat membru poate, la adoptarea de către Consiliu a prezentei decizii-cadru sau ulterior, să facă o declarație potrivit căreia acțiunea de negare sau minimizare vădită a gravității infracțiunilor menționate la alineatul (1) litera (c) și/sau (d) se pedepsește doar în cazul în care infracțiunile menționate la alineatele respective au fost stabilite printr-o hotărâre definitivă dată de o instanță națională a statului membru respectiv și/sau de o instanță internațională sau doar printr-o hotărâre definitivă dată de o instanță internațională.

Art. 2. Instigarea, complicitatea și tănuirea.

(1) Fiecare stat membru ia măsurile necesare pentru a se asigura că instigarea la faptele menționate la articolul 1 alineatul (1) literele (c) și (d) este pedepsibilă.

(2) Fiecare stat membru ia măsurile necesare pentru a se asigura că, în cazul faptelor menționate la articolul 1, complicitatea la săvârșirea acestora este pedepsibilă.

Art. 3. Sancțiuni penale.

(1) Fiecare stat membru ia măsurile necesare pentru a se asigura că faptele menționate la articolele 1 și 2 sunt pedepsibile cu sancțiuni penale efective, proporționale și cu efect de descurajare.

(2) Fiecare stat membru ia măsurile necesare pentru a se asigura că faptele menționate la articolul 1 sunt pedepsibile cu sancțiuni penale, maximul pedepsei fiind cel puțin închisoarea de la unu până la trei ani.

Art. 4. Motivația rasistă și xenofobă. Pentru alte infracțiuni decât cele menționate la articolele 1 și 2, statele membre iau măsurile necesare pentru a se asigura că motivația rasistă și xenofobă este considerată o circumstanță agravantă sau, dacă este cazul, pentru a se asigura că instanțele judecătorești pot ține seama de această motivație în stabilirea pedepselor.”³⁸

³⁸ *Decizia-cadru 2008/913/JAI din 28 noiembrie 2008, privind combaterea anumitor forme și expresii ale rasismului și xenofobiei prin intermediul dreptului penal disponibilă la <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:l33178>*

Termenul de transpunere în legislația națională a fost 2013.

Cadrul normativ european este ambițios, dar și grijuliu cu ce poate asimila cultura și civilizația politică europeană în acest stadiu de dezvoltare. Este și prevenitor față de eventualele reacții de respingere sau tergiversare posibile. De aceea, el se concentrează pe anumite forme de xenofobie. Nu ia în considerare nici misoginismul, nici homofobia de exemplu. El lasă la interpretarea legislatorilor naționali să decidă dacă ura incriminată va cuprinde și hărțuirea *severă* a unor persoane atunci când o astfel de hărțuire are drept consecințe boala gravă a persoanelor respective, pierderea capacității de muncă sau chiar a vieții. Pe de altă parte, este de spus că, ar putea fi amendat pentru că nu cuprinde nici orientări privind setarea criteriilor care să împiedice abuzul de drept.

În esență însă, cadrul normativ european este cadru promițător pentru instaurarea spațiului de libertate și justiție în Europa și pentru prevenirea exploziilor de xenofobie care au însoțit în istorie marile crize.

1.6.2. Conceptele de genocid și xenofobie în legislația din România

România a transpus decizia europeană referitoare la combaterea xenofobiei prin dreptul penal, atât în *Codul Penal*, cât și în două legi speciale: *legile speciale a discriminării, a antisemitismului, legea 157/ 2018 și legea anti-țigănistului, Legea 2/ 2021*.

Astfel, conceptul juridic de genocid este definit în legislația română, explicit, clar și armonizat cu cadrul european. *Codul Penal Actualizat al României*, prevede în *Titlul XII, Infracțiuni de genocid, contra umanității și de război*, prevede în acest sens:

„Art. 438. **Genocid**

(1) *Săvârșirea, în scopul de a distruge, în întregime sau în parte, un grup național, etnic, rasial sau religios, a uneia dintre următoarele fapte:*

- a) *uciderea de membri ai grupului;*
- b) *vătămarea integrității fizice sau mintale a unor membri ai grupului;*
- c) *supunerea grupului la condiții de existență de natură să ducă la distrugerea fizică, totală sau parțială, a acestuia;*
- d) *impunerea de măsuri vizând împiedicarea nașterilor în cadrul grupului;*
- e) *transferul forțat de copii aparținând unui grup în alt grup, se pedepsește cu detențiune pe viață sau cu închisoare de la 15 la 25 de ani și interzicerea exercitării unor drepturi.*

1. Despre xenofobie

(2) Dacă faptele prevăzute în alin. (1) sunt săvârșite în timp de război, pedeapsa este detențiunea pe viață.

(3) Înțelegerea în vederea săvârșirii infracțiunii de genocid se pedepsește cu închisoarea de la 5 la 10 ani și interzicerea exercitării unor drepturi.

(4) Incitarea la săvârșirea infracțiunii de genocid, comisă în mod direct, în public, se pedepsește cu închisoarea de la 2 la 7 ani și interzicerea exercitării unor drepturi.”³⁹

Exemplificăm combaterea xenofobiei, în România, prin instrumentele oferite de dreptul penal, citând mai jos, prevederile din legea specială nr 2/2021, *Legea prevenirii și combaterii anti-țigănistului*.

„Art.2. În sensul prezentei legi, termenii și expresiile de mai jos au următorul înțeles:

a) prin antițigănist se înțelege atât percepția referitoare la romi exprimată ca ură împotriva acestora, cât și manifestările verbale sau fizice, motivate de ură împotriva romilor, îndreptate împotriva romilor ori a proprietăților acestora, împotriva instituțiilor/ONG-urilor, liderilor comunităților rome sau lăcașurilor lor de cult, tradițiilor și limbii romani;

b) prin organizație cu caracter antițigănist se înțelege orice grup format din 3 sau mai multe persoane, care își desfășoară activitatea temporară sau permanent, în scopul promovării ideilor, concepțiilor sau doctrinelor antițigănistice. În această categorie pot fi incluse organizațiile cu sau fără personalitate juridică, partidele și mișcările politice, asociațiile și fundațiile, societățile reglementate de *Legea societăților nr.34/1990, republicată*, cu modificările și completările ulterioare, precum și orice alte persoane juridice care intră sub incidența prezentei legi;

c) prin simboluri antițigănistice se înțelege: drapelele, emblemele, insignele, uniforme, sloganurile, formulele de salut, precum și orice alte asemenea însemne, care transmit idei, concepții sau doctrine care promovează antițigănistul;

d) prin materiale antițigănistice se înțelege: imagini, mesaje text, conținut audiovideo, precum și orice alte asemenea reprezentări, care transmit idei, concepții sau doctrine care promovează antițigănistul.

Art. 3. Fapta persoanei de a promova, în public, în orice mod, idei, concepții sau doctrine antițigănistice constituie infracțiune și se pedepsește cu închisoare de la 3 luni la 3 ani și interzicerea unor drepturi.

Art.4. Distribuirea sau punerea la dispoziția publicului, prin orice mijloace, de știri și informații, materiale antițigănistice constituie infracțiune și se pedepsește cu închisoare de la un an la 5 ani.

³⁹ România (2009): *Codul Penal din 2009 (Legea nr. 286/2009)*. <https://infolex.snsh.ro/noul-cod-penal>.

Partea I. Xenofobie

Art.5. (1) Confeccionarea, vânzarea, răspândirea, precum și deținerea în vederea răspândirii de simboluri antițigănistice constituie infracțiune și se pedepesc cu închisoare de la 3 luni la 3 ani și interzicerea unor drepturi.(2) Cu aceeași pedeapsă se sancționează și utilizarea în public a simbolurilor antițigănistice.(3) Nu constituie infracțiune fapta prevăzută la alin (1) sau (2), dacă este săvârșită în interesul artei sau științei, cercetării ori educației sau în scopul dezbaterii unor aspecte de interes public.

Art. 6. (1) Constituie infracțiune și se pedepsește cu închisoare de la 3 la 10 ani și interzicerea unor drepturi inițierea sau constituirea unei organizații cu caracter antițigănist, aderarea sau sprijinirea, sub orice formă, a unui astfel de grup. (2) Dacă faptele prevăzute la alin. (1) au fost urmate de săvârșirea unei infracțiuni, se aplică regulile privind concursul de infracțiuni. (3) Nu se pedepesc persoanele care au comis faptele prevăzute la alin. (1) dacă denunță autorităților existența organizației, înainte ca aceasta să fi fost descoperită și să se fi început săvârșirea vreuneia dintre infracțiunile care intră în scopul grupului.(4) Dacă persoana care a săvârșit una dintre faptele prevăzute la alin. (1) și (2) înlesnește, în cursul urmăririi penale, aflarea adevărului și tragerea la răspundere penală a unuia sau mai multor membri ai unui grup infracțional organizat, limitele speciale ale pedepsei se reduc la jumătate.”⁴⁰

1.6.3. Concluzii

Cultura publică privind gravitatea acestor forme de xenofobie este încă în curs de formare în România și orice deschidere spre cunoașterea xenofobiei și analiza faptelor care pot fi interpretate ca atare sunt, din punctul nostru de vedere, pași spre combaterea acestei patologii sociale.

Surse și bibliografie

Diac, Cristina, (2005): „*Au scăpat de la Bug*”, în „*Jurnalul Național*” din 21 Noiembrie 2005, <https://jurnalul.ro/vechiul-site/old-site/suplimente/editie-de-colectie/au-scapat-de-la-bug-33024.html>.

EU: 2008: *Decizia-cadru 2008/913/JAI a Consiliului din 28 noiembrie 2008 privind combaterea anumitor forme și expresii ale rasismului și xenofobiei prin intermediul dreptului penal.* <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex:32008F0913>.

⁴⁰ România, (2021): *Legea 2/2021, Legea privind unele măsuri pentru prevenirea și combaterea antițigănistului*, <http://legislatie.just.ro>.

Kapuscinski, Ryszard, (1993): *Agonia Imperiului*, Versiune în limba română Olga Zaicik, București, Editura Nemira 1996, pp. 270-277.

România, (2018): Legea 157/2018, *Legea privind unele măsuri pentru prevenirea și combaterea antisemitismului*, <https://lege5.ro/Gratuit/gi4donzqgmya/legea-nr-157-2018-privind-unele-masuri-pentru-prevenirea-si-combaterea-antisemitismului>.

România, (2021): Legea 2/2021, *Legea privind unele măsuri pentru prevenirea și combaterea antițigănistului*, <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocument/235923>.

<https://www.holocaustmuseum.ro/ghetouri/oradea/>

1.7. Prevenirea xenofobiei ca abuz în cercetarea științifică: *Codul de la Nürnberg*⁴¹

Lia Pop

1.7.1. Despre *Codul de la Nürnberg*

În mai multe lagăre naziste, deținuții despre care se știa că nu vor scăpa de acolo, au fost supuși la experimente medicale cu risc letal și cu risc de infirmitate pe viață. Nu au fost raportate cazuri în care subiecții expuși să fi consimțit – în mod liber și în deplină cunoștință de cauză – să se supună unor astfel de experimente. Au ajuns în ele fără ca vreun responsabil să-i fi informat cu privire la riscurile pe care experimentele le incumbau. Dimpotrivă, de cele mai multe ori – potrivit mărturiilor celor care le-au supraviețuit – au fost păcăliți sau pur și simplu folosiți ca niște lucruri. De aceea toate aceste fapte sunt fapte de xenofobie extremă. (Fotografiile publicate în cartea lui Bernadac vorbesc de la sine.)

Multe astfel de experimente – care însemnau torturi cumplite pentru subiecții expuși lor – au și fost bazate doar pe ambiția unor falși oameni de știință de a promova în cadrul ierarhiei naziste. Altele au fost de-a dreptul falsificate și și pedepsite chiar de regimul nazist. Seturile de experimente au cuprins: experiențe pe copii, pe gemeni, pe copiii cu dizabilități, pe oameni maturi și sănătoși etc.

În epocă, zvonuri despre existența lor au existat permanent. Dovezi că ele s-au înfăptuit au fost culese de către medicii internați în lagăre. Ei le-

⁴¹ A nu se confunda cu *Principiile de la Nürnberg*, principii de drept internațional cvasi simultane cu Codul.

au dezvăluit după sfârșitul războiului și *Codurile deontologice ale cercetărilor* s-au constituit tocmai pentru a le preveni.

În ordine cronologică, primul astfel de cod este cel cunoscut drept *Codul de la Nürnberg*.

1.7.2. Exemple de prevederi din Codul de la Nürnberg

Codul de la Nürnberg este codul celor 10 principii (inițial s-au formulat 6), care proclamă că orice experiență cu subiecți umani trebuie să se asigure de consimțământul liber exprimat și conștient al subiectului. *Codul ...* a fost propus în 1945 și a fost folosit, după amendări din 1946, ca bază juridică în *Procesul doctorilor*⁴² *de la Nürnberg*,

Redăm spre exemplificare articolele 4,5, și 6 din Cod.

1. "Experimentul trebuie să evite orice suferință și rănire fizică și mentală inutile.

2. Nu trebuie efectuat niciun experiment dacă există un motiv să se creadă că va avea loc decesul sau vătămarea invalidantă; cu excepția, probabil, a acelor experimente în care medicii experimentali servesc ei înșiși ca subiecți.

3. Gradul de risc de asumat nu trebuie să-l depășească niciodată pe cel determinat de importanța umanitară a problemei de rezolvat prin experiment."

Codul este important pentru a preveni pentru viitor fapte abominabile – precum cercetări medicale precum cele făcute pe deținuți, inclusiv copii, de către Mengele și mulți alții medici naziști; pentru a opri tentative de a justifica crime contra umanității cu motivația că au fost făcute în interesul științei.

Surse și bibliografie

Bernadac, Christian, (1967): *Medicii Blestemați*, versiune în limba română Ilca Marinescu și Virgil Tiberiu Spânu, Editura Politică, 1970.

The Nuremberg Code în <http://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/the-nuremberg-code>.

Nyiszli, Miklós, (1946): *Am fost Medic la Auschwitz*, versiune în limba română Lucia Nasta, București, ELU, 1964.

⁴² Procesul medicilor a fost o Anexă a *Proceselor de la Nürnberg*, proces deschis în 1946, împotriva la 26 de medici naziști, care au condus astfel de experiențe.

2.

Xenofobia și Străinul văzut ca dușman

Irina Pop și Lia Pop

2.1. Despre Străin

2.1.1. Termenul de Străin¹ în limba română

*Etimologia cuvântului Străin*². Substantivul *Străin* din limba română provine din latinescul *extraneus -um*, un derivativ de la *extra* („de afară”). Transmiterea din latină ar putea fi directă, sau prin intermediul limbii italiene moderne. Lingviștii români cred că provine din latina vulgară pentru că în româna veche, forma *strein* pentru străin, formă comparabilă cu *straino* în limba veche din Toscana, și cu *strainu* în limba veche din Calabria. (În Calabria, sensul este ușor diferit. *Strainu* este un om fără stăpân.)

Termenul străin și sensurile sale. *Străin*, ca substantiv, este un cuvânt folosit frecvent în limba română. Înainte de comunism, tradițional, el avea înțelesuri multiple, de regulă, negative. (Le-a dezvăluit Eminescu, din perspectiva ideologiei politice de tip conservator, în celebra poezie *Doina*.) Odată cu comunismul – sensul cuvântului s-a polarizat. Oficial, Străinii erau „capitaliștii exploataatori, dușmanii orânduirii oamenilor muncii”; informal, însă, un Străin era cineva care venea dintr-o lume mai bună; cu o viață personală mai liberă, mai ușoară și mai îndestulată. (Multe fete visau să se

¹ Străin scris cu majusculă indică acea construcție culturală care îl face pe cel Străin ținta fobiei.

² Este un concept necesar comunicării publice pentru a înțelege ura față de străini.

mărite cu Străini și multe au făcut-o doar pentru că erau Străini. Mulți oameni și-au riscat viața ca să fugă în Străinătate.) După 1989, sensul major și aproape exclusiv al cuvântului a rămas cel pozitiv. Străinul este cel care nu a cunoscut privațiunile din comunism și care le ignoră marca asupra Noastră.

Termenul Străin ușor mascat, sub formula grecească, circulă și ca nume propriu. Unul din cei mai importanți istorici români se numește *Xeno-pol*. (Alexandru Xenopol 1847-1920). În onomastica românească, se folosește, nu foarte des, și numele de Xenia. El pare preluat pe filieră greacă, sau poate rusă.

Termenul Străin are o familie bogată din care sunt de reținut două noțiuni devenite concepte culturale: *Străinătate* și *înstrăinare*.

Pentru românii de astăzi, Străinătate înseamnă, în primul rând, o lume mai liberă și mai bogată decât cea de acasă. A merge în *Străinătate* este un „must do”; este o eliberare din închiderea comunistă. Mergând în Străinătate, ei pot proba că au scăpat de povara și limitele fizice și psihice ale comunismului.

Limbile Străine învățate – engleză și germană, mai ales – sunt parte din acest sens pozitiv conferit astăzi Străinătății. A ști limbi Străine înseamnă a te descurca în Străinătate. A ști câteva limbi europene a devenit un standard pe care trebuie să-l atingă orice om educat. A ști japoneză, arabă, chineză este un standard pentru cei foarte ambițioși. A studia în Străinătate este un ideal și o atestare că ți-ai depășit condiția de persoană din Estul înapoiat.

A ști limbi Străine este important și pentru orice om care a decis să lucreze în Străinătate să se confrunte cu succes cu Străinătatea. Cele mai cunoscute limbi între românii plecați la muncă în Europa, aproximativ 4,5 milioane de români, sunt italiana și spaniola și catalana.

Noțiunea de *înstrăinare* este o noțiune care circulă în limba română cu sensul de dezrădăcinare, un fel de despărțire de ceea ce înseamnă emoțional și social „acasă” pentru orice om³. Este o despărțire dramatică, pentru că, înstrăinatul nu a avut alternative. O întreagă clasă de produse folclorice sunt cântece de înstrăinare. Ele sunt legate cu cântecele de dor.

³ Explorarea noțiunii de străinătate din condiția imigrantului nu este un monopol românesc ci mai degrabă o provocare universală umană. O găsim larg ilustrată de rușii împrăștiați în toată lumea de Revoluția Comunistă. Vladimir Nabokov cu cărțile sale *Lolita*, *Scrisori către Vera*, *Mașenka*, *Blazon de bastard* etc sunt din această clasă.

Noțiune de înstrăinare derivată din conceptul marxist și existențialist de înstrăinare pare să se estompeze.

În forma compusă a cuvântului, în înstrăinare, noțiunea de *Străin* din limba română, preia în conținutul său și notele adjectivului latin *allenus*, *a*, *um*, care în latina clasică însemna *Străin*, *al altuia*, *rău*, *dușmănos*, *potrivnic*.⁴ Cuvântul *înstrăinat* nu exclude nici sensul de *alienat*. (*Alienat*⁵ este un termen latin – *alienatus*, *a*, participiul de la *alieno* –, care are sensul de *înstrăinat*, *schimbat*, *vândut*, *dat*, *rătăcit*, *nebun dușman*.⁶

Noțiunea de Străin care stă la baza termenului, trimite și la grecescul *allogados* (din afara teritoriului), sens păstrat în termenul științific *allogen*.

2.1.2. Conceptul de Străin

Conceptul de străin, deși, în mediile autohtoniste, frecvent evocat ca o sursă de distrugere, este slab explorat filosofic în Europa înainte de existențialism.

O remarcabilă analiză făcută construcției ideii de străin propune, din perspectiva alogenului, Anatole France, în romanul *Monsieur Bergeret à Paris*.

O analiză filosofică de factură indigenistă propunea Georg Simmel (1858-1918). În eseuul său, *Străinul*, eseu publicat în 1908, Simmel, definea Străinul ca pe o realitate care are *ca gen proxim* noțiunea de *formă socială*, și ca diferență specifică faptul că *omul Străin este cel care s-a mișcat fizic dintr-un loc în altul*. (Cineva este Străin pentru că el a plecat de la el de acasă, în alt loc, unde nu mai este acasă.) (Într-o lucrarea anterioară⁷, Simmel îl identifica pe Străin cu evreul. „*Jidovul rătăcitor*” era un leit motiv european.) Deci, pentru Simmel, ne-băștinașul este Străin.

Străinul aparține unui loc de origine – unui loc de unde provine – și simultan, astăzi, aparține, și acestui loc. El aparține, astăzi, și locului nostru. Este posibil să aparțină unui alt loc mâine. (Simmel).

⁴ Ioan Nădejde și Amelia Nădejde, *Dicționar Latin Român, Complect. Ed. a III-a 1920*, Iași, Editura „Viața Românească”.

⁵ În limba română, cuvântul *alienat* este un modernism. El este preluat din franceză în limbajul medical și filosofic.

⁶ Ioan Nădejde și Amelia Nădejde, *Ibidem*.

⁷ Georg Simmel, (1908): „*The Stranger*” în versiune engleză de Kurt Wolff, în *The Sociology of Georg Simmel*, New York: Free Press, 1950.

Străinul în concepția existențialistă. În existențialism, se definește prin sine, prin propriile sale sentimente și relații contorsionate cu lumea în care trăiește. *Străinul* lui Camus și *Greața* lui Sartre sunt punți de înțelegere spre această realitate concomitent imaginată și dată ca obiectivă. Străinul este cel ce se percepe pe sine că nu aparține nici de aici, nici de dincolo! Se simte ca neangajat, nici față de valorile cheie ale locului în care trăiește, nici față de valorile locului de unde a venit. În cazuri extreme, Străinul nu este angajat nici față de sine. Străinul este deci o victimă a pierderii legăturilor cu lumea sa de origine și a refuzului lumii în care trăiește de a-l primi. Este și victima propriei sale relații cu sine: înstrăinarea. El este, deci, victima: a) neprimirii sau respingerii de către ceilalți – de cele mai multe ori⁸; b) dar și victima neacceptării de către sine, și atunci ajunge înstrăinat, alienat, nebun sau „burned out” obligat să dovedească ceva permanent, cu o formulă contemporană sau să nege în sine nevoia de a aparține de niște oameni, de toți oamenii.

În sfera publică tradițională din România, Străinul era identificat drept este *cel care nu este ca Noi și care este diferit în felurite chipuri*.

Străinii erau și care au venit aici târziu, de aceea sunt numiți peiorativ *venetici*; care s-au înstăpânit aici împotriva noastră, ca *asupritorii* care ne-au aservit; sau *aroganții*, cei care s-au închis în propriile comunități prospere și arogante, comunități de care erau mândri ca șvabii care au colonizat zonele inundabile ale Tisei și Dunării sau ale altor râuri și au creat acolo o civilizație remarcabilă⁹.

Străinii erau și oamenii veniți aici în bejenie, în grup sau individual. Lingviștii ar putea spune dacă numele propriu *Bejan*, răspândit în multe părți din România nu este rezultatul unei porecle, care-l numea pe cel venit în bejenie. Erau lipovenii, erau evreii, erau Romii – cei cumpărați de la tătari ca robi.

⁸ Anatole France (1901): *Monsieur Bergeret à Paris* available at <https://beq.ebooks.gratuits.com/vents-xpdf/France-histoire-4-Bergeret.pdf> (Nicole Langelier, Parisien, *Les caractères et pourtraictures tracés d'après les modèles antiques. Des Trublions qui nasquirent en la Republicque*)

⁹ Adam Müller-Guttenbrunn, (1910): *Un an petrecut pe meleagurile natale*, în *Der kleine Schwab (Micul șvab)*, versiunea în limba română de Erwin Lessl și Valentin Dima, Timișoara, Editura Facla, 1978.

În vremea descoperirii civilizației vestice și a avântului ei în *La Belle Époque*, Străinii au devenit și modele culturale și umane seducătoare și s-a născut sentimentul de filoxenie, atât de înfierat de Eminescu, în *Doina*.

Un concept de actual de Străin, elaborat pentru comunicarea publică din România, ar putea fi construit pe două axe. Pe axa relației Străin-Noi, Străinul este acel *Altul* față de care ne definim prin diferență și, prin competiția, în care intrăm cu el. Pe axa relației Străin-Lume, Străinul este cel care trăiește într-o lume (pe care noi o vedem drept mai bună și spre care ne mutăm în exoduri istorice). Dar, este și *acel Altul*, de aici sau din acea lume, *care nu aparține nici de locul său de origine, nici de locul său de viațuire (Simmel)*, care are o relație de *înstrăinat* cu lumea, o relație care-l împinge în nesiguranță și neîncredere și în încrâncenarea de a proba mereu că merită mai mult.

2.1.3. Formulele în care sunt identificabili Străinii

Pornind de la definiția generală, propusă mai sus, sunt identificați: A. *Străinii propriu-zisi*; și B. *Înstrăinații*.

Străinii propriu-zisi pentru români sunt: Străinii veniți ca dușmani de-a lungul istoriei, și figurile *emblematică astăzi de Străin*. Cele istorice, cele mai multe, și-au pierdut încărcătura inițială. De exemplu, tătarii nu mai sunt demult priviți drept barbarii prin excelență, ci au devenit în înțelegerea publică concetățenii noștri, cu anumite obiceiuri particulare. La fel și turcii. Astăzi, figurile emblematice de străini în percepția publică din România sunt, pe de o parte, migrantul și Romul, pe de altă parte, vesticul și americanul, turistul, investitorul, deținătorul și exportatorul de brand-uri, și expatul cu expertiză de împărtășit.

Înstrăinații – numiți în România diaspora fără a avea clarificările necesare ale sensului acestui cuvânt -sunt:

A. *Românii cu domiciliu în Străinătate de dinainte de comunism, care și-au păstrat cetățenia română și identitatea; Românii ca refugiați politici anti comuniști; Migranții români care mai păstrează cetățenia română, migranții angajați în migrație circulatorie – care doar lucrează pentru un timp în Străinătate.*

O categorie specială a înstrăinaților români este cea a ex-cetățenilor români maghiari, germani, evrei etc. care au emigrat în patria strămoșilor

lor și care în țară sunt priviți drept „ungurii noștri”, „nemții noștri”, „evreii noștri” pentru că ei sunt legăturile personale ale unor români cu acele locuri.

B. ex – cetățenii Români care și-au pierdut identitatea – limba, cetățenia, cultura – și sunt asimilați în alte culturi și doar se revendică din părinți cu origini în România.

2.2. Despre Străin ca nume pentru o realitate construită

Este evident că preluând din perspectiva tradițională referirea ambiguă la Străin, când cu înțelesurile tradiționale de venetic, oprimator, arogant inspiratoare de xenofobie, când cu înțelesul de înstrăinat, care inspiră simpatie și solidaritate, nu ajută nici înțelegerea Străinului și nici limitarea xenofobiei. Ba dimpotrivă transmite confuzia și transferul de xenofobie spre noi arii.

2.2.1. Migranții etnici din România, ținta xenofobiilor din alte orizonturi și nostalgia locurilor și oamenilor de acasă

Imediat după statuarea apartenenței României de sfera de influență a Moscovei (1945), o intensă migrație etnică și politică spre Vest, Israel și SUA a definit situația cetățenilor țării. Persecuțiile Moscovei, politicienii interbelici și etnicii ne-români, dar și oponentii și ne-simpatizanții Moscovei au fost siliți să-și caute rostul în alte părți. Unii au reușit să emigreze legal. Mulți au optat pentru condiția de străin înfruntând riscuri, ca transfugi.

Mișcarea evreilor, *Aliyah*, reîntoarcerea evreilor spre Israel, și de acolo spre America, constituie unul din aceste exemple. Ea s-a desfășurat după o curbă care a însemnat un vârf între 1948 și 1952 (când Ana Pauker a fost Vice-Prim Ministru și Ministru de Externe), o prăbușire lentă între 1952-1962, un platou până după Acordurile de la Helsinki, când din nou, s-a intensificat. (Această intensificare a fost mult mediatizată sub formula „vinderii evreilor”. De fapt, era vorba despre obligarea emigranților să returneze statului român cheltuielile făcute cu școlarizarea lor.)

Ce au simțit evreii români ajunși în țara părinților lor? S-au simțit ei acasă? Este greu de spus. Unii au spus că în perioada învățării limbii ivrit

(ei vorbeau idiș) s-au simțit Străini și priviți ca Străini. Cât de greu le-a fost să facă față acestor distanțe? Unii au spus că s-ar întoarce, dacă situația economică a României ar fi comparabilă. Unii s-au reîntors după 1989. O parte dintre aceștia s-au regăsit în situația de a fi din nou victime ale xenofobiei tradiționale. Emoțional, au fost și unii care s-au simțit, ca în relatarea unei doamne născută în Oradea. „*Eu mă visez de multe ori acasă. Și acasă este aici, în apartamentul din fața Sinagogii noi. Aici mă visez, deși am locuit în mai multe locuri, și în unele chiar mai mult decât aici.*” – spunea o doamnă orădeancă astăzi așezată în Haifa. Copiii ei – născuți în România – nu mai vedeau o legătura cu acest acasă.

Germanii cu rădăcini în România au trecut prin aceleași experiențe. Odată cu retragerea armatei germane, au plecat și unii civili cetățeni români de etnie germană. O doamnă spunea că, după o scurtă conversație în germană, un camion cu soldați s-au oprit lângă ea și copilul ei foarte mic. Un o ofițer aproape a implorat-o să-și ia familia și să plece cu ei, că vine iadul. Ea n-a plecat, dar niște vecini s-au dus atunci. S-au dus și rude. Alte rude s-au dus pe rând. Unele au reușit să se așeze în grupuri compacte. Alții nu. Prin anii 90, fluxurile de repatriere ale etnicilor germani erau uriașe. S-a conturat față de cei nou veniți o formă de distanță și chiar de ostilitate, resimțită serios. Un domn în vârstă s-a adresat unor musafiri români, veniți în vizită la Freiburg, la prieteni germani-români: „Domnule Pop, și eu sunt din Arad. V-am cunoscut după vorbă că sunteți de pe la Noi. N-am zis nimic, că nu le place.” (Întâmplarea avea loc la grădina, când cei doi domni trebăluiau fiecare în grădina sa, la mai puțin de 10 m distanță. Domnul Laub era sigur că nu sunt ostili prin preajmă, când s-a apropiat de domnul Pop.)

Germanii rămași, imediat după război, au trecut prin deportări în Siberia, prin deportări în Bărăgan, prin muncă forțată la canal, confiscarea unor case ...¹⁰, învinuiri în bloc pentru fascism, ostilitatea regimului și chiar

¹⁰ O amendare legislativă din 8 iulie 2020, le recunoaște calitatea de victime și dreptul la compensări. (Este *Decretul-lege pentru completarea art. 5 din Decretul-lege nr. 118/1990 care îi privește și pe foștii deportați la muncă în URSS și pe cei strămutați în Bărăgan, Legea nr. 130 din 15 iulie 2020 pentru completarea art. 5 din Decretul-lege nr. 118/1990 privind acordarea unor drepturi persoanelor persecutate din motive politice de dictatura instaurată cu începere de la 6 martie 1945, precum și celor deportate în străinătate ori constituite în prizonieri.*)

ostilitate publică. Bunicii mei au venit aici și s-au dat drept unguri. În anii 50-60 încă era foarte greu să fii șvab – spunea L.

După 1965, lucrurile s-au așezat, dar noile generații de germani, credeau că salvarea este să pleci în R.F. G. În anii 70, germanii au emigrat masiv. Au emigrat cu ei și mulți români, soții lor. Unii au emigrat legal – după *Acordurile de la Helsinki* – alții au fugit, înfruntând riscuri majore: să fie prinși, să fie împușcați în spate...

Fugile – adică emigrările ilegale au continuat și chiar s-au accentuat în anii 80. Un orădean povestește istoria sa de imigrant în Canada¹¹. Mulți orădeni de acasă sau de unde s-au împrăștiat prin lume regăsesc în scrisul său acel „acasă” evocat, îi regăsesc pe oamenii care au făcut acest loc să fie acasă, cu bunele și relele lui.

După 1990¹² au fost marile migrații etnice, prin care cetățeni români de etnie germană, sau de religie iudaică, sau de etnie maghiară au plecat în adevărate exoduri. S-au simțit acasă odată ajunși la destinație?

Unele mărturii vorbesc despre greutatea de neimaginat de la început: statul în lagăr, găsirea unui rost, izolarea, neamurile care nu-i puteau ajuta cum se așteptau. Poveștile altor repatriați de etnie germană ilustrează – conform unei mărturii – cum e după ce îți tai rădăcinile. Nemții georgienii se adunau seara și cântau cântece de acolo. O doamnă le-a spus într-o zi: „Acolo nu aveam ce purta, dar aveam inimă bună. Aici am ce purta, dar inima a rămas acolo.” Mulți nu vorbesc despre greutate. Alții vorbesc direct despre fenomene definibile ca xenofobie, care îi însoțesc permanent pe emigranții – numiți frumos repatriați – dar priviți ca Străini. Un medic, plecat din Timișoara cu toată familia, vorbește direct: „Noi suntem pentru ei, doar niște venetici. Așa ne zic: venetici. Tatei îi este mai greu. El se întoarce la Timișoara în fiecare an, ia masa cu foști elevi de-ai săi, ca într-un fel de întâlniri pe promoții, se simte respectat și iubit. Asta îi ajunge pentru un an. Anul și-l petrece așteptând să revină la Timișoara.”

Alte mărturii evocă același patern. Numele, limba pe care o vorbești, accentul te dezvăluie ca Străin. Și indiferent de condiția ta socială rămâi mereu Străin, unul potrivit să fie făcut să înțeleagă că nu este bine venit acolo.

¹¹ Bányai András (2017): *Az immigráns, Pomáz, Kráter*.

¹² Vezi Sebastian Lăzăroiu (2003): *Migration Trends: Volume IV -Romania, ...* OIM, Viena.

Le oferă statul român punțile de recunoaștere și reîntoarcere? Sunt și ei invitați la întâlnirile românilor de pretutindeni? Nu am avut nici o veste despre asta. (Deși, mulți, mai ales cei bătrâni, sunt acasă aici, iar acolo sunt ținte de xenofobie.) Și poate că o adevărată depășire a xenofobiei ar fi o astfel de integrare. O strategie, în care ei nu mai sunt Străini, sau sunt Străinii Noștri. Prietenii și cunoștințele știu că și ei sunt români, chiar dacă și-au pierdut cetățenia. Aceștia știu că nu sunt străini. Și politica ar putea învăța această realitate.

2.2.2. Expulzații și transfugii români și conceptul pentru Străini în comunicarea publică

Statul comunist român, ca și alte state, i-a expulzat pe cei dovediți că au complotat împotriva sa, ca și pe cei care erau suspectați de astfel de fapte. Un număr mare de români au cunoscut starea. Alții au trăit sub această sabie.

Expulzații din România comunistă erau cei care puteau fi învinuiți de uneltire împotriva ordinii de stat. Ei primeau un pașaport de apatrid în mână și li se cerea să părăsească țara. I s-a întâmplat unui fost lider al liberalilor, Câmpeanu; i s-a întâmplat scriitorului Dan Alexe ... și multor, multor altora ... O lege din 1990 amendată în 2020. Încearcă să le facă dreptate bănească¹³. Au devenit ei Străinii pentru ceilalți români? Nu cunoaștem studii. Dar, nu credem că există în România de azi o solidaritate cu ei. Generația Z este posibil să nici nu cunoască sensul cuvântului. Le este Străin, cum sunt desigur și bătrânii care ar fi parte a acestei categorii. Discuția despre ei ca înstrăinați ar fi importantă în sfera publică din România ca discuție despre capacitatea noastră de coerență în jurul unor sensuri și valori comune. Și, desigur, teoretic, ar fi interesant și ce înseamnă străinul ca un concept politic construit în epoca de referință.

România comunistă a fost o țară din care oamenii au încercat să fugă înfruntând riscuri mari: închisoare sau chiar moartea. Fuga din țară era calea de opunere la un regim politic, regimul comunist, pe care Românii nu-l doreau. (Libertatea de a pleca și a te reîntoarce în țara ta fusese

¹³ România: *Decretul-Lege nr 118/1990* și completarea la acesta prin, *Legea nr.130/15 iulie 2020*.

suspendată și a plecare din țară devenise deja un caz de înaltă trădare.¹⁴) O astfel de opunere prin fugă s-a petrecut pe scară largă în România. Ba mai mult, potrivit cu unul din acești fugari, Crăciun Pantiș¹⁵, exista și un culoar „consacrat” de fugă: culoarul Banat (Jimbolia) – Trieste, culoar deja operațional în 1947, și încă activ și în anii 80, potrivit unui martor.

„Cazul Tămădău” este un fapt istoric foarte cunoscut pentru că a servit propagandei comuniste, ca și restituirilor anti-comuniste. (O parte din conducerea *Partidului Național Țărănesc*, cel mai puternic partid al momentului, câștigător *de facto*, al alegerilor din 1946, a fost atrasă într-o înscenare de fugă¹⁶ din țara aflată deja sub presiunea Moscovei. Este vorba de un grup de zece lideri în frunte cu vicepreședintele Ionel Mihalache.) Cazul arată că deja fuga era socotită la nivel politic o cale de a afirma demnitatea națională și că oameni cu profunde atașamente față de ființa colectivă înfruntau riscul de a fugi cu convingerea că salvează această ființă. În termeni poetici, se poate spune că ei se socoteau a fi cei mai buni dintre români.

Într-un articol din 2005, din *Jurnalul Național*, jurnalista Marina Constantinoiu documentează cazuri de români care încercând să treacă Dunărea în înot, și-au pierdut viața. Au fost înmormântați în gropi comune de săteni sârbi, care sunt deja bătrâni și, fără ei, nici măcar amintirea faptelor nu va mai fi păstrată. Un avocat sârb cere dreptate pentru ei, a scris scrisori oficiale, dar n-a primit răspuns. Jurnaliști încearcă să păstreze în memoria colectivă faptele; să incite la reflecția despre transfugi care au ajuns străini și față de români și față de alții¹⁷, din voința altora mascată în voința lor.

Grașițele de vest ale României au fost peste 50 de ani presate de transfugi. Numărul lor mare și multele tragedii legate de aceste încercări

¹⁴ Așa rezultă din sentința dată în cazul Maniu, acuzat pe nedrept că era complice la plecarea de la Tămădău.

¹⁵ Crăciun Pantiș, (2007): *Din iad, în rai, From Hell to Heaven*, Oradea, Editura GrafNet.

¹⁶ Un mic avion – în care unul dintre piloți era ofițer al poliției secrete pe care o controla Teohari Georgescu (ministru comunist de interne) – urma să-i preia de la Tămădău, un grup de zece lideri, inclusiv pe Nicolae Carandino, directorul ziarului PNT, „*Dreptatea*.”

¹⁷ Marina Constantinoiu (2005): *Sute de români, în gropi anonime din Serbia*, în „*Jurnalul Național*”, 30 mai, 2005.

sunt fapte sociologice. Semnificațiile lor merită explorate și din perspectiva comunicării politice.

Acestea sunt tipurile cele mai cunoscute de transfugi și tipurile cele mai cunoscute de fugă. Lângă ele se pot adăuga multe altele: rămânerea în Străinătate nu doar protestatarii față de regimul comunist, defectorii, ci și alții – poate trimișii acestuia -etc

Dintre cei care „au fugit”, unii s-au realizat. Au o situație materială foarte bună, au un statut social respectat în mediul profesional. Dar și ei, ca anonimi simt adieri de xenofobie, când își rostesc numele cu rezonanțe străine, când accentul lor este comic, sau doar Străin ...

Unii chiar analizează fenomenul. Într-un interviu, cu un titlu de bravadă, un „chappeau” jurnalistic, scriitorul George Astalaloș, formula condiția exilatului:

„În interiorul tău ești tot timpul acasă, chiar dacă preocupările tale, Efortul esențial pe care dezrădăcinarea îl implică te țin departe. Aș spune chiar că dezrădăcinatul este cineva care a pierdut absolut totul, în afară de accent.”¹⁸

Discuția despre fugă și înstrăinare – în sensul literal de transformare în Străin – este una care merită reflecție. Ea poate fi dusă pe semnificațiile unor tipuri de fugă: ca fapt intenționat de a păstra demnitatea națională, când ea este imposibil de apărât acasă. Fuga poate fi însă și o altă realitate, fugă pentru profituri materiale, fugă de lege. Poate fi o realitate fără nici o pretenție de urmare a unor scopuri trans-personale, naționale, ci o realitate despre încercări de salvare individuală ...

În această arie s-au constituit – spontan sau poate plănuite în secret – două abordări: 1) „*Voi nu ați mâncat salam cu soia*” cu semnul sunteți Străini, nu ați înfruntat greul alături de noi, abordare dominantă în România din anii 90; și 2) „*Noi – înstrăinații – am păstrat demnitatea neamului*”. Practic, amândouă transmit mesajul sciziunii și, respectiv, al ideii că Străinul nu este ca Noi, că este altcineva.

¹⁸ George Astalos (1994): „*Exilul este o excursie de bun simț*”, interviu consemnat de Victoria Anghelescu în „*Curentul*” nr 36/94 și republicat în G. Astalos, (1998): *Fie pâinea cât de rea ... Interviuuri*, Volumul 2, (1994-1996) București, Editura Cronica, pp. 158-162.

2.2.3. Migranții români și conceptul pentru Străini în comunicarea publică

Migranții plecați din România începând din 1990, până atunci e-migranții erau identificați pentru public drept „fugari”, adică transfugi, – sunt priviți în România confuz.

În primul rând, nu se face necesara distincție între emigranții ilegali – plecați legal din România, dar care au trecut ilegal granițele unui alt stat – și emigranții legali, ieșiți legal și intrați legal pe teritoriul unui alt stat. În al doilea rând nu se face deosebirea între migranți – statutul legal al românilor rămași în străinătate mai mult de 90 de zile de dinainte de 2007 (data aderării României la UE) și de după 2007. După 2007; românii sunt cetățeni europeni în liberă circulație. Nu migranți! (Deosebirea este esențială: cetățeanul are drepturi cetățenești, migrantul nu. Migrantul poate fi expulzat, sau, convins să accepte „returnarea voluntară”).

În țară migranții și cetățenii în liberă circulației în UE sunt numiți cu un singur cuvânt: „stranierii”. Nu sunt priviți ca Noi, ci ca Alții. Poate sunt văzuți așa ca grup mare¹⁹, și pentru că mesajul public transmis de partide politice democratice că doar ei, *stranierii* ar vota bine, nu este în măsură să facă din categoria stranierii una a celor foarte iubiți de cei ce au rămas. Poate fi chiar un risc pentru coerența națională.

Nici din perspectiva rezidenței lucrurile nu sunt foarte clare pentru comunicarea publică. Rezidenții români în Străinătate – cu dublă cetățenie sau nu – sunt considerați Alții, nu Noi. Un fel de stare intermediară între Noi și Străini.

2.2.4. Cum devin Străinii ai Noștri

Paralel cu izolarea simbolică a unor oameni ca Alții se petrece și fenomenul revers: incluziunea Altora în realitatea simbolică și materială pe care o simțim și o numim Noi.

În România, caricatural, faptele s-au petrecut sub comandamente politice. S-au petrecut când comuniștii au impus conduceri Străine în

¹⁹ Pentru familiile lăsate acasă, ei sunt desigur: ai Noștri.

Partidul Comunist. S-au impus când „s-a cântat” iubirea pentru poporul rus și popoarele sovietice. Oamenii așteptau să vină americanii!

S-au petrecut real când Străinii au venit în România și s-au implicat în viața de aici. Mai întâi s-au petrecut, discret, la nivel micro-social: în familiile mixte. Apoi, s-au petrecut public, când străinii au devenit figuri ale vieții publice. La uzinele Dacia, directorul Roger, al cărui fiu învăța într-o școală de aici, era iubit ca român. Înainte de a intra în politică, dr. Raed Arafat era o mândrie națională românească. (Politica l-a lovit ca pe orice politician.) Dar, fundamental el este al Nostru.

2.3. Concluzii

Străinul este un concept pentru o realitate socio-culturală dinamică, o realitate care-și dezvăluie noi fețe. Cea mai recentă în România este cea menționată mai sus: „stranierii”.

Cea mai importantă particularitate a acestei realități este aceea că este construită cultural, potrivit unor perspective de abordare diverse. Aceste perspective de construire a realității, pe care o numim Străin, sunt când raționale, când emoționale, când oneste, când cu slabă preocupare pentru onestitate. Un rezultat al faptului că realitatea Străinului este una construită cultural este că una și aceeași persoană este aici privită și tratată când ca unul de ai Noștri, când ca un străin. Un alt rezultat, este că un Străin devine unul dintre Noi, când îl vedem alături de noi sau când construiește lucruri importante pentru noi.

A doua particularitate a realității avute în vedere este că poate fi manipulată. Oamenii pot fi împinși politic unii împotriva altora de manipulări politice bazate pe vechea idee greu de înghițit: Noi suntem cei superiori, clar văzători, informați și experimentați în medii superioare, liberi și deținători ai dreptății, Voi sunteți exact opusul. Demonstrația stranierilor din București din august 2019 oferă un exemplu înspăimântător și de aroganță presărată cu ofense grave – intolerabile în spațiul public – și de ură împotriva „stranierilor”.

Surse și bibliografie

- Astalos, George, (1998): *Fie pâinea cât de rea ... Interviuri*, Volumul 2, (1994-1996) București, Editura Cronica.
- Bányai András (2017): *Az immigráns*, Pomáz, Kráter
- Bădiliță, Cristian și Stoica, Laura, (2019): *Geniul Greco Catolic Românesc*, București, Editura Vremea,
- Borz, Christian, (2012): *Monografia satului Bădăcin și a familiei Maniu*”, Editura Caiete Silvane, Zalău.
- Buican, Denis, (2007): *Viața sfârtecată între Răsărit și Apus*, București, Editura C.D. Press.
- Constantinoiu, Marina, (2005): *Sute de romani, în gropi anonime din Serbia*, în „*Jurnalul Național*”, 30 mai, 2005.
- France, Anatole, (1901): *Monsieur Bergeret à Paris* available at <https://beq.ebooks gratuits.com/vents-xpdf/France-histoire-4-Bergeret.pdf> (Nicole Langelier, Parisien, *Les caractères et pourtraictures tracés d'après les modelles anticques. Des Trublions qui nasquirent en la Republicque*)
- Lăzăroiu, Sebastian, (2003): *Migration Trends: Volume IV -Romania, ...* OIM, Viena.
- Müller-Guttenbrunn, Adam, (1910): *Un an petrecut pe meleagurile natale*, în *Der kleine Schwab (Micul șvab)*, versiunea în limba română de Erwin Lessl și Valentin Dima, Timișoara, Editura Facla, 1978.
- Pantiș, Crăciun, (2007): *From Hell to Heaven, Din iad, în rai, Oradea*, Editura GrafNet.
- Pelin, Mihai, (2002): *Opisul emigrației politice. Destine în 1222 de fișe alcătuite pe baza dosarelor din arhivele securității*, București, Editura Compania.
- Simmel, Georg, (1908): „*The Stranger*” în versiune engleză de Kurt Wolff, în *The Sociology of Georg Simmel*, New York: Free Press, 1950.

PARTEA A II-A.

**Xenofobie: forme particularizate
și asociate de desconsiderări umane**

3.

Antisemitism

Gabriela Goudenhooff

3.1. O conturare a conceptului de antisemitism

Antisemitismul circumscrie atitudini, concepții, doctrine, politici ostile față de evrei.

Antisemitismul este o atitudine rasistă și discriminatorie, de intoleranță și incitare la ură față de evrei.

Ura față de evrei se poate manifesta prin discriminare dar și prin minimalizarea problemei antisemitismului.

3.1.1. *Etimologia și utilizarea termenului de antisemitism*

Etimologia cuvântului se regăsește într-o distincție lingvistică făcută de cercetătorii secolului al XIX-lea între limbile indo-europene/ariene sau indo-germane, cum au fost numite o vreme, pe de o parte și cele semitice sau hamito-semitice pe de altă parte, care au generat ca o falsă presupunere asupra existenței unei distincții între rase corespunzătoare.

Utilizarea termenului anti-semit și nu anti-evreu vine probabil din dorința de a găsi o referință mai cuprinzătoare decât religia, căci religia se poate schimba, așadar făcând trimitere la o presupusă rasă care e constantă și care, în cele din urmă, se va fi transformat în vina de a avea un anumit tip de sânge.

Trebuie totuși menționat că nu există popor semit iar limbile semitice nu includ doar ebraica. Și pentru că și arabii sunt semiți din punct de vedere lingvistic, se poate pune întrebarea dacă anti-semitismul este o amenințare exclusiv la adresa evreilor. Arabii sau alți vorbitori de limbi semitice pot fi

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

antisemiți? Dar evreii? Ei pot fi antisemiți? Unii cercetători au opinat că această dilemă se poate rezolva prin utilizarea cratimei. Deci cum se ortografiază termenul: antisemit sau anti-semit? Unii cercetători pledează pentru folosirea cratimei, dar numeroase limbi precum limba germană, franceză și spaniolă și multe altele nu folosesc niciodată cratima, chiar dacă se sugerează că aceasta ar întări și mai mult ideea de opoziție față de un grup de persoane. Multe dicționare și mass-media folosesc însă adesea cratima: anti-semitism.

3.1.2. Istoria și conținutul termenului de antisemitism

Prima folosire a termenului se regăsește în Germania, iar părintele termenului este considerat scriitorul și politicianul radical Wilhelm Marr, autorul pamfletului intitulat „Drumul spre victorie a germanismului împotriva iudaismului”¹, un eseu în care autorul atrăgea atenția asupra unor presupuse caracteristici rasiale specifice evreilor.

Liga antisemiților, organizația din care Marr făcea parte a introdus termenul antisemit în lexiconul politic și a înființat o mișcare populară bazată pe convingeri anti-evreiești.² Teza lui Marr, care va constitui baza anti-semitismului este că „spiritul și conștiința evreiască au copleșit lumea” și că „evreii vor uzurpa toate pozițiile și funcțiile publice cheie” și că „împotriva acestei puteri străine trebuie să i se opună rezistență până nu va fi prea târziu.”

De-a lungul secolelor anti-semitismul a luat multiple forme: religioase, politice, sociale, economice, rasiale. Așa-zisa logică a anti-semitismului se structurează pe idei precum considerarea evreilor ca străini periculoși care se infiltrează în diverse societăți, creând aparența de conformare la norme atunci când au interesul să o facă, dar care, de fapt, reprezintă o amenințare pentru societățile în care trăiesc.

Antisemitismul se poate defini cuprinzând „toate formele de ostilitate manifestate față de evrei de-a lungul istoriei fără vreo cauză legitimă”³.

¹ Wilhelm Marr, (1879): *Der Weg zum Siege des Germanenthums über das Judenthum*, Berlin: Hentze.

² Zezi și *The Holocaust Chronicle* (2009), <http://www.holocaustchronicle.org/static/pages/41.html>

³ Jerome Chanes (2004): *Antisemitism: A Reference Handbook*, Santa-Barbara: ABC-CLIO, p. 2.

Antisemitismul presupune că evreii sunt în mod radical „alții”, în sensul că sunt radical și fundamental diferiți/devianți față de populația obișnuită/normală, neasimilabili, mizantropi, incorigibili spiritual, drept pentru care au fost de nenumărate ori contestați și oprimați.

Istoricul american de origine poloneză Salo Wittmayer Baron a formulat succint antisemitismul ca fiind „the dislike of the unlike” (antipatia față de ceea ce e diferit). Apartenența și etichetarea evreilor ca aparținând alterității prin definiție este de fapt cea mai mare ofensă ce li se poate aduce⁴.

Termenul a apărut în sec XIX, dar atitudinea anti-evreiască este mult mai veche.

Numeroase scrieri antice grecești și romane promovează mitul potrivit căruia evreii s-ar închina unui chip cioplit în formă de animal (porc, vițel de aur) sau că ar participa la ritualuri sângeroase și chiar la sacrificii umane. Împăratul roman Tiberius îi expulzează pe evrei din Roma, Claudius le interzice să participe la adunări, iar apoi îi expulzează la rândul său. Tacitus, în polemica sa anti-iudaică din lucrarea *Historiae* menționa că obiceiul evreilor de a se separa și modul lor de a fi inflexibil, fără a se amesteca cu străinii le-a adus ura tuturor celorlalți. Împăratul Hadrian interzice ritualul circumciziei prin edict, generând revolte în rândul evreilor care se văd astfel scoși în afara legii⁵.

Pe seama episcopului Melito de Sardis se pune prima acuzație de decădere la adresa evreilor, prin care aceștia sunt învinuiți că l-ar fi ucis pe Iisus: Omilia la Patimile Domnului (*Omilia la Paști – Peri Pascha*) 96-97.

3.2. Particularitățile formării antisemitismului ca atitudine publică xenofobă

Se vorbește despre un proces al formării antisemitismului care se întinde pe 3 etape:⁶

1. Non-evreii nu au acceptat niciodată exclusivismul evreilor și l-au interpretat ca deviant (alteritate-alterizare);

⁴ Leon Wieseltier, (2003): „*Old Demons, New Debates.*” YIVO Conference on Antisemitism, New York, 12 May 2003.

⁵ Alfredo Mordecai Rabello (1995): „*The Ban on Circumcision as a Cause of Bar Kokhba's Rebellion*” in *Israel Law Review*, vol. 29, Issue 1-2, Winter-Spring, 1995, pp. 176-214.

⁶ Jerome Chanes, *op.cit.*, p. 3.

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

2. Evreii nu au putut și nu ar fi putut face nimic pentru a atenua această distanțare și antipatie, în afară de autodistrugerea însăși (dispariția);
3. Refuzul de a dispărea este interpretat ca o atitudine de sfidare și dispreț răutăcios.

Ce se observă în mod constant este lipsa comprehensiunii în legătură cu evreii; poate că dacă ar fi înțeleși nu ar mai fi urâți de ceilalți; așadar toate modelele antisemitismului cunoscut în istorie sunt iraționale.

De-a lungul istoriei sale, antisemitismul a îmbrăcat uneori forme deghizate, altele s-a manifestat fățiș, cinic sau chiar criminal, a condus la crearea unor teorii fantasmagorice despre „presupusul control asupra mass-media pe care evreii l-ar avea, manipulări privind dominarea sistemelor economic și politic, acuze că ar polua culturile naționale”; și cel mai recent, ideea că „sionismul este echivalent cu rasismul” și alte forme de israelofobie, o negare a însăși ideii de popor evreu. Antisemitismul s-a dezvoltat transnațional și transcultural prin teme, imagini și idei. Teorii rasiste articulate în Europa secolului al XIX-lea a jucat un rol în adoptarea legilor restrictive privind imigrația în anii 1920 în Statele Unite. Falsul cu conotații antisemite denumit „Protocoalele înțelepților Sionului” și altele asemănătoare au fost folosite de propagandiști în unele state arabe pentru resuscitarea antisemitismului.⁷

Jerome Chanes identifică cel puțin șase etape ale antisemitismului:

- (1) Poziția anti-evreiască precreștină aparținând lumii greco-romane antice, care, fără să fi fost un antisemitism propriu-zis a vizat în primul rând latura etnică a diferențelor dintre evrei și restul lumii;
- (2) Antisemitismul creștin clasic din antichitate și Evul Mediu, de natură religioasă și care s-a extins până în timpurile moderne;
- (3) Antisemitismul tradițional musulman promovând ideea că evreii sunt *Dhimmi*, membri ai unei clase protejate, privilegiate;
- (4) Antisemitismul politic, antisemitismul social și economic al Iluminismului și al Europei post-iluministe;
- (5) Antisemitismul rasial care a apărut în secolul al XIX-lea și care a culminat cu nazismul;
- (6) Antisemitismul contemporan al israelofobiei și teoriei potrivit căreia „Sionismul este echivalent cu rasismul”, un fenomen relativ nou, numit tocmai din acest motiv noul antisemitism.

⁷ *Idem*, p. 4.

În ceea ce privește antisemitismul care s-a dezvoltat în timpul Germaniei naziste, acesta s-ar fi dezvoltat din trei surse: „[1] un partid politic a cărui platformă era aceea de distrugere și exterminare a evreilor ca indivizi și ca popor; [2] o mașină de război puternică, care a permis regimului nazist să-și impună voința – și să-și impună politica de distrugere a evreilor – în toată Europa; și [3] lipsa unei opoziții semnificative – și, în multe cazuri, existența unei complicități pasive cu agenda nazistă”⁸.

Secolul al XX-lea a constituit o culme a urii împotriva evreilor soldată cu o adevărată agendă nazistă a anihilării, agendă care a culminat cu Holocaustul.

Antisemitismul românesc, asemănător celui european a atins atât populația de rând, cultura populară prin stereotipurile anti-evreiești care au populat imaginarul colectiv, cât și elita culturală a secolului XX: Octavian Goga, Nae Ionescu, Mircea Eliade, Emil Cioran etc.⁹

Înțelegerea istoriei și conținutului antisemitismului este foarte complexă deoarece umbrele lui nu s-au risipit, ba mai mult, se poate vorbi despre o abstractizare a termenului. Astfel, o abordare nuanțată a antisemitismului arată că, pe lângă ostilitatea cu care se confruntă evreii, ca multe alte grupuri care sunt discriminate etnic, religios etc. și care sunt obiect și țintă a xenofobiei „universale” ca formă de „răutate socială”, există și situații mai grave în care antisemitismul vizează însăși anihilarea evreilor „pentru că ei au fost convertiți în mod irațional într-un simbol al răului universal – *Evreii* – care nu depinde de anumite caracteristici empirice ale evreilor, dar justifică eliminarea lor de pe pământ.”¹⁰

În ciuda mobilizării întregii omeniri într-un demers de recunoaștere a ororilor la care poporul evreu a fost supus și a devizei „*Never again!*”, ca niciodată să nu se mai repete acele acte inumane, ura față de evrei este încă activă și vie iar atacurile asupra sinagogilor și asupra credincioșilor mozaici, extremismul și discriminarea par a avea un izvor nesfârșit din care să se hrănească. „Ura pe evrei n-a avut niciodată nevoie de motive spre a găsi pretexte și a le transforma în rațiune de a fi. În mod tipic, pentru naziști evreul era simultan și capitalistul și comunistul. Era „șobolanul”,

⁸ *Idem*, pp. 5-6.

⁹ Andrei Oișteanu, (2009): *Inventing the Jew: Antisemitic Stereotypes in Romanian and Other Central-East European Cultures*, Lincoln & London: University of Nebraska Press.

¹⁰ Gavin I. Langmuir, (1996): *Towards a Definition of Antisemitism*, University of California Press, p. 352.

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

„păducele” și „conducătorul secret al lumii” (...). Pentru comunist, evreul era „cosmopolitul”, așa cum e azi, pentru populiști, „globalistul sorosist”, iar pentru islamiști și stânga extremă, „colonialistul”. Numai om nu era.”¹¹

Un studiu din anii 1960' efectuat de Charles Glock și Rodney Stark pe populația americană arată că jumătatea dintre americanii catolici și protestanți intervievați, laici sau nu, sunt convingși că¹²:

- Toți evreii sunt responsabili pentru crucificarea lui Iisus și nu pot fi iertați până nu se convertesc la creștinism
- Dumnezeu îi pedepsește pe evrei pentru că evreii îl resping pe Iisus
- Evreii poartă ei înșiși răspunderea pentru ce li se întâmplă

Autorii studiului arată că stereotipurile antisemite continuă să fie vehiculate de creștinism.

„În ultimii 40 de ani Biserica Catolică a publicat recomandări condamnând antisemitismul. În 1986, Papa Ioan Paul al II-lea, primul papă care a vizitat o sinagogă și-a cerut iertare pentru antisemitismul creștin. În 1998 Vaticanul a publicat: „*We Remember: A Reflection on the Shoah*” iar creștinismul condamnă în zilele noastre antisemitismul ca fiind „un păcat împotriva lui Dumnezeu și al oamenilor”, cu un potențial pozitiv de reconciliere a relațiilor ecumenice și interumane.”¹³

Potrivit unor autori¹⁴, una din formele antisemitismului contemporan îl constituie *anti-sionismul*, opoziția față de mișcarea de autodeterminare a evreilor și întemeierea statului Israel, „tendință destabilizatoare și antidemocratică”, în măsura în care înțelegem explicația Hannei Arendt că Sionismul a fost „singura consecință directă, nealterată, a mișcărilor antisemite din secolul al XIX (...), un fel de contraideologie, răspunsul la antisemitism”¹⁵

¹¹ Petre M. Iancu (2019): „*Antisemitism și extremism în România, în Europa și aiurea*”, în Deutsche Welle, 02.05.2019, <https://www.dw.com/ro/antisemitism-%C5%9Fi-extremism-%C3%AEn-rom%C3%A2nia-%C3%AEn-europa-%C5%9Fi-aiurea/a-48575543>

¹² Robert Michael (2006): *Holy Hatred: Christianity, Antisemitism, and the Holocaust*, London: Palgrave Macmillan, p. 10.

¹³ *Idem*, p. 186.

¹⁴ Yehuda Bauer, (1990) „*Antisemitism and Anti-Zionism – New and Old*” în Wistrich, Robert S. (ed.) (1990): *Anti-Zionism and Antisemitism in the Contemporary World*, London: Palgrave Macmillan, pp. 195-207.

¹⁵ Arendt, Hannah (1985): *Antisemitism. Part one of The Origins of Totalitarianism*, Houghton Mifflin Harcourt; Harvest Books; Harcourt Brace, p. 9.

3.3. Termeni opuși antisemitismului: filosemitismul și iudeofilia

Filosemitism, iudeofilie – Atitudine de respect, interes, admirație, prietenie și apreciere față de poporul evreu, față de istoria și influența lui în cultură, manifestată mai ales de persoane cu o altă origine etnică.

Surse și bibliografie

- Beller, Steven, (2007): *Antisemitism. A very Short Introduction*, London: Oxford University Press.
- Chanes, Jerome, (2004): *Antisemitism: A Reference Handbook*, Santa-Barbara: ABC-CLIO.
- Chomsky, Noam, (1986): „Israel, the Holocaust, and Anti-Semitism”, Noam Chomsky interviewed by David Barsamian of *Alternative Radio*, Print source: *Chronicles of Dissent* (Common Courage Press, 1992).
- Cohic, Lynn, (1998): „Melito of Sardis's „PERI PASCHA" and Its „Israel"”, *The Harvard Theological Review*, vol. 91, no. 4, 1998, pp. 351–372. JSTOR, www.jstor.org/stable/1509855. Accessed 12 Dec. 2020.
- Dumitru, Diana, (2016): *The State, Antisemitism, and Collaboration in the Holocaust. The Borderlands of Romania and the Soviet Union*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Gluck, Wood, Angela, & Stone, Dan (20017): *Holocaust: the events and their impact on real people*, London: DK Publishing.
- Hellig, Jocelyn (2003): *The Holocaust and Antisemitism*, Oneworld publication.
- Iancu, Petre, M., (2019): „Antisemitism și extremism în România, în Europa și aiurea”, în Deutsche Welle, 02.05.2019, <https://www.dw.com/ro/antisemitism-%C5%9Fi-extremism-%C3%AEn-rom%C3%A2nia-%C3%AEn-europa-%C5%9Fi-aiurea/a-48575543>.
- Langmuir, Gavin, I. (1996): *Towards a Definition of Antisemitism*, University of California Press.
- Lazare, Bernard, (1985): *Antisemitism Its History And Causes*, Chicago: AAARGH.
- Levy, Richard, S., Lindemann, Albert S. & Richard S. Levy (2010): *Antisemitism. A History*, Oxford & New York: Oxford University Press.
- Lewis, Bernard, (1986): *Semites & Anti-Semites*, New York:: W.W Norton and Co.
- Lipstadt, Deborah, E., (2019): *Antisemitism: Here and Now*, Schocken Books Inc.
- Mann, John, (2015): *Antisemitism: The Oldest Hatred*, New York: Bloomsbury Continuum.
- Marr, Wilhelm, (1879): *Der Weg zum Siege des Germanenthums über das Judenthum*, Berlin: Hentze.

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

- Michael, Robert, (2006): *Holy Hatred: Christianity, Antisemitism, and the Holocaust*, London: Palgrave Macmillan.
- Morais, Vamberto, (1976): *A Short History of Anti-Semitism*, New York: W.W Norton and Co.
- Oișteanu, Andrei, (2009): *Inventing the Jew: Antisemitic Stereotypes in Romanian and Other Central-East European Cultures*, Lincoln & London: University of Nebraska Press.
- Perry, Marvin & Schweitzer, Frederick, M. (2002): *Antisemitism: Myth and Hate from Antiquity to the Present*, New York: Palgrave Macmillan US.
- Prager, Denis, & Telushkin, Joseph, (2003): *Why the Jews?: The Reason for Antisemitism*, Touchstone,
- Rabello, Alfredo, Mordecai, (1995): „The Ban on Circumcision as a Cause of Bar Kokhba's Rebellion” in *Israel Law Review*, vol. 29, Issue 1-2, Winter-Spring, 1995, pp. 176-214.
- Reisigl, Martin, & Wodak, Ruth, (2000): *Discourse and Discrimination*, London: Routledge.
- Rosenfeld, Alvin H. (2015): *Deciphering the New Antisemitism*, Bloomington: Indiana University Press.
- Spicer, Kevin, P., (ed.) (2007): *Antisemitism, Christian Ambivalence, and the Holocaust*, Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press
- The Holocaust Chronicle* (2009): <http://www.holocaustchronicle.org/staticpages/41.html>
- Tydor, Baumel, Judith, & Laqueur, Walter, (2001): *The Holocaust Encyclopedia*, London: Yale University Press.
- Volovici, Leon, (1995): *Nationalist ideology and antisemitism: the case of Romanian intellectuals in the 1930's*, translated from Romanian by Charles Kormos, Oxford, Pergamon Press, 1991; ediția românească *Ideologia naționalistă și „problema evreiască”. Eseu despre formele antisemitismului intelectual în România anilor '30*, Humanitas, București, 1995.
- Weissmark, Mona, Sue, (2004): *Justice matters: legacies of the Holocaust and World War II*, New York: Oxford University Press.
- Wiesel, Elie, Friling, Tulvia, Ioanid, Radu, Benjamin, Lya & Ionescu, Mihail, E. (edit.) (2004): *International Commission on the Holocaust in Romania Final report (electronic resource, Comisia internațională pentru studierea Holocaustului în România)*, Iași: Polirom.
- Wieseltier, Leon, (2003): „Old Demons, New Debates.” YIVO Conference on Antisemitism, New York, 12 May 2003.
- Wistrich, Robert, S., (ed.) (1990): *Anti-Zionism and Antisemitism in the Contemporary World*, London: Palgrave Macmillan.

4. Discriminare

4.1. Concepte de discriminare

Lia Pop

4.1.1. Conceptul politic de discriminare

Definită din punct de vedere politic, discriminarea este o încălcare a principiului egalității de șanse, adică o încălcare a temeiurilor democrației. Specificul încălcării egalității în cazul discriminării este defavorizarea unor oameni/ sau favorizarea unor grupuri în detrimentul altora pe temeiuri imorale și ilegale. Încălcarea egalității de șanse se poate constata în: a) comportamente individuale, de grup (fie grupurile organizației civile, fie organizației politice – partide, mișcări, alianțe; b) în acte săvârșite în instituții ca abuzuri, sau ca acte rezultate din codurile lor de conduită, din politicile instituționale.

Cultura publică din România se află în procesul de asimilare a conceptului legal de discriminare. De aceea în sfera publică din țara noastră se întâlnesc: a) orientări care susțin conceptul european de discriminare și spiritul său; b) derogări umilitoare de la acesta; c) tendințe de abuz de drept în interpretarea manifestărilor de discriminare; și respectiv; d) curente de condamnare a „corectitudinii politice”, curente tot mai variate și mai vocale.

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

4.1.2. Arii în discriminarea concepută politic

În societatea românească, ca și în alte multe societăți contemporane, se întâlnesc multe arii în care unele persoane și grupuri sunt discriminate. Ele se relevă la orice încercare de analiză politică a situațiilor. Figura de mai jos, propune o imagine de ansamblu asupra acestora.

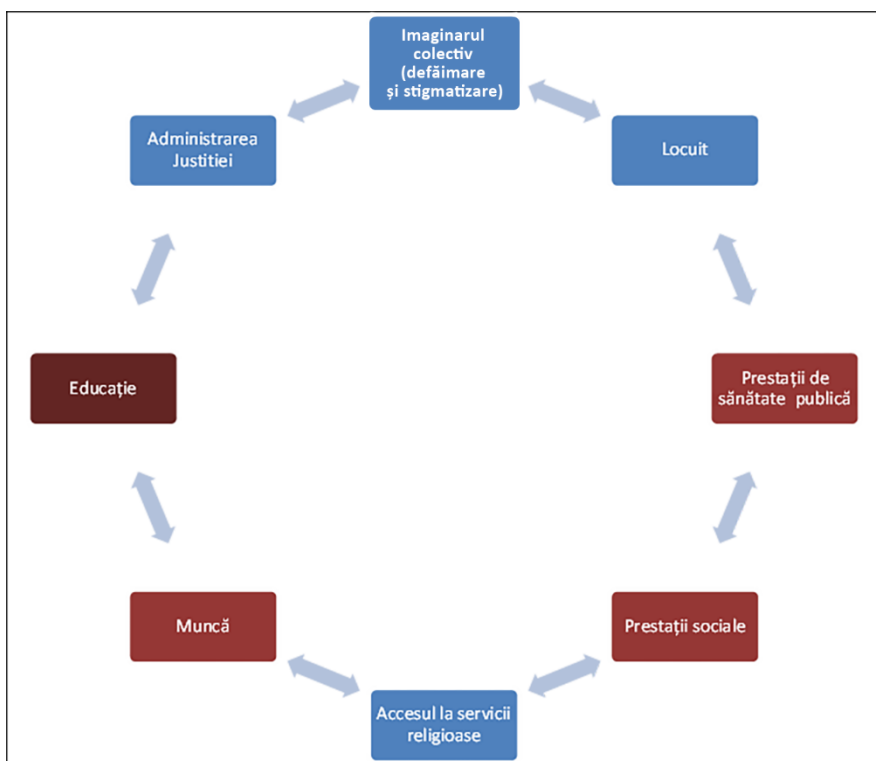

Figura 3. Arii în care persoane și grupuri pot fi discriminate

Exemplu de discriminare este refuzul părinților de a primi copii Romi în clasa – din școala publică – în care învață copiii lor.

Exemplu de discriminare protocolară este omiterea invitării la ceremoniile oficiale a reprezentanților bisericilor minoritare recunoscute prin lege în România.

4.1.3. Conceptul legal de discriminare în Uniunea Europeană

În România contemporană (2020), conform cu cadrele politico-juridice ale UE, legea statuează că:

„... prin discriminare se înțelege orice deosebire, excludere, restricție sau preferință, pe bază de rasă, naționalitate, etnie, limbă, religie, categorie socială, convingeri, sex sau orientare sexuală, apartenența la o categorie defavorizată sau orice alt criteriu care are ca scop sau efect restrângerea sau înlăturarea recunoașterii, folosinței sau exercitării, în condiții de egalitate, a drepturilor omului și a libertăților fundamentale sau a drepturilor recunoscute de lege, în domeniu politic, economic, social și cultural sau în orice alte domenii ale vieții publice.”¹

(2) Orice comportament activ sau pasiv care, prin efectele pe care le generează, favorizează sau defavorizează nejustificat ori supune unui tratament injust sau degradant o persoană, un grup de persoane sau o comunitate, față de alte persoane, grupuri de persoane sau comunități, atrage răspunderea contravențională ..., dacă nu intră sub incidența legii penale.”

4.2. Forme ale discriminării

Formele discriminării pot fi grupate după agentul discriminator; după subiectul discriminat, victima discriminării; după modul de a discrimina; și după aria în care se produce discriminarea.

De regulă, perspectiva juridică dă prioritate grupării formelor de discriminare după modul în care s-a produs discriminarea și impune o abordare rezumativă.

4.2.1. Discriminarea directă și indirectă

În România, cele mai folosite grupări ale discriminărilor pe forme sunt cele identificate după modul în care se produce discriminarea:

A. Discriminarea directă și indirectă

- a) Discriminarea *directă* se referă la tratamentul inegal al persoanei persoanelor aflate în situații de egalitate², sau la tratamentul

¹ Ordonanța de Urgență a Guvernului României, 137/31 august 2000, cunoscută și ca Legea Anti-discriminării, art. 2, cu adăugirile și completările ulterioare, disponibilă la <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/24129>.

² Art. 2 (1) din Legea română a Anti-discriminării.)

egal al unor persoane aflate în situații de inegalitate, prin introducerea explicită a unui criteriu evident discriminatoriu.

- b) Discriminarea *indirectă* se referă la tratamentul inegal – dezavantajos – al persoanei/ persoanelor aflate în situații de egalitate, sau la tratament egal al unor persoane aflate în situații de inegalitate, prin aplicarea unui *criteriu aparent neutru*. Legea română numește aceste situații la art. 1 (3)³. Conform *Manualului... CNCD*⁴ „Acțiunile care intră în sfera *discriminării directe* includ concedierea cuiva din *cauza unei criteriu protejat*, decizia a nu angaja o persoana din cauza apartenenței sale un grup social, refuzul de instruire sau promovare a unei persoane pe baza unui criteriu din cele menționate mai sus”⁵. Exemple concrete propuse de același site se referă la anunțuri în care este menționată o excluziune: „Nu angajăm femei.” „Nu angajăm romi.” Exemple condamnate Ordin al Ministrului Apărării din 2005 privind admiterea la instituțiile militare: „la înscrierea pentru admiterea în instituțiile militare aflate în subordinea MAPN, femeile au obligația să depună un test de sarcină și o declarație pe proprie răspundere potrivit căreia își asumă să părăsească cursurile instituției militare și să plătească cheltuielile de școlarizare dacă pe parcursul studiilor rămân însărcinate și dau naștere copilului”⁶. Tratamentul discriminatoriu a constat în

³ Sunt discriminatorii, potrivit prezentei ordonanțe, prevederile, criteriile sau practicile aparent neutre care dezavantajează anumite persoane, pe baza criteriilor prevăzute la alin Art. 2. (1) față de alte persoane, în afara cazului în care aceste prevederi, criterii sau practici sunt justificate obiectiv de un scop legitim, iar metodele de atingere a aceluși scop sunt adecvate și necesare.

⁴ CNCD (2012): *Manual de Pregătire, 2012* și Agenția pentru Drepturile Fundamentale a Uniunii Europene, Curtea Europeană a Drepturilor Omului – Consiliul European (2018): *Manual de drept european privind nediscriminarea*, Ediția 2018, fra.europe.eu., pag. 45.

⁵ Cf cu. <http://www.antidiscriminare.ro/emedia/discriminarea-directa>.

⁶ CNCD, *Manual de Pregătire, 2012*, p. 20.

restricționarea dreptului la învățământ al femeilor și încălcarea principiului egalității de șanse între femei și bărbați.

4.2.2. Discriminarea permisă prin drept și discriminarea comisă prin fapte

Discriminarea permisă de lege, discriminarea *de jure* se referă la faptul de a diferenția două persoane, grupuri, situații prin dezavantajarea unei părți sau de a trata în același fel două persoane, grupuri sau situații identice, tratament din care rezultă dezavantajarea unei părți. Discriminarea de acest tip este discriminare prin drept, atunci când se produce în acord cu o lege, cu o altă normă publică sau o cutumă.

Tratarea iobagilor din Ardeal ca iobagi, până la îngroparea, pe *Câmpia libertății de la Blaj*, în timpul revoluției de la 1848, a legilor care consfințeau iobăgia este un exemplu de astfel de discriminare.

Discriminarea *de facto* sau substanțială se referă la faptul de a diferenția oameni sau grupuri prin dezavantajare a unei părți sau de a trata în același fel două persoane sau situații identice, tratament din care rezultă dezavantajarea unei părți.

Discriminarea de acest tip este discriminare substanțială atunci când se referă la fapte, nu la posibilitatea lor permisă de lege. (Ea se poate produce și se produce în societățile democratice moderne, împotriva legii.)

Exemple de astfel de tratări discriminatorii sunt tratările Romilor, cetățeni europeni, în Franța care i-a supus expulzărilor ca și cum ar fi fost migranți ilegali, și nu cetățeni europeni care se bucură de libertate de mișcare.

4.3. Discriminări, persecuții strategice și crime împotriva umanității

4.3.1. Discriminări, persecuții și persecuții strategice

Discriminările în formele lor cele mai grave se apropie persecuțiile strategice și de crimele contra umanității. În acest sens discriminările sunt forme severe de xenofobie.

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

Sensul etimologic al termenului de persecuții⁷ în limba română este, ca și alte limbi romanice, acela de urmărire nedreaptă și perseverență a cuiva pentru a-i produce – evident că în mod intenționat – neajunsuri, vătămări, nedreptăți repetate, rău. Când persecuțiile sunt acte produse de autorități publice ele sunt considerate prigoane și căi spre pogrom.

În cultura publică din România, termenul persecuții circulă cu sensul de urmărire pentru a vătăma, nedreptăți un subiect sau un grup de subiecți. Cultura politică operează cu două sensuri.

În primul sens, el numește toate urmărirea pentru a produce nedreptăți care se fac într-o societate – de către grupuri sau organizații publice sau private din motive care nu au nici o logică – și care se îndreaptă împotriva unor oameni și grupuri de oameni. În sialul acestui sens, s-a construit și un sens derivat legat de percepțiile unor grupuri că ar fi fost urmărite pentru a fi nedreptățite, un sens în care se confundă imaginea construită cu realitatea. În România, când s-a constituit cadrul public pentru reparații materiale față de cei prigoniți în regimul comunist percepțiile și pretențiile, (posibil bazate pe reevaluarea unor percepții), de a fi fost prigoniți s-au amplificat exponențial. Astfel că, s-au revendicat drept luptători anticomuniști și/sau participanții la revoluție atât de mulți oameni, încât ei au devenit adevărate categorii sociale. Abuzurile pretinșilor prigoniți și luptătorilor de după război au depreciat sensul termenului. O organizație politică condusă de Ion Caramitru s-a definit prin chiar refuzul de a primi reparații materiale pentru opoziția sa la comunism. Desigur că în regimul comunist a existat o adevărată epidemie de persecuții pentru a preveni mișcările de revoltă, dar în cele mai multe cazuri ele erau amenințări cu persecuții. Aceste amenințări au instaurat teama de opoziție și au constituit o atmosferă de persecuție continuă a regimului împotriva tuturor cetățenilor. Această atmosferă poate fi numită

⁷ *Persecutio*, în latină, înseamnă pur și simplu urmărire. În limbajul creștin el a primit sensul de urmărire cu scop de a produce rău. Astfel, termenul *persecuție* a devenit, prin folosire în limbile romanice, un termen negativ, descriind de fapt prigoanele, urmărirea represive.

persecuție generală. Reinterpretând, percepții cu referire la ea s-au arătat atât de mulți viteji după război.

Dar, persecuțiile politice propriu-zise, se referă la altceva. Se referă la urmărirea oamenilor care s-au angajat la acte personale de împotrivire față de regim, de a-și pune deliberat „pielea în băț”, la acte conștiente de încălcare a unor legi ale statului comunist și de asumare a destinului de a le suferi rigorile. Se referă la urmărirea acelorora care au participat activ, organizat și sistematic, în pregătirile pentru a răsturna regimul. Aceștia au fost urmăriți sistematic pentru a fi vătămați.

Se referă și la urmărirea unor grupuri considerate că „se înmulțesc prea mult” și consumă resursele sociale (în Europa este vorba de urmărirea și prigonirea Romilor). Se referă și la urmărirea unor grupuri considerate ca neloiale față de stat. Este vorba de sioniștii considerați neloiali în multe țări europene.

Sensul tare al termenului de se referă la aceste persecuții intenționale (programatice, strategice), în care programul era: „să scăpăm de ei”! Pentru acest sens, noi folosim formula de *persecuții strategice*.

Persecuțiile strategice sunt antecamera crimelor severe și a crimelor împotriva umanității și sunt fapte xenofobe de gravitate extremă.

Persecuțiile strategice:

- a) desconsideră drepturile și demnitatea unor oameni și grupuri de oameni (Romii, în mod „tradițional”), în viața de zi cu zi, sau, în cazuri grave, în mod strategic, atentează la viața oamenilor și comunităților, cu scopul de a alunga grupul, de a-l distruge și sau de a distruge șansele sale de dezvoltare;
- b) încalcă principiile care stau la baza democrației, ca regim politic, încalcă, mai ales, principiul egalității, principiul dreptății și pe cel al solidarității comunitare;
- c) împing o societate într-o patologie socială, în sensul definit de Erich Fromm⁸, patologie care-i amenință coerența și, chiar, existența.

⁸ E. Fromm, (1955): *The Sane Society* la <https://fromm-online.org/en>. tradus parțial în limba română, sub numele de *Societatea bolnavă* în Fromm, *Texte Alese*, selecție de Nicolae Frigiou și publicat de Editura Politică, 1983.

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

4.3.2. Discriminări, persecuții și crime împotriva umanității

Discriminările, persecuțiile, ca și crimele împotriva umanității săvârșite împotriva Romilor au în comun faptul de a fi îndreptate împotriva unor neamuri considerate ca Străine și inferioare, adică sunt xenofobie și rasiste prin natură. Sunt expresii ale acelei patologii sociale care împarte societatea în grupuri dezirabile și indezirabile; ale patologiei care întreține neîncredere și ostilitatea între ele și împiedică solidaritatea generală.

Ele se diferențiază între ele după tipul principal percepții exprimate, după tipul de atitudini explicite față de Romi și după tipul de acțiuni pe care-l numesc.

Discriminările sunt persecuții generale care încalcă principiul egalității de șanse. Ele se manifestă în:

- exprimări ofensatoare, bazate pe credințe și sentimente, – de exemplu: că Romii ca neam nu ar merita dreptul la egalitate, nu ar merita să fie tratați ca egali cu Ceilalți membri ai societății, pentru că ei ar fi inferiori fizic, ca neam (rasismul biologic) sau incapabili de comportamente civilizate (neo-rasismul);
- atitudini de refuz al tratării egale a Romilor ca neam pe temeiul „certitudinii” inegalității biologice și culturale imputate acestora și de contestare a firescului unor astfel de tratări;
- acțiuni de nerecunoaștere și de încălcare a legilor care garantează dreptul egal al Romilor în societate de a se bucura de demnitate personală, de identitate de grup (nume, limbă, stil de viață ...); a legilor care le asigură dreptul de acces egal la justiție, angajare, școlarizare, locuire, asistență medicală și socială (obstrucționări, blocări, amânări etc.).

Persecuțiile strategice – în cazul considerat de noi, al Romilor în Europa – sunt încălcări ale principiilor egalității și ale principiului dreptății, ca și încălcări ale drepturilor cetățenești și a drepturilor omului, făcute într-un scop strategic: eliminarea – prin asimilare, alungare, sau extincție – a populației de Romi din Europa. Persecuțiile strategice au manifestări precum:

- toate discriminările, când acestea încalcă intenționat, în mod repetat sau/și conform unei strategii, legile care garantează Romilor drepturi cetățenești și drepturi ale omului;

- acțiuni de marginalizare și ostilitate față de grup și față de membrii săi, inclusiv segregări școlare – motivate de apartenența la grup – ca parte dintr-o strategie menită să scape de grupul Romilor din arealul respectiv;
- acțiuni de ghetozare, strămutări forțate și diferite interdicții – de mobilitate, de exemplu – întreprinse de persoane particulare sau autorități publice, fie prin abuz, fie prin decizii cu putere de normă și menite să scape de grupul Romilor în arealul respectiv.

Crimele împotriva umanității sunt persecuții extreme. Ele cuprind:

- acțiunile îndreptate explicit – într-o strategie condusă în numele autorităților sau a unor demnitari – spre extincția persoanelor sau a grupurilor ca neam. Acțiunile numite pot fi orice: confiscarea mijloacelor de trai, de la expulzări colective, la violuri colective și sterilizări forțate până la deportări în tabere ale morții, supuneri neconsimțite la experimente medicale cu risc letal sau de infirmitate pe viață, supuneri la condiții de viață care duc la extincție – foamete, frig, sete muncă forțată și extenuantă – ucideri programatice în grup.

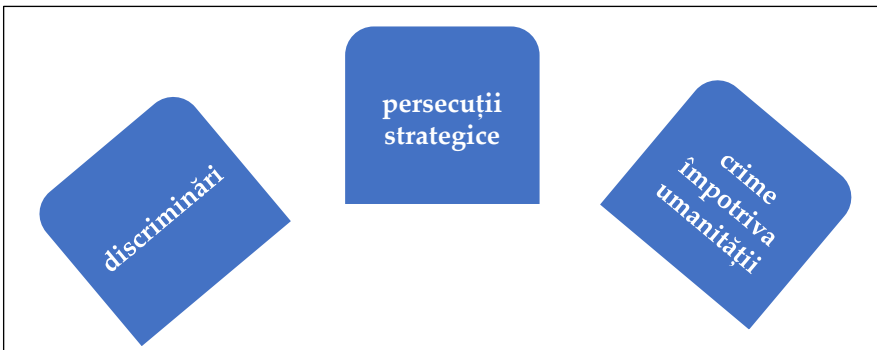

Figura 4. Persecuții împotriva romilor: discriminări, persecuții strategice, crime împotriva umanității

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

4.3.3. Exterminarea în masă și crimele împotriva umanității

Cum s-a afirmat în text, în anumite contexte socio-politice, discriminările escaladează orice limită și ajung persecuții specifice. În situații cumplite, persecuțiile s-au transformat treptat, până au ajuns crime contra umanității, precum holocaustul și porajmosul!

Discriminările, persecuțiile și crimele de *jus gentium* sunt forme de patologie socială, în sensul definit de Erich Fromm. Ele împiedică oamenii să trăiască într-un mediu sigur, creează psihoza dușmanului care reprezintă o amenințare perpetuă și tot mai aproape de fiecare membru al societății și amenință dezvoltarea unei solidarități de grup de tip crescător „*pro grup*” (nu împotriva dușmanului) și a sentimentului de apartenență („de acasă”), amenință adică coerența societății.

4.4. Concluzii

Gradul de xenofobie crește „exponențial” de la discriminări, la persecuții și tot la fel de la persecuții la genocid. Într-o exprimare metaforică, s-ar putea spune că discriminările sunt antecamererele persecuțiilor, și persecuțiile antecamererele genocidului, care este chiar camera de gazare a umanității.

Cultura publică din România este în faza de a asimila sensul noțiunii de discriminare și parțial, și sensul noțiunii de holocaust. Nu este, încă în faza de a opera cu principiile care califică atrocitățile drept genocid și nici abilitățile de a citi timpuriu semnele unui genocid.

Surse și bibliografie

FRA: Agenția pentru Drepturile Fundamentale a Uniunii Europene, Curtea Europeană a Drepturilor Omului – Consiliul Europei (2018): *Manual de drept european privind nediscriminarea*, Ediția 2018, fra.europe.eu.

Fromm, E. (1955): *The Sane Society* la [https://fromm-online.org/en/.](https://fromm-online.org/en/)) tradus parțial în limba română, sub numele de *Societatea bolnavă în Fromm*, Texte Alese, selecție de Nicolae Frigiou și publicat de Editura Politică, 1983.

ONU, (1965): *Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială*, adoptată și deschisă spre semnare de Adunarea generală a Națiunilor Unite prin Rezoluția 2106 (XX) din data de 21 decembrie 1965, intrată în vigoare la data de 4 ianuarie 1969, conform dispozițiilor art. 19. România a aderat la *Convenție* la data de 14 iulie 1970 prin semnarea de către

Nicolae Ceaușescu a *Decretului nr. 345*. Decretul a fost publicat în „*Buletinul Oficial al României*”, Partea I, nr. 92 din data de 28 iulie 1970.

România, (2000 și 2020): Guvernul României. „*Legea Anti-discriminării*”, *Ordonanța nr. 137 din 31 august 2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare împreună cu amendările ulterioare, inclusiv cu cele din Legea nr. 167 din 7 august 2020 pentru modificarea și completarea Ordonanței, disponibilă la* <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/24129>.

România, (2015): *Strategia națională de prevenire și combaterea a discriminării pentru perioada 2015-2020 (Draft)* http://nediscriminare.ro/uploads_ro/121/105/Draft_Strategia_nationala_de_prevenire_si_combatere_a_discriminarii_2015-2020_1.pdf

Uniunea Europeană, (2018): *FRA Strategy for 2018-2022*. Disponibil la https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-fra-strategy-2018-2022_en.pdf.

România, (2015): *Strategia națională de prevenire și combaterea a discriminării pentru perioada 2015-2020 (Draft)* http://nediscriminare.ro/uploads_ro/121/105/Draft_Strategia_nationala_de_prevenire_si_combatere_a_discriminarii_2015-2020_1.pdf

Site-uri

https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-fra-strategy-2018-2022_en.pdf

<https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance>.

http://nediscriminare.ro/uploads_ro/112/106/Sondaj_TNS_CNCD_2015.pdf.

<https://cncd.ro/>

5.

Discursul instigator la ură

Gabriela Goudenhoof

5.1. Discursul instigator la ură. Definiție și forme de exprimare

Dacă în limba engleză sintagma *hate speech* acoperă discursul care exprimă sau încurajează, incită violența în baza unor prejudecăți împotriva persoanei sau grupului cu anumite caracteristici precum rasa, religia, genul, orientarea sexuală etc., în limba română găsim în special în texte juridice și legislație expresia *discurs instigator la ură*.

Discursul instigator la ură (Hate Speech) – este așadar acea formă de exprimare care răspândește, incită, promovează, justifică ura rasială, xenofobia, antisemitismul sau orice altă formă de ură bazată pe intoleranță (naționalism agresiv, etnocentrism, ostilitate față de migranți sau minorități) și care este destinată atacării, intimidării, discreditării, prejudicierii în orice fel a unei persoane sau grup pe motiv de: rasă, etnie, naționalitate, vârstă, religie, gen, categorie socială, dizabilitate etc.

Recomandarea 97 (20) a Comitetului de Miniștri din cadrul Consiliului Europei stipulează că „termenul va fi înțeles ca acoperind toate formele de exprimare care diseminează, incită, promovează sau justifică ura rasială, xenofobia, anti-semitismul sau alte forme de ură bazate pe intoleranță, inclusiv: intoleranța exprimată de naționalismul agresiv”.

Indiferent de formele pe care le ia: defăimarea, stereotipurile negative și stigmatizarea, instigarea ură/dușmănie, amenințarea ordinii publice, negarea (holocaustului, a actelor de cruzime în masă, violenței și genocidului), infracțiunile asupra demnității, tortura, încălcarea drepturilor civile, crimele motivate de ură, discursul instigator la ură desemnează „o categorie problematică de expresie și libertăți conexe, ca de

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

pildă libertatea de asociere și de întrunire, și care implică susținerea urii și a discriminării împotriva grupurilor pe baza rasei, culorii, etniei, credințelor religioase, orientării sexuale sau altui statut.”¹

În lumea contemporană este foarte dificil de stabilit granița dintre dreptul la liberă exprimare și dreptul la nediscriminare, pe de o parte și demnitate umană/discursul instigator la ură pe de alta, și ca atare, legislația care incriminează acest tip de discurs face adesea obiectul unor dezbateri aprinse.²

Cu toate că nu există o definiție internațională reglementată a discursului instigator la ură, toate abordările vizează comunicarea sub toate formele ei, care atacă sau folosește formule peiorative, jignitoare și discriminatorii privind persoane și grupuri țintă a discriminării pe motive de rasă, religie, etnicitate, culoare, descendenți, gen și orice alt factor identitar³.

Comitetul Națiunilor Unite pentru eliminarea Discriminărilor rasiale enumeră următoarele forme de discurs rasist⁴:

- Propaganda bazată pe idei care includ teza superiorității rasei, originii, culorii etc. încercând să justifice ura rasială și discriminarea.
- Incitarea la discriminare și discriminarea.
- Diseminarea ideilor bazate pe superioritate rasială și ură.
- Practicarea sau suportul acordat activităților rasiste.
- Promovarea și incitarea discriminării rasiale.

În vederea încadrării unor formule discursive în categoria *discurs instigator la ură* Comitetul consideră că trebuie analizate următoarele aspecte:

- *conținutul și forma discursului;*

¹ Boyle, (2001): *Hate speech – the United States versus the rest of the world*, p. 489, în Daniela Angi și Gabriel Bădescu (2014), *Discursul instigator la ură în România*, Fundația pentru dezvoltarea societății civile.

² Alex Brown (ed.) (2015), *Hate Speech Law. A Philosophical Examination*, Routledge: London and New York.

³ UNHCR, The UN Refugee Agency (2020), *GUIDANCE ON RACISM AND XENOPHOBIA How UNHCR can address and respond to situations of racism and xenophobia affecting persons under its mandate*, Geneva: UNHCR, <https://www.unhcr.org/5f7c860f4.pdf>.

⁴ *Ibidem*, p. 17.

- *contextul și climatul economic, social și politic* predominant în perioada în care a fost rostit discursul inclusiv practici preexistente de discriminare împotriva grupurilor etnice sau de altă natură;
- *poziția sau statutul vorbitorului* în societate și audiența acestuia;
- *gradul de acoperire al discursului* în termeni de audiență și modalități de transmisie;
- *obiectivele discursului.*

O formulă sintetică propune identificarea discursului instigator la ură prin raportarea la trei elemente:

1. „țintește un individ sau un grup de indivizi pe baza anumitor caracteristici”;

2. „stigmatizează victima prin aceea că îi atribuie un set de trăsături constitutive care sunt văzute în general ca profund nedezirabile”

3. „desemnează o formă de exprimare în care grupul țintit este proiectat în afara limitelor normale ale relațiilor sociale.”⁵

Bhikhu Parekh atrage atenția asupra confuziei conceptuale care se poate face dacă folosim sintagma *hate speech* pentru a acoperi toată gama de discursuri denigratoare, ofensatoare sau pur și simplu neplăcute. Este posibil ca o anumită expresie, deși deranjantă, să nu se încadreze în categoria discurs instigator la ură.

5.2. Expresii diferite din aceeași structură discriminatorie

Incitarea directă și publică la genocid – reprezintă o altă faptă interzisă și pedepsită de lege în temeiul dreptului penal internațional; *Discriminarea; Defăimarea socială; Răspândirea de informații false* care pot afecta siguranța unei comunități; *Xenofobia*, sunt și ele manifestări ale discursului de ură.

5.3. Discursul instigator la ură împotriva migranților și refugiaților

„Să plece de unde au venit!”, „Europa e a europenilor!”

Discursurile instigatoare la ură și retorica împotriva migranților și refugiaților s-au amplificat în diverse zone ale lumii, inclusiv în Uniunea

⁵ Bikhu, Parekh, (2006): „Hate Speech. Is there a case for banning?” in *Public Policy Research*. December 2005 – February 2006 (Vol. 12 (4): 213-223), p. 214

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

Europeană, iar mass media joacă un rol esențial în modelarea percepțiilor față de aceștia.

UNAOC⁶, Alianța Civilizațiilor a atras atenția asupra platformelor de proliferare a discursului de ură împotriva migranților și refugiaților mai ales în mediul online.⁷ Discursul instigator la ură și discriminarea împotriva acestor grupuri își au originile, potrivit declarațiilor Înaltului Reprezentant al Alianței Civilizațiilor, dl. Nassir Abdulaziz Al-Nasser, în xenofobie și de aceea este important ca resorturile stereotipurilor ce alimentează rasismul și ura să fie nimicite, iar societatea civilă joacă un rol de bază în această luptă de a destrăma climatul de ură, suspiciune și frică ce a cuprins lumea.⁸

5.4. Discursul instigator la ură împotriva minorității Roma

„Normal că fură, sunt țigani!”, „De când i-a dezrobit Cuza au rămas la fel”, „Toți românii sunt țigani!”

Conform rapoartelor Agenției pentru drepturi fundamentale a Uniunii Europene, Romii se confruntă cu cele mai înalte niveluri de discriminare la nivel european⁹. Există o serie de organizații de apărare a drepturilor romilor care atrag atenția asupra amplitudinii fenomenului, printre care se remarcă European Roma Rights Centre (ERRC). Studiile arată că discursul instigator la ură este prezent mai ales în țările Est-Europene unde se află comunități mai numeroase de Romi, dar este în creștere și în Vestul Europei: Franța și Italia.

⁶ The United Nations Alliance of Civilizations – Alianța Civilizațiilor – lansată ca inițiativă ONU pentru „mobilizarea unei acțiuni politice concertate la nivel global pentru combaterea prejudecăților și diviziunilor dintre culturi și religii (cu referire specială la cele islamice și occidentale) și pentru definirea unui model de înțelegere și respect reciproc” și co-autorată împreună cu ONU de Spania și Turcia, în baza propunerii premierului spaniol José Luis Rodríguez Zapatero, prezentată în luna septembrie 2004, în cadrul celei de a 59-a sesiuni a Adunării Generale a ONU.

⁷ <https://refugeesmigrants.un.org/es/node/100042866>

⁸ Nassir Abdulaziz Al-Nasser, obn <https://refugeesmigrants.un.org/es/node/100042866>

⁹ Daniela Anghi și Gabriel Bădescu: (2014), *Discursul instigator la ură în România*, Fundația pentru dezvoltarea societății civile, p. 18.

Politicienii și partidele politice „exploatează sentimentele anti-rome de la nivelul populației în cadrul campaniilor electorale și contribuie la incitarea la ură”¹⁰ Thomas Hammarberg, fost comisarul pentru drepturile omului în mandatul 2006-2012, a afirmat în cadrul unui seminar organizat la Stockholm în 20 septembrie 2010 pentru drepturile Romilor că „politicienii de frunte nu ar trebui să ignore consecințele pe care declarațiile lor le-ar putea genera. Retorica lor nefericită poate să provoace grupuri extremiste și să conducă la acte violente”¹¹.

Fernand de Varennes, raportor special ONU pentru problemele minorităților a atras atenția, într-un discurs rostit pe 2 august 2020, cu prilejul Zilei Comemorării Holocaustului Romilor, asupra faptului că în timpul anului pandemiei de Covid 19, prejudecățile rasiale și discriminările au ieșit din nou la suprafață, incluzând zvonuri false împotriva minorității Rome în special în social-media.¹²

Într-o analiză de discurs pe mass-media din România se arată că cele mai multe dintre comentariile cu privire la Romi sunt realizate prin opoziția între „românii harnici, decenti și buni” și „Romii murdari, leneși, infractori”. Limbajul folosit cu privire la comunitatea Romă este abuziv, incitând la ură, violență, chiar anihilare a comunității.¹³

Una dintre cele mai persistente controverse este discuția asupra desemnării membrilor comunității: Romi sau țigani? Având în vedere sensul peiorativ al cuvântului „țigan”, care nu este neapărat corect justificat etimologic¹⁴, este preferabilă utilizarea termenului de Rom. O eronată etimologie a cuvântului „țigan” a acreditat sensul de „impur, de neatins

¹⁰ European Roma Rights Centre. 2012. Italy. A Report by the ERRC. Country Profile 2011-2012. Disponibil online la: <http://www.errc.org/cms/upload/file/italy-country-profile-2011-2012.pdf>.

¹¹ <https://rm.coe.int/16806da5ad>.

¹² <https://reliefweb.int/report/world/roma-still-victims-hate-crimes-decades-after-mass-killings-says-un-expert>.

¹³ Lari Samuli Peltonen, (2010): *Hate Speech Against The Roma In Romania. Discourse Analysis on Three Romanian Newspapers Internet Forums*, Master's Thesis, <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/18163/hatespee.pdf?sequence=3>.

¹⁴ Lucian Cherata (2014), „Etimologia cuvintelor țigan și rom”, în *Revista de Lingvistică și Cultură Românească*, nr. 26, <https://limbaromana.org/revista/etimologia-cuvintelor-%C8%9Bigan-%C8%99i-rrom/>.

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

etc.", în vreme ce o altă opinie conduce către semnificația de „călător, nomad, rătăcitor”. Semnificațiile peiorative au avut „un efect nefast asupra identității și destinului istoric al etniei”¹⁵.

Cu toate acestea discursul instigator la ură nu pare să piardă teren, mai mult decât atât, în ultimii ani au existat discuții și chiar campanii pentru strângere de semnături și inițiative legislative privind redenumirea membrilor minorității rome în vederea înlăturării confuziei rom-român.¹⁶

5.5. Discursul de ură online și ura cibernetică

Spațiul online, internetul, rețelele sociale au lărgit și diversificat posibilitățile de comunicare dar au reușit să ofere și o platformă mai largă, mai rapidă și mai deschisă pentru proliferarea discursului instigator la ură. Așadar revoluția digitală își are, în partea sa întunecată propriul rol în propagarea „urii cibernetice”.

Comisia Europeană și companiile de internet au stabilit un „Cod de conduită privind combaterea discursurilor de ură online” în 2016 pentru promovarea toleranței și diversității în mediul online și pentru combaterea rasismului și discursului instigator la ură. Educația și instituțiile furnizoare de educație trebuie să contribuie și ele la îndeplinirea acestor obiective. Jurnaliștii trebuie să fie atenți asupra modului în care mass media modelează percepțiile și vehiculează diverse prejudecăți astfel încât libertatea de exprimare să fie pusă în pericol, să contribuie la schimbarea în bine a mentalităților și atitudinilor.

Codul etic antidiscriminare pentru spațiul virtual își propune „responsabilizarea mesajului virtual și transformarea mediului on-line într-un spațiu în care sunt respectate drepturile fundamentale ale omului”.¹⁷

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ În 1995 un memorandum al Ministerului de Externe, în 2007 o inițiativă legislativă aparținând unui număr de trei parlamentari ai partidului România Mare, în 2007 Jurnalul Național a inițiat o campanie de strângere de semnături pentru o inițiativă legislativă, în 2010 o altă inițiativă legislativă înaintată de un deputat și respinsă.

¹⁷ [https://activewatch.ro/Assets/Upload/files/Raport%20anual%20cu%20privire%20la%20discursul%20instigator%20la%20ura%202014%20-%202015\(1\).pdf](https://activewatch.ro/Assets/Upload/files/Raport%20anual%20cu%20privire%20la%20discursul%20instigator%20la%20ura%202014%20-%202015(1).pdf).

Active watch, Agenția de Monitorizare a presei, arată că, în mod regretabil, aceste coduri etice nu sunt aplicate și nu există organisme care să vegheze la respectarea lor, astfel încât ele rămân doar pe hârtie, în vreme ce, așa cum rezultă din rapoartele anuale ale organizației, discursul instigator la ură continuă mai ales în mediul online.

Pe de altă parte, s-a constatat că lumea este mult mai dezinhibată în mediul online, „constrângerile asupra a ceea ce se poate sau nu spune în mediul online sunt mult mai puține decât cele existente în mediul offline: pe Internet se pot spune lucruri ce nu s-ar îndrăzni să fie spuse public în lumea „reală”¹⁸.

Discursul instigator la ură din mediul online este propagat și amplificat prin doi factori principali:

A. subestimarea efectelor sale devastatoare asupra indivizilor

B. cele două mituri ale interacțiunii sociale din mediul online:

1. *impunitatea*

2. *anonimitatea*.

Există o falsă impresie că postarea și/ sau preluarea unui conținut instigator la ură nu lasă urme, iar acest lucru facilitează promovarea discursului instigator la ură online, în comparație cu situațiile în care persoana care face acest lucru știe că numele ei/ lui ar putea să fie accesibil tuturor. „Idea de anonimitate este însoțită de sentimentul de impunitate: promotorii discursului instigator la ură pot fi conștienți de faptul că acțiunile lor sunt ilegale, nedrepte sau imorale, dar sunt de asemenea convinși de faptul că nu vor fi pedepsiți pentru faptele lor. Impunitatea este de asemenea un mit, deoarece discursul instigator la ură poate constitui motiv de urmărire în justiție în multe state membre. Atât mitul anonimității, cât și cel al impunității trebuie să fie discutate și demistificate”.¹⁹ Mai mult decât atât, platformele online pot și trebuie folosite și pentru educația împotriva discriminării și a discursului de ură, a monitorizării și incriminării comportamentului indezirabil.

Există numeroase astfel de platforme. Dăm două exemple: www.coe.int/youthcampaign și www.nohatespeechmovement.org.

¹⁸ Ellie Keen și Mara Georgescu, (2016 ed.reviz., *Bookmarks – Un manual pentru combaterea discursului instigator la ură din mediul online prin educația pentru drepturile omului*, FDSC și COE, p. 9.

¹⁹ *Ibidem*, p. 148.

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

Platforma Consiliului Europei este portalul organizatorilor campaniei atât la nivel național, cât și la nivel european. Conține informații actualizate cu privire la munca desfășurată în gestionarea campaniei în sine, inclusiv datele de contact ale membrilor comitetelor și coordonatorilor campaniei.

Platforma mișcării împotriva discursului de ură online există pentru a susține mișcarea și pentru a servi ca interfață a campaniei. Aceasta include mărturiile personale ale tinerilor – inclusiv materiale video personale și fotografii. Oricine se poate înregistra ca și utilizator pe site și se poate alătura mișcării. Platforma este moderată de voluntari și activiști online.²⁰

5.6. Discursul instigator la ură versus libertatea de exprimare

O chestiune dificilă o constituie soluționarea, inclusiv pe cale judiciară a conflictelor care pot să apară între libertatea de exprimare și discursul instigator la ură.

Curtea Supremă a SUA a folosit o vreme doctrina sau testul „*bad tendency*”, care permite restricția libertății de exprimare de către stat atunci când un discurs are ca singur scop să incite sau să determine o acțiune ilegală. Curtea Supremă a SUA a abandonat această doctrină, în prezent protejând inclusiv discursul instigator la ură, în vreme ce Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO) a împrumutat și aplică testul „*bad tendency*”, nedorind să protejeze discursul instigator la ură sub umbrela libertății de exprimare, lucru de înțeles dacă ne raportăm la istoria Europei.

În cazul *Féret contra Belgiei* CEDO a înclinat balanța spre combaterea discursului instigator la ură. Daniel Féret, cetățean belgian, membru al partidului de extremă dreapta, Frontul Național, membru al parlamentului și editor șef al publicației partidului a fost condamnat de Curtea de apel din Bruxelles la 10 luni de închisoare cu suspendare (făcându-l neeligibil politic pe inculpat pentru o perioadă de 10 ani) pentru distribuția de afișe și pliante cu caracter xenofob și rasist împotriva migranților în timpul campaniei electorale pentru Frontul Național în perioada 1999-2001. S-a ridicat problema dacă politicianului nu i-a fost încălcat dreptul la liberă

²⁰ *Ibidem*, p. 12.

exprimare prin această condamnare politicianului belgian. Curtea Europeană a drepturilor omului a decis în 2007 că, deși libertatea de exprimare este importantă, este crucial ca mai ales politicienii, în intervențiile lor publice, să evite comentariile care ar putea favoriza intoleranța, rasismul și xenofobia, care la rândul lor ar putea crea tensiuni sociale și ar submina încrederea în instituțiile democratice. CEDO a hotărât că libertatea de exprimare nu a fost încălcată în acest caz.

De menționat totuși că trei dintre judecătorii CEDO au argumentat, într-o opinie separată, că broșurile distribuite de membrul Front Național nu incitau la violență sau la vreun act concret de discriminare, și că sancțiunile aplicate de către statul belgian au fost disproporționate. Se vede faptul că judecătorii semnatari ai opiniei separate preferă doctrina americană, care protejează toate tipurile de discurs, inclusiv cel instigator la ură. Majoritatea judecătorilor CEDO, în această cauză și în numeroase altele este totuși refractară în a acorda protecție discursului instigator la ură.

În cauza *Vejdeland și alții contra Suediei*, reclamanții au fost condamnați pentru că au distribuit 100 de broșuri cu conținut homofob în școli din Suedia. Pliantele, realizate de o organizație numită *National Youth*, sugerau că homosexualitatea are un „efect distructiv moral asupra esenței societății”, precum și cauza pentru HIV și SIDA. Aplicații au fost condamnați pentru incitare la ură împotriva LGBT, ceea ce a fost considerat, de către aceștia, o încălcare a dreptului la liberă exprimare. CEDO a hotărât, în unanimitate, că nu a fost încălcat art. 10 din Convenție și că pliantele erau prejudiciabile și discriminatorii.

5.7. Exemple de discurs instigator la ură

Așa cum se arată într-unul dintre rapoartele Active Watch, „în spațiul public românesc, ura este distribuită democratic. Declarații instigatoare la ură sunt adresate unguirilor, românilor din diaspora, Romilor, românilor plecați la muncă în străinătate, minorităților sexuale, evreilor, femeilor, moldovenilor și musulmanilor, – nici o categorie socială, etnică, religioasă nu a fost privilegiată.”²¹

²¹ [https://activewatch.ro/Assets/Upload/files/Raport%20anual%20cu%20privire%20la%20discursul%20instigator%20la%20ura%202014%20-%202015\(1\).pdf](https://activewatch.ro/Assets/Upload/files/Raport%20anual%20cu%20privire%20la%20discursul%20instigator%20la%20ura%202014%20-%202015(1).pdf).

Iată câteva exemple din rapoartele privind monitorizarea discursului instigator la ură selectate din rapoartele anuale ale Active Watch:

- Gheorghe Funar, candidat la președinția României în 2014, în timpul unei emisiuni de dezbatere electorală la TVR1, numește limba maghiară „limba cailor” și susține că aceasta ar trebui folosită la Budapesta, nu la București și că, dacă va ajunge președinte, limba maghiară nu se va mai auzi în România. CNCD a sesizat discriminarea și a sancționat vinovatul.²²
- Mihaela Rădulescu face afirmații din sfera *hate speech* împotriva LGBT într-un articol pe blog în 5 aprilie 2015, numindu-i „anormali” și făcând afirmații jignitoare la adresa minorității sexuale.
- Membrii galeriei echipei de fotbal Dinamo au afișat în 2015, la meciul din sâmbăta dinaintea Paștelui un banner pe care scria „Țiganul e țigan și-n ziua de Paști”
- Jurnalistul Radu Banciu, la trei zile de la atentatul din Paris comis asupra membrilor redacției *Charlie Hebdo*, a afirmat cu privire la credincioșii musulmani, într-o emisiune la B1TV:” „Această creștinătate de religie i-a îndobitocit pe oameni, pentru că ei își trag seva cu toții din acest rahat care este Islamul” și „Duceți-vă, mă, dracului de tâmpiți! Bineînțeles că din cauza voastră s-a întâmplat toată problema asta. Bineînțeles, pentru că ați fundamentalizat religia care nici nu trebuia să existe.” CNA a sancționat postul TV.
- Leon Dănăilă, senator PNL și profesor universitar, a declarat, în luna martie 2017, într-un interviu pentru News.ro, că nu este de acord cu căsătoriile între persoane de același sex argumentând că doar cuplurile heterosexuale pot face copii, în timp ce cuplurile homosexuale pot să „cumpere copii” sau să „îi fure”.
- Gigi Becali a declarat că „acolo unde sunt femeile, știu cine le promovează. El, diavolul”. Pe 28 aprilie 2017, Gigi Becali a contestat la Sport.ro, în contextul alegerilor care urmau să aibă loc pentru șefia Ligii Profesioniste de Fotbal, candidatura Anamariei Prodan. Finanțatorul FCSB a anunțat că este pregătit să facă o campanie împotriva ei deoarece aceasta este femeie. Gigi Becali a spus, de asemenea, că nu permite să „se încalce principiile lui Dumnezeu”.

²² *Ibidem.*

5.8. Termeni alternativi

Discursul urii, Discursul de ură, Incitarea la ură, Hate speech.

Surse și bibliografie

- Angi, Daniela și Bădescu, Gabriel, (2014): *Discursul instigator la ură în România*, Fundația pentru dezvoltarea societății civile.
- Brown, Alex, (ed.) (2015): *Hate Speech Law. A Philosophical Examination*, Routledge: London and New York.
- Cherata, Lucian, (2014): „Etimologia cuvintelor țigan și rom”, în *Revista de Lingvistică și Cultură Românească*, nr.26, <https://limbaromana.org/revista/etimologia-cuvintelor-%C8%9Bigan-%C8%99i-rrom/>.
- Consiliul Europei (2009): *Trăind împreună, Un manual despre standardele Consiliului Europei privind contribuția mass-mediei la coeziunea socială, la dialogul intercultural, înțelegere, toleranță și participare democratică*, Editura Consiliului Europei.
- Convenția – cadru pentru Protecția Minorităților Naționale.*
- Convenția Europeană a Drepturilor Omului.*
- Direcția de Comunicare, Consiliul Europei. (2008): *Fișa informativă pe discursul instigator la ură.*
- European Roma Rights Centre (2012): *Italy. A Report by the ERRC. Country Profile 2011-2012*, Disponibil online la: <http://www.errc.org/cms/upload/file/italy-country-profile-2011-2012.pdf>.
- Fișa informativă pe jurisprudența CEDO: Discursul instigator la ură*, Iunie 2012, Press Unit, Curtea Europeană a Drepturilor Omului.
- Declarația privind libertatea dezbaterilor/discursului politic în media*, adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 12 februarie 2004.
- Glucksmann, André, (2007): *Discursul urii*, trad. Ileana Cantuniari, București: Humanitas.
- Goudenhooff, Gabriela (2016): *Going back Home through One's Language*, Baden-Baden: Nomos.
- Goudenhooff, Gabriela, (2018): *Discriminare în Goudenhooff, Gabriela, Brihan, Alina și Horga, Ioan, EUROPA SOCIALĂ ÎN 100 DE TERMENI. Incursiune în cultura socială și instituțională a spațiului european*, Editura Tritonic, București.
- Hamburg, David A. & Hamburg, Beatrix, A. (2004): *Learning to live together*, Oxford: Oxford University Press.
- Hammarberg, Thomas, (2010): *The discrimination of Roma in Europe: A Human Rights Perspective*, seminar on Roma rights organised by the ABF – Workers' Educational Association in Stockholm, <https://rm.coe.int/16806da5ad>.
- Keen, Ellie și Georgescu, Mara, (2016): (ed.reviz.), *Bookmarks – Un manual pentru combaterea discursului instigator la ură din mediul online prin educația pentru drepturile omului*, FDSC și COE.

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

Lippert-Rasmussen, Kasper, (2014): *Born free and equal? A philosophical inquiry into the nature of discrimination*, Oxford: Oxford University Press.

Peltonen, Lari Samuli (2010): *Hate Speech Against The Roma In Romania. Discourse Analysis on Three Romanian Newspapers Internet Forums*, Master's Thesis, <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/18163/hatespee.pdf?sequence=3>.

Protocolul adițional la Convenția privind criminalitatea informatică, referitor la incriminarea actelor de natură rasistă și xenofobă comise prin intermediul sistemelor informatice (CETS nr:189).

Raport cu privire la relația dintre libertatea de exprimare și libertatea de religie: problema reglementării și urmării penale în cazul blasfemiei, insultei religioase și a incitării la ură religioasă, adoptat de Comisia de la Veneția, la cea de-a 76-a sesiune plenară din 17-18 octombrie 2008.

Recomandarea nr R(97)20 privind discursul instigator la ură adoptat de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la data de 30 octombrie 1997.

Recomandarea nr R(97)21 cu privire la promovarea unei culturi a toleranței, adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la data de 30 octombrie 1997.

Recomandarea CM /Rec (2011)7 a Comitetului de Miniștri către statele membre privind o nouă noțiune asupra mass-media, adoptată la 21 septembrie 2011.

Recomandarea de politică generală adoptată de ECRI.

Recomandarea de politică generală nr.6 privind combaterea materialelor rasiste, xenofobe și antisemite prin intermediul internetului, adoptată de ECRI la 15 decembrie 2000.

Recomandarea de politică generală nr.7 privind legislația națională pentru combatere a rasismului și discriminării rasiale, adoptată de ECRI pe 13 decembrie 2002.

Recomandarea de politică generală nr. 13 privind combaterea curentului împotriva romilor și discriminarea împotriva romilor, adoptată de ECRI la 24 iunie 2011.

Sargeant, Malcom, (ed.) (2011): *Age discrimination and diversity: multiple discrimination from an age perspective*, Cambridge and New York: Cambridge University Press.

Tăbușcă, Silvia, (2012): *Efectele hotărârilor CEDO și CJUE în dreptul intern. Analiză asupra dreptului la nediscriminare*, Editura C.H. Beck: București.

UNHCR, The UN Refugee Agency (2020): *GUIDANCE ON RACISM AND XENOPHOBIA How UNHCR can address and respond to situations of racism and xenophobia affecting persons under its mandate*, Geneva: UNHCR, <https://www.unhcr.org/5f7c860f4.pdf>.

Weber, Anne, (2009): *Manual privind discursul instigator la ură*, Editura Consiliului Europei.

6.

Eugenie/ eugenism

Irina Pop

6.1. Termenul și conceptul de eugenie

6.1.1. Termenul de eugenie

Termenul de eugenie¹ este preluat în limba română și în forma unui substantiv feminin, cât și în cea de substantiv masculin: *eugenie/ eugenism*.

Etimologic termenul folosit de oamenii de știință din domeniul științelor biologice, provine din greacă și se compune din rădăcinile: *εὖ* bun și frumos; și *γενής* naștere, creștere. El are aceeași formă în majoritatea limbilor europene și multe surse atribuie crearea sa biologului și antropologului britanic Francis Galton (1822-1911) și o plasează între anii 1869-1883. Galton este și fondatorul Societății Eugenică.

Termenul are o istorie complicată. În sfera publică, el a fost foarte popular în perioada interbelică și multe manuale – apărute între 1920 și 1940 – descriau progresul științific și practicile eugenice ca progrese umane notabile. Primele reviste de genetică (umană) conțineau contribuții în domeniul eugeniei. După război, ele au fost negate. Chiar publicațiile centrate pe eugenie și-au schimbat numele: în 1969, revista „*Eugenics Quaterly*” și-a schimbat numele în „*Social Biology*”. În lumea comunistă, într-o radicalizare proletcultistă, repudierea termenului eugenie a mers până la decretarea geneticii umane drept știință burgheză și a proclamării lui Miciurin drept savant în genetica generală producătoare de progrese agricole miraculoase. Decretarea a funcționat, în România până aproape de anii 70. Primii geneticieni români remarcabili în aria geneticii generale și

¹ Termenul *eugenism* folosit în politică, are rădăcini în *Republica* lui Platon (cca 350). În cercetare și mișcarea socială legată de ea, termenul poartă sensul fixat în lucrarea lui Galton din 1883, *Inquiries into Human Faculty and its Development*.

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

umane au fost Petre Raicu și Bogdan Stugren. Petre Raicul a fost și primul autor de manual universitar, manual introdus și la facultățile de filosofie după 1967; iar Bogdan Stugren un deschizător de drumuri pentru rosturile sociale ale biologiei. (Lui îi datorăm primele cărți de ecologie din România.)²

În limba română, termenul de eugenie este preluat pe filieră engleză și germană, aproximativ, în anii interbelici. (Sensurile sale vechi existau deja în numele proprii Eugen, Eugenia, nume care au și în limba română, ca și în alte limbi romanice, sensul de: cel născut nobil, cel de neam bun.)

Astăzi, în sfera publică din România, eugenia³ este un termen rar și încărcat se oprobiu, sub puternica influență a atmosferei create după dezvăluirile publice ale ororilor politicii eugenismului radical practicat de regimurile promotoare a igienei rasiale.

În plan european, termenul a fost folosit în sensul dat de Galton de către Societățile Eugenică⁴ și în congresele și revistele lor. Folosirea a continuat și după expulzările lui în Est. Mai mult a existat un efort constant de a fi scos de sub oprobiul rezultat în urma politicilor eugenice radicale de igienă rasială – politici practicate de multe state europene în anii 30 și chiar mult timp după (Vezi Suedia și alte state nordice).

6.1.2. Conceptul de eugenie și notele sale astăzi

Conceptul tradițional de *Eugenie* (sau de Eugenism) este un concept care redă preocuparea umană pentru îmbunătățirea calității populației umane dintr-un anume stoc prin:

- a) cercetări bio-medicale și etico-filosofice și
- b) prin politici publice.

Eugenia presupune, deci, atât preocupări de cercetare și reflecție etico filosofică cu acest subiect, cât și politici de acest tip destinate

² Andrei Marga (2011): *Apetitul pentru teorie în Prof univ. dr. Bogdan Stugren*, Volum comemorativ, Editat de László Rákossy & Laura Momeu, Cluj, Presa Universitară Clujeană, pp. 5-9.

³ Ca o ironie față de expulzările termenului eugenie din ariile politicii și științei, În anii comunismului din România, cel mai popular biscuit se numea Eugenia, iar numele proprii Eugen și Eugenia erau destul de frecvente.

⁴ Printre primele pare să fi fost Societatea de Educație Eugenică fondată în 1907 și Societatea Americană de Eugenie în 1921.

îmbunătățirii vieții umane – îmbunătățire concepută în acord cu valori umane aflate în constantă dinamică.

Simbolul proiectelor eugenice de înțelegere și inginerie socială este un copac falnic, rădăcini multidisciplinare, cu un trunchi solid și o coroană întinsă peste tot în ariile dezvoltării populațiilor umane.

Conceptul tradițional de eugenie este astăzi în dezbatere în plan european și global. Dezbaterile privesc abordările fățișe ale provocărilor aduse de dezvoltarea contemporană uimitoare a tehnologiilor de manipulare genetice. Acestea pun, în opinia noastră două probleme.

Mai întâi, ele repun vechea problemă etico-filosofică: „*Ce este bine pentru genul uman?*”. Le pun concret în raport cu clonarea, în raport cu controlul anumitor patologii de la nivel embrionar depistabile genetic și posibil de eliminat social. Este vorba despre malformațiile genetice individuale și respectiv despre malformațiile genetice răspândite endemic într-o anumită populație.

În al doilea rând, capacitățile de manipulare genetică pun probleme politice de tipul:

„Ce tipuri de manipulări genetice trebuie strict controlate de autorități politice sub responsabilități politice naționale și trans-naționale?”; „Ce manipulări genetice pot fi lăsate la latitudinea actorilor implicați în prevenirea, vindecarea și eradicarea unor maladii individuale?”; „Ce instituții – autorități – pot asuma aceste răspunderi?”; Cum poate publicul controla deraierea acestora de la scopurile pentru care au fost create, în biopolitică⁵?”

În România, după cunoștințele noastre, dezbaterile contemporane pe tema eugeniei sunt limitate la cercuri academice, care comunică puțin cu sfera publică.

Nu cunoaștem dezbateri românești de tip etic precum cele iscate de Piotr Sloterdijk, din perspective ale trans-umanismului și post-umanismului etic, după o conferință ținută în Elveția, la Basel, în 1997. Era o conferință care aducea deschis în discuția publică eugenia și provocările ei în epoca descoperirii hărții genomului uman. Aceste gânduri au stat la

⁵ Deschiderile lui Michel Foucault din cursurile predate la *College de France* între 1970 și 1984, despre societatea care prin discurs poate crea închisori, spitale de nebuni, și alte instituții punitive, poate adică genera un control total asupra persoanei, merită recitite. Merită recitite, cel puțin pentru conceptul de biopolitică și a sensurilor sale dezvăluite *Le Gouvernement de soi et des autres, le courage de la vérité; La Volonté de savoir; Le Pouvoir psychiatrique; « Il faut défendre la société »*.

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

baza cărții *Reguli pentru parcul uman*⁶. (Cartea a stârnit dezbateri aprinse desfășurate pe parcursul a cel puțin doi ani în 1999 între filosofi de marcă precum Habermas și adepții săi, care l-au acuzat pe Sloterdijk că apoloiază eugenia. Sloterdijk a răspuns acuzând citări trunchiate și chemând la depășirea fricii filosofilor de a răspunde provocărilor derivate problematica geneticii, precum clonarea. El a cerut instituirea unui set de reguli care să asigure controlul unei autorități publice asupra folosirii responsabile a posibilităților create de ingineria genetică. Responsabilitate înseamnă, pentru el, responsabilitate în sensul unui umanist actual.)

Nu cunoaștem în România umbre de chestionări politice pe aceste teme. Nu cunoaștem nici poziționări politice transmise spre sfera publică, altele decât cele ultra-conservatoare care caută drumurile înainte îndreptându-se înapoi.

6.2. Forme ale eugeniei și relevanța lor

6.2.1. Forme clasice de împărțire a eugeniei: pozitivă și negativă

Tradițional, cercetările și reflecțiile etico-filosofice pe teme eugenice și de politici de selectare au operat cu distincția: eugenismul pozitiv și eugenismul negativ.

Eugenismul pozitiv se referă la politicile de prevenire a unor boli endemice grave, precum talasemia în Cipru. Acolo, talasemia afectează 1 din 7 locuitori și presupune dese transfuzii de sânge și condamnă bolnavul la o viață dependentă și la un risc de moarte foarte crescut. Din cauza aceasta consultul medical premarital acolo presupune dezvăluirea dacă partenerii sunt purtători ai acestui deficit genetic și avizarea lor că urmașii lor sunt posibile victime ale aceleiași probleme într-o probabilitate crescută. (Există 25% riscuri ca ei să fie bolnavi de talasemie.) Oamenii respectă recomandarea medicilor în proporție mare și evită căsătoria cu astfel de riscuri.

Cazuri considerate odinioară de eugenism pozitiv, dar contestate puternic după 50 de ani, sunt citate în legătură cu politicile din Elveția, Danemarca și Suedia. Le cităm pe cele din Elveția și Suedia.

Elveția este prima țară europeană, în care autorități cantonale au introdus eugenia. S-a întâmplat în clinica de psihiatrie Burghölzli din

⁶ Piotr Sloterdijk (1999): *Reguli pentru parcul uman*, versiune în limba română Ion Nastasia, București, Editura Humanitas, 2003.

Zurich, în jurul anului 1990, unde pacienții bolnavi psihic sever au fost sterilizați și castrați prin expunere la raxe X. Erau considerați persoane inferioare ereditare. (Unii au fost sterilizați forțat.) Tot în Elveția, în cantonul Vaud, a fost promulgată, în 1929, și prima lege eugenică din Europa privind sterilizarea forțată. (Ea a fost abrogată în 1935.)

Suedia este țara în care s-a desfășurat un program întreg de eugenie, începând din 1909. S-a creat o instituție de cercetare cu acest obiectiv: Societatea Suedeză pentru Igienă Rasială. Parlamentul suedez a decis formarea la Universitatea din Uppsala a unui institut finanțat public cu acest scop: igiena rasială. În 1934 s-a adoptat prima lege a sterilizării voluntare și forțate a persoanelor „foarte nepotrivite”. Era vorba despre deficienții mental, sau fizic sever. (O comisie medicală – 2 doctori – puteau lua această decizie.) Legea următoare din 1941, a lărgit categoria, astfel că și alcoolicii, minorii care frecventau baruri puteau fi și ei sterilizați forțat.

Programul a fost susținut larg de toate marile partide, de Biserica de stat, Biserica Luterană Suedeză, de oameni de știință între care și Alva Myrdal și Gunar Myrdal. Potrivit unei Comisii naționale de anchetă, care și-a publicat rezultatele în 1999, urmările programului, care a durat până în 1976, au fost: 62 888 de persoane sterilizate, dintre care între 6 000 și 15 000 împotriva voinței lor. Nu este luată în considerare aici și trauma colectivă a vinei pentru a nu se opune practicilor eugenice sau vulnerabilizarea sferei publice.

6.2.2. Clase ale eugeniei ca politică actuală

Astăzi, se operează în mediile academice care se ocupă de politici cu două mari clase de eugenie. Ne întâlnim cu un *eugenism liberal* (în favoarea unor politici asumate voluntar de persoane). Și ne întâlnim cu un *eugenism autoritar* (în favoarea unor politici impuse de autorități în ariile menționate.)

Dezbaterile publice sunt necesare, cel puțin pentru a clarifica complexitatea acestor forme de politici. Un exemplu de complexitate, este că autoritățile publice nu pot fi legitimate să lase la alegerea neinformată a persoanelor deciziile care-i afectează pe descendenții lor și societatea în care aceștia vor trăi. Alt exemplu, este că autoritățile publice nu pot fi îndrituite să decidă în această arie fără persoane special calificate prin pregătire concomitent teoretico-filosofică, etică generală (nu partizană) și fără pregătire în inginerie genetică și în medicină. Consultarea unor specialiști – soluția generală în politică – în această arie nu este suficientă.

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

Participanții la decizie trebuie să aibă personal toate aceste competențe. În plus ar trebui și să lucreze în rețele globale și să se supună unor mandate limitate.

Nu ne propunem să intrăm în aceste probleme copleșitoare, ci doar le semnalăm pentru alertarea sferei publice în fața unor probleme reale pentru care are nevoie să se pregătească.

6.3. Politici eugenice și clasele lor

6.3.1. Despre clasificări ale politicilor eugenice

Ca orice grupări de politici și cele referitoare la aceste politici au de urmărit regulile logice ale clasificării, simplitatea și relevanța filosofică a grupărilor.

Concentrându-ne pe simplificare și însemnătatea ei în comunicarea publică, propunem o grupare a politicilor eugenice, în politicile publice, în *politici de apărare a sănătății persoanelor și politici publice de apărare sănătății fizice populațiilor*.

Politicile publice de epurare a societăților pe criterii politice – motivate etnic, „rasial”, cultural, religios etc. – sunt *eugeniiile criminale*. Le considerăm drept fapte xenofobe extrem de grave, care nu se mai pot repeta în Europa de azi. Istoria le-a dezvăluit drept crime contra umanității și sperăm ca ele să fi fost definitiv îngropate ca soluții politice.

Nu ne angajăm în complicatele probleme sesizate de Foulcault în care instituțiile își creează subiecții. (Psihiatrii își creează nebunii spunea Foulcault, îngrijorat de soarta societăților de azi.) Deci nu vorbim de categoriile de subiecți create prin acțiunile instituționale și de clasele de eugenie inventate și inventabile de biopolitică ca *eugenii imparate*.

6.3.2. Politicile de apărare eugenică a sănătății și calității vieții persoanelor

Acestea se referă la măsuri de asigurare a cadrului legal de prevenire a nașterilor unor copii cu malformații genetice grave și sortiți să aibă o viață de calvar. Specialiștii în această ramură a geneticii, au nevoie de numitul cadru legal pentru, diagnoza timpurie a unor astfel de malformații și tratarea lor, sau în cazuri fără posibilități de cură, recomandarea avortului curativ. Academicianul Constantin Maximilian, genetician și bio-etician, în cartea sa *Drumul Speranței*⁷, pledează apărarea calității vieții persoanelor și

⁷ Constantin Maximilian, (1989): *Drumurile Speranței*, București, Editura Albatros.

pentru analize genetice menite să depisteze în primele săptămâni de sarcină malformațiile cu care se vor naște unii copii. Politicile de apărare eugenică a sănătății și calității vieții persoanelor se mai referă și la cadrele generale de prevenție a nașterilor care amenință viața mamei sau compromit calitatea vieții copilului. Sunt astfel de cazuri, cele în care: unul din părinți suferă de o boală gravă, care se transmite ereditar, sau care determină malformații congenitale grave; femeia însărcinată prezintă invalidități grave fizice, psihice sau senzoriale; femeia este la o vârstă care o face incapabilă să crească copilul – nașterile timpurii (de la 11 la 15 ani) nașterile foarte târzii peste 60 de ani; sarcina este urmare a unui viol sau a unui incest.

6.3.3. Politici eugenice de apărare a rezilienței populațiilor, ca număr și ca sănătate

Acestea se referă în mod direct la politici de asigurare a numărului de nașteri definitiv pentru creștere și al sănătății noilor născuți; la politici de apărare împotriva epidemiilor, împotriva ratei mortalității infantile, a creșterii vârstei medii de viață, a apărării împotriva morbidității. Într-un cuvânt, la politici de reproducere ne-degenerativă. Discuțiile despre imploziile demografice sunt discuții aduse deja în agenda publică și apeluri la astfel de politici. Ca politici directe de stimulare a creșterii populațiilor, ele sunt – după cunoștința noastră – în afara preocupărilor politice curente. Este așa, din cauza invadării conștiinței publice de vinile ingineriilor sociale criminale și, evident xenofobe.

Este însă de spus că, *politicile de apărare eugenică a rezilienței populațiilor, ca număr și ca sănătate* pot și au fost folosite și în mod xenofob, ca politici rasiale, în care doar „rasa ariană”, a fost stimulată să se dezvolte. (Celelalte au fost numite politic pericole pentru aceasta și tratate ca atare.) Au fost folosite xenofob, atunci când astfel de politici au fost lipsite de dreptul suprem de alegere al genitorilor și de dimensiunile responsabilității morale ale profesioniștilor, care au făcut astfel de recomandări și le-au susținut politic.

În aceste cazuri, sunt politici de control al structurii populațiilor în numele unor scopuri politice. Exemplul clasic îl reprezintă politicile rasiale pro-arianiste de stimulare a unor segmente de populație să se înmulțească, ca în cazul politicii de apel la nașteri ariene, a „*copiilor pentru Fuhrer*” în Germania Nazistă și Norvegia. Politicile eugenice urmăreau o selecție asemănătoare cu selecția pe bază de rasă din domeniul zootehniei, iar, modelele de lucru se refereau la reglementarea concepțiilor și, respectiv, la manipulările

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

genetice și politice de acest tip. Alt tip de exemple oferă folosirea politicilor pro-nataliste, pentru creșterea numerică a populației, din anii comunismului. Este și cazul României între 1966-1989, când în urma *Decretului nr. 770/1966*⁸ femeile au fost obligate să dea naștere la mulți copii nedorți. Estimările vorbesc despre 2 milioane de copii nedorți, ceea ce înseamnă cazuri în care s-a încălcat dreptul părinților de a alege. (Ana Blandiana a vorbit despre obligarea femeilor să devină clocitoare, pentru împăunarea regimului comunist, cu creșteri demografice.) Decretul amintit stabilea pedepse penale pentru avorturile ilegale. Multe femei – conform unor estimări 10.000 – și-au pierdut viața apelând la avorturi ilegale în condiții secrete și mulți medici au ajuns la pușcărie.

Nu credem că se poate vorbi de un concept de eugenie dezvoltat de o filosofie critică temeinică, liberă de traumele trecutului recent, și posibil de folosit în comunicarea publică.

6.4. În loc de concluzii: Dezbaterea despre eugenie în sfera publică din România

Politica de a ne face că nu se pun probleme eugenice în lumea actuală este politica struțului. Ea nu funcționează, pentru că nu are cum funcționa. A pregăti sfera publică din România pentru astfel de dezbateri, a le propune pare – pentru noi – o parte a datoriei universităților de a ieși din turnul de fildeș, înspre comunitatea de proximitate și înspre problemele societății în general.

De aceea, am deschis această discuție. De aceea o propunem, cu deplina conștiință că ceea ce am pus pe masă nu este nici destul, nici la timp; cu conștiința că reacțiile de așteptat nu sunt de bunăvoință.

Surse și bibliografie

Goering, Sara, (2014): „Eugenics”, in The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2014 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/fall2014/entries/eugenics/>>.

Houellebecq, Michel, (2015): *Supunere*, București, Editura Humanitas, traducere Daniel Nicolescu, 2016.

⁸ Republica Socialistă România, (1966): *Decretului nr. 770/1966*, Decretul anti-avort, DECRET 770/1966 DECRET Nr. 770 din 1 octombrie 1966.

- Marga, Andrei, (2011): *Apetitul pentru teorie în Prof univ. dr. Bogdan Stugren*, Volum comemorativ, Editat de László Rákosy & Laura Momeu, Cluj, Presa Universitară Clujeană, pp. 5-9.
- Maximilian, Constantin, (1989): *Drumurile Speranței*, București, Editura Albatros.
- Republica Socialistă România, (1966): *Decretului nr. 770/ 1966*, Decretul anti-avort, DECRET Nr. 770 din 1 octombrie 1966 pentru reglementarea întreruperii cursului sarcinii EMITENT: CONSILIUL DE STAT AL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA PUBLICAT ÎN: BULETINUL OFICIAL NR. 60 din 1 octombrie 1966 Avînd în vedere ca întreruperea cursului sarcinii reprezintă un act cu grave consecințe asupra sănătății femeii și aduce mari prejudicii natalității și sporului natural al populației, Consiliul de Stat al Republicii Socialiste România – Legislatie Romaneasca – Legislatie, Monitorul Oficial, Acte normative – LEGISLATIE LA ZI (lege-online.ro)
- Săvulescu, Julian, (2001): „*Procreative Beneficence: Why We Should Select the Best Children*”, în *Bioethics*, 15(5): 413–426.
- Sfetcu, Nicolae, (2019): „*Ce este eugenia?*”, în *SetThings* (10 martie 2019), MultiMedia Publishing (ed.), URL = <https://www.setthings.com/ro/ce-este-eugenia/>
- Sloterdijk, Piotr, (1999): *Reguli pentru parcul uman*, versiune în limba română Ion Nastasia, București, Editura Humanitas, 2003.
- Turda, Marius și Quine, Maria, Sophia, (2019): *Historizing Race*, versiune Românească (2019), *Ideea de rasă de la Iluminism la Donald Trump*, Iași, Polirom, traducere Marius Adrian Hazaparu.
- Turda, Marius, (2010): *Race, Science and Eugenics in the Twentieth Century*, în Bashford, Alison; Levine, Philippa (2010). *The Oxford Handbook of the History of Eugenics*. Oxford University Press. pp. 72-73.
- Zaborowski, M. S.,: 1. „*Les peuples aryens d'Asie et d'Europe*” în *Encyclopédie scientifique*, Octave Doin, Editeur, Paris, 1908.

7. Homofobia

Irina Pop

7.1. Termenul și conceptul de homofobie

7.1.1. Termenul de homofobie

Termenul „*homofobie*” este o combinație între cuvântul compus *homosexual* și cuvântul *fobie* de origine greacă (φόβος, phóbos, însemnând „frică” sau „frică morbidă”). Termenul de homofobie a fost folosit prima dată la sfârșitul anilor 1960, de către George Weinberg, un psiholog clinic american, în lucrarea „*Society and the Healthy Homosexual*” (1972), pentru a numi atitudinile negative față de homosexuali și homosexualitate. Ca urmare, termenul homofobie este un termen relativ nou, (50 de ani), deși istoria atitudinilor negative față de astfel de comportamente și persoane este foarte veche.

El a fost supus criticii de către istoricul LGBT, Boswell pentru că partea a doua a termenului compus nu redă referința propriu-zisă. În 1980 el a propus un termen alternativ, mai corect alcătuit: *homosexofobie*. Termenul vechi, mai simplu, nu a putut fi dislocat.

Deci, cuvântul homofobie desemnează atitudini negative față de persoane și fenomene conexe homosexualității. Atitudinile numite variază de la o ușoară disperare în prezența homosexualilor, până la sentimente de ură față de persoane care sunt atrase sexual sau romantic de indivizi de același sex.

7.1.2. Conceptul de homofobie

Acesta redă teoretic, fenomenul real ce constă într-un răspuns condiționat cultural de ură și respingere față de homosexualitate și homosexuali. Cum

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

atitudinile față de homosexuali variază mult de-a lungul culturilor și de-a lungul timpului, există numeroase răspunsuri față de ea pe care un concept cuprinzător le inventariază.

În Antichitate, actele homosexuale erau pe alocuri acceptate. În școlile filosofice de exemplu erau considerate complemente la datoria magistrului de a-și forma discipoli strălucitori, după cum rezultă din dialogul lui Platon *Alcibiade*. De aceea, nu este notificată o homofobie în sensul modern al cuvântului. Este adevărat, pe de altă parte, că filosoful roman Cicero, era defăimat că și-ar fi plătit prin homosexualitate prețioasa artă retorică dobândită la Atena.

Intoleranța față de comportamentul homosexual a cunoscut o creștere în Evul Mediu în rândurile religiilor cărții, în creștinism și în islamism.

Sentimentele față de homosexuali s-au reîntors la făgașul antic. În mediile culturale din Italia Renașterii homosexualitatea era privită ca un rafinament propriu elitelor cultivate. Stau mărturie sonetele dedicate de Michelangelo iubitelui său Tommaso dei Cavalieri, o parte traduse și în românește, de C. D. Zeletin¹.

Epoca modernă a asistat la două atitudini opuse față de homosexualitate, coexistente în sfere diferite. Pe de o parte mediile artistice, culturale și boeme, considerau aceste relații în sensul antic, de cealaltă autoritățile religioase le catalogau drept păcate. Pozițiile lui Freud, care a încercat o analiză a homosexualității, probează numita ambivalență față de fenomen.

La începutul secolului XX, în cultura vestică, unii psihologi vedeau homosexualitatea mai degrabă ca un comportament sexual temporar și fluctuant.

Sigmund Freud, care s-a ocupat de cazuri de acest tip și a produs o teorie consistentă a homosexualității, a susținut teoria bisexualității constituționale” (adică a bisexualității organice) a oricărui om. În cartea publicată în 1905, *Trei eseuri studii privind teoria sexualității*² și peste încă 15

¹ *Sonetul Italian, în Evul Mediu și Renaștere*, versiune în limba română C.D. Zeletin, București, Editura Minerva, 1970.

² Ambele studii au fost traduse în limba română în Sigmund Freud, *Opere*, Vol., III. *Psihanaliză și sexualitate*, Versiune în limba română, Leonard Gavriliu, București, 1994. Sigmund Freud, *Trei studii privind teoria sexualității* în pp. 61-162, și respectiv, Sigmund Freud, *Despre gelozie*, pp. 188-196.

ani în *Despre gelozie* (1922) Freud scria că toți oamenii sunt bisexuali, hermafrodiți, prin naștere. Prin bisexualitate el înțelegea că orice om încorporează aspecte ale ambelor sexe și că fiecare om este ambivalent sexual, fiind atras sexual de ambele sexe. În opinia sa, acest lucru era adevărat și din punct de vedere anatomic și, prin urmare, și mental și psihologic. Heterosexualitatea și homosexualitatea se dezvoltă ambele din această dispoziție bisexuală originală³. Subiectul se fixează asupra obiectului sexual sub condiționări culturale. Freud – citând autorități istorice, scrie: „... inversiunea era la popoarele antice, în punctul culminant al dezvoltării civilizației lor, un fenomen foarte frecvent, aproape o instituție cu funcții importante”⁴.

Prima dintre cauzele homosexualității, pe care Freud o menționează este experiența heterosexuală supărătoare⁵. Mulți bărbați se transformă după o experiență sexuală dureroasă cu sexul perfid al femeilor. (Ei ajung și misogini.) Corespunde unui adevăr psihologic, spune Freud, un zvon despre o experiență princiară, în care protagonista a devenit lesbiană după ce a constatat că iubitul a înșelat-o cu un tânăr.

Aceste înțelegeri l-au făcut chiar să accepte să răspundă unor cereri ale părinților de a le vindeca fii sau fiicele⁶ de homosexualitate utilizând tehnici psihanalitice. Știa însă cum rezultă clar din considerațiile în din jurul cazului de homosexualitate feminină de care s-a ocupat că psihanaliza nu poate face acest lucru, ci poate doar ajuta subiectul să se împace cu sine, să nu se îndrepte către suicid.

O scrisoare din 1935 reprezintă un răspuns al reputatului psihanalist către o mamă care i-a cerut să-i salveze fiul de homosexualitate. (La acea vreme, se credea că psihiatria ar putea găsi o metodă eficientă de tratare a homosexualității.) Freud a atenuat suferința nefericitei mame, asigurând-o că nu este nimic rău cu fiul ei și că fiul ei a ales un stil de viață⁷.

³ Vezi în Freud, *op.cit.* studiul din 1905, *Trei studii despre sexualitate* subcapitolul *Inversiunea* pp. 66-73.

⁴ *Idem*, p. 68.

⁵ Sigmund Freud, *Psihogeneza unui caz de homosexualitate feminină* în *op.cit.* p. 173.

⁶ Vezi în Freud, *Idem*, pp. 163-187.

⁷ Aceasta este interpretarea dominantă în cultura actuală. O găsim larg argumentată în manualul de psihologie a vârstelor, care circulă larg între specialiștii din lume, inclusiv între cei din România. Este vorba de *Human Development*. Acesta publică

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

Epoca contemporană a continuat abordările ambivalente anterioare. În mediile elitare, cu începere din *La Belle Époque*, homosexualitatea a fost considerată ca un standard al libertății de gândire și de opțiune. La nivel public, după revoluția sexuală a anilor 60-70, s-a încercat să se dezavueze condamnarea xenofobă a homosexualității.

În mediile religioase tradiționaliste, ea rămas condamnată drept păcat și rușine. (Biserica Anglicană, în 1982, a refuzat să o condamne, și pe urmele ei și alte instituții religioase creștine s-au abținut de la condamnări.) Mediile autoritariste și culturile marcate de ele au condamnat, pe mai departe homosexualitatea.

În secolul XXI există mai multe biserici care căsătoresc cupluri de același sex. În Olanda existau încă din anii 80 ai secolului XX. Recent, 2015, Biserica Episcopaliană din SUA (o biserică importantă pentru sfera publică liberală americană, dacă nu cea mai importantă), a anunțat pe *Twitter* că va căsători cupluri gay, atunci când toate statele federației vor accepta acest lucru, dar nu-i va obliga pe preoți să o facă împotriva voinței lor. Ea a acceptat preoți cu această orientare, din 2009.

În anii 2000, în Europa, s-a trecut la o paradigmă nouă. Nu doar că s-a acceptat tacit homosexualitatea și nu doar că nu s-a mai condamnat, ci s-a impus ca standard liberal, condamnarea politică a ostilității față de homosexuali.

Condamnarea în discursuri publice a ostilității față de homosexuali, ostilitate privită ca o formă de xenofobie, a condus la pledoaria deschisă pentru

o parte din textul scrisorii ca pe un fel de motto la discuția despre *Homosexuali și Lesbiene*. Ce reține manualul din scrisoarea lui Freud este că: „... nu este nimic rușinos, vicios sau degradant în homosexualitate și ea nu poate fi clasificată drept boală ... Mulți oameni, din vremurile vechi, dar și moderne, oameni care și-au cucerit cel mai înalt respect al omenirii au fost homosexuali (Platon, Michelangelo, Leonardo da Vinci ...). Este o mare nedreptate să-i persecuți pe homosexuali, este și o crimă și o mare cruzime.” James Vander Zanden, (1978): *Human Development, Third Edition*, New York, Alfred Knopf publisher 1995, p. 446. Manualul preia concluzia lui Freud care asumă definirea homosexualității ca un stil de viață. (Având în vedere că manualul a fost distribuit de către activiști cu vederi liberale – în sensul dat termenului politic de americani – este de spus că aceasta este perspectiva liberală. Mai este de știut că ea se confruntă cu perspective conservatoare, care cred că homosexualitatea este de limitat la viața privată și de expus public.

afirmarea drepturilor lor. După cucerirea dreptului lor la identitate afirmată deschis, s-a trecut la lupta pentru drepturile lor civile, de a se căsători și de a crește copii. Faza actuală a acestei combateri a xenofobiei față de homosexuali are un conținut nou: condamnarea ca xenofobie a intoleranței față de ei și față de drepturile lor civile.

În România raportarea la homosexualitate nu este concordantă cu cea din mediile progresiviste și liberale din Uniunea Europeană. Raportarea din România este mai apropiată de mediile ultraconservatoare europene, medii care au ecouri slabe în viața politică și în structurarea valorilor europene. România nu a ținut pasul cu modelele propuse de Consiliul Europei și a avut o tradiție de ostilitate politico-juridică față de homosexuali.

În *Codul Penal al Republicii Socialiste România (1968)*, exista o astfel de condamnare a relațiilor homosexuale. Ea era severă. Era prevăzută la art. 200 în capitolul III, *Infrațiuni privind Relațiile sexuale*. Art. 200 prevedea condamnarea cu închisoare de la 1 la 5 ani, pentru relații acceptate între adulți, și putea ajunge până la condamnare la 10 ani, în cazul unor relații cu minori sau în cazul relațiilor bazate pe constrângeri.

Art. 200 nu este o simplă invenție comunistă. El era succesorul art. 431 din precedentul *Cod Penal*,⁸. Într-o istorie complicată, sub presiunea Consiliului Europei, România a renunțat la aceste condamnări, mai întâi, în 1996, limitându-le la condamnarea unor astfel de acte în public, și într-un târziu, (2001) ajungând și la scoaterea lor de sub incidența legii penale. Dezincriminarea homosexualității devenea posibilă abia trei ani mai târziu, în 2001, prin *Ordonanță de urgență nr. 89/2001 – pentru modificarea și completarea unor dispoziții din Codul penal referitoare la infrațiuni privind viața sexuală*, act publicat în „*Monitorul Oficial*” nr. 338/2001 din 21 iunie.

Sfera publică – în România – a rămas confuză între cele două atitudini. Presiunile radicale dinspre mediile religioase, precum Mișcarea pentru familia tradițională radicalizează anti-homosexuali pături largi de oameni. Instituirea unei parade de afirmare publică a libertății și mândriei persoanelor gay, într-un mediu nepregătit să vadă dreptul la alegere ca un drept indiscutabil al

⁸ În aproape 70 de ani, sub imperiul art. 438 și respectiv, 200 din Codul Penal, România a condamnat cu închisoarea relațiile sexuale între persoane de același sex. Numărul real al victimelor acestor condamnări nu este cunoscut nici azi. Abia în anul 1998, Președintele Emil Constantinescu elibera prin decret prezidențial ultima deținută condamnată pe baza art. 200.

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

fiecărui om, nu risipește nici confuzia nici ostilitatea față de homosexuali și homosexualitate. Astfel că sfera publică din România este percepută dinspre Europa liberală, drept grav xenofobă, intolerantă și puternic homofobă.

Încercând o conceptualizare a ceea ce înseamnă astăzi homofobia propunem următoarea definiție. Homofobia este setul de atitudini și emoții negative față de homosexuali și homosexualitate.

Homosexualitatea este luată aici în sens larg și foarte larg, ca LGBT și LGBTQ+.

Atitudinile și emoțiile negative numite se întind pe o scală largă care începe la anxietatea difuză în prezența acestor persoane, până la ostilitatea violentă față de ele.

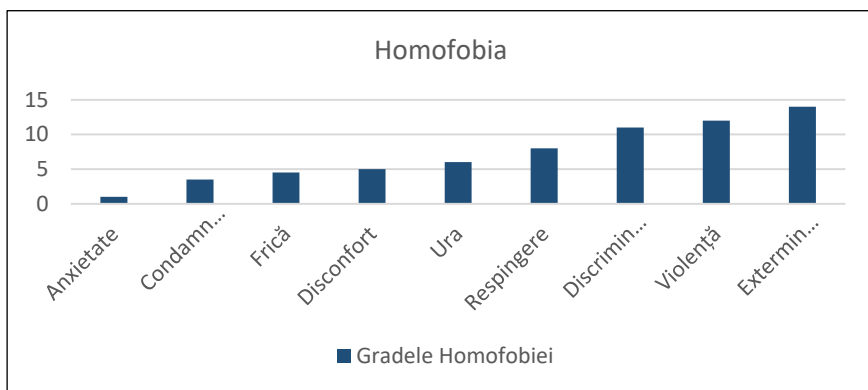

Figura 5. Gradele homofobiei

7.2. Formele homofobiei ca atitudini xenofobe față de homosexuali și homosexualitate proprii societăților și grupurilor

7.2.1. Homofobiile sociale, cele proprii grupurilor și societăților

Dintre multiplele forme pe care le poate lua homofobia, ne referim mai jos doar la două: Homofobia socială – difuză și instituționalizată – și Homofobia internalizată. Ele sunt forme decelate în funcție de agentul xenofob. În primul caz, agentul xenofob este grupul, societatea și/sau instituții ale societății, iar în al doilea este chiar persoana victimă. În primul caz,

xenofobia se exercită strict din exterior, în al doilea, acțiunea exterioară este ajutată și întărită de victima însăși.

Homofobiile sociale sunt difuze, necoagulate în ideologii coerente, mișcări sociale organizate și sistematice. Ele se manifestă „cvasi-spontan” la nivel de grup și se întăresc în grup, în societăți, prin simpla apropiere a grupului, pentru ceea ce i se pare că îl definește. Ele sunt cauzate atât de presiuni sociale internalizate, deși pot fi chiar marginale, cât și pe vulnerabilități individuale. Presiunile unor instituții sociale, familie, școală, biserică, stat pentru heterosexuale creează o atmosferă publică de intoleranță ostilă față orice om sau atitudine care nu este heterosexuale sau nu este pro-hetero-sexualitate.

Homofobia socială internalizată se referă la teama unui individ de a fi perceput ca fiind gay sau parte a comunității LGBT(Q). Homofobia la bărbați este corelată cu insecuritatea persoanei față de propria sa masculinitate. Din acest punct de vedere, homofobia este mult mai prezentă în sporturile considerate stereotipic masculine⁹ precum fotbal sau rugby. George Weinberg¹⁰, descrie homofobia și cu înțelesul de frică a bărbaților de a fi considerați homosexuali sau insuficient de masculini. Într-o cultură homo-isterică¹¹, indivizii sunt preocupați să-și dovedească heterosexuale, deoarece homosexualitatea este stigmatizată și astfel apare homofobia socială.

Când homofobiile difuze sunt susținute și instituțional de instituții de autoritate publică, ele ajung adevărate isterii sociale.

⁹ Nancy J. Chodorow afirmă că homofobia poate fi văzută ca o metodă de protejare a masculinității masculine. *Statement in a public forum on homophobia* în The American Psychoanalytic Foundation, 1999 <https://www.cyberpsych.org/homophobia/chodorow.htm>.

¹⁰ Despre George Weinberg vezi <https://www.britannica.com/biography/George-Weinberg>.

¹¹ *Homo-isteria* – un termen introdus de sociologul american Eric Anderson, în articolul său, din 2010, *Inclusive Masculinity: The Changing of Masculinities*, a schimbat modul în care savanții masculinității teoretizau relația dintre masculinitate și homofobie. Teoria sa, *Teoria Masculinității Inclusive* și noțiunea sa de homo-isterie, explică modul în care homofobia reglementează sexul. <http://ericandersonphd.com/>.

7.2.2. Homofobiile sociale instituționalizate

Homofobiile sociale instituționalizate sunt deja coagulate în ideologii coerente, sunt articulate în mesaje publice; sunt susținute de instituții care au acces la canale publice de comunicare; sunt promovate prin mișcări sociale organizate și sistematice. Ele se manifestă „cvasi-spontan” la nivel de grup și se întăresc în grup, în societăți, prin simpla apropiere a grupului pentru ceea ce i se pare că îl definește. Ele sunt cauzate atât de presiuni sociale internalizate, deși pot fi chiar marginale, cât și pe vulnerabilități individuale.

Presiunile unor instituții sociale, familie, școală, biserică, stat pentru heterosexuale creează o atmosferă publică de intoleranță față de orice om sau atitudine care nu este heterosexuale sau nu este pro-hetero-sexualitate.

Ele pot fi însă și simple vehicule ale unor mobilizări partinice în luptele lor pentru putere. Organizarea lor puternică și sistematică este, de cele mai multe ori, semnul manipulării politice. Acestea promovează o societate heterosexuale, prin negarea și condamnarea homosexualității, lesbianismului sau a persoanelor LGBT(Q +)¹².

Homofobiile sociale sunt întâlnite atunci când condamnarea homosexualității este una publică, de grup; când condamnarea homosexualității este susținută tacit sau nu de anumite autorități statale sau religioase.

Când lideri politici și anumite instituții publice și statale susțin homofobia, ea ajunge la formele cele mai grave de xenofobie.

7.2.3. Homofobiile sociale instituționalizate (externe) și Biblia

Transformarea unor homofobii difuze în vehicule politice, are nevoie de autorități larg recunoscute. În multe cazuri, în mediul creștin, se face apel la autoritatea *Bibliei*.

¹² Termenul este de LGBT, dar în ultimii ani s-a alăturat și Q de la *queer* și + de la non-binary. Noul termen LGBTQ+ este considerat mai inclusiv.

Critica asociază homofobia cu poziționarea excomunicatoare față de homosexuali a unor lideri religioși, în numele religiilor lor. Astfel că homofobia se întâlnește și în discursurile și mesajele unor lideri religioși din bisericile creștine, sinagogile mozaice, sau moscheile islamice. (Budismul nu face o distincție între relațiile de același sex și relațiile de sex opus. Poziția adoptată de practicantii budismului este una care nici nu acceptă, nici nu neagă¹³ homosexualitatea.)

Sub presiunile unor astfel de lideri *Biblia*, de exemplu, este interpretată ca temei ideologic pentru condamnarea homosexualității și homosexualilor. Sunt invocate – în acest sens – pasaje biblice care exprimă astfel de condamnări făcute în antichitatea timpurie, aprox. acum 7000 de ani. Cel mai des citat este pasajul: „*Să nu te culci cu un bărbat așa cum te culci cu o femeie; este o urâciune!*” (Levitic 18:22). Apoi, în ordinea frecvenței, sunt citate distrugerile *Sodomei și Gomorei* vinovate de sodomii.

Cu toate acestea, dezbaterea academică¹⁴ cu privire la mesajul biblic despre homosexualitate nu a luat sfârșit întrucât plasarea acestor episoade din punct de vedere istoric nu sprijină o interpretare univocă. Poziția lui Isus față de acest subiect a fost una mai degrabă înconjurată de tăcere. Aceste poziții sunt contestate însă de lideri evangheliști conservatori, precum Robert A. J. Gagnon¹⁵.

¹³ Minoritățile sexuale și budismul – <https://www.hrc.org/resources/stances-of-faiths-on-lgbt-issues-buddhism>.

¹⁴ Candace Chellew-Hodge în revista *Religion Dispatches* afirmă că cele șase versete din *Biblie* la care se face referire atunci când se condamnă persoanele LGBQ, condamnă, de fapt, abuzul sexual. Autoarea spune că *Biblia* nu condamnă „iubirea și angajamentul dintre persoanele de același sex” și că Isus nu a vorbit pe această temă. Mai multe info pe “*The „Gay” Princess Di Bible*”. 2 December 2008 și “*HOMOSEXUAL RELATIONS and the BIBLE*”. *Peace by Jesus*..

¹⁵ Robert A. J. Gagnon profesor la Universitatea Baptistă din Houston specializat pe *Teologia Noului Testament*, respectiv pe *Teologia Paulină și sexualitate*, descris ca fiind unul dintre cei mai tradiționaliști interpreți pasajelor biblice ce tratează homosexualitatea în *Biblie* o respinge. Argumentele lui Gagnon se bazează pe biologia reproducerii și complementaritatea de gen. Argumentele lui Gagnon bazate pe „legea naturală” au fost criticate de Jack Bartlett Rogers ca aplicând un „standard non-biblic” și susținând „că toți oamenii care sunt homosexuali au ales în mod voit acel comportament și, prin urmare, își pot schimba cu succes identitatea sexuală” deși Gagnon răspunde că aceasta este o „prezentare greșită” a opiniilor

Apelurile la poziționări biblice anti-homosexualitate, adică la o autoritate absolută, determină ca atitudinea publică din anumite zone și culturi, influențate de grupuri fundamentaliste, să atingă forme extreme ale reacțiilor împotriva minorităților sexuale. Printre denominațiunile religioase care resping în general aceste orientări, există multe tipuri. Există o descurajare cu calm a activității homosexuale și o varietate de poziții intermediare. Unele descurajări merg până la interzicerea în mod explicit, prin lege, a practicilor sexuale între persoane de același sex. Există atitudini publice de acceptare a acestei practici, și nuanțări ale acceptării și apoi opunere activă față de acceptarea socială a homosexualității. Există poziționări publice pentru susținerea sancțiunilor penale împotriva homosexualilor și chiar poziționări pentru aplicarea pedepsei capitale a celor care sunt homosexuali. Există chiar condamnări ale acestora și ucideri extrajudiciare, lapidări publice.

Sursa: *Protestors_at_a_pride_parade_in_Jerusalem_1*
Figura 6. Protest în Ierusalim la Pride Parade¹⁶

sale. În cartea *Homosexualitatea și Biblia*, Gagnon prezintă o latură conservatoare a dezbaterii despre homosexualitate și biserică, în timp ce Dan O. Via, profesor emerit al Noului Testament la Duke Divinity School, prezintă o perspectivă opusă.

¹⁶ Sursa [https://en.wikipedia.org/wiki/Homophobia#/media/File:Protestors_at_a_pride_parade_in_Jerusalem_with_sign_that_reads,_%22Homo_sex_is_immoral_\(Lev._18-22\)%22.jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Homophobia#/media/File:Protestors_at_a_pride_parade_in_Jerusalem_with_sign_that_reads,_%22Homo_sex_is_immoral_(Lev._18-22)%22.jpg).

Poziția Bisericii Catolice față de homosexualitate este expusă tradițional de Catehismul Bisericii Catolice, care afirmă că, „actele homosexuale sunt intrinsec dezonorante”. Ele sunt contrare legii naturale... În niciun caz nu pot fi aprobate. Recent, însă Papa Francisc a declarat public: „*Cine sunt eu să judec?*”

Există și denominațiuni religioase creștine care susțin homosexualitatea și chiar oficiază căsătorii (*Queer religions*). De asemenea, iudaismul reformat din US și iudaismul liberal din UK consideră homosexualitatea ca fiind acceptabilă și o pun pe aceeași bază ca și heterosexualitatea.

Astfel că se poate observa, în lume, în această privință, atât o realiniere a vechilor texte din *Torah* și *Biblie* împotriva homosexualității, cât și o condamnare a homofobiei.

7.2.4. Homofobia instituționalizată (externă), islamul și homofobia

Majoritatea sectelor islamice interzic homosexualitatea și o consideră o crimă conform legii *Sharia* prezentă în majoritatea statelor islamice. Pedepsele variază de la stat la stat. Pornesc de la amenzi, încarcerare și merg până la pedeapsa cu moartea. Prejudecățile extreme față de homosexuali persistă, atât social, cât și legal, în special, cauzate de ascensiunea mișcărilor islamiste ultra-conservatoare. În state precum Afganistan, Brunei, Iran, Mauritania, Nigeria, Arabia Saudită, unele părți din Somalia, Sudan, Emiratele Arabe Unite și Yemen, activitatea homosexuală este pedepsită cu moartea sau cu închisoarea. Sancțiuni dure pot fi aplicate în țări unde homosexualitatea este ilegală precum Algeria, Bangladesh, Ciad, Malaiezia, Maldive, Pakistan, Qatar, Somalia și Siria. Cu toate acestea, există state unde relațiile dintre persoane de același sex sunt legale ca în Albania, Azerbaidjan, Bahrain, Bosnia și Herțegovina, Burkina Faso, Djibouti, Guineea-Bissau. În Irak, Iordania, Kazahstan, Kosovo, Kirghizistan, Liban, Mali, Niger, Tadjikistan, și Turcia, în cea mai mare parte a Indoneziei, Cisiordania și Ciprul de Nord relațiile homosexuale sunt doar acceptate tacit. Trebuie menționat însă faptul că există și un dublu standard în ceea ce privește legalitatea relațiilor între persoane de

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

aceiași sex. În Kuweit, Turkmenistan și Uzbekistan, relațiile sexuale între femei sunt legale în vreme ce actele sexuale între bărbați sunt în continuare ilegale. O cercetare condusă de Daniel Ottosson¹⁷ arăta că 80 de țări din lumea arabă consideră homosexualitatea ca fiind ilegală, din care cinci aplică pedeapsa cu moartea (Iran, Mauritania, Arabia Saudită, Yemen și Sudan) și două state (Nigeria, Somalia) o aplică doar în anumite regiuni.

Homofobia se manifestă cu precădere în societățile tradiționale unde pedepsele pot varia. În Brunei se practică lapidarea sau aruncarea de pe acoperiș a persoanelor homosexuale. În Iran, homosexualitatea este ilegală și pedepsită cu moartea, însă transsexualitatea este acceptată. Operațiile de schimbare de sex în Iran sunt pe locul doi în lume după Tailanda și sunt o cale pentru minoritățile sexuale de a avea „relații heterosexuale”, aceste practici sunt chiar încurajate de stat prin susținere financiară a jumătate din costul operației. Ea fiind considerată un leac pentru homosexualitate.

7.3. Formele homofobiei ca atitudini xenofobe față de homosexuali și homosexualitate ale persoanelor gay

7.3.1. Forme ale homofobiei internalizate: homofobiile internalizate ale homosexualilor

Homofobia interiorizată cuprinde însușirea de stereotipuri, credințe, stigmatizări și prejudecăți negative cu privire la homosexualitate și cu privire la persoanele LGBT. Aceste păcate sunt internalizate de victima homofobiei, indiferent dacă se identifică sau nu, ca și LGBT sau dimpotrivă este un adversar al homosexualității și homosexualilor. Homofobia interiorizată afectează comportamentele conștiente sau inconștiente pe care o persoană simte nevoia să le promoveze sau cărora încearcă să se conformeze, pentru a fi consonant cu cerințele societății în care trăiește, pentru fi „în rând cu lumea”. Îndoielile și temerile sale cu privire la faptul dacă lumea are dreptate sunt și ele reprimite.

¹⁷ *State Sponsored Homophobia 2009*, disponibil https://www.gaylawnet.com/ezone/crime/ilga_2010.pdf

Exprimarea homofobiei poate îmbrăca orice formă de la simpla anxietate la ostilitatea extremă și violentă, exhibată mai ales în grupuri cu aceleași xenofobii.

7.3.2. Forme ale homofobiei internalizate în rândul homosexualilor și rata de suicid

Acest tip de homofobie afectează, în special, persoana cu astfel de inclinații. Ea se molestează psihic prin reprimarea tendințelor sale homosexuale și prin considerarea sa ca o persoană păcătoasă, intolerabilă și nedemnă. (De aici apar tendințe de suicid). O persoană este afectată de această formă a homofobiei în funcție de ideile pe care le-a interiorizat în mod conștient și subconștient¹⁸. Homofobii homosexuali cu astfel de interiorizări se străduiesc să se conformeze așteptărilor culturale ale hetero-normativității. Aceasta poate include represiunea extremă și negarea însoțită de afișări forțate spre exterior ale comportamentului hetero-normativ în scopul de a apărea sau de a încerca să se simtă „normal” sau „acceptat”. Homofobia interiorizată poate provoca disconfort și dezaprobarea propriei sale orientări sexuale. De aici, pot apărea stigmatizări ale propriei sexualități. Prevalența mare a ratei de suicid la persoanele LGBT poate fi explicată homofobia instituționalizată, atunci când agentul este un grup/ instituție/ stat și prin homofobia internalizată – când agentul și victima sunt același individ (reprimarea homosexualității).

Homofobia internalizată poate crea o luptă internă aducând adesea convingeri religioase sau sociale profund orientate împotriva dorințelor sexuale și emoționale puternice. Acest lucru l-a determinat pe cercetătorul R. Williamson, să conchidă în lucrarea sa din 1998: „*Homofobie internalizată și probleme de sănătate care afectează lesbienele și bărbații homosexuali*” că această discordanță poate provoca depresie clinică. O rată mai mare de sinucidere în rândul tinerilor LGBT (cu până la 30% mai mare, decât tentativa de sinucidere în rândul tineretului heterosexual) a fost atribuită acestui fenomen.

¹⁸ John C. Gonsiorek (1988): *Mental health issues of gay and lesbian adolescents* în Journal of Adolescent Health Care, Volume 9, Issue 2, March 1988, pp. 114–122.

Surse și bibliografie

- Alessandrin, Armand, et Raibaud, Yves, (dir.) (2013): *Géographie des homophobies*, Paris, Armand Colin.
- Anderson, Eric, and McGuire, Rhidian, (2010): „*Inclusive masculinity theory and the gendered politics of men's rugby*”, „*Journal of Gender Studies*”, 19:3, pp. 249-261.
- Freud, Sigmund, *Opere*, Vol., III. *Psihanaliză și sexualitate*, Versiune în limba română, Leonard Gavrilu, București, 1994, în special, Freud (1905), *Trei studii privind teoria sexualității* în pp. 61-162, și respectiv, Sigmund Freud (1921), *Despre gelozie*, pp. 188-196.
- Gagnon, A. J., Robert, (2001): *The Bible and Homosexual Practice: Texts and Hermeneutics*, Nashville, Abingdon Press.
- Gonsiorek, John, C., (1998): „*Mental health issues of gay and lesbian adolescents*” in „*Journal of Adolescent Health Care*”, Volume 9, Issue 2, March 1988, pp. 114–122.
- Minoritățile sexuale și budismul*: <https://www.hrc.org/resources/stances-of-faiths-on-lgbt-issues-buddhism>
- State Sponsored Homophobia* (2009): disponibil https://www.gaylawnet.com/ezone/crime/ilga_2010.pdf.
- Vander, Zanden, James, (1978): *Human Development, Third Edition*, New York, Alfred Knopf publisher 1995.

Site-uri

www.acceptromania.ro

<https://www.cyberpsych.org/homophobia/chodorow.htm>.

<https://goodmenproject.com/featured-content/what-is-inclusive-masculinity-wcz>.

8.

Intoleranță

Lia Pop

8.1. Un concept general de intoleranță

Conceptul de intoleranță este conceptul care reflectă sau proiectează o atmosferă socială¹ sau o anumită atitudine individuală, orientate spre a susține toate ideile, politicile, practicile care:

- a) *contestă, resping, interzic, exprimările, credințele și manifestările (acte și procese), care sunt diferite de cea proprie, care sunt Altele și*
- b) *care exclud pe toți suporterii unor manifestări Altele, decât cele „ale Noastre”. Atmosfera socială și atitudinea individuală orientate spre contestarea, interzicerea alterității și pentru excluderea Altora, pot fi:*
 - a) *realități deja constituite în formule de politici, legi, instituții ale excluziunii susținute de partide și de instrumente de modelare a opiniei publice, cultură, media, propagandă, educație; (Necesitatea excluziunii este motivată, pentru public, cu „argumentul” că alții sunt inferiori, distrugători, periculoși pentru noi și civilizația noastră.)*
 - b) *proiecte de excluziune pentru a permite crearea unei civilizații superioare rasial, religios, cultural etc. – și formare prin educație și cultură – și monoetnice, mono-rasiale, mono-religioase, exclusiv heterosexuală...*

8.2. Un exemplu clasic de intoleranță

Voltaire, în capitolul al XVIII-lea al *Tratatului său despre toleranță*, ne oferă un exemplu paradoxal de intoleranță religioasă, un exemplu de fanatism

¹ Evităm formula atmosferă civilă, pentru că nutrim credința, că un mediu civil nu poate fi substanțial intolerant.

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

religios extrem. Este vorba despre ce a făcut – potrivit scrierii sale – o mică sectă din Danemarca, al cărei principiu era cel mai bun din lume. Acești oameni au dorit să aducă mântuirea veșnică fraților lor! Consecințele acestui principiu au fost îngrozitoare. Știau că toți copiii care mor fără botez suntamnați pentru vecie și că cei care au norocul de a muri imediat după ce au primit botezul se bucură de viață veșnică. Sub această motivație, membrii sectei, au mers să măcelărească toți băieții și fetele nou-botezați pe care i-au putut întâlni. Le făcea, după credința sectei, cel mai mare bine care se putea face: i-au ferit de păcat, de mizeriile acestei vieți și de cele din iad; i-au trimis infailibili în cer. Acești oameni credincioși și generoși, caritabili au considerat că este permis să facă puțin rău pentru un mare bine. Nu i-a împiedicat ideea că nu aveau nici un drept la viața acestor copii mici; pentru că majoritatea taților și mamelor preferă să-și aibă fiii și fiicele cu ei aici, în loc să-i vadă măcelăriți pentru a merge în rai. Nu i-a oprit nici gândul că autoritățile trebuie să pedepsească omuciderea, chiar omuciderea săvârșită cu bună intenție.

Citarea, recitarea și interpretarea textelor clasice pe această temă, ca propuneri academice, pot fi de ajutor pentru dezvoltarea abilităților de a înțelege procesul de construcție a unei lumi pentru toți, a unei lumi nenxenofobe.

Surse și bibliografie

Charbit, Denis, (1996): *Condamnați să trăim împreună*, în *Dreptul de cetate*, în Claude Sahel, editor (1996): *Toleranța. Pentru un umanism eretic*, versiune în limba română de Svetlana Cârstea, București, Editura Trei, 2001, pp. 177-209.

Consiliul European. Comisia Europeană Împotriva Rasismului și Intoleranței (ECRI) (2002, reînnoit în 2017): *Recomandarea nr. 7 de Politică Generală a ECRI privind Legislația Națională referitoare la combaterea Rasismului și Intoleranței*: <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-7-revised-on-national-legislatio/16808b5ab6>

Locke, John, (1689): *Scrisoare despre toleranță* în *Al doilea tratat despre cărmuire. Scrisoare despre toleranță*. (1689/1690), versiune în limba română, București, Editura Nemira, 1999.

Voltaire, Arouet, Francois, Marie, (1763): *Tratat despre toleranță* versiune în limba română, 2016, Gabriel Doru Avram, București, Editura Herald, 2016.

8.3. Intoleranța religioasă o definiere istorică: Denis Diderot

Lia Pop

*după textul Despre intoleranța religioasă semnat de Diderot
în ediția din 1751 a Enciclopediei*

Denis Diderot condamnă intoleranța religioasă în numele a două valori supreme: a) pietatea, relația omului cu Dumnezeu; și b) omul însuși, care nu poate fi judecat decât de către Dumnezeu.

Sunt intolerante acțiunile pro-religioase care:

- a) suscită ura, indignarea și disprețul;
- b) stârnesc pasiunile și derivă din scopuri legate de propriul interes al inițiatorului;
- c) slăbesc legăturile naturale și îi țin departe pe tați de copii, pe frați de frați, pe surori de surori;
- d) ar tinde să ridice oamenii, să înarmeze națiunile și să înmoaie pământul cu sânge.

Rațiunea arată că o mână de intoleranți pot distruge o întreagă societate.

Surse și bibliografie

Diderot, Denis, (1751): *Encyclopédie, ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers* (*Enciclopedia sau Dicționarul rațional al științelor, Artelor și Meseriilor*), <https://gallica.bnf.fr/essentiels/anthologie/article-intolerance>.

8.4. Faze și măsuri de combatere a intoleranței

Lia Pop

Intoleranța cunoaște câte patru faze, atât în dinamica sa de proces social, cât și în cea privind dinamica unor persoane, luate individual. În unele situații, unele faze pot fi simultane, greu de distins una de alta. Dar, faptele specifice fiecărei etape se produc.

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

8.4.1. Fazele intoleranței ca atitudine și politică publică locală sau de stat

Ca atitudine social-politică, intoleranța cunoaște următoarele patru faze:

1. Faza I. *Apariția izolată și multiplicarea treptată a intoleranței simbolice, intoleranța față de idei, credințe, valori diferite de cele proprii Nouă;*
2. Faza II. *Transferul intoleranței simbolice de la acte și agenți izolați la acte și agenți care implică părți mari din comunitate;*
3. Faza III. *Dominația intoleranței simbolice și structurarea intoleranței materiale în viața social-politică; Preluarea intoleranței de către agenți publici și transformarea ei în regulă de viață;*
4. Faza IV. *Negarea intoleranței ca realitate a vieții social-politice și dreptului victimelor de a primi scuze și reparații.*

8.4.2. Fazele intoleranței ca atitudine și comportament individual

Ca atitudine a persoanei, intoleranța cunoaște următoarele 4 faze:

Faza 1. Faza mută a suspiciunii față de Celălalt, faza pre-manifestărilor.

Faza 2. Faza acțiunii simbolice împotriva Celuilalt(a exprimării împotriva Celuilalt), când unii subiecți, ies din sinea lor și se exprimă anihilator

Faza 3. Faza acțiunii materiale împotriva Celuilalt/ Celorlalți.

Faza 4. Faza Negării Intoleranței ca trăsătură și acte personale și a Refuzului de a participa la Armonizarea Societății după Traumă.

Experiența istorică a arătat și logica faptelor atestă că pe lângă măsurile de prevenție, aproape în fiecare fază sunt posibile măsuri de combatere a intoleranței. De asemenea, este posibil să se ajungă la vindecarea societății de intoleranță când se recunoaște problema și realitatea ei și se trece la procesul prin care se cere și se oferă iertare.

Surse și bibliografie

- Llull, Ramon, (secolul al XIII-lea): *Cartea păgânului (gentile) și a celor trei înțelepți*, versiune în limba română, Jana Balacciu Matei, București, Editura Meronia, 2010.
- Pop, Lia, (1996): *Despre toleranță în Etnie, Națiune, Confesiune*, Editor Sorin Șipoș, Oradea, Editura Universității, pp. 137-165.
- Walzer, Michael, (1997): *Despre tolerare*, versiune în limba română Areta Voroniuc, Iași, Editura Institutului European, 2002.

8.5. Intoleranță: tipuri și categorii de intoleranță și de intoleranți

Lia Pop

Intoleranța, luând drept criteriu: „Cine este agentul care o practică?”, poate fi clasificată drept intoleranță: socială și individuală.

8.5.1. Intoleranța socială și fazele sale

Numită și atmosferă socială, intoleranța poate fi găsită la nivel:

A. decizional – *ca abuz al unor decidenți izolați; ca uzanță neortodoxă, dar acceptată coasi general; ca standard în practica tuturor decidenților*);

B. *executiv* – ca standard de structurare și aplicare a politicilor publice, ca structură și acțiune a marilor instituții publice de control, ca structură și acțiune a majorității instituțiilor sociale, după ce acestea au fost confiscate de guvern;

C. *social general* – ca teroare care domină tendințele diverse și/sau critice de acțiune și exprimare liberă în presă, cultură, educație, instituțiile private și în viața persoanelor.

Fazele intoleranței sociale urmează o curbă care începe de la fapte extremiste nebăgate în seamă (dar care duc spre distrugerea înțelegerii sociale) și se sfârșește doar când această înțelegere (armonie) este reaclădibilă. Faptele nebăgate în seamă ajung de la opinii și fapte marginale, la acte și procese multiple de distrugere a societății. După o perioadă de iad social, în care astfel de procese caracterizează societatea, ele se auto-incendiază comițând crime în masă și în fapte abominabile pe care toată lumea le repudiază și cu care se confruntă martirii, pentru a trezi spiritul social. Spre sfârșit are loc faza socotelilor, care gestionată nepotrivit generează un nou iad. Faza – cu adevărat finală – este cea a ritualurilor de iertare.

8.5.2. Intoleranța individuală și fazele sale

Față de fapte și față de agenții unor fapte, altele decât cele familiare individului intolerant, poate fi: a) rezultanta internalizării atmosferei sociale intolerante promovată de autorități; b) o particularitate accentuată a unor persoane; o patologie individuală mai frecventă în societăți ele însele

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

„bolnave” – în sensul propus de E. Fromm. Pentru viitorul oricărei societăți este importantă – din cauza ponderii și urmărilor sale sociale – prima categorie. (Celelalte sunt considerate de societate, ciudățenii și morbidități. De aceea ele nu au forță de contagiune și de acțiune.)

Fazele intoleranței individuale rezultată din asimilarea atmosferei sociale sunt: descoperirii radicalismului din societate; adeziunii mentale parțiale la radicalism; a încolonării în radicalismul societății; „de glorie” a practicării radicalismului, fără cenzuri morale; și faza socotelilor – un post factum. (În această fază atmosfera socială intolerantă la care a aderat se destramă, intolerantul legat de ea este nevoit să accepte schimbarea și responsabilitatea pentru excesele și eventual crimele sale.)

8.5.3. Tipurile și categoriile de intoleranți

Sunt trei mari tipuri de intoleranțe evidente pentru cine privește istoria acestui rău social. Și anume: I. *Făuritorii și contributorii la atmosfera socială intolerantă*; II. *Intoleranții prin structură – cei cu particularități psihice intolerante chiar și în medii tolerante, intransigenții structurali*; III. *Intoleranții psihiatrici, cei cu morbidități de acest tip.*

Primul tip, reunește categoriile de: a) creatorii, instigatorii și organizatorii de intoleranță în societate și de societăți cu atmosferă intolerantă cum au fost Himmler și inspiratorii săi, Stalin și organizatorii epurărilor staliniste sau inițiatorii și organizatorii Ku Klux Klanului etc.; b) contributorii majori și foarte activi la ea asimilând credințe și atitudini elaborate în mediul intolerant și practicându-le, fie ca niște fanatici, fie ca oportuniștii șmecheri ai tuturor vremurilor (din interes propriu), fie ca oameni obișnuiți terorizați, integrați în mediul lor de viață, Intoleranții de conjunctură; c) intoleranți marcați și intoleranții mimați²: între care există și conformiștii de fațadă, care au cooperat cu dictatorii, recitând textele intoleranței, dar care au protejat oameni de defăimare, umilire, persecutare, expulzare sau de anihilare.

Al doilea tip, intoleranții prin structură – cei cu particularități psihice intolerante chiar și în medii tolerante, intransigenții – sunt cei care-și pun propria imagine de intransigenți deasupra vieții altora.

² Poate fi discutabil dacă ei aparțin sau nu categoriei intoleranților.

Al treilea tip se referă la intoleranții psihiatricei cei cu morbidități care generează și celebrează distrugerea Celorlalți (descriși de Fromm).

8.5.4. Exemple de intoleranță din vremea comunismului

În Clujul anilor 50-60, cetățeni de etnie maghiară refuzau să vândă casele unor familii de români, considerându-i intolerabili ca vecini. (Exemplu sunt câteva situații de pe strada – de azi – Vasile Lupu.)

În urma desființării mănăstirilor greco-catolice, două călugărițe nu aveau unde să doarmă. O fostă elevă de-a lor, ajunsă cercetător științific, le-a oferit adăpost. Un vecin intolerant la încălcarea regulilor regimului – de fapt a regimului de persecuții împotriva greco-catolicilor – a denunțat. Fosta elevă și fratele ei – proprietari ai casei – au fost trimiși „la canal”³. După ispășirea, perioadei muncă forțată, fosta cercetător principal (cu diplomă obținută în 1945) a fost degradată de la poziția de cercetător gradul II, la poziția de laborant fără studii superioare.

În vremea stalinismului, intoleranța a însemnat o epidemie de denunțuri ale copiilor – împotriva părinților care se abăteau de la linia partidului. Ea a fost inspirată și propagată de prin cazul pionierului -martir, Morozov⁴. Intoleranța sa a devenit standard educațional promovat în vremea stalinismului în rândul organizațiilor politice ale copiilor comuniști.

Surse și bibliografie

Consiliul Europei. Comisia Europeană Împotriva Rasismului și Intoleranței (ECRI) (2002, reînnoit în 2017): *Recomandarea nr. 7 de Politică Generală a ECRI privind*

³ În anii 50, autoritățile staliniste din România au demarat construirea în Dobrogea a unui canal care să lege Dunărea de Marea Neagră. Munca la el a fost aproape nemecanizată și era bazată pe munca silnică a deținuților politici care trebuiau exterminați.

⁴ Pavel Trofimovici Morozov (1918-1932), șeful organizației politice a copiilor din clasa sa, organizația de pionieri – și-a denunțat tatăl la GPU (poliția politică), pentru protejarea culacilor. Pionierul de 12 ani nu a tolerat abaterea tatălui de la normele stabilite de documentele de partid, de a-i extermina pe culaci. Tatăl a fost trimis în lagăr, iar apoi, condamnat la moarte și executat. Unchiul lui Pavlic, bunica și bunicul l-au omorât și pe intolerantul pionier. Apoi și ei au fost condamnați. Regimul l-a făcut martir și intoleranța sa a devenit standard al organizațiilor politice ale copiilor comuniști.

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

Legislația Națională referitoare la combaterea Rasismului și Intoleranței:
<https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-7-revised-on-national-legislatio/16808b5ab6>

Deniau, Alain, (1996): *Ce l-a apucat?* (Conștiința alterității) în Claude Sahel, editor (1996): *Toleranța. Pentru un umanism eretic*, versiune în limba română de Svetlana Cârstea, București, Editura Trei, 2001.

Enescu, Radu, (2013): *Publicistică (1990-1994)*, ediție îngrijită de Nicolae Pop, și apărută – foarte probabil – la Oradea. (Lipsește din volum caseta editorială)

Forst, Rainer, (2017): „Toleration” in *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2017 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/fall2017/entries/toleration/>>.

Fromm, Erich, (1973): *Anatomia destructivității umane*, București, Editura Trei.

Istorie orală din Ucuriș – Bihor anii 1960-2005 și Istorie orală din Oradea anii 1970-2015.

Kallós, Nicolae, (2003): *Crâmpei de viață din secolul XX. Un dialog despre evreitate, holocaust și comunism ca experiențe personale. Consemnat de Sandu Frunză.* (2003), Editura Axis, Iași.

Locke, John, (1689): *Scrisoare despre toleranță în Al doilea tratat despre cărmuire. Scrisoare despre toleranță.* (1689/1690), versiune în limba română, București, Editura Nemira, 1999, Trad. Silviu Culea.

Piaget, Jean, (1932): *Judecata morală la copil*, versiune în limba română 1980, de Dan Răutu, București, Editura Didactică și Pedagogică.

Pop, Lia, (1996): *Despre toleranță în Etnie, Națiune, Confesiune*, Editor Sorin Șipos, Oradea, Editura Universității, pp. 137-165.

România (2009): *Codul Penal din 2009* (Legea nr. 286/2009), <https://infolex.snsr.ro/noul-cod-penal>.

UE Comisia Europeană (2018): *Mesaj către membrii grupului ECRI* <http://fra.europa.eu/en/speech/2018/keynote-address-eu-high-level-group-combating-racism-xenophobia-and-other-forms>.

UE (2000): *Carta Drepturilor Fundamentale a UE* (din 2009 – parte a Tratatului de la Lisabona.)

Walzer, Michael, (1997): *Despre tolerare*, versiune în limba română Areta Voroniuc, Iași, Editura Institutului European, 2002.

Wiesenthal, Simon, (1967): *Asasinii printre noi*, versiune în limba română de Paul B. Marian și V.T. Spînu, 1969, București, Editura Politică, 1969.

Site-uri

<https://gallica.bnf.fr/essentiels/anthologie/article-intolerance>.

<http://fra.europa.eu/en/theme/racism-related-intolerances>.

<http://comxen.ro>.

9.

Islamofobie și islam

9.1. Islamofobie sau xenofobie în jurul islamului

Irina Pop și Lia Pop

Islamofobie este un termen ambiguu folosit în presa și literatura specializată pentru a desemna mentalitățile de restrângere a situațiilor și nivelurilor de acceptare ale musulmanilor în lumea de extracție iudeo-creștină¹. El este un calc după termenul de xenofobie, pe care încearcă să-l particularizeze. El apare și sub formulele de islamo-magrefobie (fobia față islamicii magrebieni), intoleranță față de musulmani, prejudicierea musulmanilor, bigotism împotriva musulmanilor, ură față de musulmani, muslimofobie, demonizarea islamului, mișcarea anti-moschei.

În sfera publică din Europa de azi, termenul de islamofobie selectează din multitudinea formelor de întâlnire cu islamul, pe acelea care se transformă în confruntare², generatoare de ostilitate și frică între părți.

Islamofobia cuprinde:

a) frica musulmanilor că nemusulmanii din Europa (necredincioșii din punctul lor de vedere) vor acționa pentru... *încălcarea principiilor politice-morale și de estetică a relațiilor umane (proprii unei civilizații a diversității înalt inclusive) de respectare a musulmanilor și a culturii lor în Europa; că vor ajunge la încălcări a drepturilor unor cetățeni europeni musulmani la egalitate de șanse; că vor hărțui și agresa musulman;*

b) frica de islam și musulmani a europenilor;

c) discursurile de ură – dezvoltate de fiecare parte – și faptele inspirate de ele.

¹ Este posibil să fie folosit și în alte zone ale lumii, cum sunt India, Indochina și China.

² Schimburile reciproce, cooperările, coordonările sunt ignorate.

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

Termenului de islamofobie, așa cum circulă el în sfera publică din Europa de azi, este de:

- a) fobie (acuzabilă și acuzată, mai ales în rapoartele de monitorizare SETA) față de musulmani³ a ne-musulmanilor din Europa;
- b) nedreptăți făcute musulmanilor și suferințe ale musulmanilor cauzate de nemusulmani;
- c) intimidări (mai ales în *no entry zones*), nedreptăți, vătămări, atentate teroriste împotriva ne-musulmanilor făcute de musulmani în Europa;
- d) discursul de ură care alimentează această fobie.

*Politic conceptul este definit drept: „Frica sau punctul de vedere care prejudiciază islamul sau pe musulmani și cele ce contează pentru ei, dacă acestea iau forma obișnuită a rasismului și discriminării, sau forme și mai violente de violare a drepturilor omului sau amenință coeziunea socială”.*⁴

La un prim nivel de analiză, genul proximal al unui concept de islamofobie este xenofobia. O apropiere de fapte arată, însă, că genul proximal este un ansamblu ideologic care are cel puțin trei axe:

1. modalitățile concrete de manifestare a ciocnirii civilizațiilor, cum ar fi pretinsa opoziție ireconciliabilă a civilizației creștine cu civilizațiile create în mediul islamic⁵;
2. modurile politice neadecvate de a eradica terorismul de tip islamic, alimentând mișcări radicale cu programe anti-islamice și împotriva musulmanilor luați în bloc, victime mișcării teroriste sau agenți (călăi) ai acesteia;
3. modurile politice eșuate de a înțelege și trata în spiritul corectitudinii politice aroganța ignară a ne-musulmanilor față de musulmani în general și față de cultura și civilizația musulmană și reciprocă sa, aroganța ignară a musulmanilor față de ne-musulmani.

³ Ea este măsurată ca grad de acceptare (și neacceptare) a musulmanilor de către nemusulmani.

⁴ SETA. *European Islamophobia Report*, 2015 <https://www.islamophobiaeurope.com/reports/2015-reports>.

⁵ Ideologia ciocnirii civilizațiilor uită de alternativa sa: posibilitatea alianței civilizațiilor! Or aceasta există și în structura și în rădăcina celor trei religii mediteraneene care au multe elemente în comun, elemente redată de conceptul „religiile Cărții” sau de cel de „religii abrahamice”. Ea există și în inițiative politice: Alianța Civilizațiilor.

Chemările Papei din enciclica recentă „*Toți suntem frați*”⁶, chemări salutate și de filosoful auto-revendicat drept ne-creștin (păgân) Alain de Benoist sau experiența proiectului ONU „*Alianța Civilizațiilor*” ar putea fi bazele unei alte filosofii de înțelegere a relațiilor iudeo-creștini-musulmani și, evident, un temelie pentru o înțelegere ne-șchioapă a islamofobiei.

Exemple de islamofobie sunt numeroase. Dușmăniile istorice împotriva musulmanilor: arabo-fobia, turco-fobia și groaza de tătari, sunt forme clasice de frică de islam în Europa. La marginile continentului groaza s-a perpetuat, paralel cu realitățile⁷ și cu poveștile defăimătoare despre ele. O poveste – pe care am auzit-o în copilăria mea – a fost: „*Poți vedea pluguri la care arabii și-au înjugat nevestele!*”. Am re-auzit-o, în studenție, anii 70, în formula: „*A luat-o acolo la ei, și a vândut-o pe o cămilă!*”. Aceasta se întâmpla în România comunistă, care era compusă și dintr-o minoritate musulmană turco-tătară simpatizată public, reprezentată politic. Se întâmpla într-o Românie care-și cultiva relațiile cu lumea musulmană, și cu perșii și cu arabii!

Dușmăniile și cruzimi istorice împotriva creștinilor – mai ales împotriva celor de la marginea Europei – se pot cita nenumărate: de la expedițiile anuale de jaf ale tătarilor, la tributul plătit în copii Imperiului Otoman, și martirajele creștine până la marele martiraj al domnului Țării Românești, Constantin Brâncoveanu, în 1714⁸. Larg cunoscut și dezbătut politic este genocidul la care musulmanii turci i-au supus pe armenii creștini în 1917.

Fobii contemporane. Se pot cita și sunt citate extensiv în literatura de specialitate și persecuții, și atrocități, și epurări și crime de război comise de creștini în războaiele recente din ex-Iugoslavia și condamnate la Curtea Penală Internațională.

⁶ Papa Francisc (2020): *Fratelli Tutti*, <http://www.vatican.va/content/francesco/en/encyclicals/documents/papa-francesco.20201003. enciclica-fratelli-tutti>.

⁷ Copiii anilor 50 din Cluj îl iubeau pe singurul turc pe care-l cunoșteau: turcul care aducea înghețata pe străzile orașului. Îl iubeau, deși învățau la istorie cum au distrus turcii șansele poporului român de a construi o civilizație importantă și deși vedeau filme cu turci ca dușmani fioroși.

⁸ Domnul Constantin Brâncoveanu a fost executat împreună cu cei patru feciori ai săi Constantin, Ștefan, Radu și Matei și cu sfetnicul Ianache Văcărescu, la 15 august 1714. Execuția s-a făcut prin decapitare, iar capetele au fost purtate prin Constantinopol în vârf de sulite. Trupurile au fost aruncate în Marea Marmara. Acestea au fost recuperate de un grec și au ajuns înmormântate în țară. În 1992, Biserica Ortodoxă Română i-a canonizat.

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

Persecuțiile îndurate de creștini după 2015 apar limitat în literatura care circulă în Europa. mai viu apar ele în relatările din presă și sunt cutremurătoare⁹. În Nigeria, spune Dede Laugesen, există un genocid religios împotriva creștinilor, condus de fulani. Fulanii omoară în mod constant creștini fără a fi pedepsiți și răpesc creștini pentru a-i face ciobanii lor. În Etiopia, potrivit lui Steve Waren¹⁰, sute de etiopieni creștini au fost măcelăriți în regiunea Oromia și mulți alții au fost siliți să fugă de pe pământurile lor. În 2019, 13 biserici au fost arse.

Este de spus, că între musulmani sunt și oameni de mare omenie, islamici profund credincioși și care au cucerit respectul întregii lumi pentru forța lor umană. Laureata Premiului Nobel, tânăra pașună islamică, Malala Yousafzai s-a angajat în bătălia pentru dreptul la educație al tuturor fetelor din cultura sa, dar și pentru dreptul la educație al oricărei fete din lumea aceasta.

Mesajul de căutare a consensului dorit de către imensa majoritate a europenilor și de marea majoritate a musulmanilor, completat cu cel de izolare și descurajare a radicalilor-extremiști, sunt principalele mesaje transmise spre sfera publică de aceste rânduri.

Surse și bibliografie

Bleitbart News Network (2019): *Report: Islamic Persecution of Christians „Gaining Traction” in Africa. Interviu cu directorul ONG „Save the Persecuted Christians”, a U.S.-based charity*, publicat de <https://www.breitbart.com/africa/2019/12/11/report-islamic-persecution-of-christians>.

Franța: *Commission nationale consultative des droits de l'homme (CNCDH) (2014): De l'usage du terme islamophobie*, Report, [http://contre-attaques.org/ressources/article/de-l-usage-du ...](http://contre-attaques.org/ressources/article/de-l-usage-du-...) 2015.

Gallup: *Islamophobia: Understanding Anti-Muslim Sentiment in the West*: <https://news.gallup.com/poll/157082/islamophobia-understanding-anti-muslim-sentiment-west.aspx>.

⁹ Bleitbart News Network (2019): *Report: Islamic Persecution of Christians „Gaining Traction” in Africa. Interviu cu directorul ONG Save the Persecuted Christians, a U.S.-based charity*. publicat de <https://www.breitbart.com/africa/2019/12/11/report-islamic-persecution-of-christians>.

¹⁰ Steve Waren, (2020): *Report: Hundreds of Ethiopian Christians Killed in „Targeted Genocide” ...* <https://www1.cbn.com/cbnnews/2020/september/report-500-ethiopian-christians-killed-in-targeted-genocide-by-muslim-extremists-since-june>.

- Kaminsky, Joseph, (2014): *The Islamophobia Industry, Hate, and Its Impact on Muslim Immigrants and OIC State Development*, Vol. 2, No. 2 (Fall 2014), pp. 157-176. <https://doi.org/10.13169/islastudj.2.2.0157>.
- OSCE și Consiliul Europei (2012): *Principii directoare în atenția educatorilor pentru combaterea intoleranței și discriminării față de musulmani*, Guidelines for Educators on Countering Intolerance and Discrimination against Muslims, <https://www.osce.org/files/f/documents/d/8/91543.pdf>.
- Papa Francisc (2020): *Fratelli Tutti*, <http://www.vatican.va/content/francesco/en/encyclicals/documents/papa-francesco.20201003.enciclica-fratelli-tutti>.
- SETA (2015): *European Islamophobia Report (2015)*: <https://www.islamophobiaeurope.com/reports/2015-reports>.
- UE EUMC (2006): *Report. Muslims in Europe: Discrimination and Islamophobia*, http://fra.europa.eu/fra/material/pub/muslim/Manifestations_EN.pdf.
- Waren, Steve, (2020): Report: Hundreds of Ethiopian Christians Killed in „Targeted Genocide” ... <https://www1.cbn.com/cbnnews/2020/september/report-500-ethiopian-christians-killed-in-targeted-genocide-by-muslim-extremists-since-june>.
- Yousafzai, Malala, (2014): *Nobel Peace Prize Speech (Discurs la primirea Premiului Nobel pentru Pace)* <https://www.malala.org/newsroom/archive/malala-nobel-speech>.

9.2. Tipuri generale de xenofobie în jurul islamului în Europa de azi

Irina Pop și Lia Pop

Din perspectiva nevoilor de politici publice de contracarare și combatere a fenomenelor de xenofobie din jurul islamului, în Europa de azi, tipurile generale ale acestora pot fi investigate urmărind două tipuri de criterii: *Criterii ce țin de conținut și Criterii ce țin de răspândirea geografică.*

9.2.1. *Forme de xenofobie construite în jurul islamului după criterii ce țin de conținut*

După *Criterii ce țin de gravitatea conținuturilor*, ceea ce ține de conținutul xenofobiei din jurul islamului poate fi înțeles încercând răspunsuri la întrebări precum: 1. „Cine sunt victimele xenofobiei?” și „Cine sunt agenții xenofobi?”; 2. „Ce realități pot fi considerate drept xenofobe?”

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

La aceste întrebări răspunsurile căutate sunt cele listate în Figura 7 și în Figura 8.

Ceea ce evidențiază Figura 7 este că există atât forme de xenofobie în care victimele sunt credincioșii islamici (sau, uneori cei fals identificați ca fiind credincioși islamici), cât și forme de xenofobie constituită în jurul islamului în care victimele sunt ne-islamicii și agresorii unii credincioși islamici radicalizați.

Componentele din Figura 7 sunt așezate pe trei rânduri.

Rândul I. notează: Clasele de xenofobie din jurul islamului, respectiv, *Xenofobia cu agenți nemusulmani și cu Victime musulmane; Xenofobia cu agenți musulmani și cu Victime ne-musulmane;*

Rândul II. notează: elementele de conținut propriu-zis xenofobe, dispuse într-o ordine care merge de la elemente ce țin de clasa emoțiilor și resentimentelor, opiniilor, prejudecăților etc. adică a răspunsurilor nemateriale la frica personală sau de grup față de Celălalt; de clasa atitudinilor; de clasa faptelor dăunătoare, și de clasa faptelor foarte grave comise împotriva Celuilalt.

Rândul al III-lea din Figura 7, redă coeficienții de gravitate atribuiți fiecărei clase.

MARILE CLASE DE XENOFOBIE CONSTITUȚĂ ÎN JURUL ISLAMULUI ȘI GRAVITATEA LOR								
C O N Ț I N U T	XENOFOBIE CU VICTIME MUSULMANI și cu AGENȚI NEMUSULMANI care constă în:				XENOFOBIE CU VICTIME NE-MUSULMANI și cu AGENȚI MUSULMANI care constă în:			
	Resenti- mente Opinii, Prejude- căți, Idei, False idei, <i>Fake-news</i>	Atitudini de hărțuire, izolare, respingere față de persoane și grupuri, Mobilizări împotriva lor	Fapte de: de vătămare față de persoane și grupuri Fapte de: vandali- zare, de profanare	<i>Crime și crime abominabile și în masă și crime asimilabile genocidului</i>	Opinii, Prejude- căți, Idei, False idei, <i>Fake-news</i>	Resentimente Atitudini de hărțuire, izolare, respingere față de persoane și grupuri, Mobili-zări împotriva lor	Fapte de: de vătămare față de persoane și grupuri Fapte de: vandali- zare, de profanare	<i>Crime și crime abominabile și în masă și crime asimilabile genocidului</i>
	2 ¹¹	4	16	256+256	*2	*4	*16	*256 + 256

Figura 7. Tipuri de xenofobie în jurul islamului după criteriul I a

¹¹ Gradul de xenofobie este identificat cu suferința cauzată victimelor și exprimat în funcție de gravitatea elementelor cuprinse în fiecare clasă!

Atragem atenția în mod special asupra gravității elementelor fiecărei clase pentru suferința victimelor și prăbușirea umanității, gravitate marcată cu coeficienți, ce cresc în progresie geometrică!

9.2.2. Forme de xenofobie construite în jurul islamului după criterii ce țin de răspândirea geografică

Ceea ce ține de răspândirea geografică a xenofobiei din jurul islamului poate fi înțeles încercând pe lângă răspunsurile la întrebările anterioare și răspunsuri legate de specificul geografic. Acestea sunt răspunsurile la întrebările despre localizarea politică a fenomenului și intensitatea manifestărilor sale extreme. Și anume: 1. Care sunt statele cu o frecvență mare a fenomenelor de *xenofobie din jurul islamului și cu xenofobie care implică manifestări extrem de grave împotriva musulmanilor?*; 2. Care sunt statele cu o frecvență mare a fenomenelor de *xenofobie din jurul islamului și cu xenofobie care implică manifestări extrem de grave împotriva ne-musulmanilor?* „Care sunt ariile locuite precumpănitor de musulmani care au devenit extrem de xenofobe?”

Răspunsurile la ele au fost sistematizate folosind Figura 8. Hărțile acestor manifestări ar putea ilustra mai exact aceste xenofobii.

	XENOFOBIE CU VICTIME MUSULMANI ȘI CU AGENȚI NEMUSULMANI				XENOFOBIE CU VICTIME NE-MUSULMANI ȘI CU AGENȚI MUSULMANI			
G E O G R A F I E	State ne-islamofobe	State puțin islamofobe	State islamofobe	State foarte islamofobe cu manifestări criminale împotriva lor	Arii în cu musulmani deschiși spre nemusulmani	Arii în cu musulmani închiși față de nemusulmani	Arii în cu musulmani închiși față de nemusulmani	Arii în cu musulmani ostili și mobilizați împotriva nemusulmanilor, cu manifestări criminale împotriva lor

Figura 8. Tipuri de xenofobie în jurul islamului după criteriul II

Manifestările asociate fiecărui tip sunt extrem de numeroase și se stimulează reciproc într-o spirală a xenofobiei care:

- a înregistrat în ultimii 30 de ani în Europa și fapte extreme, precum fapte de genocid, crime împotriva umanității, crime de război;
- b care, necurmăte imediat, pot ajunge climatul uzual de viață european.

9.2.3. Exemple de xenofobie construite în jurul islamului

a) În octombrie 2020, după asasinarea profesorului Paty, Marine Le Pen, președinta partidului de Extremă Dreaptă, *Adunarea Națională* a declarat: „un act de război, necesită legi de război”, potrivit cu Marchal, Quentin (2020): *Marine Le Pen: 31% des Français jugent ses déclarations efficaces contre le terrorisme*. <https://www.rtl.fr/actu/politique/les-infos-de-12h30-lutte-contre-l-islamisme-une-legislation-de-guerre-7800906756>.

La postarea cântărețului Enrico Macias – un cântăreț cu origini evreiești și cu rădăcini algeriene, autor al unei cărți, *Mon Algérie* (2001) – că dacă Marine Le Pen ajunge Președinte, el se mută din Franța, anunțata candidată la președinția Franței a răspuns: *Un motif în plus să mă votați!*

Aceste tipuri de fapte, alături de discriminări la angajare, sunt majoritare între manifestările de xenofobie cu victime musulmani.

Dar există și fapte cutremurătoare îndreptate împotriva nemusulmanilor.

Atacul de la Bataclan – 13 noiembrie 2015, cu 90 de oameni uciși pe loc și mulți alții răniți sever, cu un ostatec luat de teroriști – a fost un atac plănuț cu multiple ținte: rebelii (Rockerii de la Eagles of Death Metal); președinția franceză deținută atunci de un progresist, socialistul Francois Hollande, care a fost direct menționat în acuzele atacatorilor care dețineau un ostatic¹²; distrugerea unor simboluri ale libertății.

Distrugerea rockerilor ca voci care îndeamnă la libertate și nesupunere și a admiratorilor lor (și ei ne-supuși) însemna o „pedepsire” a celor care refuzau conformismele și tradiționalismul, în numele libertății de gândire.

Este de remarcat, că atacul a urmărit evident și distrugerea unor simboluri ale nesupunerii: Bataclan, Voltaire și proprietarii evrei.

Bataclan, ca nume al clubului, este preluat de la imnul Ba-ta-clan, din opereta lui Offenbach cu același nume, – o satiră la adresa conformismelor politice și sociale. Cuvântul s-a încetățenit în cultura artistică pariziană, ca

¹² <https://www.bbc.com/news/world-europe-34827497>.

simbol al rebeliunii (rebeliunea fiind formă supremă a nesupunerii) și ca loc al exprimării artistice libere.

Numele bulevardului, Voltaire, este, în cultura europeană tot un simbol al liberei cugetări. Din perspectivă musulman-radicală Voltaire este considerat simbolul începuturilor și atacurilor împotriva lui Mahomed (pentru piesa sa Fanatismul sau Mahomed).

Aționariatul evreiesc al clubului Bataclan pare să fi fost și el o țintă, prin simplul fapt de a fi evreiesc.

În Europa, faptele cu victime și cu crime în masă – teroriste – par să fie majoritare între manifestările de xenofobie cu victime ne-musulmani.

9.2.4. O sinteză privind tipurile de xenofobie construite în jurul islamului

Deci, tipurile generale de xenofobie în jurul islamului, care sunt de reținut în orice încercare de grupare a acestor fenomene *după conținut sunt*:

1. *Xenofobia din jurul islamului având drept victime musulmanii – extremiști și pașnici – se manifestă în public fără diferențieri și are drept agenți, de regulă, grupuri extremist radicale de ne-musulmani; (Există și confruntări inter-islamice care pot avea drept ținte grupări islamice cu altă orientare religioasă și agresorii radicalii extremiști din fiecare parte.)*
2. *Xenofobia din jurul islamului având drept victime ne-musulmanii – și uneori, întâmplător, chiar musulmani – manifestă în public ca groază și ostilitate față de toți musulmanii fără diferențieri și are drept agenți, de regulă, grupuri extremist radicale de musulmani.*

După criteriul *geografic*, în Europa, tipurile generale de xenofobie din jurul islamului prezintă particularități regionale mari, care, tradițional, includ: idiosincrazii istorice mutuale între islamicii – din diferite ramuri – vizibile în tratarea kurzilor și Romilor în Turcia imperială; dispreț față de creștini în zonele islamice; ostilități creștini-turci în Grecia, Albania, Bulgaria și Kosovo; și conviețuiri cu cazuri individuale și izolate de islamofobie în zonele Dunărene.

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

În contemporaneitate, ele s-au răspândit în întreaga Europă (și nu doar aici), sub toate formele menționate.

Surse și bibliografie

Buber, Martin, (1923): *Eu și Tu*, versiune în limba română Ștefan Augustin Doinaș, București, Editura Humanitas, 1992.

PEW Survey Report (2018): *People in Eastern and Western Europeans Differ on Importance of Religion, Views of Minorities, and Key Social Issues. People in Central and Eastern Europe are less accepting of Muslims and Jews, same-sex marriage, and legal abortion* <https://www.pewforum.org/2018/10/29/eastern-and-western-europeans-differ-on-importance-of-religion-views-of-minorities-and-key-social-issues>

SETA (2015): *European Islamophobia Report, 2015* <https://www.islamophobiaeurope.com/reports/2015-reports>.

Site-uri

<https://www.liberte-religieuse.org>.

<https://aed-france.org>.

<https://acninternational.org/fr/declaration-a-propos-de-christ-welt>.

9.3. Islam

Lia Pop

Termenul de *islam* are înțelesul literal de *supunere* și concomitent cu cel de *găsire a păcii prin supunere față de voința lui Allah*. Consoanele SLM dau sensul său simbolic

Islamul este religia a aproape a 2 miliarde de oameni răspândiți pe toată suprafața Pământului, arabi și ne-arabi (europeni, cazaci, indieni, indochinezi, kurzi, perși, turci, uiguri, uzbeki etc.). Este și o civilizație desfășurată în 1400 de ani (din 622 până astăzi), cu contribuții de importanță universală la progresul umanității.

Cărțile sfinte ale islamului sunt *Biblia* și *Coranul*.

Codul său juridic este *Sharia*.

Cei cinci piloni revelați ai credinței islamice (*arkan*) sunt:

1. *Mărturisirea de credință (Shahada¹³)*, rostită ca adeziune liberă de orice constrângere la adevărul absolut.
2. *Rugăciunea (Salat)* este un act personal de comunicare cu Allah. Ca rugăciune intimă¹⁴ ea este rugăciunea făcută ori de câte ori credinciosul simte acest imbold; ca rugăciune ritualică, ea este făcută de cinci ori pe zi¹⁵ și constă în rostirea „*Allahu Akbar*” cu fața întoarsă spre Mecca¹⁶; cu picioarele goale; cu prosternare și cu folosirea unui covoraș de rugăciune. (Rugăciunea în comun este săvârșită în ziua de vineri).
3. *Milostenia (Zakat)* este ceea ce se dă către săraci și nevoiași.
4. *Postul (Sawn)* este regula abstenenței materiale a credinciosului musulman, pentru a se dedica evoluției spirituale.
5. *Pelerinajul (Haji) la Mecca* este obligația de a merge acolo – cel puțin o dată în viață – și de a urma un anume ritual în cadrul pelerinajului.

Credinciosul islamic are obligația religioasă să învețe întruna și de la oricine.

¹³ Potrivit cu Pr. Cristian Bălănean (2013): *Islamul, o temă recurentă în Europa*, Târgu Lăpuș, Editura „Galaxia Guttenberg”, p. 104, mărturisirea de credință islamică este un act – puțin formalizat – care îmbracă frecvent următoarea formulă lingvistică: „*Mărturisesc că nu există alt Dumnezeu în afară de Allah, și Mahomed este Trimisul său!*”.

¹⁴ Rugăciunea intimă este invocarea lui Dumnezeu. (Pentru a sprijini concentrarea musulmanii folosesc 33 de mărgel și invocă, prin reluarea acestui „rozariu”, de 3 ori cele 100 de attribute ale divinității.) Pr. Cristian Bălănean (2013): *Islamul, o temă recurentă în Europa*, Târgu Lăpuș, Editura „Galaxia Guttenberg”, p. 106.

¹⁵ Rugăciunea ritualică este pregătire de purificarea credinciosului și îmbrăcarea într-o vestimentație adecvată.

¹⁶ Rugăciunea ritualică s-a făcut inițial cu fața spre Ierusalim, apoi s-a făcut spre Mecca (spre Kaaba), ca rezultat al unei revelații pe care Mahummed a avut-o. Era, după eșecul lui, de a-i converti pe evrei și după ruptura cu ei. Era în 11 februarie 624, conform după Eliade, Mircea (1983): *Istoria credințelor și ideilor religioase, vol. III*, versiune în limba română, Cezar Baltag, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 81.

Surse și bibliografie

Bouquet, A. C., (1941): *Islam in Comparative Religion*, Penguin Books, Edition VII, 1969.

Eliade, Mircea, (1983): *Istoria credințelor și ideilor religioase, vol. III*, versiune în limba română, Cezar Baltag, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988.

Sourdrel, Dominique, (1970): *Islamul*, versiune în limba română de Liliana Saraiev, București, Editura Humanitas, 1993.

9.4. Islam: ramurile islamului

Lia Pop

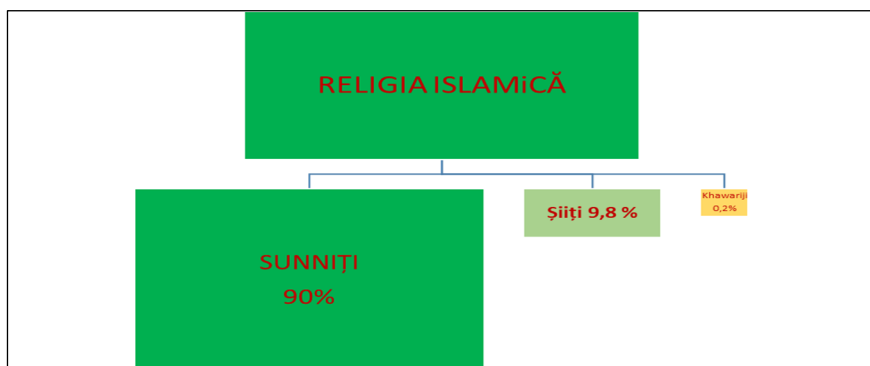

Figura 9. Ramurile islamului și ponderea fiecăreia în totalul numărului de musulmani

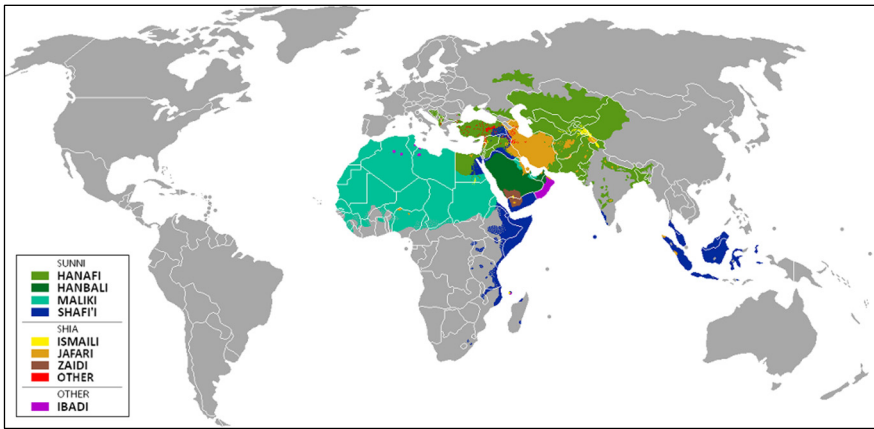
În islamismul clasic, în cadrul fiecărei ramuri s-au constituit diferite școli, diviziuni și curente separate.

Astfel, sunniții se diferențiază în patru mari școli de gândire juridică și religioasă, școli care urmează și anumite separații geografice, dar nu și separații religioase ireconciliabile. Aceste școli sunt:

- *malekismul* (împărțășit de majoritatea credincioșilor musulmani, din Magreb, sudul Egiptului, Africa occidentală);
- *hanafismul* (împărțășit de majoritatea credincioșilor musulmani din vestul bazinului Mediteranei și din vestul Orientului mijlociu, și și

din bazinul Mării Roșii, din Turcia, Egiptul din bazinul Nilului inferior, și și de către cei din țările care au fost sub dominație turcă, altele decât Egiptul de sud și cele din zona Magrebului);

- *șaaafismul* (împărtășit de majoritatea credincioșilor musulmani din Indonezia, Malaiezia, Filipine, și prezent semnificativ și în Egipt Caucaz, Asia Centrală, Yemen, Palestina);
- *hanabalismul* (dominant în Arabia Saudită, Qatar).

Sursa: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/44/Madhab_Map3.png

Harta 1. Ramurile islamului și răspândirea lor geografică

Șiiții sunt *partizanii lui Ali*, în problema succesiunii Profetului și, în termeni teologici. Ei sunt și adepți ai misticismului, comparabil cu misticismul dezvoltat în școlile neoplatonice. Cele mai proeminente curente ale šiismului sunt cele ale: *ismailismului, ale jafrismului și ale zaydismului*. În aria practicilor meditative de tip šiit și a acestei culturi, se dezvoltă încă din secolul VIII mișcarea *sufită*, o mișcare a intelectuală trans-rațională și inițiatică. Dintre cei mai importanți sufiți sunt de enumerat marii oameni de știință, concomitent și filosofi, și poeții filosofi. Cităm doar două nume: poeții Omar Khayyam (secolul al XI-lea) și Rumi (secolul al XIII-lea), atât de prețuiți în cultura română. (Sufismul va fi o spiritualitate, recunoscută ulterior și de sunniți.)

Khaiğiții (secesioniștii rebeli față de compromisul inițial între sunniți și šiiti în privința califului legitim) au rămas activi și astăzi, în curentul ibadiyyah.

Între aceste ramuri persistă conflicte care se manifestă, de multe ori, și violent, ca asasinate și ca războaie politice crude. Așa au fost de-a lungul istoriei, așa sunt și astăzi. Războaiele actuale din Yemen sunt descifrabile și într-o cheie a confruntării sunniți și šiiti.

În islamismul contemporan persistă diviziunile clasice, la care se adaugă și identitățile create prin reformismul modern. Cele mai însemnate diviziuni contemporane care se manifestă politico-religios sunt: wahabism¹⁷ și salafism (ambele de esență sunnită) și alaunism (de tip šiit, din Iran și din zonele de influență ale Iranului).

Surse și bibliografie

- Bălănean, Cristian, (2013): *Islamul, o temă recurentă în Europa*, Târgu Lăpuș, Editura „Galaxia Guttenberg”.
- Drimba, Ovidiu, (1987): *Civilizația Arabă în Istoria culturii și civilizației*, vol. II. București, Editura Științifică și Enciclopedică, pp. 245-372.
- Hinnells, John, R., (ed.) (1984): *The Penguin Dictionary of Religions*, London. New York, Victoria, Toronto, Ontario, Auckland, Penguin Books.

¹⁷ Wahabismul reprezintă mișcarea de reformă pură și dură în islamismul sunnit, mișcare apărută în Arabia cu Muhhamad abd al-Wahhab (1703-1792), ca reînviere a tradiției conservatoare hanafită de unificare a *ummei* prin puritatea și forța credinței și ca o reacție critică la islamul ce slăbea monoteismul pur islamic pentru că: a) accepta influențele nomazilor beduini, care aduceau cu ei zeitățile lor pre-islamice; și b) tolera tradițiile šiite – sufismul inclusiv -; c) nu lichida corupția și imoralitatea. După înfrângerea sa de către sultanul sunnit al Imperiului Otoman, 1840, duritatea wahhabismului s-a atenuat.

9.5. Răspândirea islamismului în lume în epoca modernă și astăzi

Lia Pop

Răspândirea istorică a islamismului este redată de hărțile de mai jos.

Difuziunea lui actuală a islamului în lume – în era mobilităților globale și a migrațiilor neîntrerupte – este, de fapt, una globală.

Sursa: Islam-1700.jpg (640×494) (muslimmuseum.org.uk)

Harta 2. Islamismul și tipurile sale la 1600

Cu observația că răspândirea islamismului în nordul Dunării de jos (pe teritoriul Țării Românești) este necunoscută pentru noi, prezentăm Harta ca orientativă.

Harta este iar discutabilă, în puncte precum: aria religiei creștine din estul Mării Negre – creștinismul armean, georgian și al kurzilor pare nedreptățit; aria religiei copte; Nordul Dunării de Jos.

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

Sursa: Islam-1700.jpg (640×494) (muslimmuseum.org.uk)

Harta 3. Islamismul la 1700 în vremea marilor imperii islamice

Sursa: Maps of Islamic Empires in 1800 – Bing Images

Harta 4. Imperiile islamice la 1800

10.

Naționalism

10.1. Un concept general de naționalism și provocările istoriei

Irina Pop și Lia Pop

10.1.1. Termenul de naționalism

Termenul de naționalism are aceeași etimologie cu cel de națiune. Cuvântul națiune este rădăcina la care se adaugă sufixul, nu foarte prestigios, *ism*. Unii autorii interpretează acest sufix ca: a) doctrină, ideologie, politică; b) dragoste de națiune, patrie (sentimentul pozitiv de apartenență la o patrie¹); c) aspirație la o patrie proprie. El sugerează și excluziunile Altora.

10.1.2. Concepte clasice de naționalism

În Europa, concepte despre naționalism s-au născut odată cu apariția națiunii ca actor politic și din confruntarea acestui nou actor cu două probleme: „Cum să se asigure mobilizarea și solidaritatea națională?” și „Cum să se proiecteze și realizeze construcția armonioasă națională, inclusiv, raporturile dintre fostele părți antagonice?”

Prin răspunsurile date acestor probleme s-au conturat serii istorice de naționaliste, care corespund aproximativ secolelor modernizării europene.

¹ Nu și sentimentul de nenoroc că aparții la această patrie și nu la alta. Vezi Luca Pițu: *Sentimentul Urii de Sine la Români*; sau cel de deprecieri a țării în formule precum „ca la noi, la nimeni”; „Românica” etc.

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

Prima grupare de naționalisme a urmat logica construcției naționale. Această grupare a pregătit și a realizat – cu sacrificii mari – eliberarea națională, pe de o parte politic, prin eliberare și autonomie, iar pe de altă parte, prin educație și cultură pentru solidaritate internă. În Europa, în secolul al XVIII-lea, naționalismul a propus și organizat încurajări și, respectiv, mobilizări naționale împotriva opresorului național sau/și social. Temeiul lor filosofic a fost universalismul, iar politic, temeiul lor era asigurarea egalității între națiuni.

În secolul al XIX-lea, naționalismul a fost platforma de construcție națională. Ea a adunat și elemente de construcție democratică, dar și alte tipuri. Sensul ei – pentru multe state europene – a fost unirea în comunități largi, independența politică, emanciparea socială și construcția simbolică prin limbă, cultură, edificii și instituții politice reper.

În secolul XX, s-au înfruntat serii întregi de naționalisme. Unele au fost cantonate în reverențe față de ceea ce au făcut înaintașii și chiar în formulele de război simbolic pe care înaintașii le-au folosit. Dintre ele, unele au devenit etnicisme radicale și radicalizatoare. Altele au continuat proiectele naționale neîmplinite încă. Acesta a fost curentul principal. Altele – mai ușor de identificat ca anti-naționalisme – au fost denigratoare ale eforturilor primilor construcții, pentru că nu erau și inclusive și au făcut responsabili după reguli de secol XX, persoane și fapte petrecute cu mult înainte de ivirea acestora. Alte forme de naționalism au fost arogante și vehemente față de anumite părți ale societății, de regulă împotriva celor recent emancipate. Alte forme de naționalism se secol XX au fost de-a dreptul incitatoare la crime împotriva grupurilor diferite din societate (mai ales, evreii și Romii²), inventând rasismul ca inferioritate naturală ce justifică exterminarea numitelor grupuri.

Câteva naționalisme confruntate cu limitele abordării solidarităților umane bazate doar pe dușmănia față de Altul, au căutat soluții de depășire a limitelor naționalismelor opresive și, respectiv, exclusive. Ele au gândit formule de naționalism civic, garant al apărării și securității persoanei și a grupurilor minoritare, fără nici o discriminare. Urmând această logică, grupările de acest tip au promovat ideologii multicultural, cosmopolite și universaliste și au dezvoltat critica naționalismului, au denunțat naționalismul etnic și rasial și alte forme de naționalism exclusivist ca fapte cu consecințe criminale. Au promovat *Tratate internaționale de sancționare severă a naționalismelor extremiste și rasiste; legi de condamnare a lor.*

² Notăm Rom cu majusculă pentru a sublinia că aceasta este forma corectă politic.

Cele mai curajoase răspunsuri la problema referitoare la „*Cum să se proiecteze și realizeze construcția armonioasă națională, inclusiv, raporturile dintre fostele părți antagonice?*” sunt abordări care, credem noi, au mers mai departe și au depășit naționalismul. Au gândit moduri de solidaritate comunitară și protecție a drepturilor omului, bazate pe răspunderea politică a comunității – nu doar a statului, ci și a grupurilor componente, și a persoanelor – de a respecta și apăra drepturile fiecărui om, a fiecărui grup, prin moduri civilizate de comportare și într-un mod civic. În expresiile lor teoretice mari, fiecare din aceste grupuri de abordări teoretice, beneficiind de formația filosofică (universalistă prin definiție) a întemeietorilor și a marilor susținători, folosind ample referințe culturale, istorice și politice a evitat teoretic exclusivisme brutale. Ca texte originare de promovare multe au eleganța respectării oponentilor. (Această eleganță a dialogului este seducătoare și astăzi și este toposul teoretic din care se relansează.) Interpretările și preluările lor politice au caracter opus, în formă și în conținut.

Pe scurt, din punct de vedere istoric, s-au conturat numeroase concepte de naționalism.

Și din punct de vedere ideologic conceptele de naționalism sunt numeroase. Numărul lor rezultă și din faptul că naționalismul se manifestă pe multiple paliere ale vieții sociale: în politică, cultură, civilizație, în atitudini și comportamente în societate – legale, abuzive și ilegale; în sentimente față de propria națiune și față de altele etc. Singurul element comun al acestor varietăți de naționalisme este că ele sunt atribute ale națiunii, implică dezvoltarea națiunii într-un anumit sens. Așa este rațional. Ideologic, însă diverse înțelegeri din diverse paliere și reduse la aspecte minore ale acestora sunt asamblate după un criteriu părtinitor și puse să monopolizeze sfera publică.

Semnificative ni se par două tipuri de ideologii naționaliste: cele de Stânga și cele de Dreapta. Cele de Dreapta de regulă exaltă națiunea ca formă de dezvoltare politică a grupurilor majoritare și nu previn deraierile revanșiste și iredentiste; cele de Stânga, critică accentul pus pe dezvoltarea grupurilor majoritare și lipsa de atenție față de minoritățile naționale și propun logica dispariției națiunii.

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

10.1.3. Naționalismul în descrierile ideologice de Stânga

Abordările inventariate mai sus ale naționalismului, așa cum am spus mai sus, nu epuizează sensurile conceptuale care, structural, i se pot atribui naționalismului în mod legitim. Ele nu epuizează nici posibilele direcții de dezvoltare ale naționalismului.

Stânga contemporană inspirată de universalism și promotoare a incluziunii, respinge naționalismul. Ea citește naționalismul ca pe un curent ideologic, care prin esența sa, este împotriva egalității și dreptului universal la egalitate a fiecărui om și grup uman; care este oprimator al minorităților și dezvoltării lor culturale. Mai mult, Stânga, interpretează naționalismul – de oricând și de oriunde – ca vinovat moral pentru toate agresiunile și crimele săvârșite în anumite momente istorice de naționaliști extremiști; ca pe un curent care promovează războiul.

De obicei, Stânga evită să folosească noțiunea de naționalism altfel decât ca o plagă cumplită în istoria omenirii. Stânga extremă opune naționalismului internaționalismului proletar. Stânga moderată este pro-universală și respinge urile naționale și conflictele pe teme naționale. Ea denunță învrăjbiră popoarelor în războaie devastatoare.

Dar, în teoriile contemporane de Stânga, se găsesc și discursuri înflăcărate de emancipare națională, precum cele ale lui Che Guevara, care visa la o Republică Bolivariană, sau ale lui Gandhi despre Hind Swaraj.

Stânga, însă, nu accentuează – nici în contemporaneitate – armonizarea pozițiilor sale cu idealul de a nu ne transforma din asupriți în asupritorii celor așezați pe poziții de adversitate față de ea. Ea nu a clarificat raporturile sale cu „ismele” inverse naționalismului, ca internaționalismul proletar, sau comunismul obligator.

10.1.4. Naționalismul într-o descriere ultra-contemporană de Dreapta

Conceptele în care naționalismul este văzut drept atributul națiunii – cum este și adjectivul național – sunt exemplificate printr-o abordare filosofică cuprinzătoare și ghidată tot de universalism, dar aici propus dinspre Dreapta. Este viziunea filosofică a lui Alain de Benoist.

Potrivit filosofului Alain de Benoist³, un filosof contemporan al Dreptei Franceze, doar două⁴ sensuri ale conceptului de naționalist merită analizate: 1. naționalismul ca aspirație de construcție și consolidare națională; 2. naționalismul ca apărare de către stat a interesului național.

„Într-o primă accepțiune, naționalismul este aspirația mai mult sau mai puțin voluntară, bazată sau nu pe fapte obiective, a unui popor la a se constitui (sau de a se restabili) ca națiune, în general într-un context perceput ca ostil identității sale colective. Astfel se prezintă ca o mișcare de construcție istorică.

În a doua definiție, naționalismul este doctrina politică care afirmă că statul trebuie să aibă în vedere mai presus de toate interesul național, sau chiar să fie bazat exclusiv pe acesta.”⁵

Deci, conceptul de naționalism al lui Benoist, reține că *naționalismul este o mișcare identitară de construcție istorică a națiunii și că există interes național, pe care statul este dator să-l susțină*.

Același mod de înțelegere îl regăsim și în literatura specializată apărută imediat după război, la Douglas Weeks, pentru care naționalismul este o „*raționalizare a conștiinței naționale*”⁶. Aceași înțelegere, se regăsește și în literatura apărută după 2005⁷.

De obicei, Dreapta evită să deschidă problema comunității naționale în etapa actuală, în care dezvoltarea umanității, ca ansamblu de comunități, este o dezvoltare a unor comunități tot mai interdependente la nivel global. Evită să discute problema identității naționale în contextul constituirii unor cadre de dezvoltare accelerată exclusiv supra-naționale. (Extremismele de

³ Alain de Benoist, (2014): *Naționalismul – fenomenologie și critică*, Versiune în limba română, Bogdan Cucu.

⁴ Naționalismul ca exagerare a patriotismului este, pentru Benoist, o falsă problemă. una care nu merită atenție.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Douglass Weeks, (1946); *Recent Nationalism, Pan-Nationalism and Imperialism* în Joseph Roucek, editor. (1946): *20th Century Political Thought*, New York, Philosophical Library, pp. 63-82.

⁷ Paul Lawrence, (2005): *Naționalismul. Istorie și Teorie*, Versiune în limba română Roxana Popescu, Oradea, Editura Antet, 2006.

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

Dreapta se poziționează anti-globalist, suveranist sau chiar autohtonist. UKIP a forțat ieșirea Regatului Unit din Uniunea Europeană. Există curente de gândire de același tip și în alte locuri.)

Ea nu tranșează practic, nici problema dacă statul trebuie să se concentreze pe apărarea interesului național în contextul unor provocări globale, precum pandemia de Covid-19, sau a unor provocări de tipul ori statul național ori cetățeni individuali ai statului care îl împing în riscuri majore.

10.1.5. Naționalismul un concept propriu analizei politice

Sunt mult mai multe de învățat despre un concept de naționalism al Stângii din abordări filosofice precum cea a lui Ernest Gellner, bazată pe cercetări empirice și istoriografice.

Conceptul lui Gellner este definit ca un concept despre atașamentele emoționale ale unor grupuri mari de oameni față de realitatea lor națională. *„Naționalismul este mai întâi un principiu politic, care statuează că unitatea politică și cea națională ar trebui să fie congruente.”*⁸ ... apoi, este un sentiment, unul legitimator al guvernării unei majorități naționale de către membrii propriului grup. *„Sentimentul naționalism este mânia stârnită de violarea acestui principiu sau satisfacția rezultată din aplicarea sa.”*⁹ Este un concept care subliniază miezul emoțional al naționalismului¹⁰ ca realitate. Ca realitate, el este *„inerent într-un anumit complex de condiții sociale, iar aceste condiții se întâmplă să fie condițiile epocii noastre.”*¹¹

Ca ideologie naționalismul este – după același autor – o flacăra care izbucnește simultan în diverse părți ale lumii și se transformă foarte ușor într-o pălălaie. Ea își impune principiul pentru că principiul său și

⁸ Ernest Gellner, (1994): *Națiuni și Naționalism*, Versiune în Limba Română Robert Adam, București., Edit. Librom Antet, 2001.

⁹ Ernest Gellner, *op.cit.* p. 9.

¹⁰ Judecarea este în afara practicilor academice.

¹¹ Ernest Gellner, *op. cit.*, p. 186.

condițiile vremii noastre se susțin mutual¹² – și consideră naționalismul chiar în varianta practică ca politică de Stânga: imoral.

Surse și bibliografie

- Andreescu, G., (2015): *The emergence of the right radical power: the Romanian Orthodox Church* in Michael Mikenbers (ed): *Transforming the Transformation?* Routledge, London.
- Andreescu, G., (1996, 2006): *Naționaliști și antinaționaliști*, Iași, Polirom.
- Barițiu, Gheorghe, [1889-1891], *Părți alese din Istoria Transilvaniei pre două sute de ani în urmă*. Fragmente editate, în de Victor Chereșteșiu, Camil Mureșan, Gheorghe M. Marica, sub numele de *Scrieri sociale și politice*, București, Editura Politică, 1962.
- Benoist, Alain de, (2014): *Naționalismul – fenomenologie și critică*, Versiune în limba română, Bogdan Cucu.
- Bărnăuțiu, Simion, (1962.) *Scrieri Social -Politice*, București, Editura Politică,
- Flora, Gavril, (2003): „*Ce este o Națiune?*” *Identitate teritorială și populațională în structura ideatică a ideologiilor naționale din Transilvania*, Cluj, Napoca Star.
- Gandhi, M. (1922): *Statement during The Great Trial of 1922* (18. 03, 1922), available in Gandhi Literature: Selected Speeches, Vol. II, (1951) pp. 129-33 și <http://gandhiashramsevagram.org/gandhi-literature/statement-during-the-great-trial-of-1922.php>
- Gellner, Ernest, (1994): *Națiuni și Naționalism*, Versiune în Limba Română Robert Adam, București., Edit. Librom Antet, 2001.
- Giurescu, Dinu, C., (2007): *Istoria României în Date*, București, Editura Enciclopedică.
- Hobsbawm, E., (1997): *Națiuni și naționalisme din 1780 până în prezent*, Chișinău, Editura ARC.
- Huntington, S. P. (2004): *Cine suntem noi? Provocările la adresa identității americane*, Versiune în limba română, Nicolae Năstase, București, Editura Antet, 2004.
- Lawrence, Paul, (2005): *Naționalismul. Istorie și Teorie*, Versiune în limba română, Oradea, Editura Antet, 2006.
- Kaplan, Robert, D., (2018): „*Aplatizarea Himalaiei și curentul subteran nationalist*” în *Revenirea lumii lui Marco Polo*, Versiune în limba română, Irina Manea, București, Editura Humanitas.
- Kogălniceanu, Mihail, (1848): *Dorințele partidei naționale din Moldova*, https://www.tititudorancea.org/z/mihail_kogalniceanu_dorintele_partidei_nationale_moldova.htm.

¹² *Idem*, p. 187.

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

- Magyari-Vincze, Enikő, (1997): *Antropologia politicii identitare naționaliste*, Cluj, EFES, p. 140-178.
- Mannent, Pierre, (2006): *Rățiunea națiunilor. Reflecții asupra democrației în Europa*, Versiune în limba română Cristian Preda, București, Editura Nemira, 2007.
- Maniu, Iuliu (2018): *Discursul în plenul Adunării Naționale de la Alba Iulia, la 1 decembrie 1918*, disponibil la adresa <https://centenarulromaniei.ro/discurs-iuliu-maniu-alba-iulia-1-decembrie-1918>.
- Marga, Andrei (2018): *Identitate Națională și Modernitate*, Brașov, Libris Editorial.
- Matiuța, Cristina, (2004): *Relația liberalism naționalism și problemele modernității românești*, Teză de Doctorat, UBB, Cluj-Napoca.
- Matiuța, Cristina, (2005): *Liberalism și naționalism în România Modernă*, Oradea, Editura Universității din Oradea
- Mazzini, Giuseppe: *On Nationality*. <https://maviboncuk.blogspot.com/2004/06/giuseppe-mazzini-on-nationality-1852.html>
- Giuseppe Mazzini, „*Europe: Its Condition and Prospects*”, *Essays: Selected from the Writings, Literary, Political and Religious of Joseph Mazzini*, ed. William Clark (London: Walter Scott, 1880), pp. 266.
- Miscevic, Nenad (2014): „*Nationalism*”, în *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2018 Edition)*, Edward N. Zalta (ed.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/sum2018/entries/nationalism>.
- Negru, Gheorghe, (2012): *Lupta cu „naționalismul” în R.S.S.M. Două cazuri mai puțin cunoscute din 1970*, în „*Limba Română*”, Nr. 11-12, Anul XXII, 2012. <http://limbaromana.md>.
- Negru, Gheorghe, (2004): *Poate oare un concept care a fost și este expresia teoretică a intereselor expansioniste rusești să întărească statul Republica Moldova?*, în „*Limba Română*”, Nr. 7-8, anul XIV, 2004. <http://limbaromana.md>.
- Negru, Gheorghe, (2019): *Limitarea contactelor umane și izolarea etnoculturală a românilor din R.S.S.M. și RSR (1970-1980)* în „*Limba Română*”, nr. 4, anul XXIX, 2019. <http://limbaromana.md>.
- Nikolas, Margareta, Mary, (1999): „*False Opposites in Nationalism. An Examination of the Dichotomy of Civic Nationalism and Ethnic Nationalism in Modern Europe.*”, in *The Nationalism Project* (<http://www.nationalismproject.org/articles/nikolas/title.html>).
- Niqueux, Michel (2005): *Fichte: Discours à la nation allemande* în *Les cahiers psychologie politique* [En ligne], numéro 7, Juillet 2005. URL: <http://lodel.irevues.inist.fr/cahierspsychologiepolitique/index.php?id=1144>.
- Orwell, George, (1945): *Notes on Nationalism* in George Orwell, *Essays*, (1994), London, Penguin Books, pp. 300-317.
- Papu, Edgar, (1974): *Protocronismul românesc în Din clasicii noștri. Contribuții la ideea unui protocronism românesc*, București, Editura Eminescu, 1977.

- Pipidi Mungiu, Alina, (1998): *Doctrina Naționalistă în Pipidi-Mungiu*, Alina, coord. (1998). *Doctrina Politice*, Iași, Editura Polirom.
- Pop, Ioan, Aurel, (2019): *Identitatea românească. Felul de a fi român de-a lungul timpului*. București, Editura Contemporanul.
- Pop, Lia, (1996): *Political și Puterea politică*, Oradea, Editura „Cogito”.
- Pop, Lia, (1997): *Însemnele politice*, în *Limbaje și comunicare*, Institutul European, Iași, 1997, pp. 272-280.
- Prodan, David, (1948): *Supplex Libellus Valachorum, Din istoria formării națiunii române*, București, Editura enciclopedică, 1998.
- Renan, Ernst, (1882): *Qu'est-ce qu'une nation ?*, conferință rostită la 11 martie 1882, la Sorbona și disponibilă, în limba franceză, on line, la adresa: <http://www.bmlisieux.com/archives/nation01.htm> sau la: Conférence d'Ernest Renan « Qu'est-ce qu'une nation ? »
- Sabourin, Paul, *Naționalismele europene*, versiunea în limba română, Anca Alexandrescu, Iași, Institutul European, 1999.
- Schöpflin, George, (2000): *Nations, Identity, Power*, London, Hurst & Company.
- Smith, Anthony D., (1980): *Naționalism și Modernism. Un studiu critic al teoriilor recente cu privire la națiune și naționalism*, Versiune în limba română Diana Stanciu, Chișinău, Edit. Epigraf, 2002.
- Stalin, V., I., (1945): *Problema Națională în Stalin V.I. (1945): Problemele Leninismului*, Versiune în limba română, colectivul de traducători ai Editurii PMR, 1948, pp. 79-90.
- Supplex Libellus Valachorum Transsilvaniae Jura Tribus Receptus Nationibus Communia Postliminia Sibi Adseri Postlimini Postulantium (1791)*.
- Tamás, Gáspár, Miklós, (2013): *Naționalism vs, etnicism*, în „*Observatorul Cultural*”, nr. 689, 06, 09, 2013. <https://www.observatorcultural.ro/articol/nationalism-versus-etnicism-2/>.
- Verdery, Katherine (1992): *Compromis și rezistență. Cultura română sub Ceaușescu*, Versiune în limba română Mona și Sorin Antohi, București, Editura Humanitas, 1994.
- Viroli, Maurizio (1995): *Din dragoste de patrie: eseu despre patriotism și naționalism*, București, Humanitas, Versiune în limba română Mona și Sorin Antohi, 2002.
- Volovici, Ivan (1991): *Ideologia naționalistă și 'problema evreiască' în România anilor 30*, versiune în limba română revăzută de autor, București, Editura Humanitas, 1995.
- Weeks, Douglass, (1946); *Recent Nationalism, Pan-Nationalism and Imperialism* în Roucek, Joseph, editor. (1946): *20th Century Political Thought*, New York, Philosophical Library, pp. 63-82.

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

Zola, Émile, (1898): « *J'accuse... !* » *Lettre Ouverte au président de la République Félix Faure*, în *L'Aurore*, ziar editat în epocă de George Clemenceau
<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k701453s.pleinepage>.

10.2. Un concept pentru dezvoltarea comunităților naționale în zilele noastre: Civismul național

Înțelegem prin civism național: civilizația și civitatea constituite și funcționale la scara națiunii; civilizația, civitatea construite și continuate prin eforturile națiunii întregi.

Politic o astfel de civilitate este acea construcție de politică asumată de o națiune matură, de una care a ajuns la maturitate și care poate (material și politic) și are voința fie o patrie pentru orice om și pentru grupurile minoritare. Civismul național este starea civilizației care a depășit fazele naționalismului pentru sine. Ea este dincolo de faza în care cere, cea în care se angajează în război sau revoluții pentru obține recunoașterea drepturilor sale colective și a demnității sale. A ajuns la împlinirea idealului național de unitate și independență. A trecut de stadiul în care era o națiune pentru sine. A ajuns la faza de a putea fi și scut și patrie și pentru Ceilalți.

Civismul unei astfel de națiuni, se construiește prin liderii săi și apoi, prin fiecare din exponenții săi, până când ajunge caracteristica națiunii întregi. El este un civism – o expresie a civilității și civilizației – la scara unei națiuni. Într-o astfel de națiune am vrea să trăim fiecare și să trăiască copiii noștri și ca naționali, dar și ca străini.

Descris prin componentele sale, civismul național înseamnă:

- și atmosferă publică inclusivă, în eforturile de construire a vieții comune, în evaluările contribuțiilor și în împărțirea recunoștinței și prețuirii generale;
- și solidaritate civică peste marginile unor parohialisme oricare ar fi ele, și mobilizare generală pentru dezvoltarea civilizației sale pentru toți și pentru fiecare, fără discriminări și fără privilegieri și și solidarități la nevoie;
- și forța morală să-i protejăm pe cei ce au nevoie de protecție, ca și mândria de găsi căi de a-i mobiliza în proiectul comun pe cei care vin din alte părți sau pe cei care nu l-au acceptat de la început;

- și generare de patern care să fie luat de exemplu oriunde unde oamenii caută să le fie bine;
- și mândria de a fi în stare și capacitate de a fi gata să-i încurajăm pe cei ce pot crea mai mult, indiferent de locul din care vin ei sau părinții lor;
- și împărtășirea sentimentelor de datorie de a merge mai departe.

Civismul național trece peste nedreptățile și confruntările trecutului, peste revanșismele care duc la escaladări ale conflictelor. El îmbrățișează și aspirațiile identitare minoritare și aspirațiile de apartenență la această națiune și la proiectele sale de devenire și ale unor oameni veniți din alte locuri.

În România, chiar în momentul Unirii s-a afirmat un concept de civism național.

Este civismul național definit în proiectul politic al Partidului Național Român și exprimat sintetic, în *Discursul lui Iuliu Maniu*¹³ de la Alba Iulia.

Multă istoriografie românească de astăzi este atașată unei înțelegeri apropiate de civismul național. Ea nu folosește sintagma propusă de noi: civism național. Dar ea, propune un concept de naționalism care are multe părți comune cu civismul național și puține cu naționalismul întors împotriva Altora. Este acea istoriografie contemporană care numește fenomenele care-și găsesc unitatea din promovarea împotrivirii și strivirii altora, radicalism și exclusivism. Această istoriografie propune sintagma: „naționalism bun” și justifică acest fenomen prin împlinirile sale incontestabile: construirea națiunii române moderne: lupta pentru emancipare din Transilvania (momentul, momentul Uniației, al *Supplexului*, al trecerii la alfabetul latin, al *Memorandumului*, al *Marii Unirii*, al eliberării de comunism, al aderării și integrării României în Uniunea Europeană.)

Ce este nou, în conceptul de civism național și – în opinia noastră, mai promițător, decât în orice naționalism – este că el se justifică și după împlinirea idealurilor trecutului. Se justifică prin oferta unui proiect de țară, prin încercarea de a schița idealul viitor.

¹³ Vezi intrarea care redă acest discurs: 10.5. *Civism național: Discursul lui Maniu la Alba Iulia la 1 decembrie 1918.*

10.3. Secolul XXI: explozii de naționalisme exclusive și nevoia unui ideal politic inclusiv

În Europa de după 2010, naționalism exclusiv este curentul contemporan promovat de partide xenofobe afișate ca atare; este un sentiment public, și un șir de teorii despre acesta. Ca mișcare politică este în mare parte o mișcare de succes la nivel discursiv, dar cu consecințe electorale semnificative și nu liber de semnificații anti-europene, cum a probat UKIP, care a scos Marea Britanie din Uniunea Europeană.

În Europa centrală și de est, după 1989 – într-o sarabandă ideologică greu de descris – naționalismul a fost când o etichetă infamantă, când o flamură de emancipare. Procesul de condamnare a sa a venit dintr-o ideologie interpretată drept „emancipatoare sau sincronizatoare” la cultura și civilizația Vestului. Era de fapt o sincronizare la un anume curent din Vest, multiculturalismul curent de succes pentru că susținea drepturile, inclusiv drepturile la reparații, ale minorităților naționale; susținea drepturile lor lingvistice și civice și materiale.

O teorie a naționalismului din Est nu s-a dezvoltat analitic. Teoreticienii de aici nu a adus problemele naționale din această regiune pe agenda dezbaterilor culturale majore. Au acceptat eticheta istorică britanică despre „pământurile națiilor amestecate” și despre naționalismul etnic (vetust) al Estului opus naționalismului civic (progresist) al Vestului. Teoria naționalismului admisă tacit a fost o judecare cu sentință antepreconșată: demonizarea naționalismului. O teorie articulată despre un civism național în care națiunile europene să-și regăsească disponibilitățile pro-europene ca disponibilități de civilitate superioară se lasă așteptat, sau cel puțin, noi nu l-am identificat în literatura – desigur insuficientă – pe care ne-am bazat ideile.

Fără idealuri de tipul civismului național, exclusivismul xenofob, atât ca ideologie cât și ca asumare politică, renaște. Renaște ciclic revendicativ, cu nuanțe când identitar-bravardiste, când exclusivist-denuțătoare a oprimărilor pe care le-am suferit Noi din partea Altora sau când ca denunțare a păcatelor Celorlalți față de noi.

Or, nevoia naturală în proiectul european este să apară altceva, decât formula: „Ei împotriva Noastră și/sau Noi împotriva Lor”. Nevoia

construcției europene este să apară străduințele pentru „*Toți diferiți, toți împreună!*”, ca ideal, proiect de a fi europeni și ca realitate a cetățeniei europene.

Surse și bibliografie

- Benoist, Alain de, (2014): *Naționalismul – fenomenologie și critică*, Versiune în limba română, Bogdan Cucu.
- Boia, Lucian, (1999): *Două secole de mitologie națională*, București, Humanitas.
- Flora, Gavril, (2003): „*Ce este o Națiune?*” *Identitate teritorială și populațională în structura ideatică a ideologiilor naționale din Transilvania*, Cluj, Napoca Star.
- Gellner, Ernest, (1994): *Națiuni și Naționalism*, Versiune în Limba Română Robert Adam, București., Edit. Librom Antet, 2001.
- Girardet, Raoul, (1986): *Mituri și mitologii politice*, Versiune în limba română Daniel Dimitriu, Iași, Institutul European, 1997.
- Giurescu, Dinu, C., (2007): *Istoria României în Date*, București, Editura Enciclopedică
- Kymlicka, W., (2001): *Politica în dialect: naționalism, multiculturalism, cetățenie*, Versiune în limba română Diana Stanciu, Chișinău, Editura Arc, 2005.
- Lawrence, Paul, (2005): *Naționalismul. Istorie și Teorie*, Versiune în limba română, Oradea, Editura Antet, 2006.
- Magyari-Vincze, Enikő, (1997): *Antropologia politicii identitare naționaliste*, Cluj, EFES, p. 140-178.
- Maniu, Iuliu, (1918): *Discursul în plenul Adunării Naționale de la Alba Iulia, la 1 decembrie 1918*, disponibil la adresa <https://centenarulromaniei.ro/discurs-iuliu-maniu-alba-iulia-1-decembrie-1918>.
- Mannent, Pierre, (2006): *Rațiunea națiunilor. Reflecții asupra democrației în Europa*, Versiune în limba română Cristian Preda, București, Editura Nemira, 2007.
- Matiuța, Cristina, (2004): *Relația liberalism naționalism și problemele modernității românești*, Teză de Doctorat, UBB, Cluj-Napoca.
- Negru, Gheorghe, (2012): „Lupta cu „naționalismul” în R.S.S.M. Două cazuri mai puțin cunoscute din 1970”, în *Limba Română*, Nr. 11-12, Anul XXII, 2012. <http://limbaromana.md>.
- Negru, Gheorghe, (2004); „Poate oare un concept care a fost și este expresia teoretică a intereselor expansioniste rusești să întărească statul Republica Moldova?”, în *Limba Română*, nr. 7-8, anul XIV, 2004. <http://limbaromana.md>.
- Negru, Gheorghe, (2017): „Mișcarea națională a românilor din Basarabia (1812-1918)”, în *Limba Română*, nr. 1, anul XXVII, 2017; <http://limbaromana.md>.
- Negru, Gheorghe, (2019): „Limitarea contactelor umane și izolarea etnoculturală a românilor din R.S.S.M. și RSR (1970-1980)” în *Limba Română*, nr. 4, anul XXIX, 2019. <http://limbaromana.md>.

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

- Nikolas, Margareta, Mary, (1999): „False Opposites in Nationalism. An Examination of the Dichotomy of Civic Nationalism and Ethnic Nationalism in Modern Europe”, in *The Nationalism Project* (<http://www.nationalismproject.org/articles/nikolas/title.html>).
- Papu, Edgar, (1974): *Protocronismul românesc în Din clasicii noștri. Contribuții la ideea unui protocronism românesc*, București, Editura Eminescu, 1977.
- Pipidi Mungiu, Alina, (1998): *Doctrina Naționalistă în Pipidi-Mungiu, Alina, coord. (1998). Doctrina Politice*, Iași, Editura Polirom.
- Pop, Lia, (1996): *Political și Puterea politică*, Oradea, Editura „Cogito”.
- Schöpflin, George,(2000): *Nations, Identity, Power*, London, Hurst & Company.
- Smith, Anthony D., (1980): *Naționalism și Modernism. Un studiu critic al teoriilor recente cu privire la națiune și naționalism*, Versiune în limba română Diana Stanciu, Chișinău, Edit. Epigraf, 2002.
- Stalin, V., I., (1945): *Problema Națională în Stalin V.I. (1945): Problemele Leninismului*, Versiune în limba română, colectivul de traducători ai Editurii PMR, 1948, pp. 79-90.
- Ștefănescu, Bogdan, (2017): *Patrii de cuvinte. O tropologie a discursurilor identitare*, București, Editura Universității București.
- Tamás, Gáspár, Miklós, (2001): *Idola Tribus. Esența morală a sentimentului național*, Versiune în limba română Marius Tabacu, Cluj-Napoca, Editura Dacia.
- Tamás, Gáspár, Miklós, (2013): *Naționalism vs, etnicism*, în „*Observatorul Cultural*”, nr. 689, 06, 09, 2013. <https://www.observatorcultural.ro/articol/nationalism-versus-etnicism-2/>.
- Verdery, Katherine (1992): *Compromis și rezistență. Cultura română sub Ceaușescu*, Versiune în limba română Mona și Sorin Antohi, București, Editura Humanitas, 1994.
- Viroli, Maurizio (1995): *Din dragoste de patrie: eseu despre patriotism și naționalism*, București, Humanitas, Versiune în limba română Mona și Sorin Antohi, 2002.
- Volovici, Ivan (1991): *Ideologia naționalistă și ‘problema evreiască’ în România anilor 30*, versiune în limba română revăzută de autor, București, Editura Humanitas, 1995.
- Walzer, Michael, (2009): *Pluralisme et Démocratie*, Paris, Edition Esprit, Traduction collective.
- Weeks, Douglass, (1946); „Recent Nationalism, Pan-Nationalism and Imperialism” în Roucek, Joseph, editor. (1946): *20th Century Political Thought*, New York, Philosophical Library, pp. 63-82.
- Zola, Émile, (1898): „« J'accuse... ! » Lettre Ouverte au président de la République Félix Faure”, în *L'Aurore*, ziar editat în epocă de George Clemenceau <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k701453s.pleinepage>.

10.4. Civismul național în Discursul lui Maniu de la Alba Iulia la 1 decembrie 1918¹⁴

Irina Pop, introducere și comentarii

10.4.1. Despre civismul național

Discursul ... este o expresie de acum 100 de ani a modului în care civismul național a fost gândit și asumat politic în România. Este un proiect politic exemplar de acest tip. De aceea îl propunem aici în integralitatea sa, atenționând asupra actualității unui astfel de proiect în România.

Foarte scurt redate, cele mai actuale dimensiuni ale civismului național din *Discursului lui Iuliu Maniu* sunt:

- 1) că un astfel de civism este posibil prin învățăturile pe care istoria de oprimați îi lasă pe susținătorii săi să le tragă „să nu ne transformăm din asupriți în asupritori”, ci să asigurăm egalitatea tuturor; și istoria luptei românilor pentru emancipare și istoria oprimării dezvăluie că nici un fel de oameni niciodată nu trebuie să mai fie împinși în suferința de a nu se putea conduce singuri;
- 2) că nici o construcție națională niciodată nu reușește să fie temeinică fără eforturi interne susținute și susțineri internaționale puternice;
- 3) că orice proiect de dezvoltare a națiunii are de urmat principiul „frățietății universale”;
- 4) că civismul național presupune profunda cunoaștere a națiunii și a forțelor sale și nu poate fi redusă la patriotisme de hârtie.

Textul acesta reprezintă – pentru noi – este cea mai convingătoare definire a naționalismului civic și o lectură obligatorie pentru toți politicienii înainte de depunerea vreunei candidaturi sau asumării unei funcții de demnitate publică.

10.4.2. Textul *Discursului lui Maniu la întemeierea României Mari*

Onorată Adunare Națională¹⁵,

Dacă privim șirul nesfârșit al suferințelor grele cari le-a îndurat Neamul Românesc timp de veacuri, dacă ne aducem aminte de sutele de mii de martiri, care

¹⁴ Rostirea discursului a fost precedată de citirea (de către Vasile Goldiș) a *Rezoluției de Unire*.

¹⁵ *Discursul este redat în ortografierea latinizantă a originalului.*

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

și-au jertfit viața pentru acest neam, precum și de durerile sufletești, care sute de ani au amărât viața strămoșilor noștri – nu știm cu ce să mulțumim noi, generația de azi, că suntem învredniciți de soartă, să ajungem tocmai noi ziua sfântă de azi, și după atâtea suferințe ale înaintașilor noștri, tocmai noi să fim împărtașiți de o atât de mare înălțare sufletească.

Mulțumita și recunoștința noastră față de această grație a Providenței nu ne-o putem arăta decât dovedindu-ne vrednici în aceste sărbătorești clipe de însemnătatea timpurilor, pe care le trăim.

Vrednicia neamurilor, prin urmare și a noastră, se judecă după temeinicia hotărârilor ce le iau, după măsura de înălțare sufletească cu care se alătură la aceste hotărâri și după stăruința, cu care se silesc a înfăptui hotărârile luate. Veșnicia noastră o vom dovedi.

Noi, Onorată Adunare Națională, azi suntem ca orbul nenorocit care ani de-a rândul nu a zărit cu ochii lui lumina soarelui și deodată i se desprind ochii închiși pentru a primi razele dătătoare de viață ale eternei lumi (aplauze: așa-i).

Fiii poporului nostru au trăit până acum ca orbii în întunericul negru, lipsit de orice mângâiere, și azi, prin o bunăvoința dumnezeiască și prin vrednicia proprie li s-au deschis vederea ochilor și au văzut lumina sfântă a dreptății și a libertății popoarelor.

Înainte de ce, inspirați de această lumină, am aduce hotărârile noastre, trebuie întâi să ne închinăm cu smerenie în fața aceluia, care au făcut să putem străbate întunerecul întărit de veacuri și să ne plecăm genunchii în fața sutelor de mii de frați vitregi, care prin suferințele lor îngrozitoare au despicat norii grei, ce închideau dinaintea noastră razele luminei: înaintea scumpilor noștri frați, neînvinși soldați ai armatei române. (Aplauze îndelungate: Trăiască armata română! Trăiască soldații români!). Cuvântul cel dintâi al meu este cel al dorinței, să ne închinăm adânc înaintea marilor umbre ale soldaților români, morți pentru desrobirea noastră, și înaintea soldaților români, care și azi luptă pentru a înfăptui unirea tuturor Românilor, și înaintea marelui și gloriosului ei Căpitan Majestatea Sa Regele Ferdinand și întregii Sale Dinastii. (prelungite aplauze. Întreaga adunare se ridică în picioare și aclamă timp îndelungat: Trăiască Regele Ferdinand! Trăiască Regele României Mari! Trăiască Regina Maria!)

Onorată Adunare Națională! Istoria ne-a învățat să credem în adevărul cuvintelor, că n-ai să aștepți nimic dela împărați străini, nici dela fiii altor neamuri. Bine poți să aștepți singur numai de la propriile tale puteri. Dovedindu-ni-se acest adevăr peste orice îndoială, datoria noastră nu poate fi alta, decât să cercetăm, cu cea mai mare grijă, unde găsim întreaga forță proprie, care ne poate menține în viitor și ne poate garanta mărirea și gloria Neamului pentru totdeauna.

Ce aș mai putea spune, Onorată Adunare Națională, după cele auzite până acum pentru a arăta, că în unitatea Neamului Românesc de pretutindeni zace această putere (vii aplauze) și ce aș mai putea adăuga, ca să întăresc dovezile impugnabile

ale raportorului nostru antevorbitor pentru a dovedi, ca această unitate politică este consecința logică a trecutului nostru istoric și este o absolută necesitate atât pentru noi, cât și pentru întreg Neamul Românesc?

Este de ajuns să pun în vederea Onoratei Adunării Naționale, că unirea tuturor Românilor într-un singur regat și într-un nedespărțit Stat este nu numai un ideal sfânt, isvorât din trecutul nostru și din Comoara vieții noastre sufletești, ci este și un drept indiscutabil al nostru, în baza ființei noastre naționale unitare. Noi, fiii Națiunii Române de pretutindeni suntem de aceeași obârșie, de aceeași fire, cu o singură și unitară limbă și cultură și suntem încălziți de aceleași tradiții sfinte și de aceleași aspirații mărețe. (Aplauze îndelungate). Când toate acestea sunt unitare, poate încerca cineva, să împiedice manifestarea aceste unități și în ce privește viața politică, sufletește de mult înfăptuită?

Neamurile unitare în viața lor sufletească și unitare în manifestarea conștiinței lor de națiune distinctă, sunt recunoscute în știința modernă și de toată lumea civilizată ca subiecte de drept, înzestrate cu toate atributele unei personalități distincte, cu scopul propriu și de sine stătător. Astfel stând lucrul, cine ar putea contesta acestei ființe naționale dreptul de a-și putea însăși croi soarta, de a se conduc ea singură în mod unitar și integral și de a se compune într-un singur trup, precum sufletul îi este unul singur și întreg. (Aplauze îndelungate).

Dacă acest principiu al personalității unei națiuni dă drept Națiunii Române să se consolideze într-un singur stat și să fie și în manifestarea ei externă un singur trup și un singur suflet, o singură și unitară forță – menirea pământească a neamurilor ne impune absoluta dorință morală să înfăptuim unitatea politică a Neamului Românesc. Menirea neamurilor este să contribuie în mod propriu, conform însușirilor lor politice specifice la desvoltarea civilizației omenești. Aceste însușiri specifice însă nu se pot afirma și nu se pot desvolta sub o domnire străină și divizată. Dar mai ales nu pot fi utilizate aceste însușiri proprii în serviciul civilizației generale, fără o cârmuire conștientă, unitară și specifică. Dreptul neamurilor, recunoscut de toată lumea, de a-și forma în mod integral Statul lor propriu, este deci și o datorie față de sine și față de civilizația omenească, și în consecință, dacă Neamul Românesc nu s-ar folosi de dreptul său de a-și înfăptui unitatea națională s-ar arăta nevrednic nu numai de timpurile, cari le trăim, ci și de însușirile nobile și fără pereche, cu care este înzestrat și prin aceasta s-ar expune disprețului întregei lumi civilizate. (Lungi aplauze și furtunoase aprobări).

Decretând deci Unitatea Națională, vom continua a fi ceea ce am fost noi, Neamul Românesc, totdeauna și ceea ce trebuie să fie pentru vecie: sentinela trează și conștiință a civilizației omenești. (Furtunoase aplauze).

Dar, în deosebi, noi Românii din Transilvania, Banat și Ungaria, suntem în drept și avem datoria să pretindem această unire, pentru că aici a fost leagănul românismului. Nu se poate, ca o crudă barbarie să ne forțeze, ca însăși Vatra

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

Neamului românesc, leagănul aspirațiilor românești, să fie despărțit de trupul întregii națiuni deja unite!

Noi nu ne putem închipui viața mai departe fără a fi împreună cu întreg neamul românesc și mai bine voim moartea, decât o viață de sclav umilit, despărțit de frații săi. (Lungi și furtunoase aprobări).

E evident deci, Onorată Adunare Națională, că toate argumentele științei, stabilite de mintea omenească ne dau dreptate în hotărârea noastră, de a contribui și noi prin alăturarea noastră la înfăptuirea Marelui Regat Român. (Trăiască România Mare! Urale frenetice).

Este evident, că aclamațiile Dumneavoastră, cu care ați întâmpinat proiectul nostru de rezoluțiune nu sunt numai flori frumoase și trecătoare, a sentimentelor și a însuflețirii naționale ci sunt o urmare firească a unei convingeri adânci și nestrămutate, isvorâte din vederi științifice adoptate de civilizația omenească (aprobări).

Dar și considerațiile de natură practică privind închegarea într-o singură forță unitară a întreg neamului românesc.

Cum vom putea noi apăra între împrejurări radical schimbat și pe viitor ființa noastră națională și comorile noastre sufletești, fără a opune pericolelor din afară întreaga noastră forță națională? Cum vom putea noi menține integritatea etnică a teritoriului nostru dacă dezvoltarea vieții noastre culturale și economice nu va fi sub scutul întregului neam românesc? Cum vom putea noi exista izolați și divizați, când toate popoarele din jurul nostru au înfăptuit deja unitatea națională a lor? Rupți și imprăștiiați între diverse împărțiri, ne vom sfărâma neamurile vecine și vor trece peste noi cum trec valorile turbate peste corăbiile naufragiate, lipsite de mâna tare a cârmaciului. (Așa-i).

Dar să ne despărțim pentru toate timpurile de această icoană neagră a nenorocirii naționale și să ne înviorăm sufletul cu nădejdea, cu convingerea tare și sfântă, că hotărând a face aceea ce justifică deopotrivă trecutul, dreptul, știința și necesitatea, deciziunea noastră o va accepta și lumea cultă, care nu poate fi pentru menținerea barbariei, a întunericului și a retrogresiunii. (Vii și îndelungate aprobări).

Să trecem însă cu vederea, că în calea împlinirii idealului nostru nu dăm numai de prieteni, ci și de dușmani, cari, mânați de interesul lor rău priceput, se vor sili cu siguranță să împiedice înfăptuirea hotărârii noastre. Nu-i iertat să lăsăm necombătută nici bănuiala celor neorientați, nici intriga dușmanilor noștri. Trebuie să constatăm clar și peste orice îndoială, ce înțelegem noi sub dreptate, pe care vrem să o înfăptuim, și să lămurim cum pricepem noi libertatea și unitatea națiunii noastre.

Pentru înlăturarea oricăror îndoieli asupra intențiilor poporului românesc, am ținut de lipsă, ca în proiectul de rezoluțiune, ce am prezentat, să precizăm principiile, cari ne conduc, în fața căroră, – sunt convins – toate intrigiile

dușmanului trebuie să amuțească. Am ținut să accentuăm aceste principii, cari de altfel fiind totdeauna aproape de sufletul nostru sunt de sine înțeles și pentru a da o iconă întregă a credeului nostru politic. (Să auzim).

Noi, Onorată Adunare Națională, privim în înfăptuirea unității noastre naționale un triumf al Libertății omenesti. Noi nu voim să devenim din oprimați, oprimatori, din asupriți asupritori. Noi voim să intronăm pe aceste plaiuri libertatea tuturor neamurilor și a tuturor cetățenilor. Noi propunem decretarea unirei cu Regatul României a întregii Transilvanii, a întregului Banat și a întregului teritoriu locuit de Români al Ungariei. Pe aceste teritorii locuiesc însă și alte neamuri, cu alte însușiri și alte tradiții. Noi nu voim să răpim individualitatea etnică nici ființa națională a acestor neamuri. Noi nu voim să răpim limba nimănuui, ci vrem ca fiecare om să aleagă liber limba și credința în care vrea să trăiască atât în viața lui particulară cât și în legătura cu viața de Stat. Noi nu vrem să verse nimenea lacrimile pe care le-am vărsat noi atâtea veacuri, și nu voim să sugem puterea nimănuui așa, cum a fost suptă a noastră veacuri dea rândul. Noi ne încredem în trăinicia noastră și în vrednicia proprie și nu vrem să istovim forțele altora. (Aplauze lungi).

Este adânc înrădăcinată în noi convingerea, că numai un regim cu adevărat demografic ne poate întări țara și înălța Neamul. Trebuie să avem colaborarea organică a tuturor păturilor sociale și a tuturor cetățenilor în serviciul prosperității Statului Român. Un Stat modern, îndeosebi în vremuri agitate, cum sunt cele de azi, pretinde mari sacrificii dela cetățenii săi. Aceste sacrificii le pot presta cetățenii numai atunci, dacă sunt în putință, de-și desvolta toate forțele lor; iar aceasta numai pe lângă o deplină libertate pot să o facă. De aceea libertățile interne ale cetățenilor trebuie să crească în raport cu sforțările externe ale Statului. Nu se poate spera, ca cetățeni fără drepturi și ținuți în întunec sufletească și în mizerie socială să devie stâlpii siguri ai unui Stat modern. Deplina libertate și egala împărțire în puterea de Stat a cetățenilor, este singura bază solidă a desvoltării unui stat. (Aprobări).

Pătura socială cea mai puternică a Neamului Românesc este țăranul român agricultor. Toate aceste haine negre și frunți luminate, cari le vedem aici, au ieșit din poporul nostru țăran. Nu este aici nici unul dintre noi, a cărui obârșie nu ar fi la plugul românesc, la pământul român, la brazda țăranului român, sfințit de suferințele nesfârșite, decât cari numai credințele au fost mai mari. Deaceia de gândirea politică a neamului Românesc, a fost strâns legată străduința de a făuri o soartă mai bună țăranului român. O reformă agrară radicală care să dea pământ țăranului român și să facă posibilă concentrarea întregii sale forțe la o producțiune cât se poate de intensă, a fost totdeauna o ținută bine precizată a luptelor politice românești. Această reformă nu tinde la un comunist străin de sufletul țăranului român, nici la răpirea proprietății private, ci la o nivelare justă a raporturilor și a puterilor sociale.

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

Când cu bucurie constatăm, că în țărâניה noastră avem un factor social puternic și un izvor nesecat al forțelor naționale – trebuie cu durere să constatăm, că avem marele neajuns, de a dispune asupra unei industrii și comerț, abia în dezvoltare. De aceea trebuie să ne silim din toate puterile să ne formăm o puternică industrie și un sănătos comerț, ca astfel nu numai să fim liberi independenți, și uniți, ci să fim prevăzuți cu toate cele de lipsă. Din munca noastră proprie, structura noastră socială trebuie în curând să fie corespunzătoare cerințelor unui Stat modern. Pe lângă marele rău de a nu fi avut aceste clase sociale, am avut și micul bine de a nu fi expuși sguuirilor în, luptelor sociale. Cumințenia pretinde însă, ca să profităm de-a-ntregul de experiențele Apusului plătite atât de scump.

Onorată Adunare Națională! Când decretăm Unirea noastră cu Regatul Român, nu putem lăsa din vedere necesitatea unui timp de tranziție, în decursul căruia va trebui să se concordeze diferențele și particularitățile diferitelor instituțiuni de drept. Schimbări radicale nu se pot înfăptui în câteva zile. Mai ales nu schimbările proiectate în administrație și justiție. Deaceea proiectul de rezoluțiune prezentat dumneavoastră prevede pentru acest scurt timp de tranziție o autonomie provizorie a ținuturilor acum unite cu Regatul Român, ceea ce însă nu atinge faptul necondiționatei noastre alipiri către România.

Neamul românesc la fondarea viitorului său și la asigurarea existenței sale nu poate trece cu vederea raporturile internaționale cu celelalte neamuri. Dacă privim la urmările catastrofale ale tragediei omenești, ce se petrecuse în timpul recent, nu e puțină să nu constatăm, că acestea nu se pot delătura decât delăturând totodată și posibilitatea de a se repeta această tragedie. Aceasta însă nu se va putea ajunge, decât numai punând stavilă egoismului neîndreptățit și puținței de a strivi fără nici un scrupul cel mai tare pe cel mai slab. În locul suveranității rigid aplicate, trebuie să se înfăptuiască o frățietate universală, care să admită înființând Liga Națiunilor deliberarea conflictelor dintre popoare prin juriu internațional, evitând prin aceasta aplicare a forței brutale reprezentate prin războiu.

Eram încă sub povara oprimării naționale, când frații noștri din Bucovina (Aplauze: Să trăiască Bucovina) enunțase unirea lor cu România Mare. Eram încă în robie când frații bucovineni eliberați de sub același jug, au decretat unirea lor cu noi, fiind aplecați a-și întinde mâna lor caldă, gata de ocrotire, înspre noi. Ce e mai firesc deci, decât, că în aceste momente, când batem calea străbătută deja de ei, să le trimitem o frățiească închinare.

Sub domnia seculară a Habsburgilor au suferit pe lângă noi multe neamuri eroice, cari deopotrivă cu noi doreau să rupă lanțurile grele ale opresiunii naționale. Pildele strălucite de eroism național ale acestor neamuri ne-au dat și nouă în zilele grele de suferinți țarie sufletească și cuvintele lor de îmbărbătare ne-au mângâiat în dureri și nu-au întărit în nădejdi.

Credem a da prin urmare expresiune gândului întreg Neamului Românesc, când propunem în proiectul de rezoluțiune, să trimiteți acestor popoare liberate, salutul

nostru și admirația noastră, dorindu-le acum, ca unor popoare libere, deplină mărire. (Aplauze frenetice).

Să nu uităm că dacă azi suntem în situația de a ne spune liber cuvântul și de a ne pronunța neîmpiedicați dorința sufletului nostru, avem să mulțumim armatelor victorioase ale puterilor aliate și diplomației strălucite ale acestora puteri. De aceea credem, că trebuie să ne închinăm înaintea geniului națiunilor liberatoare și în urmare propunem, să se trimită din această adunare salutul nostru armatei glorioase a Antantei și conducătorilor ei. (Aplauze frenetice).

Din aceste considerații rog Onorata Adunare Națională să primească proiectul nostru de rezoluție (primim, primim! Urale îndelungate), pentru a întemeia pentru vece România unită și mare și a înstăpâni pentru totdeauna o adevărată democrație și deplină dreptate socială! (Urale nesfârșite. Primim unanim! Trăiască România Mare! Aplauze frenetice)."

10.4.3. Două comentarii privind proiectul de civism național al lui Maniu

I. Civismul național din proiectul lui Maniu este clar și ferm afirmat:

„privim în înfăptuirea unității noastre naționale un triumf al Libertății omenești. Noi nu voim să devenim din oprimați, oprimatori, din asupriți asupritorii. Noi voim să întronăm pe aceste plaiuri libertatea tuturor neamurilor, și a tuturor cetățenilor.”

Ce propune Maniu este un stat inclusiv pentru minoritățile sale, un stat al triumfului libertății omenești și care să asigure libertatea tuturor cetățenilor. (Deci, nicidecum un stat etnic!)

Maniu privește națiunea în relație cu cetățenia.

Dezamăgirea lui politică din anii 30 este legată de neînțelegerea cu care acest proiect politic a fost privit de clasa politică a vremii. Politicienii nu l-au crezut dedicat lui și nu au văzut în civismul național singurul proiect viabil pe termen lung. Însă, Maniu nu l-a abandonat. Când, în pușcărie, se pregătea de moarte, avea o singură grijă: să moară cu demnitatea celor care s-au opus comunismului, pentru ca românii să nu poată fi apăsați că au căzut fără să se opună.

Civismul național, așa cum este el conturat în *Discursul lui Maniu la Marea Adunare de la Alba Iulia* și cum este ilustrat de civilitatea sa politică, este rezultatul istoric al eforturilor celor trei generații de constructori ai

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

națiunii române moderne și de luptători pentru emanciparea ei, numită simplu națională.

Totul a început de la Inocenție Micu Klein, primul lider care a gândit curajos naționalismul românesc ca emancipare a națiunii tolerate în Ardeal. Episcopul i-a pretins și cerut insistent Împăratului de la Viena să-și țină promisiunile angajate și neîmplinite la constituirea Bisericii Române Unite cu Roma. Moral, cererile constituiau drepturi de nerefuzat și în apărarea cărora omul s-a jertfit total fără nici o ezitare. Tactic, erau mai mult decât putea Împăratul oferi în acel moment și în formulele pretinse. (Trufașa nobilime maghiară avea și puterea, și coeziunea și priceperea de a-l face să eșueze și el și românii pe care-i sprijinise.)

Urmașii Episcopului, autorii actului *Supplex Libellus Valachorum* (1791) în termeni mai potriviți cu eticheta Curții și cu uzanțele diplomatice, au identificat și ei naționalismul cu emanciparea noțiunii române atunci cu statut de tolerată în Ardeal, constând în reluări de cereri, bazate pe argumente și expuse în forme politicoase. Generația *Supplexului* s-a adresat împăratului protector, Iosif al II-lea care nu le putea împlini. (Politic, cererile constituiau asigurări de drepturi pe care numita nobilime maghiară, nu avea cum să le primească. Ea nu le recunoștea, nici pe ele nici principiile pe care se bazau ele. Mai mult, ea refuza să le cunoască.)

Din perspectiva teoriei politice, se poate spune că această fază a înțelegerii emancipării naționale ca naționalism este faza primară și naivă politic a emancipării politice naționale. Ea poate fi numită faza de *naționalism suplicant*, pentru a folosi limba documentului. De altfel, inclusiv adresarea – marcată de eticheta vremii – este: „*Națiunea română, rugătoare și umilă, vine la Tronul Majestății Voastre ...*”¹⁶

Pașoptiștii, în frunte cu Bărnuțiu, au gândit emanciparea națională ca naționalism de alt tip¹⁷. L-au gândit ca act politic de cucerire a drepturilor

¹⁶ Apud Cristian Bădiliță și Laura Stanciu (2019): *Geniul Greco-Catolic Românesc*, București, Editura Vremea, p. 53.

¹⁷ Sunt de văzut în acest sens articolele lui Simion Bărnuțiu din „*Gazeta Transilvaniei*” din preajma anului 1948, scrieri posibil de citit în sau în volum Simion Bărnuțiu *Scrieri Social-Politice*, București, Editura Politică, 1962. De același

naționale prin revoluție și prin opunere la unirea cu Ungaria. Este faza *naționalismul revoluționar*. Argumentul politic care stă la baza revoluției este că „... din dreptul războiului cuceritor nu se naște o proprietate, ci numai o posesiune, până când își revine în puteri națiunea subjugată, să scuture jugul.”¹⁸

Pașoptiștii adaugă conținutului emancipator al naționalismului și condiționarea sa: unitatea națională, simbolică și materială. Tradiția de la Blaj spune că pe *Câmpia Libertății*, unul din gesturile simbolice a fost rostirea în cor de către 40 000 de oameni care reprezentau națiunea română, a jurământului: „În numele Dumnezeului celui viu, ne jurăm că vom susține pentru totdeauna națiunea noastră română!”¹⁹

Memorandiștii au văzut emanciparea națională, naționalismul ca set de drepturi naționale de câștigat și de urmărit prin *luptă politico-diplomatică, sistematică și bine coordonată*. Memorandumul a fost dus la împărat de o delegație de 300 de oameni, dar ei știau că împăratul nu va da curs cererilor. Dar, știau că va fi un act de comunicare publică magistrală și așa a și fost. Delegația și cererile sale au câștigat simpatie și susținere diplomatică internațională, chiar prin refuzul nediplomatic al împăratului. Era faza naționalismului politic diplomatic. 1918 a fost triumful diplomatic al emancipării politice și a naționalismului politico-diplomatic.

Maniu a gândit mai departe. A gândit că națiunea română are de construit capacitatea sa de a ieși din sfera simplă a emancipării politice la

tip sunt cele 10 puncte din Programul Revoluției de la 1848, din Transilvania, program sugestiv numit *Petițiunea Națională*, ea începe într-adevăr cu programul național: „*Națiunea română, răzimată pe principiul libertății, egalității și fraternității, pretinde independința sa națională în respectul politic ca să figureze în numele său ca națiune română, să-și aibă reprezentanții săi la dieta țării în proporțiune cu numărul său, să-și aibă dregătorii săi în toate ramurile administrative, judecătorești și militare în aceeași proporțiune, să se servească cu limba sa în toate trebile ce se ating de dânsa, atât în legislațiune, cât și în administrațiune. Ea pretinde pe tot anul o adunare națională generală. La acestea s-au adaos că de aci înainte în lucrările legale ale celorlalte națiuni transilvoane și în limbile lor români să se numească români, iar nu olah, walach și bloc.*”

¹⁸ Simion Bărnuțiu *Discursul din Catedrala de la Blaj din 14 mai 1948*, (apud Cristian Bădiliță și Laura Stanciu, *op.cit.* p. 92.)

¹⁹ Al, Lupeanu Melin (1933): *Evocări din viața Blajului*, București, Editura Vreimea 2020, p. 95.

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

nivel diplomatic și a luptei pentru sine. Că ea are de probat forța de a păși în sfera dezvoltării sale ca națiune a civilității politice. A gânditivismul național și l-a expus ca program, al națiunii române contemporane, matură și responsabilă în concertul națiunilor lumii. L-a expus cu gândul că va deveni un proiect de țară

II. Referirile lui Maniu la țărănime cu formulele: „pătura socială cea mai puternică a Neamului Românesc” și „izvor nesecat al forțelor naționale,” în discursul politic credibil astăzi, ar fi de revizuit. Mai întâi, în concordanță cu realitatea demografică a multora din satele noastre, țărănimea nu mai este izvor de forțe, pentru că pur și simplu nu mai este. Satele de azi au ajuns deșerturi demografice, în care nu se mai nasc copii, în care școlile sunt goale și forțele productive aproape au secăt. Aceste dinamici nu sunt strict românești. Sunt dinamici legate de industrializare și urbanizare, care au marcat toată Europa, cel puțin. În Spania, s-a vândut un sat pentru 1 euro, sub sigura condiționare a revigorării sale. În anii 90, proprietățile rurale și-au diminuat valoarea de cel puțin 10 ori, față de anii 50 și acest trend a continuat până în preajma actualei crize pandemice.

În 2021, în statul New York din SUA, astfel de proprietăți s-au vândut la un preț dublu față de vremea pre-pandemică. Și în Europa, la fel ca în România, a avea o casă la țară însemna a avea viață liberă în pandemie.

Realitățile din vremea lui Maniu au dispărut odată cu Maniu. Copiii de țărani reprezintă 1% din învățământul superior din România. Apoi o reformă agrară nu se mai poate referi la împărțiri de pământuri și la împroprietări. O politică a satului ar trebui să fie o politică de sprijin de stat pentru concentrări de proprietăți, de sprijin pentru concentrări de forțe pentru atragerea de forță de muncă (inclusiv prin imigrări); de încurajări de concentrări pentru producție și accesul la piețe etc.

Revenind la resursa țărănească, este de spus, că o construcție politică bazată pe civism național are nevoie de susținători sofisticați de o educație temeinică și foarte larg răspândită în societate. Moralitatea ei va decurge

din educația bună și nu din natura garantat bună și necoruptă de sofisticare culturală.

Ca urmare, lecția de învățat din formula de civism național semnată Iuliu Maniu este că e nevoie de privit în viitor cu curaj și înțelepciune. Naționalismul țărănesc a devenit istorie; că „satul” are nevoie de infrastructuri civilizate, de moduri de producție și asociere proprii stilului citadin și de un civism urban. Formula sa: „...structura noastră socială trebuie în curând să fie corespunzătoare cerințelor unui Stat modern...” este actuală. Ea cheamă la politici pentru clase sociale învățate să-și construiască și să-și apere civilizația și civismul, pentru a ajunge la binele de a nu fi expuși zguduirilor luptelor sociale sau războaielor civile. Cumințenia pretinde însă, ca să profităm de-a-ntregul de experiențele Apusului plătite atât de scump.

Surse și bibliografie

- Bărnăuțiu, Simion, *Scrieri Social -Politice*, București, Editura Politică, 1962.
- Lupeanu, Melin, Alex, (1933): *Evocări din viața Blajului*, București, Editura Vremea 2020.
- Maniu, Iuliu, (2018): *Discursul în plenul Adunării Naționale de la Alba Iulia, la 1 decembrie 1918*, <https://centenarulromaniei.ro/discurs-iuliu-maniu-alba-iulia-1-decembrie-1918>.
- Prodan, David, (1948): *Supplex Libellus Valachorum, Din istoria formării națiunii române*, București, Editura enciclopedică, 1998.

11.

Pogrom

Gabriela Goudenhooff

11.1. Termenul pogrom

Etimologia termenului pogrom se regăsește în limba slavă: погром este compus din prefixul *po-* (по-) „prin, după” și verbul *gromit'* (громить) care înseamnă „a distruge, a face ravagii, a demola violent, a tuna” și își găsește referința în violențele antisemite care au avut loc în Imperiul țarist în perioada 1881-1883. Substantivul *pogrom* poate fi tradus din limba rusă prin „devastare, furtună violentă”.

11.2. Definiția și istoricul construirii conceptului de pogrom

Cuvântul pogrom a fost folosit mai întâi pentru a desemna „masacru organizat în Rusia împotriva unei anumite clase sau a unui anumit popor, în special a evreilor”¹. Termenul pogrom a fost utilizat în sensul mai larg de genocid, distrugere, dar mai ales în sens de violență etnică.

Cu toate acestea utilizarea lui specifică, având sensul de „masacru organizat și tolerat oficial împotriva evreilor”² trimite la primele acțiuni organizate antisemite, cum ar fi cele din vremea împăratului roman Claudiu. Philon din Alexandria menționează că alexandrinii aveau „o

¹ Vezi *Online Etymology Dictionary*, <https://www.etymonline.com/word/pogrom>

² Pieter Willem Vand der Horst, *Philo's Flaccus: The First Pogrom. Introduction, Translation, and Commentary* (Philo of Alexandria Commentary Series, Vol. 2), Leiden: Brill Academic Publishers, p. 1.

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

dușmănie străveche și oarecum înăscută împotriva evreilor, fără să explice care era sursa acestei dușmăni³. Așadar în Alexandria secolului I, au existat pogromuri, însă acele persecuții au altă motivație decât cele din secolele XVII-XX, având în vedere că nici creștinismul nici teoriile rasiale nu existau în acea vreme susține Van der Horst, ci aveau mai degrabă un substrat politic.

Pogromurile din 1881-1882 nu au vizat propriu-zis distrugerea poporului evreu, ci au avut mai degrabă substrat socio-economic în contextul perturbărilor ocazionate de industrializare. Astfel încât ele nu erau „pogromuri inter-personale, ci mai degrabă vizau bogăția și proprietatea ca simboluri ale nedreptății economice. Valurile următoare de pogromuri însă pot fi descrise drept *comportament genocid*”⁴, ele constituind tiparele cunoscute – uciderea în masă a grupurilor mari de evrei cu o anumită stare socială, vizibilitate publică, reședință etc. Dacă primele pogromuri au vizat arii geografice limitate, mai târziu distrugerea a devenit sistematică, planificată, instituționalizată la nivel de stat.

Răspunsurile la aceste violențe au fost diferite: migrație în masă departe de Europa de Est, asimilare în unele cazuri, chietism și mușamalizare, politizare și uneori auto-apărare organizată.

Adesea se consideră că pogromurile și violențele din Europa centrală și de Est au fost „preludiul” Holocaustului comis de regimul nazist din Germania.

Evreii au devenit o țintă a violenței în Europa într-o epocă în care ideea că ei sunt un popor în exil, exil care era perceput uneori ca o pedeapsă divină pentru o presupusă vină și care îi face să merite un statut degradat a fost depășit iar la începutul secolului al XIX-lea evreii încep să ocupe poziții și să devină vizibili în cadre sociale, economice, legale pe care nu le ocupaseră în epocile anterioare.⁵ Statele-națiuni, care se defineau tot mai

³ *Ibidem*.

⁴ Dekel-Chen et al (2010), *Anti-Jewish Violence: Rethinking the Pogrom in East European History*, Bloomington: Indiana University Press, p. 4.

⁵ David Engel (2010): *What's in a Pogrom European Jews in the Age of Violence* în Dekel-Chen et al (2010), *Anti-Jewish Violence: Rethinking the Pogrom in East European History*, Bloomington: Indiana University Press, pp. 19-37.

strict din perspectiva etnică s-au trezit „sub o presiune crescândă din partea comunităților pe care le reprezentau pentru a diminua presupusa creștere a puterii evreiești”.⁶ Prin urmare, în unele țări, au apărut apărătorii acestor principii naționaliste care au cerut statului să-și folosească monopolul asupra utilizării forței pentru a restabili prerogativele istorice ale grupului său etnic național în detrimentul evreilor pentru a reinstaura ceea ce considerau ei a fi ordinea morală corespunzătoare.

Există o teorie tripartită⁷ a condiționării apariției pogromurilor:

- 1) o schimbare în geometria puterii grupurilor (poziția egală sau inegală a grupurilor), pe care grupul dominant o percepe ca pe o amenințare;
- 2) atitudinea statului și a autorităților sale de control – cu alte cuvinte, structura oportunităților politice;
- 3) interpretarea ideologică și intensificarea conflictului.

11.3. Exemple de pogromuri

A avut loc un pogrom recent în Germania nazistă (Noaptea de cristal – 9-10 noiembrie 1938); a avut loc câte un pogrom în multe state din Estul Europei, în vremea războiului.

În România sub regimul lui Ion Antonescu, au fost puse în aplicare o serie de legi rasiale, antisemite, trecerea în proprietatea statului a unor proprietăți urbane evreiești, culminând cu pogromurile de la Dorohoi, Iași și București. „La Iași, la sfârșitul lunii iunie 1941, au fost executați 500 de evrei originari din Basarabia și Bucovina acuzați că ar fi tras focuri de armă asupra soldaților români și germani”⁸. Alții au fost urcați, înghesuiți, peste capacitate, în două trenuri sigilate și păzite, supranumite „trenurile morții”, pentru că din cauza supraaglomerării, lipsei căldurii, apei, oxigenului mulți

⁶ *Idem*, pp. 33-34.

⁷ Werner Bergmann, „Pogroms” în Heitmeier, Wilhelm & Hagan, John (2003), *International Handbook of Violence Research*, Amsterdam: Springer Netherlands, p. 359.

⁸ Ioan Aurel Pop și Ioan Bolovan (coord.) (2018), *Marea istorie ilustrată a României și Republicii Moldova*, Iași și Chișinău: Editura Litera, p. 572.

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

au murit. Numărul victimelor pogromului de la Iași variază între 3.000 și 14.000 de morți (aproximativ o treime dintre evreii orașului).

Pogromurile românești s-au încadrat în caracteristicile subliniate în literatura de specialitate: „formă de control social violent în contexte de polarizare socială mare încercând să împiedice minoritatea de a mai fi avantajată”, în care autoritățile statului au implicat și populația civilă, lucrători ceferiști etc.

Violența etnică nu a luat sfârșit din păcate odată cu experiență cutremurătoare a Holocaustului. Evreii au căzut și victime ale regimului stalinist. În primăvara și vara anului 1952, cincisprezece evrei sovietici, inclusiv cinci scriitori și poeți yidhi de seamă, au fost judecați și condamnați în secret; au urmat în curând mai multe execuții în subsolul închisorii Lubyanka din Moscova. Inculpații au fost acuzați în mod fals de trădare și spionaj din cauza implicării lor în Comitetul antifascist evreiesc.¹⁰

Pogromurile sunt înfiorătoare lecții ale istoriei care ne arată cum oamenii pot ajunge să urască, să persecute și să ucidă pe cei diferiți, chiar dacă sau tocmai pentru că sunt vecinii sau concetățenii lor și au putut să facă aceste crime sub protecția sau instigați de autoritățile statului. „Evreii au fost supuși degradării pentru simplul motiv că erau evrei, au pierdut protecția statului și au devenit victimele lui”¹¹.

Surse și bibliografie

Brubaker, Rogers, & David D. Laitin (1998): „Ethnic and Nationalist Violence”, în *Annual Review of Sociology*, 24, 423-452.

Dekel-Chen, Jonathan; Gaunt, David; Meir, Natan M. & Bartal, Israel (Editors) (2010): *Anti-Jewish Violence: Rethinking the Pogrom in East European History*, Bloomington: Indiana University Press.

⁹ Werner Bergmann, „Pogroms” în Heitmeier, Wilhelm & Hagan, John (2003), *International Handbook of Violence Research*, Amsterdam: Springer Netherlands, pp 355-367.

¹⁰ Laura E. Wolfson, (2001), *Stalin's Secret Pogrom: The Postwar Inquisition of the Jewish Anti-Fascist Committee*, London: Yale University Press.

¹¹ Elie Wiesel; Friling, Tulvia, Ioanid, Radu, Ionescu, Mihail E. (2004), *Raport final / Comisia Internațională pentru Studierea Holocaustului în România*, Iași: Polirom, p. 387.

- Gluck Wood, Angela & Stone, Dan (2017): *Holocaust: the events and their impact on real people*, London: DK Publishing.
- Heitmeier, Wilhelm & Hagan, John (2003): *International Handbook of Violence Research*, Amsterdam: Springer Netherlands.
- Hellig, Jocelyn, (2003): *The Holocaust and Antisemitism*, Oneworld publication.
- Judge, Edward, (1992): *Easter in Kishinev: Anatomy of a Pogrom (Reappraisals in Jewish Social and Intellectual History)*, New York: New York University Press.
- Klier, John D., (1992): „The Pogrom Paradigm in Russian History” în John D. Klier & Shlomo Lambroza (Eds.), *Pogroms: Anti-Jewish Violence in Modern Russian History* (pp. 13-38). Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Lazare, Bernard, (1985): *Antisemitism Its History And Causes*, Chicago: AAARGH.
- Levene, Mark, (Ed.) (1999): *Massacres in History*, London: Berghahn.
- Midlarsky, Manus, (2005): *The Killing Trap: Genocide in the Twentieth Century*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Pop, Ioan Aurel și Bolovan, Ioan (coord.) (2018): *Marea istorie ilustrată a României și Republicii Moldova*, Iași și Chișinău: Editura Litera.
- Senechal de la Roche, Roberta, (1990): „The Sociogenesis of a Race Riot”: Springfield, Illinois: University of Illinois Press.
- Van der Horst, Pieter Willem (2003): *Philo's Flaccus: The First Pogrom. Introduction, Translation, and Commentary* (Philo of Alexandria Commentary Series, Vol. 2), Leiden: Brill Academic Publishers.
- Wiesel, Elie; Friling, Tuvia, Ioanid, Radu, Ionescu, Mihail E. (2004): *Raport final / Comisia Internațională pentru Studiarea Holocaustului în România*, Iași: Polirom.
- Wolfson, Laura E. (2001): *Stalin's Secret Pogrom: The Postwar Inquisition of the Jewish Anti-Fascist Committee*, London: Yale University Press.

12.

Porajmos

12.1. Un concept de porajmos

Lia Pop

Porajmos („devorare, spulberare”, a neamurilor Rome) este marele genocid împotriva Romilor organizat de către naziști între 1940-1945, împotriva Romilor din Europa de Vest și masacrele similare organizate de către aliații naziștilor. El numește și pogromurile împotriva lor organizate de Stalin. Toate aceste sunt crime împotriva umanității.

În Porajmos, au pierit, conform estimărilor propuse de diferite surse, între 800 000 și 150 000 de oameni. Unele țări, precum Croația, Luxemburg, Olanda, și-au exterminat întreaga populație de Romi. Victime – din afara UE – nu și-au primit nici până astăzi reparațiile.

Surse și bibliografie

Fraser, Angus, (1992): *Țigani, Originea, Migrația și Prezența lor în Europa* (1992, ed. II-a 1995), versiunea în limba română Dan Șerban Sava, *Țigani, Originea, Migrația și Prezența lor în Europa*, București, Editura Humanitas, 2010.

Hancock, Jan, (2018): UCSD: *Porrajmos: The romani and the Holocaust with the Jan Hancock: Holocaust living*, <http://www.youtube.com/watch?v=tAEJb-p6SOE>.

12.2. Porajmos: forme de manifestare

Lia Pop și Irina Pop

Formele de manifestare ale politicii de extincție a Romilor se întind:

- a. de la acțiuni împotriva posibilităților de dănuire a neamului Romilor adică, sterilizare forțată¹; avorturi forțate, violuri colective, împiedicarea dezvoltării sale demografice etc.
- b. la acțiuni de extincție propriu-zise a neamului prin metode indirecte, adică supunerea unor segmente ale sale, la înfometare; la lipsă de igienă elementară, în ideea că epidemiile vor ucide populația slăbită; la condiții de viață care duc la moarte, cum ar fi supunerea la muncă forțată extenuantă², împingerea spre sinucideri³, împingerea la a-și abandona sau chiar ucide copiii...;
- c. acțiuni de extincție prin metode directe: prin supunere la experimente medicale cu risc letal sau cu risc de infirmitate pe viață; ucidere în masă – prin împușcare la marginea unor gropi comune pe care și le săpaseră chiar oamenii ce urmau să moară, prin gazare, prin a-i scoate goi afară, după un duș fierbinte– li s-au luat hainele – în miezul iernii etc.

Exemplu: Gazul cu care s-a asasinat la Auschwitz, Cyclon B, a fost testat – pentru a se proba eficacitatea – pe copii Romi.

Surse și bibliografie

Asséo, Henriette, (2012): *Politique de la race et expansionnisme nazi* în „*Études Tsiganes*” vol. I, pp. 56-57.

Bernadac, Christian, (1967): *Medicii blestemați*, versiune în limba română Paul B. Marian, București, Editura Politică 1970.

¹ Sterilizare care s-a efectuat fără consimțământul conștient și informat al subiectului.

² La Mathhausen, deținuții flămânzi și epuizați de muncă, cărau bolovani imenși urcând 187 de trepte.

³ Deși este împotriva credințelor și culturii lor, unii dintre Romi s-au sinucis după obligarea la acte sexuale în public, cu rude apropiate ...

Diac, Cristina, (2005): *Au scăpat de la Bug*, 21 Noiembrie 2005, <https://jurnalul.ro/vechiul-site/old-site/suplimente/editie-de-colectie/au-scapat-de-la-bug-33024.html>.

EU: 2008: *Decizia-cadru 2008/913/JAI a Consiliului din 28 noiembrie 2008 privind combaterea anumitor forme și expresii ale rasismului și xenofobiei prin intermediul dreptului penal*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex:32008F0913>.

Hancock, Jan, (2018): *UCSD: Porrajmos: The romani and the Holocaust with the Jan Hancock: Holocaust living*, <http://www.youtube.com/watch?v=tAEJb-p6SOE>.

Site+uri

<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/nazi-medical-experiments>.

<http://www.partidaromilor.ro/deportarea-si-extermnarea-tiganilor-din-romania-in-transnistria-1941-1944>.

<http://www.presenciagitana.org/OPRORRAJMOS-ian-hancock.pdf>.

13.

Rasismul

13.1. Un concept general de rasism

Irina Pop

13.1.1. Un concept de rasism pentru comunicarea publică

Termenul rasism este o construcție lingvistică modernă, datând din epoca imperialistă, aproximativ din perioada 1850-1900¹. Rădăcina lui este cuvântul *rasă*. Realitatea desemnată, practica rasistă, este foarte veche.

Termenul are două axe: ideea despre existența unor rase umane, ca rase „superioare și inferioare”; și dreptul raselor „superioare” de a impune raselor inferioare reguli și opreliști dictate de interesele și convingerile celor „superioare”.

Recent unii sociologi vorbesc despre o dinamică socială nouă care creează o nouă dominație socială sub pretext rasial. Noua dominație este mișcarea „rasismului inversat”. Răspunsul la noua dominație este mișcarea rasistă numită „suprematismul alb”.

13.1.2. Un concept de rasism pentru comunicarea publică

Un concept de rasism care să fie cuprinzător are de acoperit:

- o concepție politică și juridică care afirmă existența raselor umane, în locul ideii despre o rasă umană unică și unitară, susține deosebirea fundamentală dintre rase și, respectiv, afirmă existența raselor superioare (de supraoameni) opuse raselor inferioare (de suboameni);

¹ În Franța l-a folosit prima dată, în 1894, Gaston Méry, un jurnalist și pamfletar antisemit. Prin anii 30 era larg răspândit în toată Europa.

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

- o ideologie oprinatoare care pretinde că anumite grupuri umane – numite politic rase – sunt superioare, și că altele sunt inferioare și menite oprimării;
- un grup de practici sociale oprinatoare și, uneori, exterminatoare a grupurilor „inferioare”.

Ideologiile și practicile rasiste sunt asociate – uneori îngemănate – cu fenomene politice războaiele de jaf și cuceriri, cu militarismul; colonialismul; cu convertirile forțate, și, mai ales, cu imperialismele moderne.

13.1.3. Exemple de rasism

Sursa: Pagină dintr-un manual de pe vremea Austro-Ungariei rătăcită în podul străbunicilor.

Figura 11. Rasele umane în ideologia rasistă

Esența rasismului este că neagă egalitatea dintre oameni și dintre grupurile de oameni, pornind de la diferențe superficiale.

Istoric, în secolul al XIX-lea, rasismul era o ideologie comunicată public inclusiv, prin manuale școlare. Era felul comun de înțelegere a diferențelor dintre diferitele părți ale umanității, supralicitând diferențele și uitând partea covârșitoare a asemănarilor.

Cel mai cumplit sistem politic contemporan de rasism – rasism sponsorizat de stat – a fost apartheidul din Africa de Sud și din actuala Namibie.

Cazuri recente de rasism incredibil au fost cele din războiul civil din Congo (1998-2003), în care populația de pigmeii a fost vânată², de către forțe paramilitare. Pigmeii au fost hăituiți ca niște animale și amenințați că dacă nu vor evacua regiunea vor fi mâncați. Erau priviți ca inegal rasial, ca sub-umani. Unii din hăituitori spuneau că a mânca din carnea lor îți dă puteri magice. 40% din totalul acestei populații au fost decimat.

Surse și bibliografie

- Feldman, David, „*Rasism*” in Roucek, Joseph, editor (1946): *Twentieth Century Political Thought*, Philosophical Library, New York. pp. 105-131.
- Giddens, Anthony, (2006): *Rasa Etnia și Migrația în Sociologie*, versiune în limba română Oana Gheorghiu, București, Editura ALL, 2010, pp 462-503.
- Penketh, Anne, (2004-07-07): *Extermination of the pygmies* în „The Independent.” <https://web.archive.org/web/20181221123504/https://www.independent.co.uk/news/world/africa/extermiation-of-the-pygmies-552332.html>. accesat martie, 2021.
- UNESCO (1950), *La question des races*, UNESCO Programme. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000128291>. Consultat Octombrie, 2019.
- United Nations. (2016): „*Racism, Xenophobia Increasingly Globally, Experts Tell Third Committee, amid Calls for Laws to Combat Hate Speech, Concerns over Freedom of Expression.*” GA/SHC/4182. Press release, November 1. www.un.org/press/en/2016/gashc4182.doc.htm.

² Anne Penketh, (2004-07-07): *Extermination of the pygmies* în „The Independent.” <https://web.archive.org/web/20181221123504/https://www.independent.co.uk/news/world/africa/extermiation-of-the-pygmies-552332.html>. accesat martie, 2021.

13.2. Rase umane?

Irina Pop

Ceea ce a fost numit în istoria și cultura secolului al XIX-lea rasă/rase umane și a devenit în secolul XX, temeiul unor politici de ucidere în masă, temeiul rasismelor, este o construcție politică. Rasele umane sunt creații ideologice.

Folosirea termenului de rasă/ rase umane a avut drept scop să legitimizeze vânzarea de sclavi africani în coloniile marilor imperii, holocaustul sau porajmosul.

Realitatea explorată cu mijloacele științei probează că există o singură rasă umană care prezintă 99.9% asemănări genetice și că deosebirile (0,1%) sunt mai frecvente în același grup de populație decât între grupuri diferite de populații. Probează că există o singură rasă umană.

De aceea, termenul rase umane este nejustificat.

În concluzie, există o singură rasă umană și o varietate în continuă creștere de populații.

Surse și bibliografie

Gobineau, Arthur de, (vers. orig. fr. în 1859): *The Inequality of Human Races*. trans. Adrian Collins (London: Heinemann, 1915), Versiune în limba română Mariana Ilie, *Eseu asupra inegalității dintre rasele umane*, București, Editura Incitatus, f.a. (posibil 2005).

Turda, Marius, și Quine, Maria, Sophia, (2019), *Historizing Race*, versiune în limba română Marius Adrian Hazaparu, *Ideea de rasă de la Iluminism la Donald Trump*, Iași, Polirom, 2019.

UNESCO (1950): *The Statement of 18 July 1950*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000128291>, accesat, 5 /10/2019.

13.3. Forme ale practicilor rasiste: rasismul dominator și rasismul exterminator

Irina Pop

Rasismul se poate grupa după ariile în care se manifestă: în aria ideologiilor și în aria faptelor.

În *aria ideologiilor*, rasismul considerat după țelurile pe care și le propune, îmbracă două mari tipuri: Rasismul dominator și Rasismul exterminator.

13.3.1. Rasismul dominator

Proiectează pentru elite o societate exclusivă, a celor „puri și duri”. (Pentru oprimați, acest rasism promovează ideologia că ei sunt destinați să muncească pentru stăpânii lor și să le poarte acestora respect și recunoștință, pentru milostenia că îi lasă să muncească pentru ei. Ei au fost creați să fie supuși.) Rasismul dominator justifică dominația prin argumentele expuse în formule culturale rasiste despre superioritatea de rasă a dominatorilor și a inferiorității și degenerescenței fizice și morale³ a dominaților. El anihilează vocile care i se împotrivesc prin promovarea autoritarismului „științific”, a cenzurii și prin obligarea oponentilor la autocenzură. Exemple de rasism dominator practicat împotriva românilor se pot găsi și în Transilvania medievală. Documentul *Supplex Libellus Valachorum* (1798) conceput și plătit cu 26 de ani de exil de singurul parlamentar român din Dieta Transilvaniei, episcopul Greco Catolic Inochentie Micu Klein este un protest împotriva acestui rasism și o cerere argumentată adresată curții imperiale să-i pună capăt. Rasismul practicat împotriva imigranților indieni în Africa de Sud și de către buri și de către englezi este de același tip. Împotriva acestuia a militat Mahatma Gandhi 20 de ani.

13.3.2. Rasismul exterminator

Acest tip de rasism cere elitelor asumarea unor acțiuni dure pentru a scăpa de grupuri sociale numite, în documente politice, „nedemni să trăiască”. El justifică, – pentru cercurile puterii – exterminarea raselor inferioare prin argumente economice: „inferiorii” sunt un pericol economic pentru că secătuiesc resursele societății. Sunt un pericol social care trebuie eliminat pentru că amenință sănătatea nației⁴. În cazul rasismului stalinist, rasismul cere și execută exterminarea țăranilor ucraineni, care au refuzat să se înscrie în colective. Execuția mult mai

³ Vezi Nicolae Paulescu (1928): *Degenerarea rasei jidănești*, București.

⁴ Ideologic, degenerații, bolnavii, infirmii, cei de „rasă inferioară” sunt numiți explicit ca pericole sociale de eliminat.

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

perversă decât cea hitleristă, i-au făcut pe oameni să moară de foame – i-au supus la o foamete de 7 ani cu aproximativ 10 000 000 de victime – și i-au împins în condiții animalice, au fost cazuri de părinți care și-au spânzurat copiii ca să nu fie nevoie să-i hrănească⁵. Era exterminarea materială a dușmanului de clasă. Dar ea a fost urmată și de o exterminarea politică. Țăranii ucraineni au fost demascați că sunt leneși, că nu culeg recoltele și înfometează orașele și omoară oamenii cu foamea. (Pentru publicul larg, aceste proiecte politice sunt ascunse și transmise public ca zvonuri terorizatoare. Vocile împotrivoitoare sunt terorizate, întemnițate sau eliminate fizic.) Țăranii care mureau de foame ajunseseră urâți de toată lumea.

După orientarea ideologiilor propuse varietatea formelor sale este mai largă. Dintre ele sunt de reținut: rasismul *invers* este ideologia care numește încălcarea principiului egalității dintre oameni în numele reparațiilor morale pentru rasele care au fost oprimate; *supremația albă* care se bazează pe încălcarea principiului egalității dintre oameni în numele inventarierii rezultatelor creativității „rasei albe” și a aporturilor civilizaționale datorate acesteia. Problema este că inventarul se mărginește la o secțiune din istoria umană și că dovada ne-creativității în alte domenii a Altora nu este produsă.

Surse și bibliografie

Kapuscinski, Ryszard, (1993): *Agonia Imperiului*, Versiune în limba română Olga Zaicik, București, Editura Nemira 1996.

Madison, Grant and Osborn, Fairfield, Henry, (1918): *The Passing of the Great Race: Or, The Racial Basis of European History*, Charles Scribner's Sons, 1918. (Cartea are peste 50 de ediții și traduceri.)

Mozes, Terez, (1995): *Evreii din Oradea*, versiune românească, 1997, București, Editura Hassefer.

Paulescu, N.C., (1928): *Degenerarea rasei jidănești*, București.

Ripley, William, Z.,(1999): *The Races of Europe*. New York, D. Appleton & Co.

⁵ Ryszard Kapuscinski, (1993): *Agonia Imperiului*, Versiune în limba română Olga Zaicik, București, Editura Nemira 1996, pp. 270-277.

14.

Romii, victimele xenofobiei de pretutindeni și dintotdeauna

14.1. Persecuții generale împotriva Romilor

Lia Pop și Irina Pop

14.1.1. Despre clasa persecuțiilor generale împotriva Romilor

Persecuțiile generale împotriva Romilor – scris cu majusculă pentru a marca forma legală și nediscriminatorie a termenului Romi – includ atât forme simple de prejudiciere a acestora, cât și persecuțiile strategice propriu-zise. Folosim în acest context termenul ca echivalent cu termeni precum prejucii, discriminări și persecuții strategice. Concret, persecuțiile generale cuprind:

- a) *batjocoriri, ciufulirile¹, defăimările și stigmatizările rasiste și incităările la ură împotriva lor, făcute individual sau colectiv, având drept rezultat și anihilarea empatiei naturale pentru oamenii care suferă;*
- b) *hărțuierile, hăituielile colective săvârșite împotriva Romilor cu scopul eliminării lor dintr-un sat, oraș, teritoriu anume;*
- c) *sclavizările Romilor, vinderea, cumpărarea și exploatarea lor ca sclavi, inclusiv, ca sclavi sexuali;*
- d) *persecuții criminale împotriva lor: identificările generale drept „nedemni să trăiască” (recenzările pe criterii etno-rasiale ale tuturor Romilor în vederea exterminării), prevenția nașterilor prin sterilizări forțate, supunerea la experimente medicale cu efecte criminale; internările în tabere speciale, sau*

¹ Verbul *a ciufuli* înseamnă a batjocori prin nume. DEX consideră următoarea definiție: *ciufuli*, *ciufulesc*, vb. intranz. – A batjocori; a face pe cineva ridicol: „Că tare mult o ciufulit pă tăte fetele” (*Memoria*, 2001, 14). – Din *ciu* „smoc de păr” > *ciufuli* „a se părui”, contaminat cu magh. *csúfolni* „a ridiculiza”.

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

în formule de muncă forțată, expulzările și deportările și uciderile în masă cu scopul extincției grupului, porajmosul.

PERSECUȚII NEMATERIALE: VĂTĂMĂRILE MORALE	PERSECUȚII MATERIALE COMUNE: VĂTĂMĂRILE FIZICE	PERSECUȚII MATERIALE EXTREM DE GRAVE: ANIHILĂRILE CA OAMENI	PERSECUȚII MATERIALE CRIMINALE EXTREM DE GRAVE: EXTERMINĂRILE CA NEAM
<ul style="list-style-type: none"> • batjocoririle, ciufulirile, • defăimările și stigmatizările rasiste • incităriile la ură împotriva lor, • și anihilarea empatiei față de ei 	<ul style="list-style-type: none"> • intoleranțele zilnice • hărțuielile, • hăituielile colective săvârșite împotriva romilor cu scopul eliminării lor dintr-un sat, oraș, teritoriu anume 	<ul style="list-style-type: none"> • sclavizările romilor, • vinderea, cumpărarea și exploatarea persoanelor Rome ca sclavi, inclusiv, ca sclavi sexuali 	<ul style="list-style-type: none"> • identificările oficiale drept "nedemni să trăiască" • sterilizări forțate, • supunerea la experimente medicale cu efecte criminale; • internările în lagăre de muncă forțată, • expulzările și • deportările și • uciderile în masă cu scopul extincției grupului: PORAJIMOSUL

Figura 12. Persecuțiile împotriva Romilor și tipurile lor

14.1.2. Exemple de persecuții generale împotriva Romilor

Împăratul Iosif al II-lea, a făcut o comisie de anchetă în privința acuzației unor țigani² de canibalism. Comisia a găsit că țiganii nu erau vinovați de o astfel de crimă. Erau vinovați doar pentru furt.

În anii 70, în Bihorul românesc, era greu de acceptat ca un „țigan” să locuiască în zone locuite de ne-țigani sau să practice meserii ale Celorlalți. De multe ori, „țiganilor” nu li se permitea nici să facă popas în anumite localități, iar când treceau lumea reacționa ca în parodia lui Topîrceanu, la poezia lui George Coșbuc, dedicată Romilor. Nu li se permitea accesul la școală sau în biserică. În școlile comuniste copiii Romi erau așezați separat, de multe ori, în ultimele bănci.

Există citate în literatura despre Romi cazuri în care romilor li se refuzau serviciile funerare, pentru că erau Romi!

Hărțuieli și hăituieli de „țigani”, „vânătorile de țigani” erau fenomene curente în întreaga Europă, dar, mai ales, în spațiul germanic, conform lui Fraser. Din surse credibile, am aflat că astfel de fapte s-au

² Numele țigan, folosit aici, este numele folosit în epocă și preluat exact din sursa citată: A. Fraser.

14. Romii, victimele xenofobiei de pretutindeni și dintotdeauna întâmplat și în Bihorul secolului al XIX-lea și chiar XX. La Miersig, de exemplu, la sfârșitul anilor 70, pentru o crimă săvârșită de un Rom împotriva unui ne-rom, întreaga comunitate a fost alungată: dând foc la casele Romilor, alungându-i cu lanțuri. Executarea alungării a fost colectivă, cu participarea întregului sat.

Surse și bibliografie

- Fraser, Angus, (1992): *Țigani, Originea, Migrația și Prezența lor în Europa* (1992, ed. II-a 1995), versiunea în limba română Dan Șerban Sava, *Țigani, Originea, Migrația și Prezența lor în Europa*, București, Editura Humanitas, 2010.
- Kogălniceanu, Mihail, (1838): *Schiță despre țigani din România și cuvinte țigănești*, în *Scrieri istorice*, vol. II, București, ELU, 1964.

14.2. Persecuții istorice săvârșite împotriva Romilor

Lia Pop și Irina Pop

În acest context termenul de persecuții este folosit cu sensul de termen umbrelă pentru prejudicii, discriminări, crime și crime împotriva umanității săvârșite împotriva Romilor, numiți de Fraser, Țigani.

Tabelul 1. Primele expulzări, deportări și alte persecuții colective ale „țiganilor” (Romilor) în vestul Europei moderne

ANUL	PERSECUȚIA ȘI LOCUL UNDE S-A ÎNTÂMPLAT	ȚARA UNDE A AVUT LOC
1472	Parlamentul întrunit la Lucerna interzice Țigani.	Europa. Elveția
1492	Prima schiță a viitoarei legi de expulzare a Țiganilor.	Europa. Spania
1493	Țigani expulzați de la Milano.	Europa. Italia
1498	Țigani expulzați din Sfântul Imperiu Roman (Germania).	Europa. Germania
1499	Țigani expulzați din Spania. <i>Pragmatica Regilor Catolici</i> .	Europa. Spania
1504	Este ordonată expulzarea țiganilor din Franța.	Europa. Franța
1510	Elveția introduce pedeapsa cu moartea pentru țigani găsiți în țară	Europa. Elveția
1525	Țigani interziși în Portugalia. Țigani interziși în Suedia	Europa. Portugalia Europa. Suedia

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

ANUL	PERSECUȚIA ȘI LOCUL UNDE S-A ÎNTÂMPLAT	ȚARA UNDE A AVUT LOC
1526	Olanda interzice traversarea țării de către țigani	Europa. Olanda
1530	Țigani interziși în Anglia și în Wells.	Europa. Anglia
1534	Țigan <i>executat</i> la Levoca, Slovacia de azi.	Europa. Imperiul Romano-German
1536	Țiganilor li se ordonă să părăsească Danemarca.	Europa. Danemarca
1549	Țigani sunt declarați în afara legii și expulzați din Boemia. Se ordonă pedeapsa cu moartea pentru orice	Europa. Regatul Boemiei
1554	țigan care nu părăsește țara la după o lună de la intrarea legii în acțiune.	Europa. Anglia
1557	Se ordonă expulzarea țiganilor din Polonia și Lituania.	Europa. Anglia
D E P O R T Ă R I A	1538 Portugalia începe deportarea țiganilor în colonii.	Europa. Portugalia
	1539 Orice bărbat găsit vagabondând este trimis la galere	Europa. Spania.
	1541 Țigani sunt acuzați că ar fi început un șir de incendii la Praga.	Europa. Imperiul Habsburgic
	1544 Țigani din Anglia – numiți <i>egipteni (gypsies)</i> – sunt deportați în Norvegia.	Europa. Anglia
	1554 Se stabilește pedeapsa cu moartea pentru orice țigan care nu părăsește țara după o lună de la intrarea legii în acțiune.	Europa. Anglia
A L T E	1562 Încercare de execuție la Dorset. Consiliul de Coroană al Reginei Elisabeta recomandă execuția a cât mai mulți țigani, ca exemplu.	Europa. Anglia
P E R S E C U Ț I I	1562 <i>Legea din 1554 – Țigani obligați să părăsească țara – este extinsă pentru orice vagabond din Anglia.</i> Fraser scrie că legile aspre nu au fost puse în executare	Europa. Anglia
	1563. Conciliul de la Trento stabilește că țigani nu pot fi preoți.	Europa Catolică, în întregime
	1672 Elisabeta I: <i>Decret de pedepsire a vagabonzilor și de ajutorare a săracilor și a celor neputincioși</i>	Europa. Anglia
	1673 Țigani constrânși să se sedentarizeze, sau să părăsească țara.	Europa. Anglia
	1679 Este interzis portul țigănesc în Portugalia.	Europa Catolică. Portugalia

14. Romii, victimele xenofobiei de pretutindenii și dintotdeauna

Odată societățile învățate că Romii sunt de anihilat, în secolul al XVIII-lea și în prima jumătate a celui următor, în numele statului se vor dicta pretutindenii în Europa civilizației persecuții împotriva romilor.

În Prusia, Friedrich Fondatorul Dinastiei de Hohenzollern, emite un *Edict* incisiv împotriva țiganilor, în 1710³; în districtul Rinului, în 1711, un *Decret* stabilea că orice țigan trebuia bătut cu vergi, ars cu fierul roșu – însemnat ca țigan – și alungat pentru totdeauna⁴, iar la frontiere erau panouri care arătau cum urmau a fi pedepsiți țiganii; în 1725, în Prusia lui Friedrich Wilhelm I, țiganii puteau fi spânzurați fără judecată. În Imperiul Habsburgic, Maria Tereza, în 1746, dă un *ordin* ca toți țiganii vagabonzi să fie alungați de pe teritoriul său⁵, în 1758 și 1733 dă *ordine* pentru sedentarizarea forțată a țiganilor în Ungaria⁶; iar din a doua jumătate a secolului, încep politicile de asimilare forțată a lor (*Decretele din 1767 și 1672*). În Spania, țiganii sunt prinși într-un raid unic și trimiși la muncă silnică⁷, apoi se trece la o politică de asimilare. (Cei asimilați vor câștiga permisiuni de profesia îndeletniciri obișnuite oriunde în Spania, dar nu și în Madrid și nu în zonele reședințe regale⁸.)

Și alte țări europene – civilizate – practică politici de persecuții sistematice. Sunt fie politici de surghiun, fie de sedentarizare forțată. Scutul țiganilor a venit din afara civilizațiilor europene: fie din Imperiul Otoman, fie din arii precum cele ale principatelor românești unde măsurile împotriva lor nu conduceau la expulzarea lor, și nici extincția lor ca neam.

În Anglia, se emit o serie de *decrete* împotriva lor. Cele de după 1700 inaugurează – pe lângă torturi sângeroase și bătăi curente – *deportările în coloniile din America*⁹.

³ Angus Fraser, (1992): *Țiganii, Originea, Migrația și Prezența lor în Europa* (1992, ed. II-a 1995), versiunea în limba română Dan Șerban Sava, *Țiganii, Originea, Migrația și Prezența lor în Europa*, București, Editura Humanitas, 2010, p. 168.

⁴ *Ibidem*

⁵ *Idem*, p 174.

⁶ Țiganii sedentari au primit prin ordin imperial din 1761 numele de *újmagyar*. Cf cu Fraser, *op.cit.* p. 174.

⁷ *Idem* p. 181.

⁸ *Idem*, p. 184.

⁹ *Idem*, p 180.

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

Urmările acestor ordine sunt expulzările colective, deportările colective, crimele permise oricui atunci când victima era neprotejată de un stat, o cetate (acesta este sensul surghiunului). Sunt astfel de urmări și asimilările care generează, în state vechi cetățenii noi și localitățile lor și care înghit identități.

Cele mai atroce persecuții au fost cele din vremea Porajmosului. (Vezi intrarea *Porajmos*.)

Surse și bibliografie

- Fraser, Angus, (1992): *Țigani, Originea, Migrația și Prezența lor în Europa* (1992, ed. II-a 1995), versiunea în limba română Dan Șerban Sava, *Țigani, Originea, Migrația și Prezența lor în Europa*, București, Editura Humanitas, 2010.
- Kogălniceanu, Mihail, (1842): *Schiță despre țigani din România și cuvinte țigănești* (1842), în *Scrieri istorice*, vol. II, București, ELU, 1964.
- Liégeois, Jean-Pierre, (1995): *Gypsies, Roma, and Travellers. Socio-cultural data. Socio-political data*, Council of Europe Press, Strasbourg.
- Rostaș Iuliu, (2012): *Identitatea Romani între emancipare și victimizare. N. Gheorghe în Dialog cu Iulius Rostaș în Horvath, I. și Năstasă, L. (eds.), (2012): Rom sau Țigan. Dilemele unui etnonim în România* Editura Institutului pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale, Cluj, pp. 299-336.

14.3. Persecuții contemporane împotriva Romilor

Lia Pop și Irina Pop

În Europa, persecuțiile instituționale ale Romilor nu au încetat nici după 1989. Cazul unor astfel de politici care a ajuns în atenția opiniei publice este cel din Cehoslovacia (Cehia și Slovacia.) El nu este nici unic, nici izolat¹⁰. Conform unui raport prezentat în 2007, Gwendolyn Albert, WW4 REPORT

¹⁰ Sterilizările minorităților (indiferent dacă sunt bazate pe etnie sau handicap) din Republica Cehă nu sunt unice – spune același *Raport*. „După al doilea război mondial, au fost depuse plângeri împotriva unor sterilizări aprobate de stat în Australia, Canada, China, Estonia, Finlanda, Ungaria, Islanda, India, Japonia, Norvegia, Panama, Peru, Slovacia, fosta Uniune Sovietică, Suedia, Elveția, Marea Britanie și 33 în Statele Unite ale Americii. ... Până în 2007 doar Norvegia și Suedia au instituit programe de reparații pentru victimele sterilizărilor forțate.”

14. Romii, victimele xenofobiei de pretutindeni și dintotdeauna și intitulat *Republica Cehă pe muchia genocidului?*¹¹, aceste politici s-au întins pe decenii. De la sfârșitul anilor 1970, avocații drepturilor omului au dat semnalul de alarmă că medicii din fosta Cehoslovacie și din actuala Republică Cehă au sterilizat femeile Rome fără consimțământul lor informat.

Începând cu anii 1970, când practica era o politică oficială în ceea ce era atunci Cehoslovacia totalitară, sute de femei rome au fost sterilizate coercitiv. În unele cazuri, consimțământul pacientului nu a fost niciodată furnizat sterilizării în niciun moment. Există, de asemenea, cazuri în care „consimțământul” semnat a fost obținut de la o pacientă care se afla într-un stadiu avansat al travaliului sau cu puțin timp înainte de nașterea prin cezariană a unui copil – adică, în circumstanțe în care pacienta era supusă unui stres intens. Există cazuri în care „consimțământul” a fost furnizat fără o înțelegere reală a terminologiei utilizate sau fără explicații privind consecințele permanente ale sterilizării. Există cazuri în care asistenții sociali au presat femeile Rome să accepte să fie sterilizate fie oferind stimulente financiare sau fie amenințând cu sancțiuni (reținerea prestațiilor, sociale, sau luarea copiilor în îngrijirea statului etc.).

Abia în anul 2005 a fost efectuată o investigație aprofundată a unor cazuri specifice de către Ministerul Sănătății din Cehia. Rezultatele anchetei au fost examinate Ombudsmanul din Cehia, după ce persoane care au suferit sterilizarea forțată au reclamat astfel de cazuri. La 29 decembrie 2005, apărătorul public a emis „*Declarația finală a Ombudsmanului cu privire la chestiunea sterilizărilor efectuate în împotriva legii și la măsurile de remediere propuse*”. Actul a concluzionat că „sterilizarea sexuală a fost efectuată în Republica Cehă, fie cu o motivație necorespunzătoare, fie în mod ilegal, iar societatea cehă trebuie să cunoască lucru.”

Centrul European pentru Drepturile Romilor (ERRC) în „*Raportul umbrelor*” din martie 2007 către Comitetului Națiunilor Unite pentru Eliminarea Discriminării Rasiale: „Aceste practici pot implica Convenția privind genocidul și trebuie privite cu cea mai mare seriozitate. „Articolul 2 al *Convenției privind genocidul* prevede: „În prezenta convenție, genocid înseamnă oricare dintre următoarele acte comise cu intenția de a distruge, în totalitate sau parțial, un grup național, etnic, rasial sau religios, ca

¹¹ Gwendolyn Albert, (2007), *WW4 Report Verging on genocide in Czech Republic?*
Disponibil la adresa <https://countervortex.org/roma-face-coercive-sterilization>.

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

atare: ... (d) Impunerea de măsuri destinate prevenirii nașterilor în cadrul grupului.”

Au fost recomandate măsuri politice de prevenire în legislația internă a unor astfel de fapte, adoptarea unei legi care să sancționeze discriminările și instituirea unor programe de reparații.

După 2012, nu mai era vorba doar despre recomandări făcute de organisme și organizații civile. Oficialități ale Uniunii Europene au impus politic astfel de politici și au adoptat o Directivă specială pentru dreptatea reparatorie. Este *Directiva 2012/29/UE*, directivă care avea termen de transpunere în legislația internă 16 noiembrie, 2015. „*Directiva victimelor*” a stabilit cadrul legal european pentru recunoașterea și plata unor reparații către victime. Ca urmare, crimele de acest tip au devenit imposibile în Europa din 2015. Ultimele reclamații de acest tip apar într-un material publicat de Judit Geller¹² în 2014. Într-un document asumat de ERRC, ea reclamă continuarea practicii în Cehia, Slovacia și Ungaria până în 2014.

Adăugăm la gravitatea faptului sterilizării – fie ea forțată sau nu –, că el are și o semnificație culturală majoră, pentru Romi. Spre deosebire de alte grupuri, Romii dau sterilității sensul de atentat la existența clanului. De aceea, este o practică veche – la gabori, de exemplu – ca o noră care nu face copii să fie alungată (de către capul familiei) ca „stearpă”! În plus, femeia, chiar dacă nu este demonstrat că ea este cea care nu poate avea copii, este privită în cadrul grupului ca o piază rea.

România comunistă nu s-a făcut vinovată de politici de sterilizare forțată, ci de impunerea nașterii forțate. România ducea o politică agresiv pro-natalistă, deci, total contrară sterilizărilor. Asumarea individuală de către un doctor a unei proceduri de sterilizare la cererea mamei era ilegală. (În România¹³, mulți ginecologi au ajuns investigați pe poliția comunistă pentru practica avorturilor la cerere. Unii au făcut chiar pușcărie, pentru avorturi la cerere.)

Familiile Rome din România au ajuns victimele sărăcirii extreme și sub povara politicilor pro-nataliste. Tot o urmare a acestor politici erau constituite două practici la fel de periculoase: avortul în condiții mizere și fără asistență specializată și practicile femeilor Rome a de a-și abandona

¹² Judit Geller (2014): *Coercive sterilisation of romani women: inhuman and degrading treatment but not discrimination according to the ECHR.*

¹³ Conform relatărilor unui fost medic legist.

14. Romii, victimele xenofobiei de pretutindeni și dintotdeauna copiii nou născuți. Fugeau imediat după naștere și își lăsau nou-născuții pur și simplu în spital, după ce nășteau sub o identitate falsă. Copiii nu aveau nici ei identitate. Exista, în România, în vremea comunismului și în anii 90, în fiecare spital de pediatrie câte o secție în care copiii fără identitate erau îngrijiți de personalul spitalului.

Zvonuri că s-ar fi petrecut în România comunistă fapte criminale împotriva copiilor abandonați – Romi inclusiv – au circulat. Dar, pare să fi fost, doar zvonuri. Nu au apărut și demonstrațiile. Zvonurile pretindeau că s-au făcut experimente medicale în orfelinătele din Constanța și Sibiu – unde erau și copii Romi, dar nu doar Romi – pentru a descoperi medicamentul care să vindece SIDA. Nu am găsit nici o sursă care să fi documentat acuzația din zvon.

Tabelul 2. Europa după 1990: Persecuții generale și discriminări având ca victime Romi

Anul / Anii	EVENIMENT / PROCES PETRECUT	LOC DE DESFĂȘURARE
1993	Trei Romi au fost uciși la Hădăreni, într-un Pogrom local, organizat spontan.	Romania
1994	Un Rom, Cyril Dunka a fost bătut de poliție după un incident în parcare.	Slovacia
	La meetingul OSCE de la Budapesta se formează PUNCTUL DE CONTACT PENTRU PROBLEMELE ROMA și SINTI – BUDAPESTA. (Inițial, era locat la Varșovia)	Ungaria
	Un tânăr este bătut și sunt atacate case în Debica.	
	Nomadismul este criminalizat prin legea, <i>Criminal Justice Act</i> .	UK
1995	Patru Romi sunt uciși la explozia unei bombe la Oberwart, Burgenland.	Austria
	Un tânăr Rom este împușcat la Sofia.	Bulgaria
	Angel Anghelov moare împușcat de poliție la Nova Zagora.	
	Romul Tibor Berki este omorât de grupuri „skinhead”-s în Zdar Szavou.	Republica Cehă
	Un tânăr Rom este agresat la Kalocsa.	
	Un cuplu de Romi este omorât la Pabianice.	Polonia
	Grota de la Pod – adăpost al Romilor din România – este desființată și Romii sunt alungați peste graniță, în Ucraina.	
1996	5000 de Romi sunt expulzați din cartierul Selamsiz, Istanbul.	Turcia
	D-nul H este bătut de poliție la Mukacevo.	Ucraina
	Doi frați ai d-lui H sunt uciși de poliție – împușcați – la Veleckie Beryeszni.	Ucraina.
	Zehala Baysal moare în custodia poliției în Istanbul.	Turcia.

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

Anul / Anii	EVENIMENT / PROCES PETRECUT	LOC DE DESFĂȘURARE
	Fatmin Haxhiu Rom moare incendiat.	Albania
	Kuncho Angelov și Kiril Petrov, Romi – dezertori din armată – sunt executați de către poliția militară. (Nu pentru că erau Romi! Ci pentru că erau dezertori.)	
	Copiilor de Romi li se interzice să folosească bazinul de înot dintr-o localitate mică din Cehia.	Republica Cehă
	Case ocupate de Romi atacate la Wiebodzice.	Polonia
	22 de case ale Romilor incendiate la Curtea de Argeș.	România
	Mircea-Mureșul Mosul omorât la Vâlcele.	România
	Rom de 18 ani omorât în bătaie de skinheadzi la Poprad.	Slovacia
	La Zalistie, Jozef Mikloš moare în casa sa incendiată.	Slovacia
1997	Ianuarie. Case de Romi atacate Tanganu.	România
	Se înființează Centrul pentru Drepturile Romilor la Budapesta.	Ungaria
	Februarie. 3 Romi sunt uciși de poliție în cadrul unei intervenții asupra unui cartier locuit de Romi, la Pazardgic.	Republica Cehă
	Februarie. Romi/ Țigani bătuți de poliție la Szombathely și Mandatany.	Ungaria
	Martie. 4 skinheadzi condamnați la închisoare pentru uciderea lui Tibor Danhiel, în 1993.	Republica Cehă
	Martie. Țigani/ Manouches sunt uciși de poliție la Nantes.	Franța
	Aprilie. 100 de familii sunt evacuate din Ano Liosia.	Italia
	Iunie. Romi atacați la Wiebodzice.	Polonia
	August. Sute de Romi zboară spre Canada pentru a cere azil	Republica Cehă
	La Hododin se ridică un monument în memoria tuturor victimelor din lagărele de concentrare.	Republica Cehă
	Frontul Național manifestă la Denver împotriva acordării de azil pentru Romi veniți din Republica Cehă și Slovacia.	Franța
	Romi bătuți la Uzgorod.	Ucraina
	Atacuri asupra Romilor în Sulukule, Istanbul.	Turcia.
1998		
1999	Autoritățile din Macedonia admit 500 de refugiați Romi din Kosovo. (O săptămână au fost ținuți la graniță.)	Macedonia
	Octombrie. Ministrul de Interne, Jack Straw introduce visa pentru Slovaci pentru a-i ține afară pe azilanții Romi.	UK
2000	Autoritățile locale incendiază 5 locuințe ale Romilor la Aspropyrgos, pentru a construi facilități olimpice.	Grecia
2001	Iulie 30 Skinhead- zi atacă o tabără de Romi șiucid 2 adulți la Volgograd.	Rusia
	Iulie. Graffiti Anti-Roma apar la Pancevo și Surdulica. (În multe alte locuri apar astfel de manifeste anti-roma.)	Bulgaria
2002	100 de părinți croați opresc intrarea copiilor Romi, în noua școală din satul, Drzimurec-Stelec.	Croația

14. Romii, victimele xenofobiei de pretutindeni și dintotdeauna

Anul / Anii	EVENIMENT / PROCES PETRECUT	LOC DE DESFĂȘURARE
2003	Loțșitorul Avocatului Poporului, Mukic din Croația este criticat pentru că a condamnat segregarea în școli.	Croația
2004	Guvernul distruge mai multe așezări ale Romilor/ Țiganilor situate aproape de locurile de desfășurare a jocurilor olimpice.	Grecia
	O propunere legislativă încearcă să impună o taxă de 3 750 de lire pentru „Travellerii” (nomazii) care traversează țara.	Irlanda
	August. Sunt distruse de către autorități 25 de case în cartierul Hristo Botev, din Sofia.	Bulgaria
2005	4 Februarie. Președintele Heinz Fischer participă la o ceremonie organizată pentru 4 Romi uciși în 1995.	Austria
2006	Ianuarie. 400 de Romi părăsesc Iskitim după un pogrom.	Rusia

După 1989, în România, o crimă imputabilă autorităților ca ignorare – și făptuirilor direcți drept crimă imprescriptibilă – a fost neintervenția promptă pentru a stopa fapta de vânzare de copii și răspândirea unei molime morale care se împăca cu acte de acest tip. A fost o crimă prin omisiune, prin neglijență în serviciu.

Vânzarea de copii de către proprii părinți a fost mult mediatizată în România anilor 90. Astăzi motoarele de căutare nu mai găsesc acele știri. În anii 90, televiziunile de știri se întreceau mediatizând fenomenul și posibil contribuind la expansiunea lui. Am reținut ca un șoc o știre de atunci. O femeie, bătându-se pe burta care indica o sarcină în lună mare, țipa în fața camerei: „5 000 de dolari, am aici!”. Materiale de presă citând autorități¹⁴ recunosc asemenea cazuri. Unui cuplu care dorește să-și păstreze anonimul – menționează jurnalistul – i s-a propus, de către asistenta socială, care se ocupa de bebelușii abandonați în maternități: „Patru mii de euro – un bebeluș rrom și zece mii de euro – un bebeluș de român.”¹⁵. Este probabil să fi fost fapte izolate. Dar, au fost!

¹⁴ Este citată d-na Teodora Bertzi, Șeful Oficiului Român pentru Adopții, care admitea că a auzit de astfel de practici – un carnețel cu bebelușii adoptabili la asistentele sociale – și că a încercat să-i învețe pe cei responsabili ce înseamnă traficul de ființe umane.

¹⁵ Articolul este nesemnat – asumat de redacție – și a apărut în 29 aprilie 2006 pe site-ul <https://stiri.acasa.ro>.

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

Știri despre părinți care-și vindeau copiii ca sclavi pentru muncă în locuri izolate și chiar ca sclavi sexuali nu erau greu de găsit acum 15 ani. Unele erau despre vânzări internaționale. Față de ele au apărut zvonuri cutremurătoare: că au fost cazuri de trafic de organe. Dar cele mai multe erau, vânzări pentru muncă. Mama lui Romulus Mailat – cel care a ucis-o și a jefuit-o pe Giovanna Reggiani – povestea într-un interviu televizat, viața băiatului. Atunci ea a anunțat public și cu o naturalețe stupefiantă, că l-a dat de mic (citește *vândut*) unui cioban, să lucreze la stână. Dar, ciobanul nu l-a plătit! – spunea mama revoltată.

Romulus Mailat¹⁶ a mers ca și alții cetățeni români, în Italia. La Roma, într-o „tabără de refugiați”, în 2007, el s-a făcut vinovat uciderea și jefuirea Giovannei Reggiani¹⁷. A fost condamnat la 29 de ani închisoare.

Cazul lui a stârnit declarații xenofobe care păreau din vremea nazismului. Au fost atât, în Italia și cât și în România. Ministrul de externe în exercițiu al României, istoricul Adrian Cioroianu, a apreciat că asemenea infractori ar trebui „plasați” în deșertul egiptean și „puși la muncile cele mai dure”, „în batalioane disciplinare”. Giuliano Amato, ministrul de interne din Italia vremii, a trecut la expulzări de cetățeni europeni. Erau cetățeni români de etnie Romă – inclusiv copii. Au fost expulzați 200 în două luni, desigur sub motivul de apărare a siguranței publice. (Un astfel de proces este prevăzut în *Directiva 38/2004, Directiva libertății de mișcare* ca unul din cazurile în care libertatea de mișcare poate fi restricționată. Dar aceeași directivă prevede și formele în care se poate apela la restricționare.) În cazul Romilor expulzați Directiva a fost interpretată împotriva Romilor.

În acel moment, doar o voce se face auzită vorbind despre asemănări cu persecuțiile de tip nazist: Norman Manea¹⁸. (În România se remarcă doar

¹⁶ Romulus Mailat – un copil din neamul keșerilor, Romi care și-au uitat limba – a ajuns să fure fier vechi. Avea 14 ani când a fost condamnat prima dată.

¹⁷ Cazul Mailat Pe 30 octombrie 2007, Giovanna Reggiani, soția unui amiral italian, a fost găsită în stare gravă, undeva în apropierea casei sale. Pe 1 noiembrie 2007, victima moare, la Spitalul Sant' Andrea din Roma..

¹⁸ Norman Manea (2007): *La mia terra tra progresso e malcostume*, în „*Republica*”, 11 Noiembrie, 2007.

14. Romii, victimele xenofobiei de pretutindeni și dintotdeauna succesul articolului reluat de marile cotidiene europene, nu și semnalul expatriatului.)

Surse și bibliografie

- Albert, Gwendolyn, (2007): *WW4 Report Verging on genocide in Czech Republic?*
<https://countervortex.org/roma-face-coercive-sterilization>.
- Geller, Judit, (2014): *Coercive Sterilisation of Romani Women: Inhuman and Degrading*.
- Hancock, Ian, (1987): *The Pariah Syndrome: An Account of Gypsy Slavery and Persecution*.
Ann Arbor, MI: Karoma Publishers.
- Kenrick, Donald, (1993): *Rromii: din India la Mediterana. Migrația rromilor*. Versiune în limba română Laura Lotreanu, București, Editura. Alternative, 1998.
- Kenrick, Donald, and Puxon, Grattan, *Gypsies During the Second World War* (1995),
Univ of Hertfordshire Press, 2009.
- Manea, Norman, (2007): *La mia terra tra progresso e malcostume*, în „Republica”, 11 noiembrie, 2007.

Site-uri

<http://www.radoc.net/radoc>.

14.4. Romafobie și Anti-țigănist

Lia Pop și Irina Pop

14.4.1. Despre termenii Romafobie și Anti-țigănist

Romafobie este un termen construit după un patern rezultat din xenofobie, homofobie etc. Este alcătuit din cuvintele Roma și fobie. Romafobie înseamnă frica, antipatia, dezgustul, ura și ostilitatea față de Romi.

Romafobia este termen cu un sens cvasi-similar cu cel propriu termenului Anti-țigănist. Dacă am încerca să găsim nuanțe în folosirea lor în limba română, am spune că Romafobia redă mai ales dimensiunile psihosociale ale comportamentelor exclusive față de Romi, pe când, Anti-țigănistul redă dimensiunile obiective.

Folosirea lor – în faza actuală – drept concepte cu același sens este încurajată cultural. În cartea sa dedicată acestui subiect, Aidan MacGarry, pornește de la fapte din 2013, când guverne ale unor state membre UE, au acuzat grupuri de Romi care aveau copii blonzi că i-au răpit, că nu ar fi ai lor.

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

Prezența termenului în cultura publică din România 2020 este rară, iar condamnarea moral-culturală a realităților care stau la baza lui, de asemenea, rară.

Pe de altă parte, din perspectiva corectitudinii politice, evident, termenul care s-ar potrivi să fie lansat în sfera publică ar fi Romafobie. El nu conține ofensa în conținutul său și își indică direct relația cu xenofobia. Termenul este însă sofisticat și puțin accesibil victimelor directe ale fenomenului: Romii. Nici agresorii xenofobi față de Romi nu ar fi foarte confortabili cu el.

Pentru a evita neînțelegerile legiuitorul din România, a preferat termenul mai percutant: Anti-țigănist. El supune direct ce nu este legal să se facă, împotriva cui, și ce pedepse comportă faptele de anti-țigănist. Deci primul argument pentru a folosi termenul de anti-țigănist este pragmatic.

Termenul Anti-țigănist – echivalent cu anti-romanism sau Romafobie (fobia față de Romi) – are de partea sa și un argument al autorității și al precedentelor sale legislative. El a fost folosit pentru prima dată de către Parlamentul European într-o definiție din 2005. El a fost folosit și de OSCE și de UE:FRA, dar mai ales de către Consiliul Europei care a explorat implicațiile acestuia.

Consiliul Europei a plasat fenomenul de Anti-țigănist între formele rasismului.

Pe scurt, deși termenii sunt aproape identici, în comunicarea publică mai potrivit pare termenul de anti-țigănist.

14.4.2. Un concept de Anti-țigănist definit legal

Conceptul de Anti-țigănist este acea formă de rasism care:

- a) proclamă ideologia inferiorității rasiale (biologice și culturale) a Romilor, incapacitatea lor de a se integra în civilizația Europeană;
- b) promovează și un rasism instituțional¹⁹, sponsorizat de stat – excluderea Romilor – de exemplu la îmbarcarea în avion; sau la impunerea de către UK a vizelor pentru slovaci pentru a preveni venirea Romilor în Regat;

¹⁹ Nu doar simplele exclusiuni culturale pentru că se comportă urât (Jack Straw: „Romii nu sunt buni, decât să defecheze la ușile oamenilor”)

14. Romii, victimele xenofobiei de pretutindeni și dintotdeauna

- c) dezumanizează Romii – îi consideră sub-oameni – și ajung la delegitimarea lor (la neîndreptățirea lor morală de a se bucura de Drepturile Universale ale Omului).

În România, definiția legală a anti-țigănistului este cea din *Legea 2/2021*, cf. cu art. 2. a:

„prin anti-țigănist se înțelege atât percepția referitoare la romii exprimată ca ură împotriva acestora, cât și manifestările verbale sau fizice, motivate de ură împotriva romilor, îndreptate împotriva romilor ori a proprietăților acestora, împotriva instituțiilor/ONG-urilor, liderilor comunităților rome sau lăcașurilor lor de cult, tradițiilor și limbii romani.”

Legea nr. 2 din 4 ianuarie 2021 privind unele măsuri pentru prevenirea și combaterea anti-țigănistului este o încercare de prevenire a anti-țigănistului prin mijloace legale.

Legea reflectă o idee importantă pentru dinamica pozitivă a relațiilor majorității cu etnia Romă: că anti-țigănistul nu este doar o problemă a minorității Rome, ci și o problemă a societății ca atare, și în primul rând problema acesteia. Ea merită remarcată pentru evoluția modului public de înțelegere a respectului pentru egalitate în societatea noastră.

Sanctiunile prevăzute de lege merg până la 3 ani închisoare. Ele devin mult mai severe atunci când este vorba de o organizație anti-țigănistă sau de o strategie politică de acest tip. (În aceste cazuri, se poate ajunge la sancțiuni mari de peste 10 ani închisoare.)

Legea pornește de la înțelegerea că minoritatea Romă este victima directă a anti-țigănistului, dar ajunge și la ideea că promotorii xenofobiei față de Romii sunt grupuri ce țin de alte părți ale societății și ca urmare efortul de depășire a anti-țigănistului trebuie să fie un efort general.

Rostul efortului de combatere nu este doar prevenirea ajungerii unor alți cetățeni etnici Romii în starea de victimă, ci și unul mai larg: construirea coeziunii societății prin includerea Romilor și crearea premiselor de incluziune ca definiție a societății românești. Aceasta pentru că, acțiunea grupurilor xenofobe rupe coeziunea socială sau o împiedică să se dezvolte. Acțiunea lor face ca, în caz de forță majoră, componentele sociale să nu

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

poată coopera într-un scop comun. De aceea, anti-țigănistul este o problemă a societății, ca ansamblu.

Șansa ca legea să rezolve problema coeziunii sociale nu este foarte mare. Este însă, pe termen mediu și lung, șansa ca ea să descurajeze manifestări care împiedică construirea coeziunii sociale.

14.4.3. Manifestări și exemple de Anti-țigănist

Manifestările Anti-țigănistului ca xenofobie sunt manifestări ale unor persoane și grupuri care au practicat discriminarea, stigmatizarea, prejudiciul, ostilitatea față de Romi. În unele cazuri, ostilitatea a mers și până la viol, crimă săvârșite împotriva lor sub ideea impunității, rezultată din situația Romilor săraci de a nu ști și a nu-și permite material să depună plângeri.

Grupurile acestea în mod paradoxal cuprind și grupuri și persoane de etnie Romă.

Manifestările Anti-țigănistului sunt de regăsit și la unele instituții, organizații sau alte persoane de drept public, cum ar fi firmele. (Vezi și intrarea despre persecuții.) Din fericire, pentru combaterea xenofobie, în România actuală, pe fondul crizei de forță de muncă, firmele din construcții sau din agricultură angajează bucuroase Romi.

Încercând o sistematizare a lor propunem mai jos câteva forme de anti-țigănist frecvente în Europa contemporană:

1. *Limitări ale accesului copiilor Romilor la educație și tentative de segregare școlară.* În statele europene, astfel de forme de anti-țigănist într-un stat nu sunt de regulă, politici oficiale. Sunt, când răspunsuri locale la presiuni ale grupurilor ne-Rome radicalizate; când efecte ale eșecului Romilor de a a-și ajuta copiii să ajungă la școală; când abuzuri, pur și simplu. S-a întâmplat însă și invers. În Danemarca, în orașul Helsingør, a existat o decizie oficială prin care școala limita accesul copiilor Romi. Ca abuz, limitarea accesului la școală a copiilor Romi se întâmplă curent. În Oradea, părinții au presat învățătoarea să mute din clasă o fetiță Romă, pentru a nu le îmbolnăvi copiii. (Fetița nu avea nici un fel de boală. Nu prezenta

14. Romii, victimele xenofobiei de pretutindeni și dintotdeauna niciun fel de risc igienico-sanitar pentru ceilalți copii, potrivit mărturiilor mamei.)
2. *Limitări ale accesului Romilor la anumite tipuri de locuri de muncă.* Fundația Ruhama din Oradea, prin Presedintele său Marian Daragiu declara că unor absolvenți Romi cu studii superioare li se oferea locuri în domeniul colectării gunoiului, pentru că erau Romi.
 3. *Limitări ale accesului Romilor la anumite arii rezidențiale și nerecunoașterea rulotei ca rezidență.* Nerecunoașterea rulotei ca domiciliu – în Franța – care îi împiedică pe aceștia să ia credite și să-și cumpere o locuință. Refuzul de a locui alături de Romi este general răspândit în Europa, din Croația până în Rusia, și din Grecia până în Germania.
 4. *Limitări ale accesului Romilor la servicii de sănătate.* În România, mulți Romi nu au *Card de Sănătate* pentru că nu plătesc Contribuții la Asigurări de Sănătate. De aceea, ei apelează (și aglomerează serviciile de urgență) cu probleme de sănătate care nu țin de atribuțiile acestor servicii. Bolile lor cronice rămân ne-asistate medical.
 5. *Limitări ale accesului la servicii publice.* Mulți primari din România – în special, în zona rurală – condiționează ajutorul social de prestarea unor activități în folosul comunității.
 6. *Politici rasiste cu efecte administrative directe.* În Cehia multe femei Rome au fost sterilizate. Consimțământul lor în deplină cunoștință de cauză a fost considerat, cel puțin discutabile. Organizațiile Romilor susțin că femeile nu au înțeles deplin consecințele actului medical. La Baia Mare – România – s-a înălțat un zid de 3 m, de către Primăria condusă de Cătălin Cherecheș, pentru a menține Romii departe de blocurile din vecinătate. În România, la Galați, și în alte orașe, sunt interzise manelele – muzica preferată a Romilor – în spațiul public prin hotărâri de Consiliu Local. Strămutările Romilor din anumite zone ale orașelor în locuri insalubre – Pata Rât, Cluj, România – sunt realități ultra-contemporane.
 7. *Violență rasistă și crime cu victime Romi.* „Moarte Țiganilor” – graffiti în diferite limbi europene – este o amenințare care se poate citi prin toată Europa. Ce se scrie în mediul online – pe această temă – este și

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

mai cumplit. Romii din Cehia au cerut în masă azil politic în Canada din cauza tratamentelor rasiste practicate împotriva lor. O fostă deputată în Parlamentul European din Ungaria, Viktória Mohács a cerut și ea azil în Canada, din cauza amenințărilor serioase la adresa sa. Ce au pățimit Romii din Kosovo în timpul războiului recent din această zonă a rămas puțin cunoscut de opinia publică Europeană.

În plus Romii sunt victime și ale unor portretizări caricaturale în media și în literatură și filmografie. Exemplu folosit de activiștii Romi este filmul *Borat*. Ca europeni, ar fi potrivit să ne întrebăm și despre filmul european, foarte cunoscut *Pisica Albă, Pisica neagră*, semnat de Kusturtitza.

Pentru noi, cel mai șocant exemplu de Anti-țigănistism, este din 2005, Octombrie, 5. O fetiță de etnie Romă, de 11 ani a fost găsită de poliție, moartă în apartamentul unui etnic român din București. Fusese violată și tăiată în sute de bucăți.

Surse și bibliografie

Anti-gypsyism: Reference Paper – version 2017 – <https://ercdn.net/192.169.221.188/abv.a52.myftpupload.com/wp-content/uploads/2017/07/Antigypsyism-reference-paper-16.06.2017.pdf>.

McGarry, Aidan, (2013): *Romaphobia: the Last Acceptable form of Racism*, disponibilă la adresa, <https://www.opendemocracy.net/en/can-europe-make-it/romaphobia-last-acceptable-form-of-racism>.

McGarry, Aidan, (2017): *Romaphobia: the Last Acceptable Form of Racism*, Zed Books.

Nicolae, Valeriu, (2006): *Toward a Definition of Anti-gypsyism* (Către o definiție a Anti-țigănistismului) disponibil la adresa, https://ergonetwork.org/wp-content/uploads/2019/01/Valeriu-Nicholae_towards-a-definition-of-antigypsyism.pdf, consultat în mai multe rânduri în 2021.

România, (2021): *Legea nr.2 din 4 ianuarie 2021 privind unele măsuri pentru prevenirea și combaterea antițigănistismului*. <http://legislatie.just.ro>.

Site-uri

<https://www.ezaf.org>.

<https://www.antigypsyism.eu>.

14.5. Stigmatizarea Romilor

Lia Pop

Din punctul nostru de vedere, stigmatizarea Romilor este o pregătire a nedreptății lor. Stigmatizarea Romilor constă în:

- refuzul grupului/grupurilor majoritare de a recunoaște dreptul la demnitate a numelui de grup Rom, refuz care conduce la identificarea acestuia cu o marcă a rușinii;
- o percepție publică conform căreia apartenența la grupul Romilor este devalorizantă indiferent de calitățile – educaționale, morale, sportive, fizice – ale persoanei.

Stigmatizarea presupune:

- folosirea stigmatului ca formulă de identificare a grupului și a membrilor săi prin stigmat; (În România, acest tratament are loc împotriva uzanței generale față de cei nestigmatizați. Cei nestigmatizați sunt identificați, în cele mai multe cazuri, prin numele acceptat de ei. Nu același lucru se întâmplă cu numele de Rom care este ocolit, pentru a se folosi cuvântul ofensator, Țigan.).
- comportamentele publice de evitare ale persoanelor și grupurilor cărora majoritatea le-a pus acest stigmat.

Stigmatizarea – ca și discriminarea – are rezultate sociale care nu aduc nimic bun societății ca atare, risipind resurse, descurajând loialități și subminând solidarități.

În plan psiho-social, stigmatizarea Romilor are ca efecte:

- umilire, frică, durere, inferioritate în rândul celor stigmatizați, ca și expresii contorsionate ale umilirii, fricii împreună cu internalizarea stigmei acceptarea umilinței, fricii, inferiorității și, respectiv, prefăcătoria, înșelarea, agresiunea, opunerea, contestarea, violența, exhibarea averii, trufia și cumpărarea de „persoane sus -puse” (corupția) ca strategii de supraviețuire.
- frică, nesiguranță, anularea încrederii și empatiei de superioritate ultragiată în rândul celor care stigmatizează, și acestea contorsionate ca aroganță de grup, intimidări ale victimelor, violențe extreme (arderea caselor) ...

Partea a II-a. Xenofobie: forme particularizate și asociate...

Exemple de învingere a stigmatizării oferă Lea Albrecht relatând istoria unor Romi care au ajuns la Bruxelles.

Adevărata și hidoasa față a stigmatizării Romilor este cea cu foarte mulții Romi învinși de stigmă: cu victimele unor crime sau violuri care nu și-au găsit dreptatea pentru că sunt Romi; cu unii aruncați în închisori în procese în care nu li s-a respectat drepturile; cu copiii refuzați în anumite clase – prin presiunea părinților etc.;

Adevărata față a stigmatizării este cea a marii frici: „*Acum suntem bine în Germania, dar nu avem cum ști când ne scot afară iară ...*” – un Gabor, care are firmă de construcții în Germania. În fața Covidului, alt Gabor, întreba: „*Oare pe noi, o să ne pună la oxigen, dacă suntem țigani ...*”

Și totuși stigma Anti-țigănistului poate fi biruită.

„Carmen Tănăsie și-a dat seama că va întâmpina mereu greutăți în România din cauza originii ei. „Nu găseam pur și simplu de lucru – deși am stat de vorbă la telefon, am trimis CV-uri și totul părea perfect. Când mă prezentam la interviu, mă priveau doar scurt și îmi spuneau: Ne pare rău, dar nu vă putem angaja.”

Carmen Tănăsie nu este o excepție. Potrivit Agenției pentru Drepturi Fundamentale a UE, 63 la sută din Romii cu vârste cuprinse între 15 și 24 de ani nu dispun de un loc de muncă, nu merg la școală sau urmează cursuri de calificare. Cea mai mare minoritate a Europei este categoria cea mai slab reprezentată pe piața muncii. Ea este supusă permanent discriminării. Carmen Tănăsie a plecat mai întâi la Budapesta, iar de acolo la Bruxelles. Și ea lucrează la o organizație neguvernamentală, preocupată de drepturile minorității Rome.

„Îmi amintesc de ceea ce îmi spunea bunicul: Trebuie să demonstrezi de trei ori mai mult decât ceilalți de ce ești capabilă, pentru că ești de etnie romă și nimeni nu te crede. Dar cred că dacă ești destul de tare, poți obține ceea ce vrei”, a precizat Tănăsie, adăugând că nici la Bruxelles nu e ușor. Doar pentru că e de etnie romă.²⁰

²⁰ Lea Albrecht/maw: Europa: Stigmatizarea romilor, în continuare o problemă, disponibil la adresa <https://www.dw.com/ro/europa-stigmatizarea-romilor-%C3%AEn-continuare-o-problem%C4%83/a-41625395>. Articol consultat mai 2021.

14. Romii, victimele xenofobiei de pretutindeni și dintotdeauna
Carmen Tănăsie și mulți alți Romi din România au reușit prin școală
și prin strădania sa de a-și proba excelența.

Surse și bibliografie

Albrecht, Lea, (2021): /maw: *Europa: Stigmatizarea romilor, în continuare o problemă*, disponibil la adresa <https://www.dw.com/ro/europa-stigmatizarea-romilor-%C3%AEn-continutare-o-problem%C4%83/a-41625395>. Articol consultat mai 2021.

Goffman, Ernst, (1963): *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity* (1963), Harmondsworth: Pelican Books.

Un cuvânt final despre textele deschise

Irina Pop

Înțelegerile propuse de noi s-au dorit un fel de alerte împotriva unor tentații grăbite:

- de a folosi cuvintele imprecis, fără a spune ce vrem să spunem de fapt și de a pune mesagerii inacceptabilului public;
- de a le exprima negândit, fără a ne apropia de sensul lor, sens dat de istoria faptelor pe care le cuvintele doar le poartă, istorie îngrozitoare pentru unii dintre Noi;
- de a fi ofensatori și ofensivi cu Ceilalți, între care mulți mai duc cu ei răni încă nevindecate;
- de a fi răspunde arogant sau agresiv unor adrese neexaminat de îndajuns și, prin aceasta, a crea un izvor de otrăvă socială;
- de a împovăra sfera publică cu ură producătoare de ură și cu exprimări teribile producătoare de teroare.

Înțelegerile schițate s-au dorit și îndemnuri:

- de a face loc, în toate dialogurile noastre publice și private, eleganței exprimării, eleganță care condiționează orice schimb de idei contrarii,
- de a face din orice exprimare menită sau susceptibilă să ajungă în sfera publică o exprimare supusă rigorilor moralității civice și standardelor esteticii relațiilor interumane.

Dar, mai presus de orice, ele s-au dorit *înțelegeri deschise*, amendabile și corectabile cu ajutorul cititorilor.

Ca texte, textele de mai sus au fost gândite unitar, în familii conceptuale. Cititorul răbdător va găsi unitatea și o va putea analiza și îmbunătăți prin adăsurii, sau prin radieri, care să dea forță mai mare înțelesului.

Ca texte menite împlerii unor înțelegeri deschise sunt și ele texte deschise, în fiecare din direcțiile sugerate de vechea tetradă a *textului* (pretext -context – text- subtext). Ele au fost scrise, în așa fel, încât să poată fi citite precum intrările într-un dicționar. Să poată fi citite pe sărite, în diagonală, punctual oprindu-ne exact acolo unde avem interes să o facem. Îi asigurăm pe cititorii care nu vor avea răgaz decât pentru lecturi pe sărite, răsfoite etc că ne-am străduit ca ele să nu fie contradictorii ca perspectivă sau ca rezultate. (Și ne-am străduit să le documentăm și să oferim deschideri spre documentări mai largi.)

Ne-am fi dorit și să le putem scrie simplu. Nu întotdeauna am reușit. Dar, invităm cititorii să le revadă și să propună variante simplificate. Nu simpliste! Simplismul care împinge la uniformizare este și el generator de xenofobie. Troglodiți simpliști au fost executorii cei mai zeloși ai crimelor împotriva diferențelor culturale și a elitelor. Vom publica pe site-ul comxen.ro. orice reușită de această factură.

Încurajăm și considerăm onorante astfel de rescrieri mai ales din partea studenților și tinerilor cercetători.

Everyone is a foreigner somewhere!

ISBN: 978-606-37-1188-6